

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
ІХ Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих учених і студентів**

(м. Чернігів, 18 травня 2023 р.)

*Затверджено за рішенням вченої ради Національного університету
«Чернігівська політехніка» (протокол № 7 від 29 травня 2023 р.).*

Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: матеріали
П78 ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів,
18 травня 2023 р.). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – 180 с.

Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів містять тези доповідей на тему: «Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина» з врахуванням особливостей таких галузей права, як трудове право, право соціального забезпечення, цивільне, господарське, кримінальне право та правосуддя, конституційне та адміністративне право.

Видання може бути корисним студентам, аспірантам, ученим та практичним працівникам у сфері права.

Організаційний комітет:

Селецький О. В. – декан юридичного факультету навчально-наукового інституту права і соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент, *голова організаційного комітету*;

Литвиненко В. М. – завідувач кафедри публічного та приватного права НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент, *заступник голови організаційного комітету*;

Коломієць Н. В. – завідувач кафедри кримінального права та правосуддя НУ «Чернігівська політехніка», д.ю.н., професор;

Козинець О. Г. – завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка», к.і.н., доцент;

Апанасенко К. І. – доцент кафедри публічного та приватного права НУ «Чернігівська політехніка», д.ю.н., доцент;

Марущак Н. В. – доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент;

Чічкань М. В. - доцент кафедри публічного та приватного права НУ «Чернігівська політехніка», к.ю.н., доцент;

Нітченко А. Г. - доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін НУ «Чернігівська політехніка», к.і.н., доцент, керівник наукового гуртка «Правник»;

Толкач А. М. – ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя НУ «Чернігівська політехніка».

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій несуть автори наукових доповідей і повідомлень. Погляди авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами членів оргкомітету.

ЗМІСТ

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

Бровко А. В. Актуальні питання правового регулювання праці неповнолітніх	6
Бучко Д. В. Проблемні аспекти судового розгляду справ про адміністративні правопорушення.....	8
Губко В. О. Щодо призначення пенсії по інвалідності в солідарній системі в умовах воєнного стану.....	10
Жесткова А. Д. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні	12
Кисельова М. С. Відповідальність за порушення правил дорожнього руху пішоходами.....	15
Кісенко О. С. До питання діяльності студентських профспілкових організацій.....	16
Кохан Д. М. Реалії та перспективи судового прецеденту в адміністративному праві України.....	18
Кошева В. С. Юридичні клініки: поняття і значення	21
Ліксман В. Ю. Недоліки правового регулювання звільнення від адміністративної відповідальності при крайній необхідності.....	23
Ліксман В. Ю. Ефективність адміністративних штрафів	26
Лугина Є. Ю. Правове регулювання часу відпочинку в умовах воєнного стану в Україні.....	28
Макаренко В. В., Шевельова Т. Ю. Вплив корупції на права людини в Україні	30
Павлуцько К. С. Поняття та види матеріальної відповідальності працівника.....	31
Падалка В. О. Інститут безоплатної правової допомоги в Україні.....	34
Пайос А. Є. Адміністративна відповідальність в умовах воєнного стану.....	36
Пальона А. В. Проблеми надання адміністративних послуг в умовах воєнного стану.....	39
Пода Р. В. Оцінка доказів як підстава притягнення до адміністративної відповідальності.....	41
Садовець В. В. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання спорів.....	43
Чохрій В. С. Про підстави звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини.....	45

Секція цивільного, господарського права та процесу

Бучко Д. В. Реалізація принципу свободи заповіту в спадковому праві України	48
Гребенюк А. А. Право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок дефекту в продукції, і державний механізм захисту	50
Дрозд В. І. Електронний договір в цивільному праві України.....	52
Єрмома Ж. О. Приватизація земельних ділянок в Україні.....	55
Ігнатцов М. В. Вина в цивільному праві	56
Іщенко А. В. Право споживача на інформацію про продукцію.....	58
Карпюк І. В. Роль та місце цивільного права в системі соціального забезпечення населення	60
Кравченко О. Г. Поняття, склад та використання земель рекреаційного призначення.....	62
Крес Н. О. Вплив Закону України «про запобігання корупції» на реалізацію судочинства в Україні.....	64
Кукулюк М. А. Проблемні питання договору купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу	66
Нагорний П. В. Порівняльний аналіз договору комерційної концесії та ліцензійного договору.....	69

Опанасенко А. О. Договір купівлі-продажу на біржах та аукціонах: проблемні питання.....	71
Присяжний В. В. До питання про категорію неукладеного договору	73
Присяжний В. В. Нові принципи цивільного судочинства в рішеннях Верховного Суду.....	75
Прохоренко А. В. Правове регулювання волонтерства як одного із видів діяльності неприбуткових організацій	77
Скуміна Х. П. Захист порушених прав батьків повнолітніми дітьми: проблеми їх представництва в суді.....	79
Суярко К. О. Договір купівлі-продажу на біржах та аукціонах	81
Шевченко В. С. Страхування підприємницьких ризиків в умовах сьогодення.....	83
Шевченко В. С. Пропущення позовної давності: вплив на цивільне судочинство.....	85

Секція кримінального права та правосуддя

Бондаренко С. Ю. «NON BIS IN IDEM» як принцип інституту кримінальної відповідальності за КК України та практикою ЄСПЛ	88
Губаренко К. О. Підслідність кримінальних правопорушень БЕБ.....	91
Гученко К. В. Проблема встановлення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони злочину дезертирство	92
Зайцев О. В., Філіпенко В. Р. Щодо проблеми здійснення кримінально-правової кваліфікації злочину, передбаченого ст. 166 КК України	94
Коломієць Н. В., Левченко В. Я. Тероризм як злочин міжнародного характеру, що посягає на нормальне здійснення міжнародних відносин	97
Коломієць Н. В., Сурай А. О. Правові основи діяльності міжнародного кримінального суду.....	100
Кудрик І. В. Інтелектуальна власність: проблемні аспекти кримінальної відповідальності.....	101
Куц С. І. Проблема торгівлі жінками та дівчатками в умовах війни.....	103
Лугина Є. Ю. Роль і значення конституційного суду України в тлумаченні Конституції України та законів України	105
Перетяцько К. С. Показання свідка як процесуальне джерело доказів.....	108
Пецій А. П. Підстави притягнення та звільнення від юридичної відповідальності.....	110
Пічугіна Н. С. Тактика розслідування кримінальних правопорушень за відсутності трупа.....	112
Руденок А. О. Кримінальна відповідальність за примушування до вступу в шлюб	114
Рябус Л. С., Піднебесна О. Г. Особливості призначення покарання неповнолітнім	116
Сарана В. В. Роль захисника у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану	119
Скуміна Х. П. Підстави призначення та строки проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.....	120

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

Бровко А. В. Принципи, завдання та функції юридичної практичної діяльності.....	123
Васько В. В. Орган держави: поняття та види	125
Гордієнко О. О. Право власності у римському праві та його еволюція.	127
Каменецький Д. Д. Щодо зниження рівня корупції в Україні	129
Козлова О. О. Конституційно-правові основи функціонування місцевого самоврядування	131
Лапитан А. А. Юридична практика: поняття та зміст	133
Лугина Є. Ю. Професійні стандарти в діяльності юристів.....	135
Малько Б. О. Місце норм міжнародного права у правовій системі України.....	137

Олещенко В. Ю. Геополітика як чинник формування нерівномірного забезпечення прав людини	138
Падалка В. О. Сутність поняття конституційно-правової відповідальності.....	142
Рудник Р. В. Розвиток права у Франції у ХХ ст.	143
Сікун А. М., Сокол М. В. Забезпечення права на освіту в умовах війни.....	145
Сосєдка С. В. Фактори формування професійної культури юриста	148
Суконко Я. А. Щодо розуміння терміна «джерело права»	149
Ухабова В. М. Набуття права на здійснення юридичної практичної діяльності	151
Хаметова С. Е. Порухення прав і свобод громадян України на окупованих територіях в контексті права на безпеку	152
Чигурян Д. О. Імперія франків Карла Великого, її розпад та наслідки цього процесу.....	154

Секція «Проблем теорії та практики правоохоронної діяльності»

Веремієнко С. В., Желай В. М. Правоохоронна система Чеської Республіки.....	156
Виштак В. О. Національний превентивний механізм як спосіб захисту прав людини в місцях несвободи	158
Ворушило О. В., Кисельов Д. В. Забезпечення прав засуджених осіб та їх особистої безпеки в період дії воєнного стану	160
Галкіна О. М. Щодо можливості добровільного або примусового лікування правопорушників та діяльності правоохоронних органів у сфері незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	163
Головачова Є. М. Забезпечення прав і законних інтересів громадян у правоохоронній системі	165
Мишко А. В. Розуміння доказування у кримінальному провадженні	167
Мойсієнко А. А. Поліцейська система Франції.....	168
Мойсієнко А. А. Правова характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини.....	170
Спугай Я. С. Повноваження керівника національної поліції України в організації системи поліції та структури компонентів.....	172
Татарінова М. М. Функції патрульної поліції України	174
Томаш О. О. Організація діяльності поліції Польщі	176
Шемець М. А. Поліцейська діяльність в Норвегії	178

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

УДК 349.2-053.6

Бровко А. В., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: **Чічкань М. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Право на працю є соціально-економічним правом людини, яке закріплене в Основному Законі України - Конституції. Конституція України передбачає, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України) [1]. У сфері правового регулювання трудових відносин питання реалізації права на працю неповнолітніми є особливо актуальним. Ефективна регламентація праці неповнолітніх забезпечує їм можливість бути учасниками трудових відносин у максимально комфортних умовах, зважаючи на психологічні та фізіологічні особливості віку. На законодавчому рівні основні засади праці неповнолітніх визначені у Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП). Проте, слід відмітити, що зважаючи на воєнний стан, у якому перебуває наша держава, дія норм трудового законодавства зазнала певних змін. Так, відповідно до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 43 та 44 Конституції України [2]. Проаналізуємо особливості правового регулювання праці неповнолітніх в умовах воєнного стану.

За загальним правилом, у відповідності до статті 187 КЗпП України неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [3].

Законодавством, зокрема, статтею 188 КЗпП України встановлено, що прийняття на роботу осіб молодше 16 років не допускається, але є виняткові обставини, коли за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Також, для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює [3].

Важливо звернути увагу, що на кожному підприємстві, в установі, організації має вестися спеціальний облік працівників, які не досягли вісімнадцяти років, із зазначенням дати їх народження (ст. 189 КЗпП). Усі особи молодше вісімнадцяти років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду і в подальшому, до досягнення 21 року, щороку підлягають обов'язковому медичному оглядові (ст. 189 КЗпП) [3].

При прийнятті на роботу важливою умовою є можливе проходження працівниками випробування, але відповідно до статті 26 КЗпП України, випробування не встановлюється при прийнятті на роботу: осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення

вищих закладів освіти [3]. Водночас, у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у частині 2 статті 2 констатується, що при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників [2].

У сфері застосування праці неповнолітніх осіб встановлені певні заборони. Відповідно до статей 190, 192 КЗпПУ забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років на важких роботах і на роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах; також забороняється залучати осіб молодше вісімнадцяти років до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми; забороняється залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні [3].

Необхідно звернути увагу, що для неповнолітніх працівників передбачена скорочена тривалість робочого часу. У статті 51 КЗпП України для працівників віком від 16 до 18 років встановлено 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) - 24 години на тиждень. Для учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу [3].

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у статті 6 регламентує особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку. Нормальна тривалість робочого часу у період дії воєнного стану для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо) може бути збільшена до 60 годин на тиждень. У той же час, для працівників у вищезазначених сферах, для яких передбачена скорочена тривалість робочого часу, не може перевищувати 40 годин на тиждень; щодо тривалості щотижневого безперервного відпочинку, вона може бути скорочена до 24 годин (ч. 1, 2, 5 ст. 6). Але, слід звернути увагу, що відповідно до частини 8 статті 6 зазначені положення не застосовуються до праці неповнолітніх [2].

Стаття 195 КЗпП передбачає надання відпусток, працівникам віком до вісімнадцяти років у зручній для них час. Крім того, щорічні відпустки працівникам віком до вісімнадцяти років повної тривалості у перший рік роботи надаються за їх заявою до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на даному підприємстві, в установі, організації.

Тривалість щорічної відпустки для неповнолітніх становить 31 календарний день (ч. 2 ст. 75 КЗпП; ч. 8 ст. 6 Закону «Про відпустки»). Однак, відповідно до положення статті 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. Протягом періоду дії воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 Закону України «Про відпустки» [2].

Отже, для визначення основних правових засад працевлаштування неповнолітніх необхідно звертатися до таких нормативно-правових актів, як Конституція України, Кодекс законів про працю України та Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Зазначені нормативні акти врегульовують наступні питання щодо праці неповнолітніх: вік, з якого вони можуть бути працевлаштовані; обмеження та регулювання робочого часу в залежності від віку; заборонені види робіт, що можуть бути небезпечними або шкідливими для здоров'я та розвитку неповнолітніх, а також забезпечення відповідних умов праці, включаючи охорону праці та відпочинок. Гарантування прав та безпеки неповнолітніх працівників, врахування їх особливостей та необхідність їх освіти та розвитку є ключовими аспектами вирішення питання працевлаштування неповнолітніх. У сучасних

умовах, особливо важливо розробити ефективні механізми контролю за виконанням законодавства щодо праці неповнолітніх, забезпечити їм належні умови праці, можливості навчання та професійного розвитку, а також сприяти підвищенню свідомості суспільства щодо важливості захисту прав та інтересів неповнолітніх працівників.

Список літератури

1. Конституція України: від 01.01.2020 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.05.2023).
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»: від 19.07.2022 2136-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
3. Кодекс законів про працю України: кодекс від 14.08.2021 №322-08. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

УДК 342.565.4

Бучко Д. В., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: **Шестак Л. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Законодавство, яке регулює адміністративні правопорушення, має велике значення для забезпечення дотримання правопорядку в суспільстві. Однак судовий розгляд таких справ може мати свої проблеми, які необхідно розглянути та вирішити.

При провадженні по справі про адміністративне правопорушення, відповідно до статті 255 КУпАП, уповноважені посадові особи складають протокол. При цьому орган чи посадова особа має перевіряти правильність складання протоколу і забезпечити його відповідність законодавству [1]. Тому наявність суттєвих помилок в оформленні протоколу може стати формальною підставою для незастосування адміністративної відповідальності до порушника.

Щодо надсилання матеріалів справи про адміністративні проступки до судів законодавство не встановлює ніяких правил або інструкції, крім ст. 257 КУпАП, в якій зазначається необхідність такого надіслання до органу, який розглядає справу, а також особливості такого надіслання, якщо підозрюваний працює в апараті суду та/або підозрюється у вчиненні адміністративного проступку, пов'язаного з корупцією.

Зміст протоколу, передбачений ст. 256 КУпАП, чітко не встановлює обов'язкову вимогу з'ясування місця роботи особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, тобто особа може відмовитися від повідомлення місця роботи, і в такому разі особа, яка має право складати протокол може направити усі матеріали до суду, в апараті якого працює правопорушник, а не до суду вищої інстанції як це встановлює ч. 2 ст. 257 КУпАП. Фактично те саме може і відбутися стосовно надіслання повідомлення про складення протоколу по правопорушенню, пов'язаного з корупцією на місце роботи, оскільки такі данні можуть бути не встановлені, або встановлені пізніше [1].

Статтями 38 та 277 КУпАП встановлені строки накладення адміністративного стягнення та строк розгляду справи про адміністративні проступки, однак відсутній строк протягом якого всі матеріали справи після їх зібрання повинні бути надіслані органом внутрішніх справ чи будь-яким іншим органом чи її посадовою особою до суду. Тобто, через відсутність строків, уповноважена на складання протоколу особа може і надіслати матеріали справи до

закінчення строків передбачених ст.ст. 38 та 277, однак, в такому разі, через об'єктивні причини уже суддя не зможе дотриматися вимог, передбачених у зазначених статтях, а відповідно винну особу не можна буде притягти до відповідальності, що буде порушенням принципу невідворотності [1].

Миرونюк Р. В. зазначає, що галузеве законодавство не передбачає конкретних інструкцій стосовно того, як діяти у випадку, коли протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення були складені з порушенням вимог щодо їх оформлення. Його результати дослідження практики роботи органів адміністративно-деліктної юрисдикції показали, що посадові особи, які розглядають такі справи, дуже рідко повертають матеріали щодо адміністративного правопорушення для усунення виявлених недоліків [2, с. 143]. Таким чином судді, враховуючи незначну суспільну небезпечність діяння, звичай виносять розглядають справу по суті без повернення та доопрацювання протоколу з метою здійснення правосуддя якнайшвидше. Враховуючи наявність такої проблеми, законодавцю слід прописати чітку процедуру за яких умов та яким чином суд повертає постанову на доопрацювання.

Положення статті 250 КУпАП закріплює обов'язковість безпосередньої участі прокурора в судовому розгляді справ про адміністративні правопорушення, крім правопорушень, передбаченими главою 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення пов'язані з корупцією».

На нашу думку відсутність прокурора при судовому розгляді справ про адміністративні правопорушення становить певну проблему з точки справедливого рішення судді. У деяких справах відсутність прокурора може призвести до нерівності сторін, зокрема суддя усвідомлено чи ні може на себе забирати певні функції обвинувачення, таким чином він заздалегідь буде упередженим та необ'єктивним, а як наслідок прийме неправомірне, несправедливе рішення.

Учасники справи можуть клопотати про залучення прокурора, але судді зазвичай відмовляють у цьому. До прикладу по справі № 186/894/20 особа, яка притягалася до відповідальності, на підставі практики ЄСПЛ клопотала про залучення прокурора, однак суд відмовив у задоволенні клопотання, мотивуючи тим, що «не вбачає ознак упередженості під час розгляду справи про адміністративне правопорушення» [3].

За наявності такої проблеми законодавцю слід врахувати думку науковців, які підтримують таку позицію, й практику ЄСПЛ та внести певні зміни у адміністративно-деліктне законодавство задля забезпечення справедливого розгляду справ.

Статті 268-274 КУпАП закріплюють права осіб, які беруть участь у провадженні, однак на думку Пайда Ю. Ю. між статтею 271 КУпАП та статтею 131-2 Конституції є неузгодженість стосовно захисника особи. У КУпАП законодавець визначає, що окрім адвоката, право захищати та представляти особу має «інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи». Однак Конституція закріплює право представляти та захищати особу у суді виключно за адвокатом [4, с. 217].

Проблемою національного судочинства у справах про адміністративні проступки, на яку зокрема звертає Живицька Л. І., є низький рівень роботи суддів, що зазвичай проявляється невсебічному, неповному, необ'єктивному з'ясуванні обставин кожної справи. Деякі суди не завжди належним чином перевіряють, чи містяться в адміністративних матеріалах докази винності осіб у вчиненні правопорушень, достатні для розгляду справи у суді. Часто наявні випадки накладення адміністративних стягнень лише на підставі протоколу, без заслуховування особи, яка притягується до адміністративної відповідальності та третіх осіб [5, с. 202].

Іноді під час розгляду справ про адміністративні правопорушення суди не проводять достатньо повного дослідження обставин, які потребують встановлення. Це може призвести до невірної кваліфікації правопорушення, через недостатність доказів вини особи. Крім того, при призначенні адміністративного стягнення не завжди беруть до уваги всі обставини справи, які можуть вплинути на ступінь відповідальності правопорушника

Остання стадія провадження характеризується постановою, що є зовнішньою формою рішення судді, який розглядає справу про адміністративний проступок, і відповідно до статті 284 КУпАП вона може бути таких видів:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх;
- 3) про закриття справи [1].

На нашу думку, положення даної статті слід удосконалити. Погоджуючись з думкою Колінько Ц. В., вважаємо за потрібне змінити три види постанов, передбачених ст. 284 КУпАП, на дві: постанову про притягнення до адміністративної відповідальності, яка охоплює накладення адміністративного стягнення та застосування заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх, й постанову про припинення провадження по справі [6, с. 102].

Отже, на основі аналізу проблемних аспектів судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, можна зробити висновок, що процес судового розгляду таких справ має деякі недоліки та проблеми, які, задля забезпечення захисту прав і свобод громадян, необхідно вирішити та вжити заходів для їх запобігання.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213-330) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 20 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 31.03.2023).

2. Миронюк Р. В. Процесуальні особливості адміністративно-деліктного провадження на стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 1. С. 142–147.

3. Постанова Першотравенського міського суду Дніпропетровської області від 17.08.2020 р. у справі № 186/894/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91004815> (дата звернення: 11.04.2023).

4. Пайда Ю. Ю. Деякі аспекти правового регулювання провадження у справах про адміністративні правопорушення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. № 1. С. 209–220. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.37> (дата звернення: 09.04.2023).

5. Живицька Л. І. Проблеми судової практики в справах про адміністративні правопорушення. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 5-6 (70-71). С. 199–204.

6. Колінько Ц. В. Особливості судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління, на етапі прийняття рішення у справі. Науковий вісник ДДУВС. 2017. № 2. С. 97–104.

УДК 364.35:351.86

Губко В. О., студентка гр. СР-201

Науковий керівник: **Чічкань М. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ В СОЛІДАРНІЙ СИСТЕМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Положень Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] відбулось багато змін у національному законодавстві, у тому числі й у сфері пенсійного забезпечення.

Стаття 46 Конституції України гарантує громадянам право на соціальний захист, що включає в себе право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законодавством [2].

Люди з інвалідністю володіють усією повнотою прав, закріплених Конституцією України та поточним законодавством. Завданням держави є соціальний захист осіб з інвалідністю, сприяння інтеграції таких людей у суспільство та моніторинг діяльності державних органів щодо недопущення зловживань у сфері встановлення інвалідності [3, с. 93].

Умови призначення пенсії по інвалідності в солідарній системі визначені Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Такими умовами є: 1) встановлення інвалідності, яка своєю чергою спричинила повну або часткову втрату працездатності; 2) наявність відповідного страхового стажу [4].

Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» поняття інвалідності визначається як міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого на державу покладається обов'язок створити умови для реалізації нею прав на рівні з іншими громадянами, а також забезпечити її соціальний захист [5]. Таким чином, на державу покладається завдання, яке полягає в створенні паритетності та соціального забезпечення для людей з інвалідністю.

На період дії воєнного стану в Україні відповідно до законодавчих змін було спрощено процедуру встановлення та продовження інвалідності. Так, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 225 від 08.03.2023 «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України», у разі коли особа, що звертається для встановлення інвалідності, не може прибути на огляд до медико-соціальної експертної комісії, то така комісія може приймати рішення про встановлення інвалідності заочно на підставі направлення лікарсько-консультативної комісії — таке положення застосовується на період дії воєнного стану на території України та протягом шести місяців після його припинення або скасування. У разі повторного огляду, строк якого припав на період дії воєнного стану на території України, переноситься на строк після припинення або скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців після його припинення або скасування за умови неможливості направлення [6].

Також, відповідно до Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю» зміни торкнулися розділу XV «Прикінцевих положень» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», які було доповнено підпунктом 146.1. У якому йдеться про те, що особи з інвалідністю яким призначено пенсію по інвалідності або пенсію у зв'язку з втратою годувальника, а строк припинення виплати відбувається в умовах воєнного стану в Україні, а саме надзвичайного стану в країні, за відсутності можливості проходження повторного медичного огляду виплата пенсії не припиняється, а продовжується до припинення чи скасування воєнного стану, а також упродовж шести місяців після припинення чи скасування воєнного стану, також в законі уточнюється виплата пенсії для осіб, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятих на військову службу за контрактом у період воєнного стану на строк не менше, ніж на весь строк їх військової служби). За умови проведення повторного медичного огляду та встановлення іншої групи чи підгрупи по інвалідності, обсяг пенсії, який був продовжений даним пунктом закону перевіряється в наступному місяці територіальним органом Пенсійного фонду, з місяця одержання висновку, виданого на основі медико-соціальної експертизи [7].

Окрім цього, обов'язковою умовою для призначення пенсії по інвалідності є наявність страхового стажу на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією. Так, для осіб з інвалідністю I групи залежно від віку передбачено страховий стаж від одного до десяти років, а для осіб з інвалідністю II та III груп залежно від віку передбачено страховий стаж від одного до чотирнадцяти років.

Як виняток, незалежно від наявності страхового стажу призначення пенсії по інвалідності можливе для осіб інвалідність у яких настала за таких обставин як: 1) період проходження строкової військової служби; 2) унаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського

протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича, в особи, яка звернулася за медичною допомогою в період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року.

Якщо причиною інвалідності є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, то пенсія по інвалідності буде призначатися відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4].

Таким чином, у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в умовах воєнного стану відбулися зміни, які торкнулися, зокрема, порядку встановлення та продовження інвалідності, що є однією з обов'язкових умов призначення пенсії по інвалідності в солідарній системі.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.04.2023).

3. Гапон, К. С. Соціально-правовий статус осіб з інвалідністю в Україні / К. С. Гапон ; наук. кер. М. В. Чічань // Юність науки – 2021: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства : зб. тез XI Міжнарод. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 25-26 берез. 2021 р.) : у 2-х ч. Ч. 2. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – С. 92-94.

4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV : станом на 15 квіт. 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 05.04.2023)

5. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV : станом на 1 трав. 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

6. Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України : Постанова КМУ від 08.03.2023 р. № 225 : станом на 31 березня 2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.05.2023).

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю Закон України від 18.10.2022 р. № 2682-IX : станом на 18 жовтня 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2682-20#n24> (дата звернення: 04.04.2023).

УДК 340.12

Жесткова А. Д., студентка гр. КЮ-222

Науковий керівник: **Литвиненко В. М.**, завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н, доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРИЧИНИ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ

Україна, як будь-яка інша країна, потребує стабільної правової системи для забезпечення розвитку суспільства, захисту прав та інтересів громадян. Однак, незважаючи на значний прогрес, досягнутий після отримання незалежності, правовий нігілізм залишається серйозною проблемою в Україні. Це явище характеризується зневажливим ставленням до законів, систематичним порушенням правил та загальним відчуттям безкарності.

Існує багато трактувань поняття «правовий нігілізм». Так, одні розглядають правовий нігілізм як механізм психологічного захисту. Тобто людина знаходиться в протиріччі між буттям, яке її «кинуло в світ мимо її волі», та своєю здатністю усвідомлювати свою присутність у моменті, майбутнє, інших людей та минуле. І розвиток особистості відбувається в рамках формування двох протилежних тенденцій: прагнення до волі та прагнення до відчуження [1, с. 20].

Інші вважають, що правовий нігілізм є станом правосвідомості особи, суспільства чи групи, при якому вимоги закону та цінності права свідомо ігноруються, а правові принципи та традиції неохоче дотримуються. Цей стан характеризується зневажливим ставленням до правових норм, але не включає в себе злочинний намір. До основних ознак правового нігілізму можна віднести ігнорування закону, неохайне ставлення до правових принципів та традицій, а також відсутність віри в ефективність правових норм і інститутів. Такий стан правосвідомості може спричинити збільшення правопорушень та порушень громадського порядку [2, с. 486].

За переконанням багатьох дослідників правовий нігілізм є формою неповаги до права та закону, виражається в негативному ставленні до правових форм організації суспільних відносин. Це означає, що люди, які прихильно налаштовані до правового нігілізму, не дотримуються правових норм, ігнорують закони, не дотримуються правил поведінки в суспільстві, що призводить до порушень прав та норм законодавства. Таке ставлення до права та закону може мати серйозні наслідки для суспільства в цілому, зокрема порушення громадського порядку, збільшення кількості кримінальних злочинів та загального безладу. Відсутність поваги до правових форм організації суспільних відносин може призвести до неефективної роботи судової системи та інших правоохоронних органів, а також до складнощів у здійсненні прав людини і громадянина [3, с. 434].

Розглядаючи правовий нігілізм з різних точок зору, можна виділити спільні характеристики: як механізм психологічного захисту, стан правосвідомості, що характеризується ігноруванням закону та цінностей права, форма неповаги до права та закону.

Продовжуючи розгляд проблеми правового нігілізму в Україні, важливо відзначити кілька причин, які сприяють його поширенню. Першою причиною є відсутність відповідальності за порушення закону. Українські закони, нерідко, не застосовуються на практиці, або злочинці не притягаються до відповідальності. Це призводить до поширення правового безкультур'я, відхилення або ігнорування закону, юридичних норм та загальноприйнятих правових цінностей, а також до зневажливого ставлення до правових принципів і традицій. Як протилежність правовій культурі, правовий нігілізм сприяє порушенню права, включаючи кримінальні злочини. Це може мати серйозні наслідки для суспільства в цілому, так як знижує рівень довіри до правової системи, порушує стабільність та порядок, і може призвести до загрози безпеці і благополуччю людей.

Другою причиною є неефективність правової системи. В Україні часто відбуваються довгі судові процеси, затримка при прийнятті рішення в суді, або відсутність реалізації судового рішення. Це створює беззаконня та негативний досвід для громадян.

Третьою причиною є корупція в державних інституціях. Корупція породжує беззаконня, тому що злочинці можуть купити собі «захист» та уникнути відповідальності за свої дії. Це спричинює подальше поширення правового нігілізму [4, с. 508].

Недосконалість українського законодавства є ще однією причиною правового нігілізму. Часто закони формулюються нечітко, суперечать один одному або не враховують реальних потреб суспільства. Це створює прогалини та неоднозначності, які можуть бути використані для обходу закону або його порушення. Недосконалість законодавства також впливає на прозорість та доступність правової системи, що може сприяти появі відчуття безкарності та невпевненості в справедливості. Це віддаляє громадян від участі у правовому процесі та може спричинити відчуття безпорадності перед порушенням закону.

Однак до зазначеного списку причин правового нігілізму в Україні можна додати ще кілька важливих аспектів. Таких, як недостатня правова освіта та свідомість громадян, недостатня довіра громадян до правоохоронних органів і судової системи, соціально-економічні чинники та багато інших.

Дослідивши головні причини правового нігілізму, можна сформулювати основні напрямки для боротьби з цим явищем. Зокрема, необхідно підвищувати рівень загальної культури та правової свідомості населення, зміцнювати соціальну активність громадян шляхом проведення навчальних, виховних та ідеологічних заходів. Також необхідно вдосконалювати національну правову базу та методично підвищувати професійні навички та культуру суб'єктів державної влади та правоохоронних органів. Важливо проводити профілактичну роботу з населенням, щоб запобігти можливості правопорушень у майбутньому. Не менш важливим є встановлення та ефективне впровадження антикорупційної політики в державі, яка сприятиме збільшенню довіри до законів, суду та державної влади серед громадян. Крім того, слід утверджувати принципи демократії, законності, рівності та справедливості як основоположні для створення та ефективного функціонування громадянського суспільства. Тільки в комплексі зазначених заходів можна бути успішним в боротьбі з правовим нігілізмом в Україні [5 с. 238].

Взагалі, для подолання правового нігілізму в Україні необхідно не тільки вдосконалювати законодавство та правову систему, але також змінювати свідомість громадян та їхнє ставлення до закону. Такі кроки, як освітня робота та формування культури дотримання закону, також можуть бути корисними. Ці заходи можуть забезпечити сталий розвиток правової культури в Україні та підвищити довіру громадян до державних інституцій.

Наприкінці, слід зазначити, що подолання правового нігілізму в Україні - це складна та багатоаспектна задача, яка потребує інтегрованого підходу та взаємодії між різними сферами життя країни. Досягнення результатів у цій справі залежить від спільних зусиль уряду, правоохоронних органів, судів, громадських організацій та громадянського суспільства загалом.

Отже, для подолання правового нігілізму в Україні необхідно зробити кілька кроків. По-перше, необхідно змінити законодавство та правову систему, зменшити корупцію в державних інституціях та забезпечити доступ до правосуддя та рівність перед законом для всіх громадян. По-друге, варто забезпечити ефективну комунікацію між органами влади та громадянами. По-третє, необхідно формувати свідомість громадян та культуру дотримання закону.

Список літератури

1. Волошенюк О. В. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві: автореф. дис. канд. юрид. наук: Харків, 2000. 190 с.
2. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2009. 656 с.
3. Сухонос В. В. Теорія держави і права: підручник. Суми: Університетська книга, 2014. 544 с.
4. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Феміна, 1996. 696 с.
5. Шитий С., Бондаренко А. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 2. 239 с.

УДК 324.9.01:343.346

Кисельова М. С., молодший науковий співробітник

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса НАПрН України

(м. Харків, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ПІШОХОДАМИ

Дорожньо-транспортні пригоди в Україні відбуваються не лише з вини водіїв, а й з вини пішоходів, але дуже часто до відповідальності за недотримання правил дорожнього руху притягається саме водій.

За січень-березень 2023 р. за офіційною статистикою національної поліції України сталося 1788 дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП), з яких 435 випадків порушення правил проїзду пішохідних переходів, 62 випадки неочікуваного виходу на проїзну частину, 10 – невиконання пішоходами вимог сигналів регулювання, 10 – порушення правил дорожнього руху пішоходами у стані сп'яніння. Ця статистика підтверджує той факт, що під час оформлення матеріалів ДТП дуже часто вина покладається саме на водія, підтримуючи думку «що сам повинен був все передбачити» [1].

Як бачимо, водіїв у ДТП за участю пішоходів визнають винними набагато частіше. Така ситуація посилюється майже повною безвідповідальністю пішоходів, адже за порушення ПДР їх притягують до відповідальності дуже рідко.

У нашій країні Правила дорожнього руху визначають права та обов'язки пішоходів на дорозі. Зокрема, пішоходи повинні переходити проїзну частину по пішохідних переходах, у тому числі підземних і надземних, а у разі їх відсутності — на перехрестях по лініях тротуарів або узбіч. Перед виходом на проїзну частину з-за транспортних засобів, що стоять, та будь-яких об'єктів, що обмежують оглядовість, пішоходи повинні впевнитись у відсутності транспортних засобів, що наближаються. У разі причетності пішохода до дорожньо-транспортної пригоди він повинен надати можливу допомогу потерпілим, записати прізвища та адреси очевидців, повідомити орган чи уповноважений підрозділ Національної поліції про пригоду, необхідні дані про себе і перебувати на місці до прибуття поліцейських [2, п. 4.7, 4.10, 4.15].

Відповідно до Правил дорожнього руху пішоходам забороняється:

виходити на проїзну частину, не впевнившись у відсутності небезпеки для себе та інших учасників руху; раптово виходити, вибігати на проїзну частину, в тому числі на пішохідний перехід; допускати самотійний, без нагляду дорослих, вихід дітей дошкільного віку на проїзну частину; переходити проїзну частину поза пішохідним переходом, якщо є розділювальна смуга або дорога має чотири і більше смуг для руху в обох напрямках, а також у місцях, де встановлено огороження; затримуватися і зупинятися на проїзній частині, якщо це не пов'язано із забезпеченням безпеки дорожнього руху; рухатися по автомагістралі чи дорозі для автомобілів, за винятком пішохідних доріжок, місць стоянки і відпочинку [2, п. 4.14].

Порушення правил дорожнього руху пішоходами має серйозні наслідки, включаючи травми та смертельні випадки. Тому законодавство передбачає відповідальність за порушення правил дорожнього руху пішоходами.

Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, пішохід, який порушив правила дорожнього руху, може бути притягнутий до адміністративної відповідальності.

Законом України № 1231-IX від 16.02.2021 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» до Кодексу України про адміністративні правопорушення внесені зміни, якими посилена адміністративна відповідальність за порушення ПДР пішоходами й велосипедистами. З березня 2021 р. за перехід пішоходами проїзної частини у

невстановлених місцях або безпосередньо перед транспортними засобами, що наближаються, невиконання інших правил дорожнього руху передбачений штраф у розмірі 15 неоподаткованих мінімумів доходів громадян [3].

Отже, пам'ятаймо, пішоходи є не менш важливими учасниками дорожнього руху, поведінка яких прямо впливає на забезпечення безпеки дорожнього руху. Вони так само як і водії, несуть відповідальність за порушення правил дорожнього руху.

Список літератури

1. Статистика ДТП в Україні за період з 01.03.2023 по 31.03.2023. URL: <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/>.

2. Правила дорожнього руху 2023. Url: <https://vodiy.ua/pdr/4/>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху: Закон України № 1231-IX від 16.02.2021. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T211231?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.49670241.698839066.1683717670-2059775852.1674990098

УДК 349.2

Кісенко О. С., студент гр. ПР22М

Науковий керівник: **Поляруш С. І.**, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, к.і.н, доцент

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Останніми роками стає усе більше ініціатив щодо перегляду й удосконалення трудового законодавства. У цьому контексті загально визнаною є необхідність перегляду нормативної бази діяльності профспілок і концептуального бачення їх ролі у сучасних трудових відносинах, заснованих на принципах відкритого ринку. Серед широкого кола профспілкових організацій особливо виділяються студентські профспілки, які об'єднують здобувачів освіти вищих навчальних закладів, і покликані захищати їх права. При цьому часто вони існують паралельно із органами студентського самоврядування і дублюють їхні повноваження, що створює правову невизначеність.

Актуальність статті обумовлюється необхідністю удосконалення законодавства у частині правового регулювання діяльності професійних спілок, зокрема і у закладах вищої освіти, а також нормативною невизначеністю статусу студентських профспілкових організацій.

Незважаючи на доволі глибоку розробленість теми профспілкового руху загалом, питання студентських профспілок залишилося поза увагою наукової спільноти. Деяких аспектів досліджуваної проблеми торкалися у своїх роботах В. Бахрушин, Т. Ляшенко, О. Кисельова, О. Корнієвський.

Чинне законодавство не містить окремого визначення студентської профспілкової організації – воно інтегроване у загальне визначення терміну «профспілка». Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» надає наступну дефініцію: «професійна спілка (профспілка) - добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання)» [1]. Аналізуючи надане визначення, спостерігаємо, що законодавець однаково підходить до професійних спілок працівників і студентів. На наше переконання, такий підхід є недоречним, оскільки сутність відносин працівників і здобувачів освіти із закладом вищої освіти є абсолютно різною. В основі взаємовідносин педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, обслуговуючого персоналу із закладом освіти лежить

трудовий договір (тобто мають місце власне трудові правовідносини, де одна сторона є працівником, а інша роботодавцем), тоді як здобувачі вищої освіти навчаються у закладі відповідно до цивільно-правових договорів про надання освітніх послуг, а значить студенти є замовниками, а заклад вищої освіти (ЗВО) – виконавцем послуг.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», дія цього Закону поширюється на діяльність профспілок, їх організацій, об'єднань профспілок, профспілкових органів і на профспілкових представників у межах їх повноважень, на роботодавців, їх об'єднання, а також на державні органи та органи місцевого самоврядування. Оскільки, відштовхуючись від вищенаведеного, заклад вищої освіти по відношенню до здобувачів є надавачем послуг, то з цього виходить, що норми вказаного закону не поширюються на відносини студентських профспілок і адміністрації закладу. Іншими словами, професійні спілки здобувачів, хоча і передбачені цим законом, проте їх відносини із адміністрацією закладу лежать поза сферою регулювання закону, що фактично позбавляє їх сенсу існування. Водночас ч. 2 ст. 13 Закону, говорить: «Держава визнає профспілки повноважними представниками працівників і захисниками їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів, співпрацює з профспілками в їх реалізації, сприяє профспілкам у встановленні ділових партнерських взаємовідносин з роботодавцями та їх об'єднаннями» [1]. Оскільки здобувачі не є працівниками ЗВО, то відповідно до цієї норми держава не визнає право їх представництва студентськими профспілками.

Профспілковий рух студентів у нинішньому вигляді не має власної організації і системи, а функціонує на рівні первинних профспілкових організацій у закладах освіти, або, у окремих випадках, на місцевому рівні. Студентські профспілки входять до складу Профспілки працівників освіти і науки України, що підтверджується положеннями розділу V Статуту Профспілки працівників освіти і науки України. Разом з тим, відповідно до п. 1.1 Статуту, до складу профспілки, окрім здобувачів, входять працівники закладів і установ освіти і науки, органів управління освітою, а п. 42.1 закріплює практику об'єднаних первинних профспілкових організацій здобувачів і викладачів [2]. Зважаючи на специфіку освітньої діяльності, основними порушниками прав здобувачів є працівники або адміністрація закладу освіти, оскільки саме вони безпосередньо надають або організовують надання освітніх послуг. У ситуації, коли згадані суб'єкти входять до однієї профспілки, рівний захист інтересів обох сторін цією профспілкою стає неможливим у силу конфлікту інтересів.

У закладах вищої освіти, відповідно до ст. 40 ЗУ «Про вищу освіту», діє студентське самоврядування, наділене широким колом повноважень (п. 5-7 ст. 40) [3] в усіх аспектах студентського життя. Порівнюючи їх повноваження із повноваженнями профспілок, закріпленими у розділі II ЗУ «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», які застосовуються до студентських профспілкових організацій, а також п. 49 Статуту профспілки працівників освіти і науки України (щодо повноважень первинних профспілкових організацій) доходимо висновку, що органи студентського самоврядування у своїй діяльності не обмежуються захистом трудових і соціально-економічних прав осіб, які сплачують членські внески, а мають можливість захищати будь-які права усіх студентів закладу освіти, не обмежуючись цим у своїй діяльності. Велика частина повноважень дублюється, що створює негативний вплив на фактичну реалізацію своїх прав та виконання обов'язків обома органами. Про це свідчить регулярна підміна органів студентського самоврядування студентськими профспілками, на недопустимості чого наголошує Міністерство освіти і науки України у листі керівникам закладів вищої освіти «Щодо діяльності органів студентського самоврядування»[4]. При цьому ЗУ «Про вищу освіту» щодо студентських профспілок містить лише вказівки на необхідність погодження із ними відрахування їх членів (п. 11 ч. 3 ст. 34), попереднього узгодження колективного договору (п. 18 ч. 3 ст. 34) та членства голови у вченій раді закладу (ч. 3 ст. 36) [3].

У країнах Європи практикується кардинально інший підхід до участі студентів у профспілковому русі. Існування власне студентських профспілкових організацій є нехарактерним: захист прав і представництво інтересів здобувачів на рівні закладу освіти

здійснюється органами студентського самоврядування, а на вищих рівнях – їх асоціаціями. Водночас у таких країнах, як Швеція, Німеччина, Данія студенти можуть вступати до профспілок працівників відповідно до фаху, за яким навчаються [5, с. 8-11].

Таким чином, вищенаведене, на наше переконання, свідчить про рудиментарність студентських профспілок на сучасному етапі розвитку освіти і профспілкового руху з огляду на наступне. По-перше, природа відносин здобувачів і закладу освіти є цивільно-правовою, а не трудовою, у межах якої покликані діяти профспілки. По-друге, законодавство встановлює однаковий підхід до регулювання діяльності профспілкових організацій працівників і студентів, незважаючи на відмінний правовий статус їх членів, що унеможливує реалізацію студентськими профспілками усіх прав і повноважень, з огляду на фактичну відсутність і неможливість виникнення певного кола передбачених законом відносин. По-третє, передбачена ЗУ «Про вищу освіту» діяльність органів студентського самоврядування дозволяє ефективно захищати будь-які права здобувачів, що порушуються у зв'язку із освітнім процесом, виходячи лише з їх статусу студента закладу без попередніх додаткових процедур. Спираючись на це, вважаємо доцільним запозичення досвіду організації захисту прав здобувачів вищої освіти у розвинутих європейських країнах, і у подальшому ліквідацію студентських профспілкових організацій та передачу їх повноважень органам студентського самоврядування у закладах вищої освіти, які також є громадськими організаціями зі спеціальним статусом, встановленим ЗУ «Про вищу освіту».

Список літератури

1. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 07.04.2023).
2. Статут Профспілки працівників освіти і науки України: затв. IX з'їздом Профспілки працівників освіти і науки України 17.12.2020. URL: <https://pon.org.ua/statut/84-statut-profspilki-pracivnikiv-osviti-ta-nauki.html> (дата звернення: 10.04.2023).
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
4. Щодо діяльності органів студентського самоврядування : лист Міністерства освіти і науки від 08.09.2015 № 1/9-427. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_427729-15#Text (дата звернення: 07.04.2023).
5. Сухова Г. Л. Студентські профспілки у Європі. Історія, сучасний стан та перспективи профспілкового руху у світі: зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Четверта хвиля, 2018. С. 8-12.

УДК 342.9

Кохан Д. М., студентка 1 курсу магістратури

Науковий керівник: **Гаврік Р. О.**, к.ю.н., професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

*Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)*

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У контексті історичних процесів, що відбуваються в Україні, уніфікація й гармонізація українського й європейського законодавств не будуть надважким завданням – загалом, майже всі країни Європи (крім Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії – це англосаксонська правова сім'я) за більшістю ознак належать до романо-германської (континентальної) правової системи, як і Україна. Це означає, що в загальних рисах спільними для нас є: 1) кодифікація: наявність законодавчих кодексів, де норми права зібрані в єдиному

тексті; 2) пріоритет закону: визнання нормативно-правового акта основним джерелом права з поділом джерел на первинні та вторинні з чіткою структурою; 3) поділ на публічне та приватне право: перше регулює відносини держави з громадянами, а друге все, що стосується відносин між приватними особами; 4) вплив римського права [1, с. 74-76; 2, с. 184; 3, с. 89].

Проте об'єктом дослідження є саме судовий прецедент – і, як бачимо, у переліку є його «антагоніст» - першість нормативно-правового акту. Насправді однастайності не існує - так, пан Сікорський О. В. вказує, що історія формування й розвитку романо-германської правової сім'ї доводить нам приналежність судового прецеденту до допоміжного джерела права, яке має практичне, а не фактичне значення: себто не визнається, але використовується. І в кожній країні є свої особливості [2, с. 186].

Батьківщиною судового прецеденту в його сучасному вигляді називають Англію, яка через свою колоніальну сферу впливу поширила його на значні території. Теорій щодо його розуміння вистачає, але зазвичай під судовим прецедентом розуміється винесене судом із конкретної справи рішення, обґрунтування якого стає правилом, обов'язковим для всіх судів тієї ж або нижчої інстанції при розгляді аналогічних справ. Часто його ототожнюють із поняттям «судова практика», що не є правильним, бо для судового прецеденту достатньо одного судового рішення, коли ж для практики необхідно здійснити узагальнення певної кількості рішень на основі їх подібності [4, с. 67; 5, с. 75; 6, с. 327].

Судовий прецедент працює завдяки судовій ієрархії. Розглянемо це на практиці на прикладі уявної «драбини»: вищий судовий орган знаходиться на верхівці й будь-хто зобов'язаний дотримуватися його рішення, проте з кожним спуском на один «щабель» нижче, в наступного органу буде менший обсяг можливостей – аж доки справа не дійде найнижчої ланки, у якій вплив на прецедентне право відсутній [5, с. 77-78].

В Україні судового прецеденту в його класичному розумінні не існує, а проте певні його елементи присутні на рівні законодавства. Це наступні особливості: 1) зазвичай судова практика не виходить за межі тлумачення закону та не визнається офіційною формою права; 2) відсутність формально-юридичного визнання як джерела права; 3) значення мають не стільки судові рішення з окремих справ, скільки узагальнення судової практики з певних категорій таких справ [5, с. 79; 2, с. 185].

Говорячи про судовий прецедент в контексті адміністративного судочинства, ми можемо знайти його елементи у таких явищах, які теоретиками визнаються як вторинні джерела права (це вищі судові інстанції в Україні): 1) Практика ЄСПЛ; 2) Діяльність Конституційного суду України (далі КС України); 3) Діяльність Верховного суду.

Найбільш очевидним прикладом є прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), які виступають певним еталонним варіантом не лише для України, а й для будь-якої іншої країни-члена Ради Європи, яка ратифікувала Конвенцію, задля спільних процесуальних стандартів для всіх. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [7]. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від 23 лютого 2006 р. суди України під час розгляду справ мають застосовувати Конвенцію і практику ЄСПЛ як джерело права [8]. Звісно, що рішення ЄСПЛ використовуються також у адміністративному судочинстві, про це свідчить ч. 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), де вказано, що Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Проте, хоч і згадка всього одна, варто зазначити, що практично усі сучасні принципи, закріплені в КАС України, з'явилися й розвинулися там завдяки діяльності ЄСПЛ: ч. 3 ст. 2, ст. 6, 8, 9, 10, 13, 14 КАС України [9]. Практика ж використання висновків ЄСПЛ у реальних судових рішеннях існує вже декілька років й уже зазнала значної критики, яка стосується неправильного трактування норм, зловживанням ними не до місця й багатьма іншими зауваженнями, які свідчать про недосвідченість суддів щодо застосування Конвенції.

Прецедентний характер актів тлумачення Конституції України, здійснених Конституційним судом України (далі КС України) вже є менш помітним на перший погляд, проте пан Черняк Є. В. вказує, що рішення цього органу конституційної юрисдикції можуть бути віднесені до прецедентів тлумачення (один з видів судового прецеденту), адже вони: багаторазові у використанні; мають загальнообов'язковий характер; містять положення, яке підтверджує зміст правової норми або роз'яснює її зміст та офіційно публікуються і т. п. Наслідком системного тлумачення Конституції України й здійснення інших повноважень КС України стає формування юридичних позицій (ст. 92 Закону України «Про КС України № 2136-VIII від 13.07.2017 р.), що розкривають зміст норми права, мають «авторитетний», «переконливий» й «доктринально мотивований підхід», а також офіційний характер і є обов'язковими до виконання. Юридичні позиції рішень КС України застосовують у своїй діяльності суди загальної юрисдикції й, наприклад, вони можуть бути підставою для вирішення процесуальних питань під час адміністративного судового провадження. Цим вони дуже схожі до правових висновків Верховного Суду (для якого вони є обов'язковими) [10, с. 117; 11, с. 60], [12].

Щодо Верховного суду, то варто звернути увагу на п.п. 10-1 і 10-2 ч. 2 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р., де вказано, Пленум Верховного суду з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані, а також за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ. Також цікавим у контексті судового прецеденту можна відзначити появу параграфа 3 глави 11 КАС України після суттєвих змін у 2017 р.: тоді ж вперше з'явилися поняття «зразкова справа» і «типова справа» для прискорення розгляду великої кількості однотипних правових спорів – це також частина повноважень Верховного суду [13].

Загалом, переглянувши значну кількість робіт й проаналізувавши описану вище інформацію, можемо зробити висновок, що питання судового прецеденту в Україні в будь-якій галузі права є справжнім епіцентром теорій – впевненості тут не існує, бо кожен науковець має свою істину. Ми вирішили зупинитися десь посередині й оцінити перспективи України наступним чином: як і безліч інших європейських держав, ми зробили перші кроки задля запровадження в себе судового прецеденту, проте це буде нове особливе явище, оскільки неможливо запровадити його у його класичному англосаксонському розумінні в континентальній правовій системі. Це вимагало би створення нових нормативних актів, які визначали б ключові моменти прецедентного права романо-германської версії, а також змін у системі правосуддя, а це потребує часу, ресурсів, глибокого аналізу наслідків та стабільності: вводити судовий прецедент поспіхом було б величезною помилкою. Проте ми вважаємо, що ці перспективи цілком можуть бути нашим майбутнім, у тому випадку, якщо будуть реальні докази в користь того, що це вдосконалисть нашу правову систему.

Список літератури

1. Гуменюк В. В. Гармонізація та уніфікація законодавства України відповідно до стандартів Європейського союзу. Національний університет «Одеська юридична академія». С. 74-77. URL: <https://hdl.handle.net/11300/12718>.
2. Зільник А. Ю., Сікорський О. П. Судовий прецедент в країнах романо-германської сім'ї. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 7. С. 183-186. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_2019/183-186.pdf.
3. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Том 1. С. 88-91. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-1-1/22.pdf>.

4. Журавльов А. В. Про прецеденти в адміністративному судочинстві України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Серпень 2016. С. 67-69. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/4/15.pdf>.
5. Журавльов А. В. Судовий прецедент як джерело права в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 75-84. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2016_76_13.pdf.
6. Голубовська І. О., Шовковий В. М., Лефтерова О. М. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Holubovska_Iryna/Bahatomovnyi_iurydychnyi_slovyk-dovidnyk.pdf.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
10. Гнатишин Ю. О. Місце судового прецеденту в системі джерел адміністративного права України. Збірник наукових матеріалів. CXIV. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. м. Одеса, 2022. С. 111-120. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/01/Odesa_12222022.pdf#page=111.
11. Констаний О. «Вторинні» джерела права адміністративного судочинства України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Вересень 2019. С. 59-62. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/59-62_23.pdf.
12. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

УДК 234.037:340.1

Кошева В. С., студентка гр. КЮ-221

Науковий керівник: **Литвиненко В. М.**, завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ

На сучасному етапі політичного та економічного розвитку Україна потребує висококваліфікованих фахівців права. Та, як відомо, кваліфікацію спеціаліст заробляє на практиці й найпопулярнішими на ринку праці є ті, хто має досвід роботи у правовому полі. Проте висока потреба є у молодих фахівцях. Але часто у студентів-правників виникає проблема з отриманням досвіду, потрібного для повноцінної роботи, адже теоретичного матеріалу, викладеного навіть найкращими спеціалістами, не достатньо, а вкрай необхідними є практичні навички. Саме для надання можливості студентам набувати практичних навичок і вмінь під час навчання й з'явилися юридичні клініки при вищих навчальних закладах.

Вперше в Україні юридична клініка з'явилася в Київському національному університеті імені Т. Г. Шевченка у 1996 р. Майже одночасно з'являються юридичні клініки у Львові та Донецьку [1, с. 168]. Це стало значним поштовхом для розвитку юридичної клінічної практики. Після цього починає діяти ціла мережа клінік при різних навчальних закладах.

У 2003–2004 роках було організовано Асоціацію юридичних клінік України (далі - АЮКУ). АЮКУ - всеукраїнська громадська організація, діяльність якої спрямована на надання підтримки діяльності юридичних клінік, сприяння розвитку юридичної клінічної освіти та реалізації відповідних науково-освітніх програм в Україні. Предметом діяльності Асоціації є діяльність, спрямована на розвиток юридичної клінічної освіти та впровадження новітніх освітніх методик у процесі підготовки юристів в Україні [2, с. 8]. Асоціація юридичних клінік збирає під своїм «крилом» юридичні клініки України, контролює та підтримує їх роботу. За свою мету АЮКУ ставить забезпечення функціонування якісних юридичних клінік в системі вищої юридичної освіти України. З початку її діяльності починається активний розвиток юридичного клінічного руху. Саме завдяки АЮКУ було затверджено Типове положення про юридичну клініку та Стандарти юридичних клінік, які є правовою основою для роботи та організації клінік.

У сучасній науковій літературі термін «юридична клініка» використовується у двох значеннях. У першому значенні юридична клініка є структурним підрозділом, в якому студенти виробляють практичні навички, тобто клінікою називається місце, де студент може практично застосувати свої знання. У такій організації майбутні правники навчаються правильно опитувати клієнтів, кваліфіковано їх консультувати, технічно точно складати позовні заяви та інші юридичні документи, вирішувати складні етико-професійні проблеми тощо. У другому значенні юридична клініка розуміється як клінічна навчальна програма, а саме освітня програма професійної підготовки соціально зорієнтованих юристів [3, с. 116-117]. У нашому дослідженні юридична клініка буде розглядатися як структурний підрозділ.

Юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III – IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Основними завданнями юридичних клінік є надання студентам юридичної клініки можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом, створення місць для проходження студентами навчальної та виробничої практики, надання громадянам соціально вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій, проведення заходів з правової освіти населення, забезпечення можливості спілкування студентів під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності, створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням, засобами масової інформації та юридичною клінікою, що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян [4]. Тож, юридична клініка є зручним полем для навчання та практики студентів – правників. Це виражається не тільки у спілкуванні з досвідченими правниками, роботі з відвідувачами клінік, простими людьми, що потребують допомоги у питаннях юриспруденції, й у проведенні правової просвіти населення. Беручи участь у правопросвітніх заходах студенти набувають навичок спілкування з різними соціальними групами та вчаться роз'яснювати складні правові питання простими для аудиторії словами, допомагаючи правильно зрозуміти суть усього сказаного.

На юридичні клініки покладаються певні функції. Згідно зі Стандартами діяльності юридичних клінік функцій є дві: навчальна та соціальна. Навчальна функція – це зосередження діяльності на практичне спрямування навчання, формування з учасників юридичної клініки фахівців-юристів, які оволоділи конкретними професійними навичками, не потребують додаткової адаптації до професійної діяльності. Соціальна функція – це задоволення потреб суспільства у доступній юридичній інформації та правовій допомозі, підвищення професійної відповідальності юристів[5]. Функції юридичних клінік на пряму взаємопов'язані між собою, адже виконуючи свою навчальну функцію, тобто практичне навчання студентів, юридична клініка надає юридичні послуги малозабезпеченому населенню, тобто здійснює соціальну функцію. Основною, звісно ж, є навчальна функція, адже юридична клініка і була створена для навчання студентів – правників.

Юридична клініка, першочергово, є організаційною структурою, створеною для практичного навчання студентів - правників. У ній майбутні фахівці мають можливість: здобути досвід професійної практичної діяльності, потрібний для подальшої роботи в правовому полі; закріпити теоретичні знання, здобуті під час навчання, на практиці. Також юридична клініка надає можливість малозабезпеченим і вразливим категоріям населення отримати правову допомогу. Юридичні клініки мають велике значення для підготовки майбутніх фахівців права в Україні, адже вони надають основу юридичної практики.

Список літератури

1. Маньгора В. В. Роль юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх юристів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2012. № 18. С. 167–176.
2. Дулеба М. В. Сучасний «юридичний клінічний рух» на шляху до гармонізації та розширення. *Вісник Асоціації юридичних клінік України*. 2005. № 2. С. 7-9.
3. Келемент Р. Ю. Роль юридичної клініки в професійній підготовці майбутніх фахівців правознавства. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2017. С. 114–127.
4. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : наказ Міністерства освіти та науки України від 03.08.2008 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 03.04.2023).
5. Стандарти діяльності юридичних клінік України : схвал. Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України прот. № 2 від 19.06.2014 р. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klinik-ukrajini.pdf> (дата звернення: 19.04.2023)

УДК 342.9

Ліксман В. Ю., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: Шестак Л. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИ КРАЙНІЙ НЕОБХІДНОСТІ

У адміністративному праві, як і в кримінальному, крайня необхідність становить одну з обставин, що виключають відповідальність, поряд з необхідною обороною та неосудністю. Вони хоч і подібні за певними ознаками, особливо з необхідною обороною, однак значно відрізняються по суті. Ці інститути захищають права та інтереси суспільства та забезпечують його безпеку. Серед них можна виділити крайню необхідність, законодавче закріплення якого містить певні недоліки правового регулювання. Серед проблем можна зазначити, те що в законодавстві не визначено критеріїв оцінки завданої шкоди при крайній необхідності, а також не закріплено поняття своєчасності необхідної оборони, що вносить неточність у визначення тривалості стану крайньої необхідності.

Аналізом правового регулювання крайньої необхідності в адміністративному праві займалися такі вчені як Р. Г. Щокін, А. Ю. Ковальчук, І. В. Костенко, М. Н. Курка, А. М. Толкач, Р. Я. Заяць, С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін та інші.

Згідно положень ст. 18 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути

усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода [1]. Тобто дія, яка хоч і порушує норми адміністративного законодавства, однак вчинена в стані крайньої необхідності, не вважається правопорушенням. Прикладом може слугувати ситуація, коли необхідно швидше доставити до лікарняної установи особу, яка отримала траву або тяжко поранена тощо. При цьому водій транспортного засобу, порушуючи правила дорожнього руху, доставляє травмовану особу в лікарню, в якій їй надається необхідна медична допомога або врятовується життя. Водій, порушуючи правила дорожнього руху, рятує здоров'я особи або навіть її життя, проте він не буде нести відповідальність за порушення правил дорожнього руху, оскільки діяв у стані крайньої необхідності.

Шкода, яка заподіюється при крайній необхідності, повинна бути меншою, ніж та, яка попереджена. Як зазначають С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін: «Крайня необхідність – це випадок зіткнення двох інтересів, які рівною мірою охороняються законом, і при якій заради збереження більш важливого інтересу, заподіюється шкода меншому інтересові» [2, с. 100]. Як зазначає А. М. Толкач питання про те, яку шкоду вважати більш значною, а яку менш, є питання факту й вирішується в кожному конкретному випадку залежно від обставини справи, а також представлених доказів, які необхідні для доведення наявності стану крайньої необхідності. Разом з цим завдана шкода повинна відповідати принципу пропорційності, тобто завдана шкода повинна бути меншою ніж відвернута. Їх оцінка повинна визначатися відповідно до об'єктивних та суб'єктивних критеріїв [3, с. 165].

Варто відзначити, що критерії правомірності крайньої необхідності в законодавстві не визначені. На наш погляд, до них варто віднести наступні:

- а) вартість пошкодженого і збереженого майна – якщо мало місце правопорушення з матеріальним складом;
- б) фактичні витрати, здійснені для відновлення пошкодженого;
- в) розмір шкоди, завданої третім особам;
- г) відвернута загроза правам та інтересам інших осіб;
- д) неможливість уникнення шкоди за даних обставин.

Також стан крайньої необхідності виникає, коли є дійсна, реальна, а не уявна загроза охоронюваним інтересам. Якщо така загроза може виникнути в майбутньому або фактично вже минула, діяння не може вважатися таким, що вчинено у стані крайньої необхідності [4]. Так наприклад у ст. 204-2 КУпАП передбачено відповідальність порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Р. Гаврік, Н. Демченко зазначають можливість звільнення від адміністративної відповідальності не за малозначністю діяння, а з метою захисту життя та здоров'я себе та інших осіб з мотивів крайньої необхідності. У зв'язку із цим пропонуємо доповнити ст. 204-2 КУпАП частиною третьою наступного змісту: «Чинність цієї статті не поширюється на випадки порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України або виїзду з неї, якщо воно сталося в умовах відсутності фактично діючих пунктів пропуску на тимчасово окупованій території та якщо таке порушення відбулося в умовах наявності небезпеки життю та здоров'ю цих осіб, життю та здоров'ю членів їх сім'ї через стихійне лихо, пандемію або активні бойові дії» [5, с. 183-184]. З цією думкою варто погодитись, оскільки особи, що діють у стані крайньої необхідності, можуть порушувати порядок переходу державного кордону, рятуючи близьких від обстрілів, окупації тощо.

Разом з тим існують протилежні думки щодо критерію своєчасності. Так з метою забезпечення правопорядку Р. Я. Заяць пропонує доповнити ст. 18 КУпАП частиною другою такого змісту: «Не підлягає адміністративній відповідальності особа дії якої були спрямовані на запобігання небезпеки, але не досягли мети і шкода була завдана, незважаючи на зусилля особи, яка добросовісно намагалася її уникнути» [6, с. 202]. Зазначена думка окремим авторам не видається доцільною, оскільки особа могла заподіяти непропорційну шкоду іншим особам або несвоєчасно скоїти правопорушення, що нівелює стан крайньої необхідності. Проте у випадках, коли фактичний порушник здійснив усі дії, необхідні для відвернення шкоди, але вона була завдана з незалежних від нього причин, то варто вважати,

що стан крайньої необхідності все ж таки був. Наприклад, водій швидкої допомоги намагався доставити хворого до лікарні, але в дорозі пацієнт помер. Тобто негативні наслідки настали всупереч діям особи, яка діяла в стані крайньої необхідності. Видається також раціональною думка про пом'якшення відповідальності за адміністративне правопорушення вчинене у стані крайньої необхідності, що не досягло своєї мети у зв'язку з несвоєчасністю або завдало більше шкоди ніж було відвернено. Суд буде вирішувати, чи застосовувати цю пом'якшуючу обставину в кожному конкретному випадку відповідно до принципу пропорційності.

Отже, стан крайньої необхідності стимулює осіб до соціально активної поведінки з метою захисту прав та інтересів суспільства, держави тощо, однак в той же час в адміністративному законодавстві присутні певні недоліки правового регулювання цього інституту права. Зазначимо, що крайня необхідність не може застосовуватись для уникнення відповідальності, тому виникає потреба удосконалення правового регулювання її застосування.

Таким чином, задля полегшення застосування норм про звільнення від адміністративної відповідальності за діяння, вчинені у стані крайньої необхідності, доречно:

- 1) визначити умови правомірності крайньої необхідності;
- 2) встановити критеріїв співрозмірності завданої та відвернутої шкоди у стані крайньої необхідності;
- 3) у ст. 204-2 КУпАП передбачити звільнення від відповідальності у зв'язку з крайньою необхідністю (рятуванням життя та здоров'я інших осіб) при перетинанні кордону з порушенням порядку;
- 4) визначити в ч. 2 ст. 18 КУпАП поняття «своєчасності заподіяння шкоди», яке полягає в тому, що вона може бути заподіяна лише протягом часу, поки існує стан крайньої необхідності;
- 5) до переліку обставин, які пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення додати і таку обставину, як вчинення проступку у стані крайньої необхідності, що не досяг своєї мети у зв'язку з несвоєчасністю або завдало значно більше шкоди ніж було відверненої.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80731-10> (дата звернення: 11.03.2023).
2. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
3. Толкач А. М. Обставини, що виключають адміністративну відповідальність: проблеми та їх вирішення. *Концептуальні проблеми розвитку регіону в умовах децентралізації: матеріали ІХ Міжнародна наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 26 квітня 2017 р.). Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ» МАУП», 2017. С. 162-175.
4. ВС висловився щодо вчинення дій, які тягнуть адміністративну відповідальність, в стані крайньої необхідності. URL: https://ukrainepravo.com/law-practice/practice_court/vs-vyslovyvsya-shchodo-vchynennya-diy-yaki-tyagnut-administrativnu-vidpovidalnist-v-stani-kraynouyi-n/ (дата звернення: 11.03.2023).
5. Гаврік Р., Демчик Н. Проблеми забезпечення адміністративно-правового режиму тимчасово окупованої території України в діяльності прикордонних підрозділів (в контексті наявної практики у справах про адміністративні правопорушення та справах судочинства). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 17. С. 180-184.
6. Заяць Р. А. Крайня необхідність як обставина, що виключає адміністративну відповідальність. *Митна справа*. 2012. № 1. С. 200-202.

УДК 342.9

Ліксман В. Ю., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: Шестак Л. В., доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ ШТРАФІВ

Використання адміністративних штрафів є важливим інструментом забезпечення дисципліни та порядку в різних сферах життя. Зокрема, в Україні адміністративні штрафи за порушення законодавства можуть бути належною мірою покарання для фізичних та юридичних осіб. Це може стосуватися різних сфер, таких як дорожній рух, охорона довкілля, регулювання ринку тощо. Однак, ефективність застосування адміністративних штрафів в Україні може бути піддана сумнівам. Наприклад, можливість уникнення платежу або низька сума штрафу можуть не стимулювати людей дотримуватися законів та правил. Крім того, існують питання щодо ефективності збирання штрафів, зокрема того, як ефективно виконуються судові рішення.

Система адміністративних стягнень суворо формалізована: ними є тільки ті засоби примусового впливу, які визначив законодавець. Будь-які інші, навіть якщо вони схожі зі стягненням за метою, змістом, назвою, до таких не належать. Так, слід відрізнити такі стягнення, як адміністративний арешт (ст. 32 КУпАП), оплатне вилучення предмета (ст. 28 КУпАП), конфіскація предмета (ст. 29 КУпАП), позбавлення спеціального права (ст. 30 КУпАП) від таких заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, як адміністративне затримання (ст. 261 КУпАП), вилучення речей і документів (ст. 265 КУпАП), тимчасове вилучення талона про проходження державного технічного огляду або ліцензійної картки на транспортний засіб (ст. 265 КУпАП), відсторонення осіб від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 266 КУпАП). Відповідні заходи забезпечення провадження застосовуються тоді, коли правопорушення не є очевидним і виникає лише підозра у вчиненні адміністративного правопорушення та є потреба з'ясувати, чи мав місце факт правопорушення, чи ні [1].

Штраф займає другу позицію в системі адміністративних стягнень. І на час прийняття КУпАП та досить тривалий час його чинності така позиція законодавця була виправданою, оскільки суми штрафів були незначними, а в умовах дефіциту товарів і послуг гроші не мали такого значення, яке вони мають зараз. Сьогодні визнання штрафу другим за легкістю видом покарання та визнання інших покарань, які розташовані у ст. 24 КУпАП нижче, більш суворими – це нонсенс, адже реалії сьогодення (фактичні розміри штрафних санкцій) дозволяють стверджувати протилежне [2, с. 115].

Ефективність адміністративних штрафів в Україні залежить від декількох умов, серед яких можна виділити наступні:

- Чіткість та достатня жорсткість санкцій. Штрафи мають бути достатньо жорсткими, щоб діяти як ефективний захист від порушень закону, але не настільки високими, щоб стати неефективними через можливості обходу.

- Прозорість процесу нарахування та сплати штрафів. Важливо, щоб процес нарахування штрафів був зрозумілим та доступним для всіх громадян, а також, щоб інформація про сплату штрафу та її результати були легко доступні.

- Ефективність системи виконання штрафних рішень. Нарахування штрафу – це тільки перший крок у процесі покарання за порушення закону. Важливо, щоб система виконання штрафних рішень була ефективною та надійною, щоб забезпечити реальне виконання штрафів.

- Справедливість та об'єктивність системи. Штрафи повинні нараховуватися на підставі чітких критеріїв та об'єктивної інформації, без будь-яких форм дискримінації. Крім того, важливо, щоб нарахування штрафів було справедливим із урахуванням можливостей доходів громадян.

- Застосування альтернативних методів покарання. Штрафи повинні бути однією з можливих форм покарання, але не завжди найбільш ефективною. Важливо, щоб система мала можливість застосування альтернативних методів покарання, таких як громадські роботи або повторне навчання.

Ефективність адміністративних штрафів в Україні залежить від кількох факторів, включаючи правильне застосування законодавства, якість роботи правоохоронних органів і система судочинства.

Однією з особливостей ефективності адміністративних штрафів в Україні є неоднозначність і складність самого законодавства. Багато адміністративних правопорушень не мають чітко визначених критеріїв, за якими можна оцінювати їхню наявність. Це може призводити до суб'єктивності при прийнятті рішень про наявність правопорушення та величину штрафу [3, с. 102].

Другою особливістю ефективності адміністративних штрафів є відсутність відповідного контролю за їх виконанням. Іноді штрафи можуть залишатися неоплаченими або виконані з порушенням вимог законодавства.

Третьою особливістю є недостатня прозорість і відкритість процесу накладання адміністративних штрафів. Іноді вирішення питань про наявність правопорушення та величину штрафу може залежати від особистих відносин між особою, яка вчинила правопорушення, та посадовою особою, яка приймає рішення.

Покращення ефективності адміністративних штрафів в Україні можна досягти за допомогою наступних заходів: 1) впровадження системи електронного управління штрафами. Це дозволить зменшити кількість помилок під час внесення даних та забезпечити швидкий та точний облік штрафів; 2) підвищення рівня автоматизації процесу винесення рішень про наявність адміністративного правопорушення. Наприклад, використання системи фото- та відеофіксації правопорушень, що дозволить зменшити кількість випадків фальсифікації даних; 3) проведення постійної перевірки роботи органів внутрішніх справ та інших органів державної влади, що мають право на винесення штрафних рішень, та забезпечення підвищення кваліфікації їх працівників; 4) зменшення адміністративного бар'єру для громадян та підприємств, які підлягають штрафуванню. Наприклад, зменшення строків та складності процедур оплати штрафів; 5) підвищення відповідальності за невиконання адміністративних штрафів та неправомірне перешкоджання їх виконанням; 6) забезпечення максимальної прозорості та доступності інформації про правила та порядок штрафування, а також про виконання штрафів.

Зазвичай, адміністративні штрафи встановлюються в гривнях і є фіксованою сумою.

Однак, для того, щоб забезпечити більш ефективний контроль за використанням ресурсів і запобігання порушенням законів, можна розглянути можливість встановлення пропорційних штрафів, які були би визначені відповідно до виміру втрат або збитків, заподіяних діями особи, що порушує закон. Такий підхід вже застосовується в деяких країнах світу і може бути ефективним і в Україні.

Також можна розглянути можливість встановлення адміністративних штрафів у вигляді відсотків від доходу або прибутку порушника. Такий підхід є більш справедливим, оскільки сума штрафу буде пропорційна до доходу або прибутку особи, що порушує закон.

Нарешті, своєчасне стягнення штрафів є важливим фактором ефективності адміністративних штрафів. Якщо штрафи не сплачуються вчасно, то це може знизити їхню ефективність як інструмента запобігання порушенням закону.

Отже, ефективність адміністративних штрафів в Україні залежить від належного встановлення порушень, відповідності санкцій вчиненим порушенням, адекватності розміру штрафів та їхню своєчасність.

Список літератури

1. Кодекс про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. *ВВР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. / В. К. Колпаков. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
3. Шестак Л. В. Адміністративне право: навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 256 с.

УДК 351.83:351.86

Лугина Є. Ю., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: **Чічкань М. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Від 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації Указом Президента України було запроваджено воєнний стан на території України [1]. Як зазначено у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан — це: «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності» [2]. Введення такого стану в державі передбачає централізацію влади, надання більших повноважень органам державної влади, місцевого самоврядування, військовим органам, та водночас дозволяє тимчасове обмеження певних конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Очевидно, що воєнний стан вплинув на основні сфери життя суспільства, в тому числі на трудові правовідносини. З метою збереження ефективного регулювання даних відносин Верховною Радою України був ухвалений Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX (далі — Закон) [3]. Зазначений нормативний акт містить багато правових норм, що суттєво відрізняються від передбачених в основному джерелі трудового права — Кодексі законів про працю України (далі — Кодекс), а деякі буквально тимчасово призупиняють їх дію. Однак після скасування воєнного стану, даний закон втрачає свою чинність.

Особливої уваги заслуговують статті Закону, що закріплюють нові правові норми у сфері регулювання часу відпочинку. Введення воєнного стану передбачає обмеження певних конституційних прав людини і громадянина (стаття 64 Конституції України), зокрема і права працівників на відпочинок, регламентоване в статті 45 Конституції. Наразі дослідження на цю тему проводяться багатьма вченими юристами, адже незалежна Україна зіткнулася з новими викликами, що породжують багато змін у законодавстві. Право людини на відпочинок закріплене в міжнародних та національних нормативно-правових актах та визнане як одне з фундаментальних прав, що має бути забезпечене кожній людині. Найважливішим актом міжнародного значення, Загальною декларацією прав людини, закріплено право на відпочинок та дозвілля, на обмеження робочого дня та на періодичну відпустку, що оплачується (ст. 24) [4]. В Україні дане право регламентується Конституцією України, Кодексом та Законом України «Про відпустки» [5].

До запровадження воєнного стану в Україні мінімальна тривалість щотижневого безперервного відпочинку становила 42 години відповідно до статті 70 Кодексу. З набранням чинності Закону, тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин на розсуд роботодавця (ч. 5 ст. 6). Також Закон тимчасово скасував святкові та

неробочі дні, скорочений робочий день напередодні святкових і неробочих днів, і скасував перенесення вихідного дня після святкового або неробочого дня (ч. 5 ст. 6). Протягом воєнного стану в Україні не діятиме заборона залучення працівників до роботи у вихідні дні, що передбачено статтею 71 Кодексу.

Право на відпочинок також включає надання працівникам відпусток. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» має певні особливості регулювання даного інституту в порівнянні із Кодексом та Законом України «Про відпустки», а саме: а) максимальна тривалість щорічної відпустки в умовах воєнного стану становить 24 календарні дні; б) при визначенні тривалості щорічної відпустки, вихідні та неробочі дні враховуються; в) роботодавець наділений правом відмовляти працівникам об'єктів критичної інфраструктури у наданні будь-якого виду відпустки, окрім відпусток, пов'язаних з вагітністю, пологами чи доглядом за дитиною до трьох років; г) невикористанні у період дії воєнного стану дні відпустки надаються тільки після його припинення або скасування; г) роботодавець має право відмовити у наданні невикористаних днів щорічної відпустки за минулі періоди; д) на прохання працівника роботодавець може надавати неоплачувану відпустку у будь-який зручний час без обмеження на 15 календарних днів, що встановлене у частині 1 статті 26 Закону України «Про відпустки»; е) працівникам, що виїхали за межі території України або набули статусу внутрішньопереміщеної особи, роботодавець в обов'язковому порядку надає відпустку без збереження заробітної плати тривалістю не більше 90 календарних днів.

Отже, введення воєнного стану в Україні викликало об'єктивну потребу впровадження відповідних змін у сфері трудових відносин. Законодавство України, з урахуванням тих обставин, що склалися в державі, на основі Конституції України, Закону України «Про правовий статус воєнного стану» та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. ухвалило новий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Даний нормативно-правий акт покликаний сприяти ефективному регулюванню трудових правовідносин навіть за таких особливих обставин. Одним з основних інститутів, які зазнали законодавчих нововведень, є час відпочинку. Відповідно до Закону, певні права працівників були обмежені, мінімальна тривалість щотижневого безперервного відпочинку зменшена, а тривалість щорічної відпустки скорочена. Однак варто враховувати те, що перелічені заходи є тимчасовими на період дії воєнного часу, та є необхідними для розв'язання питань пов'язаних у даній сфері. Аналіз законодавчих актів свідчить про актуальність досліджень та практичних розв'язань проблем, пов'язаних з регулюванням та захистом трудових прав людини і громадянина в умовах воєнного стану.

Список літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лютого 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX : станом на 19 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

4. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.04.2023).

5. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

УДК 351

Макаренко В. В., к.ю.н., заступник директора ННІ ІБ СК НА СБ України

Шевельова Т. Ю., студентка гр. Н-191

Національна академія Служби безпеки України

(м. Київ, Україна)

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Корупція є поширеною проблемою в Україні, яка має значний вплив на права людини. Це підриває верховенство права, підриває суспільну довіру до державних установ і увічнює нерівність і бідність. У даних тезах ми досліджуватимемо, як корупція впливає на права людини в Україні, і заходи, які можна вжити для вирішення цієї проблеми.

Одним із найважливіших способів впливу корупції на права людини в Україні є її вплив на судову систему. Корупція в українській судовій системі є широко поширеною, і це негативно впливає на можливість громадян отримати доступ до правосуддя. Корумповані судді часто беруть хабарі або піддаються політичному тиску, що призводить до несправедливих і упереджених рішень. Як наслідок, люди, які є жертвами порушень прав людини, часто не можуть отримати відшкодування через судову систему, а багаті чи політично пов'язані особи можуть уникнути відповідальності за свої дії [1, с. 255-266].

Ще один спосіб впливу корупції на права людини в Україні – це вплив на свободу слова та ЗМІ. Журналісти та засоби масової інформації, які висвітлюють корупцію чи інші делікатні питання, часто піддаються переслідуванням, залякуванням і насильству [2, с. 98]. Це відбувається тому, що корумповані чиновники та впливові особи прагнуть змусити замовкнути тих, хто хоче викрити їхні злочини. Як наслідок, громадяни часто не мають доступу до точної інформації про свій уряд і дії тих, хто має владу, що підриває їхню здатність притягнути своїх лідерів до відповідальності [3].

Корупція також має значний вплив на економічні та соціальні права в Україні. Хабарництво та інші корупційні дії ускладнюють роботу бізнесу та створення робочих місць, що сприяє збереженню бідності та нерівності. Це, у свою чергу, ускладнює доступ людей до основних товарів і послуг, включаючи охорону здоров'я, освіту та житло. Корупція також підриває здатність уряду надавати ці послуги, оскільки ресурси часто перенаправляються на корумпованих чиновників та їхніх наближених

Щоб усунути вплив корупції на права людини в Україні, можна вжити кількох заходів. Одним із найважливіших є зміцнення верховенства права та незалежності судової влади. Цього можна досягти шляхом збільшення ресурсів, доступних судовій системі, покращення підготовки суддів та забезпечення їх захисту від політичного втручання [4, с. 35].

Іншим важливим заходом є підвищення прозорості та підзвітності державних установ. Цього можна досягти шляхом посилення антикорупційних заходів, таких як захист викривачів та вимоги щодо розкриття активів. Крім того, заходи щодо підвищення прозорості та підзвітності в державних закупівлях можуть допомогти зменшити можливості для корупції [5, с. 41].

Нарешті, необхідно підвищити обізнаність громадськості щодо впливу корупції на права людини. Цього можна досягти через просвітницькі кампанії, громадський діалог.

Список літератури

1. Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник / за ред. проф. Михненка А. М. // А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров, С. О. Кравченко та ін. – 3-є вид., доп. і перероб. – К.: НАДУ, 2012. – 529 с.

2. Щур Н. О. Бідність і корупція — загрозливі виклики сучасності [Текст] / Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 27 трав. 2011 р. : у 2 т. / за заг. ред. проф. К. М. Левківського. – Львів: Астролябія, 2009. – 160 с.

3. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії // [Електронний ресурс] – Режим доступу : Агентство стратегічних досліджень <http://sd.net.ua/2012/03/09/rozvitok-korupciyi-scenarij-1-pesimistichnij.html>

4. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2017–2019, 2021. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – Київ, 2021. – 47с.

5. Михальченко М., Михальченко О., Невмерижицький Є. Корупція в Україні: політико-філософський аналіз: Монографія. – К.: ППІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 615 с.

УДК 349.233

Павлунько К. С., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: **Литвиненко В. М.**, завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА

Кожен громадянин, який вчинив правопорушення, повинен відповідати за нього відповідно до закону, відповідальність залежить від виду проступку. Юридична відповідальність має багато видів, у трудовому праві є дисциплінарна та матеріальна відповідальність.

Матеріальна відповідальність – це обов'язок кожної із сторін трудових правовідносин (працівника та роботодавця) відшкодувати шкоду, заподіяну іншій стороні внаслідок невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків у встановленому законом розмірі та порядку [1, с. 521].

Матеріальна відповідальність поділяється на матеріальну відповідальність працівника та роботодавця. У даній науковій роботі досліджуватися буде матеріальна відповідальність працівників.

Матеріальна відповідальність працівників - це різновид ретроспективної юридичної відповідальності працівника за майнову шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків [2, с. 193-194].

Відповідно до статті 130 Кодексу законів про працю України (далі-КЗпП) працівники несуть матеріальну відповідальність за завдану ними шкоду на певному підприємстві чи організації.

В основі матеріальної відповідальності лежить обов'язок працівника дбайливо ставитися до майна роботодавця та вжити заходів щодо запобігання шкоди, а також обов'язок роботодавця - створити умови, необхідні для нормальної роботи; забезпечити здорові та безпечні умови праці, а також супроводжувати сучасні засоби техніки безпеки та санітарно-гігієнічні умови, які запобігають виробничому травматизмові і виникненню професійних захворювань працівників (ст. 153 КЗпП) [1, ст. 521].

У трудовому законодавстві виокремлюють три види матеріальної відповідальності працівника: обмежена, повна та підвищена.

Обмежена матеріальна відповідальність є основним видом матеріальної відповідальності працівника, метою, якою є зобов'язання працівника відшкодувати роботодавцю пряму дійсну шкоду, яка була заподіяна працівником, але у розмірі не більше свого середньомісячного заробітку.

Відповідно до статті 133 КЗпП України обмежену матеріальну відповідальність можуть нести: працівники за зіпсуття або знищення через недбалість матеріалів, напівфабрикатів, виробів, в тому числі при їх виготовленні; керівники підприємств, установ, організацій та їх заступники; керівники структурних підрозділів на підприємствах, в установах, організаціях та їх заступники [3].

Даний вид матеріальної відповідальності передбачає, що її можуть нести не тільки працівники підприємств за знищення або зіпсуття продукції, а й керівники та їх заступники.

Повна матеріальна відповідальність працівника у розмірі заподіяної шкоди передбачена ст. 134 КЗпП України. Вона настає якщо: 1) між працівником і підприємством, установою, організацією відповідно до статті 135-1 цього Кодексу укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей; 2) майно та інші цінності були одержані працівником під звіт за разовою довіреністю або за іншими разовими документами; 3) шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку; 4) шкоди завдано працівником, який був у нетверезому стані; 5) шкоди завдано недостачею, умисним знищенням або умисним зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів, у тому числі при їх виготовленні, а також інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, виданих підприємством, установою, організацією працівникові в користування; 6) відповідно до законодавства на працівника покладено повну матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків; 7) шкоди завдано не при виконанні трудових обов'язків; 8) службова особа, винна в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу; 9) керівник підприємства, установи, організації всіх форм власності, винний у несвоєчасній виплаті заробітної плати понад один місяць, що призвело до виплати компенсацій за порушення строків її виплати, і за умови, що Державний бюджет України та місцеві бюджети, юридичні особи державної форми власності не мають заборгованості перед цим підприємством; 10) шкоди завдано недостачею, знищенням або пошкодженням обладнання та засобів, наданих у користування працівнику для виконання роботи за трудовим договором про дистанційну роботу або про надомну роботу. У разі звільнення працівника та неповернення наданих йому у користування обладнання та засобів з нього може бути стягнута балансова вартість такого обладнання у порядку, визначеному КЗпП [3].

Таким чином звертаємо увагу, що повна матеріальна відповідальність настає не в усіх випадках, а у випадках, визначених законодавством, зокрема коли шкоди завдано працівником, який був у нетверезому стані; шкоди завдано не при виконанні трудових обов'язків; службова особа, винна в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу та в інших випадках.

Крім зазначених видів матеріальної відповідальності також є підвищена відповідальність, яка передбачена законодавством.

Підвищена матеріальна відповідальність - це спеціальний захід, спрямований на забезпечення збереження окремих видів майна та цінностей: дорогоцінних металів, каміння та валютних цінностей.

Підвищена матеріальна відповідальність працівника спрямована на забезпечення запобігання завданню шкоди майну (цінностям), яке має особливе значення для суспільства і держави [4]. Тому збитки відшкодовуються у кратному розмірі щодо заподіяної шкоди.

Так, згідно статті 1 Закону України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» від 6 червня 1995 року передбачені випадки кратного відшкодування шкоди, у подвійному розмірі, так збитки, завдані підприємству, установі, організації працівниками, які виконують операції, пов'язані із закупівлею, продажем, обміном, перевезенням, доставкою, пересиланням, зберіганням, сортуванням, пакуванням, обробкою або використанням у процесі виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, ювелірних, побутових і промислових виробів та матеріалів, виготовлених з використанням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння... визначаються у таких розмірах, наприклад огранованого дорогоцінного каміння, ювелірних

та побутових виробів, виготовлених з використанням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, - у потрібному розмірі їх вартості за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків; дорогоцінних металів - золото, срібло, платина і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, осмій, рутеній) у будь-якому вигляді та стані (сировина, сплави, напівфабрикати, промислові продукти, хімічні сполуки, вироби, відходи, брухт тощо) - у подвійному розмірі вартості цих металів у чистому вигляді за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків [5]. Отже, цей вид матеріальної відповідальності передбачає два випадки кратного відшкодування шкоди: у подвійному та потрібному розмірах.

Окремим видом матеріальної відповідальності є колективна матеріальна відповідальність. Колективна матеріальна відповідальність є різновидом повної матеріальної відповідальності працівників, що базується на договорі між роботодавцем та працівником. Колективна матеріальна відповідальність може застосовуватись лише за умов, передбачених законодавством. Зокрема відповідно до ст. 135 КЗпП до таких умов належать: виконувана бригадою робота повинна бути пов'язана із зберіганням, обробкою, продажем, перевезенням по застосуванням у процесі виробництва переданих бригадою цінностей; вказана робота здійснюється спільно членами бригади; відсутність розмежування обсягом матеріальної відповідальності кожного члена бригади та неможливість ускладнення укладання з кожним працівником договору про повну матеріальну відповідальність. Умови застосування колективної матеріальної відповідальності визначаються чинним законодавством та письмовим договором, укладеним між роботодавцем та всіма членами бригади на підставі Типового договору про колективну матеріальну відповідальність, затвердженого наказом Міністерства праці України від 12 травня 1996 р. № 43 [6 с. 384].

Отже, матеріальна відповідальність поділяється на матеріальну відповідальність працівника та роботодавця. Матеріальна відповідальність працівника включає в себе декілька видів – це індивідуальна та колективна. Індивідуальна відповідальність поділяється на обмежену, повну та підвищену. Відповідно до обмеженої відповідальності, то працівники відшкодовують шкоду у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку. Повна матеріальна відповідальність настає у випадках чітко визначених законодавством. Метою підвищеної відповідальності є забезпечення запобігання завданню шкоди майну, цінностям. Колективна відповідальність полягає у спільному відшкодуванні шкоди.

Список літератури

1. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник/ за ред. О. В. Зайчука. Київ: видавництво «Юрінком Інтер», 2008. 688 с.
2. Загальна теорія права: підручник/ Кельман М. С. та Мурашин О. Г. Київ: видавництво «Кондор», 2002. 353 с.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 року № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 05.05.23).
4. Зубар Г. М. Матеріальна відповідальність працівників: поняття та види. *Газета «Інтерактивна бухгалтерія»*. 2017. №118 URL: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/onethematic/811> (дата звернення 05.05.23).
5. Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, нестачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей: Закон України від 06.06.1995 року № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 05.05.23).
6. Трудове право України. Академічний курс: підручник/ за ред. П. Д. Пилипенка. К.: Концерн «Видавничий Дім» «Ін Юре», 2004. 536 с.

УДК 34.037

Падалка В. О., студент гр. КЮ-222

Науковий керівник: Литвиненко В. М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ІНСТИТУТ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Україна переживає складний процес пошуку шляхів зміцнення верховенства права та переосмислення цінності та важливості багатьох правових інститутів та механізмів. Одним з головних орієнтирів розвитку національної правової системи є пріоритет людини та її прав і свобод, що передбачено статтею 3 Конституції України. Сьогодні питання безоплатної правової допомоги є надзвичайно актуальним для тих, хто на неї має право, оскільки наразі не всі мають доступ до послуг адвоката. Водночас в Україні постійно проводиться робота щодо забезпечення надання якісної правової допомоги органами управління, органами місцевого самоврядування та центрами, що надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Одним із основних елементів забезпечення людських прав та основоположних свобод є можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну правову допомогу. Саме це право і забезпечується інститутом безоплатної правової допомоги, який передбачений Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [1].

Історія створення інституту безоплатної правової допомоги в Україні бере свій початок з 2011 році, коли було прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Він забезпечує доступ до справедливого судочинства та забезпечує можливість використання правової допомоги для громадян, які не можуть собі цього дозволити фінансово.

Безоплатна правова допомога - це допомога, що надається у зв'язку з професійною діяльністю юристів, основним завданням якої є надання необхідної допомоги для запобігання порушенню прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права, усунення або пом'якшення негативних наслідків таких порушень.

Структура системи надання безоплатної правової допомоги в Україні визначена статтею 61 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»: 1) Координаційний центр з надання правової допомоги; 2) суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги; 3) суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги [1].

З метою формування та забезпечення функціонування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості на території України утворений Координаційний центр з надання правової допомоги.

Важко не погодитись з думкою Чернеги А. П., який вважає, що система безоплатної правової допомоги лише підкреслює сутність і цінність права, а його основні функції, такі як захист, компенсація та відновлення, реалізує через широкий спектр механізмів правового обслуговування. Виконання державою належних функцій права є запорукою повної справедливості в суспільстві, незалежного доступу до правосуддя в усіх його формах і методах [2, с. 307].

Варто зазначити, що безоплатна правова допомога в Україні буває первинною та вторинною.

До суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні належать: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи; 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [1].

Слід зауважити, що надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні базується на інформуванні особи про її права і свободи а також їх реалізації, які передбачено Конституцією України та прийнятим відповідно до Міжнародних стандартів Законом України «Про безоплатну правову допомогу».

Аналізуючи безоплатну первинну правову допомогу, можна зазначити, що вона включає в себе функції: інформативного, роз'яснювального та допоміжного характеру. Тому коло тих, хто має право на її безперешкодне отримання, широкий.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є: 1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [1].

Якщо говорити про безоплатну вторинну правову допомогу, то Зеленіна М. В. звертає увагу на те, що основними критеріями є наявність, реальність та безстроковість такої допомоги, яка надається відповідними суб'єктами та склад якої визначається законодавством України. Крім того, з метою підвищення якості надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні діє мережа дистанційних та мобільних точок доступу до безоплатної правової допомоги, покликаних допомогти тим, хто не має можливості самостійно звернутися до надавача безоплатної вторинної правової допомоги з різних причин [3, с. 26].

Разом із цим, як зазначає Шандула О. О. широке коло суб'єктів права на безоплатну правову допомогу призвело до недобросовісного використання послуг адвокатів. У зв'язку з цим, на думку автора, слід обмежити та чітко визначити коло таких організацій, а також ретельніше перевіряти майновий стан осіб, які звертаються за безоплатною вторинною правовою допомогою. Відомі випадки, коли клієнтами ставали особи, які насправді мали «неофіційні», значно вищі доходи, ніж максимальна сума, передбачена Законом про безоплатну правову допомогу для отримання такої допомоги [4, с. 62].

Інтегруючись в Європейський Союз Україна повинна приймати європейський досвід та систему безоплатної правової допомоги.

Порівнюючи існуючу систему надання безоплатної правової допомоги в європейських країнах та Україні, Семко М. П. пише, що переважно в більшості європейських країн безоплатна правова допомога надається фізичним особам юристами, які працюють у муніципалітетах, тобто в органах місцевого самоврядування, правовому секторі муніципалітетів [5, с. 494].

В той час в Україні безоплатну первинну правову допомогу теж можуть надавати: органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади.

Сьогодні держава достатньо опікується питанням належного функціонування системи безоплатної правової допомоги, а також активно сприяє розвитку та ефективному функціонуванню інституту безоплатної правової допомоги.

Отже, проведене дослідження інституту безоплатної правової допомоги, який в собі включає первинну та вторинну безоплатну правову допомогу, дозволяє зробити такі висновки 1) для ефективного забезпечення функціонування інституту безоплатної правової допомоги функціонує Координаційний центр з надання правової допомоги; 2) суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи місцевого самоврядування, виконавчої влади центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги фізичні та юридичні особи та спеціалізовані установи; 3) до суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Список літератури

1. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (Дата звернення 15.04.2023 р.).

2. Чернега А. П. Інститут безоплатної правової допомоги в сучасних умовах реформування правової системи України. Асоціація з європейським союзом: зарубіжний досвід для України, м. Київ, 9 черв. 2016 р. С. 306–310.

3. Зеленіна М. В. Інститут безоплатної вторинної правової допомоги в Україні: теоретико-правовий аспект. Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень, філософія права: матеріали підсумкової наук.-практ. конф. II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, м. Київ, 12 квітня 2019 р. Київ, 2019. С. 24-27.

4. Шандула О. О. Виникнення та розвиток безоплатної правової допомоги. *Форум права*. 2021. № 5. С. 56-62.

5. Семко М. О. Розвиток інституту безоплатної правової допомоги в Україні в контексті європейських стандартів. Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики : матеріали 15-ї міжнар. наук.-практ. конф., що присвячена 102-річчю Нац. ун-ту кораблебудування ім. адмірала Макарова, 28-29 грудня 2022 р. с. 493-496.

УДК 342.9

Пайос А. Є., студентка гр. П21-1,

Науковий керівник: **Мазур А. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

*Університет митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна)*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні питання адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним, адже у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року введено особливий правовий режим воєнного стану[6]. Необхідність адаптації до нової реальності практики органів державної влади і особи спонукає до нововведень, у тому числі в законодавстві про адміністративну відповідальність.

Так, для прикладу, 24 травня 2022 року Верховною Радою України було одержано проект закону № 7404 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану». Ним, зокрема, було запропоновано доповнити деякі статті Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Метою законопроекту, як зазначається у пояснювальній записці до нього, є «запровадження дієвих механізмів розгляду справ про адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану, зокрема, шляхом можливості проведення судового засідання у справах про адміністративні правопорушення в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів; продовження та зупинення перебігу строків давності в період дії воєнного стану тощо»[5].

Для досягнення вказаної мети у законопроекті було запропоновано внести до КУпАП зміни, якими: 1) передбачити можливість проведення судового засідання у справах про адміністративні правопорушення в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів (зміни до ст. 246); 2) створити можливості для продовження перебігу строків давності щодо накладення адміністративного стягнення в період дії воєнного стану (зміни до ст. 38); 3) зупинити перебіг строків давності щодо звернення до виконання постанов про накладення адміністративних стягнень на період дії воєнного стану (зміни до ст. 303) тощо[5].

На перший погляд усі пропозиції є слухними. Тож, чому цей законопроект зрештою було відхилено?

У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України (далі – Управління) було надано наступні пояснення. По-перше, фахівці Управління вважають, що участь особи в судовому провадженні в справі про адміністративне правопорушення в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів є неможливим. По-друге, висловлено припущення, що у змінах до ст. 38 КУпАП доцільніше вести мову про подовження встановлених цією статтею строків «у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають накладення адміністративного стягнення в умовах дії правового режиму воєнного стану», але не більше ніж до дня припинення (скасування) такого стану [5].

На наш погляд, заперечення є цілком справедливими й не позбавлені сенсу. Вони мають бути враховані під час доопрацювання законопроекту. Варто зауважити, що передбачені законопроектом № 7404 законодавчі новели у разі повернення до нього законодавців і врешті-решт схвалення будуть діяти лише під час воєнного стану, а після його припинення або скасування відповідні норми застосовуватись не будуть. На нашу думку, запровадженні зміни дадуть змогу оптимізувати та дещо спростити процедуру розгляду справ, що на цьому етапі необхідно, а ризики, які можуть виникати, є все ж незначними порівняно з перевагами від реалізації запропонованих законодавчих змін.

Утім, окремі зміни все ж були впроваджені. Розгляньмо, які саме новели з'явилися в частині врегулювання адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану:

(А) Адміністративна відповідальність за податкові правопорушення. Адміністративна відповідальність, передбачена ст. 1631 КУпАП, у період дії воєнного стану застосовується за порушення порядку ведення податкового обліку.

У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем) [5].

(Б) Адміністративна відповідальність за порушення вимог протиепідемічного законодавства.

Із прийняттям Президентом України Указу від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» відбулися певні зміни і в законодавстві щодо встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 372 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236» внесено зміни до Постанови № 1236, якими визначено особливості дії карантину для боротьби із коронавірусною хворобою на час дії воєнного стану в Україні.

Відповідно до внесених змін, «зелений», «жовтий», «помаранчевий» або «червоний» рівні епідемічної небезпеки поширення COVID-19 та відповідні обмежувальні протиепідемічні заходи не застосовуються на період воєнного стану. Натомість, на період воєнного стану: (а) фізичним особам та суб'єктам господарювання рекомендовано дотримуватися протиепідемічних заходів, спрямованих на запобігання поширенню COVID-19; (б) фізичним особам рекомендовано отримати повний курс вакцинації від COVID-19 вакцинами, які включені Всесвітньою організацією охорони здоров'я до переліку дозволених для використання в надзвичайних ситуаціях; (в) закладам охорони здоров'я забезпечити готовність до реагування на спалахи COVID-19 в умовах воєнного стану[4].

(В) Адміністративна відповідальність за порушення митних правил.

З метою вдосконалення митних правил, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо адміністративної відповідальності громадян за порушення митних правил» від 16 лютого 2022 року № 2058-IX, який набув чинності 16 червня 2022 року. Закон став реакцією вищого законодавчого органу на Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 №3-р(II)/2021 про визнання неконституційною безальтернативність конфіскації як санкції за недекларування за статтею 471 Митного кодексу України [7].

Таким чином, зміни в останній пов'язані не з воєнним станом, а пояснюються прагненням законодавця втілювати в життя рішення органу конституційної юрисдикції [1].

(Г) Інші адміністративні правопорушення.

Окрім наведених вище були внесені зміни до Кодексу щодо посилення адміністративної відповідальності за незаконну торгівлю паливом (ст. 1611), порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 512), мобінг (цькування) працівника (ст. 1735).

Верховна Рада ухвалила закон про внесення змін до Кримінального кодексу, КУаАП та інших законодавчих актів щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Закон України від 13 грудня 2022 року № 2839-IX відтепер кратно збільшив суми штрафів за відмову від виконання законних вимог командира (начальника) (ст. 17210 КУаАП), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 17211 КУаАП), необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 17212 КУаАП) тощо, разом одинадцять статей КУаАП. Останній доповненою і новою статтею 2661 «Огляд військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців Збройних Сил України на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції».

Не можна не вказати і на впровадження в практику адміністративного судового процесу можливості під час воєнного стану брати участь у судових справах щодо адміністративних правопорушень у режимі відеоконференції. Рішення про це може ініціювати або суд, або сама особа учасник процесу [5].

Як впливає із проведеного аналізу, введення в країні воєнного стану жодним чином не звільняє від адміністративної відповідальності та не пом'якшує покарання за порушення карантинних правил, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм. Проступки військовослужбовців в умовах воєнного стану навпаки дістають суворішої оцінки з боку держави. Лібералізація адміністративно-процесуальних норм, у той самий час, покликані створити правові можливості розглядати справи про адміністративні правопорушення й ухвалювати по ним законні рішення.

Як підсумок варто зазначити наступне. Воєнний стан є неабияким викликом для правоохоронної системи, адміністративної юстиції, усіх без виключення органів державної влади, так чи інакше причетних до процедур притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності. Про те, наскільки ефективно спрацювали органи публічного адміністрування і не лише вони, свідчатиме факт забезпечення режиму законності у чи не найбільш важливій в умовах війни сфері – сфері публічно-правових правовідносин. Адже саме тепер час доводити, що держава є цілком спроможною реагувати на найбільш поширені в повсякденному житті відхилення від вимог законодавства – адміністративні правопорушення.

Список літератури

1. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил під час воєнного стану. Південно-Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції – (м. Дніпро). URL: https://psjust.gov.ua/post_news/legal-questions-адміністративна-відповідальність.
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 6 листопада 2020 року № 1000-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-20#n6>.
5. Проект Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану : від 24.05.2022 № 7404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-20#Text>.
6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

7. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Одінцової Олени Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу другого статті 471 Митного кодексу України (21.07.2021, № 3-р(II)/2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-21#Text>.

УДК 342.7

Пальона А. В., студентка гр. АЮ-191

Науковий керівник: **Шестак Л. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну призвів до значних якісних і кількісних змін в організації діяльності всіх державних та недержавних інституцій. Держава не була готова до умов військового стану, тому значна частина таких органів протягом певного часу перебувала у стані колапсу. З-поміж інститутів, діяльність яких зазнала значних мін через потребу захисту персональних даних, організацію роботи установи в умовах військових дій, повітряних тривог та захисту персоналу важливо відмітити й центри надання адміністративних послуг, належна організація діяльності яких дозволяє забезпечувати взаємний зв'язок держави й недержавних суб'єктів.

Як відомо, адміністративні послуги є важливою частиною життя сучасної України, оскільки вони дозволяють забезпечувати різноманітні потреби громадян та бізнесу, пов'язані з державним регулюванням, управлінням та контролем.

Доцільно зазначити про те, що деякі з основних значень адміністративних послуг в Україні навіть в умовах воєнного стану на всій території включають:

- забезпечення доступу до послуг: адміністративні послуги дозволяють громадянам та бізнесу отримувати різноманітні державні послуги, такі як реєстрація підприємств, видача паспортів, ліцензій, дозволів, сертифікатів та інших документів, необхідних для роботи та життя в Україні;

- забезпечення якості та ефективності послуг: адміністративні послуги дозволяють державним органам контролювати та забезпечувати якість та ефективність послуг, що надаються, і забезпечувати дотримання правил та процедур [3, с. 90];

- сприяння економічному розвитку: адміністративні послуги допомагають розвивати бізнес та економіку країни, оскільки їх надання дозволяє швидко та ефективно реєструвати підприємства, отримувати ліцензії та дозволи на проведення різних видів діяльності.

Сфера адміністративних послуг зберігає важливе значення навіть у випадку значних безпекових викликів, в тому числі в умовах війни. Люди народжуються, помирають та одружуються, тож потрібні послуги реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) [1]. Також людям потрібні паспортні документи, щоб посвідчити особу. Через збільшення вимушеної міграції, потрібні відповідні види обліку та захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО), видача паспортів для виїзду за межі України.

Зростає актуальність соціальної підтримки інших громадян, які потрапили у складні життєві обставини, наприклад, підтвердження фактів пошкодження або знищення житла, інших об'єктів нерухомості, транспортних засобів; збереження соціальної допомоги особам, що отримували її до війни, в тому числі й на тих територіях, які перебували в окупації. Є потреба у реєстраційних діях з транспортними засобами, особливо для цілей оборони, з відновленням втрачених посвідчень водія тощо.

Ці та інші адміністративні послуги необхідні навіть в часи війни. А для відбудови України є потрібними також і адмінпослуги у секторі нерухомості, земельному, будівельному та інших секторах, надання яких дозволить на належному рівні й з максимально корисним ефектом забезпечувати відбудову держави.

Варто нагадати, що гострими проблемами у перші дні і тижні початку активної фази війни були:

- встановлення особи, при втраті усіх документів, і одночасному закритті демографічного реєстру, припиненні роботи підрозділів ДМС;
- зупинення надання послуг, що вчиняються з допомогою державних реєстрів (реєстрація бізнесу, нерухомості, транспортних засобів і т. д.);
- припинення надання однієї з наймасовіших груп послуг – реєстрації / декларування місця проживання, що мало вплив і на (не)можливість надання інших послуг або ускладнило їх надання;
- як наслідок, це також тимчасова втрата більшості послуг, які надавалися центрами надання адмінпослуг (ЦНАП);
- перебої у роботі застосунку «Дія» та ін. [2].

Так, варто виокремити деякі проблеми, що актуальні й сьогодні та пов'язані з наданням адміністративних послуг в умовах воєнного стану.

Перша з них - обмеження доступу до послуг. Умови воєнного стану призвели до обмеження доступу до послуг, оскільки державні служби можуть бути закриті або не функціонувати на повну потужність, в тому числі й через велику кількість тривог, обмеження роботи на тимчасово окупованих або щойно звільнених з окупації територій. Це може призвести до великих черг та витрат часу та зусиль для тих, хто намагається отримати потрібну послугу.

Друга - зменшення кількості працівників, які забезпечують надання адміністративних послуг (через призов до лав ЗСУ або ТрО, внаслідок виїзду за кордон чи в регіони України, які вважаються більш безпечними тощо). Це може стати причиною зниження якості та швидкості надання послуг.

Третя - зниження якості послуг: Умови воєнного стану можуть призвести до зниження якості послуг через обмеження ресурсів та можливостей для їх надання. Зокрема, це може стосуватися послуг, пов'язаних з видачею документів, дозволів та ліцензій [1].

І нарешті, четверта - затримки в наданні послуг. Умови воєнного стану призвели до затримок у наданні послуг через складність організації роботи державних органів в таких умовах.

Отож, в умовах воєнного конфлікту державі необхідно забезпечити найважливіші та критично важливі адміністративні послуги для громадян та бізнесу. Такі послуги можуть включати видачу паспортів, реєстрацію народження, одруження та смерті, видачу медичних довідок, видачу ліцензій на проведення певних видів діяльності, видачу дозволів на перетин державного кордону та інші.

Також важливо враховувати безпекові чинники та забезпечувати захист персональних даних громадян. Для цього необхідно використовувати новітні технології та електронні сервіси, що дозволять забезпечити безпеку та зручність отримання адміністративних послуг. Варто також за можливості збільшити кількість адміністративних послуг, які надаються через портал «Дія». Також необхідно провести аналіз того, що відбулося в період активної фази війни РФ проти України, щоб зробити висновки та запобігти подібним ситуаціям у майбутньому.

Для цього необхідно залучити відповідних фахівців, провести ретельний аналіз ситуації та визначити необхідні заходи для забезпечення надання адміністративних послуг в умовах воєнного конфлікту.

З метою покращення надання адміністративних послуг доцільним є використання електронних сервісів та інтернет-технологій. Надання адміністративних послуг через електронні канали зменшує необхідність у контакті між людьми і тим самим сприяє зниженню ризику поширення вірусів та інших інфекцій. У такому випадку, люди можуть звернутися за отриманням адміністративних послуг з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету.

Також корисним є встановлення додаткових пунктів надання адміністративних послуг. В разі введення воєнного стану можуть бути встановлені додаткові пункти надання адміністративних послуг для забезпечення ефективності та швидкості процесу. Для цього можуть використовуватися мобільні офіси або інші тимчасові споруди, які можуть бути встановлені в різних частинах міста чи країни.

Україна повинна вийти з цієї ситуації ще сильнішою, забезпечивши громадянам та бізнесу доступ до необхідних адміністративних послуг, захист персональних даних та безпеку в умовах воєнного конфлікту.

Список літератури

1. Адміністративні послуги та військовий стан: наслідки та нові формати для підприємств, 2022. URL: <https://ecolog-ua.com/news/administratyvni-poslugy-ta-viyskovyy-stand>.

2. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. 2022. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administratyvnykh-posluh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie>.

3. Адміністративне право України : підручник / В. В. Серета, О. Л. Хитра, Ю. С. Назар, Д. І. Йосифович, Я. М. Когут та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Назара. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 680 с.

УДК 342.9.03

Пода Р. В., студентка гр. КЮ-211

Науковий керівник: **Шестак Л. В.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОЦІНКА ДОКАЗІВ ЯК ПІДСТАВА ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Доказ є основним елементом, на основі якого уповноважені органи або особи встановлюють факт наявності або відсутності складу адміністративного правопорушення. У зв'язку з цим, за неправильної оцінки доказів виникає ризик порушення права на судовий захист особи, котра постраждала від неправомірних дій.

Головною проблемою, котру ми розглянемо – це формулювання статті Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), за якою оцінка доказів відбувається на основі внутрішніх переконань відповідного органу (посадової особи) [1]. При цьому, Кодекс адміністративного судочинства України, як і КУпАП зазначає, що суд повинен оцінювати докази, які є у справі, базуючись на об'єктивному дослідженні [2].

Звісно, говорячи про об'єктивність, варто також зазначити, що сам процес доказування базується на багатьох факторах, зокрема таких як: доказування відбувається на основі норм права; доказування може відбуватися в опрацьованих наукою та практикою формах; здійснюється за допомогою певних засобів у притаманних їй формах, які є юридично визначеними [3, с. 77]. На цій основі виникає певна гарантія, що оцінка доказів буде відбуватися згідно з нормами законодавства та не відступати від них, оскільки попередні стадії відбувалися відповідно до правових норм.

Якщо проаналізувати вище зазначене, то стає очевидна певна дилема навіть у одній і тій самій статті: з одного боку, оцінювання відбувається суб'єктивно (на основі внутрішніх переконань), а з іншого, база доказів, яка надається для оцінювання разом із дослідженнями є об'єктивними. Яку ж позицію обрати? З одного боку, для повного забезпечення неупередженості рішення має бути виключена об'єктивність (позиція базується на змісті правових норм та за допомогою певних засобів, які є юридично визначеними). Проте неможливо передбачити в законодавстві абсолютно всі варіанти розвитку подій, а тому судді

(або інші посадові особи) мають в будь-якому випадку застосовувати власні знання та досвід. Якщо ж оцінка доказів буде ґрунтуватися виключно на суб'єктивній думці уповноваженої особи, то виникає ризик, що позиція буде формуватися вже зі знанням наслідків, а тому недостатньо справедливою.

Проблемою є і те, що поняття «внутрішні переконання» не є законодавчо визначеним, але об'єктивно воно включає в себе таку складову як інтуїція. Це є неприпустимим та абсурдним з позиції судочинства, проте саме через неправильне формулювання правових норм законодавець дає можливість настання таких наслідків.

Також може мати місце ситуація, коли посадова особа переживала подібну ситуацію і, на основі цього, може не сприймати позицію сторони (правопорушника або потерпілого). За таких обставин докази можуть бути не прийнятими й тому самого складу правопорушення може не бути визначено, а за цим – покарання за завдану шкоду або ж пом'якшення відповідальності не настає.

Певним чином ситуація з оцінкою доказів покращується правом оцінювати докази сторонами адміністративного процесу [4, с. 110]. Так, потерпілий може визнати певні докази як ті, котрі пом'якшують покарання, а сам правопорушник може самостійно зізнатися у скоєнні правопорушення на основі самостійного оцінювання доказів.

Наостанок звернемо увагу на позицію К. С. Пащенко. Він зазначає, що «оцінка доказів включає внутрішню (логічну) та зовнішню (правову) сторони» [5, с. 40]. Щодо цього поділу, то він базується на етапах оцінювання доказів. Даний підхід є вірним, проте через загальне формулювання статті виникає розбіжність між тим що сам законодавець має на увазі об'єктивне, а що - суб'єктивне. Пащенко К. С. будує позицію за якою одне впливає з іншого, оскільки рішення та процесуальні дії, що є зовнішньою стороною, впливають з розумової, логічної діяльності. Ми ж розглянули оцінювання як цілісні дії, котрі мають як суб'єктивну, так і об'єктивну сторони. Процесуальні дії (якщо вони відбуваються після розумової діяльності як спосіб вираження позиції, а не з метою дослідження) та рішення вже є не процесом оцінювання, а результатом.

Загалом проблема полягає у неправильному формулюванні, котру можна виправити замінивши фразу «внутрішні переконання» на «юридичний досвід». Проблему поєднання об'єктивності та суб'єктивності при оцінюванні доказів шляхом обрання лише одного з двох неможливо. Варіантом покращення ситуації є при наданні доказів для оцінки ненадання інформації про наслідки правопорушення. Таким чином уповноважена особа матиме можливість максимально правильно оцінити обставини правопорушення.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.1984 р. № 80732-X. Ст. 152. Дата оновлення: 15.04.2023 (дата звернення 22.04.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/ed20230415#Text>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Ст. 90. Дата оновлення: 01.04.2023 (дата звернення 22.04.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10219>.
3. Штих О. В. Аналіз значення доказування в справах про адміністративне правопорушення. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 73–79.
4. Барабаш Т. М. Категорія «суб'єкт» у кримінальному процесі України. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 3. С. 110–114.
5. Пащенко К. С. Нормативне гарантування оцінки доказів в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід. 2/2020. The scientific papers of the legislation institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. С. 37–46. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/download/1791/1676>.

УДК 342.9

Садовець В. В., студентка 1 курсу магістратури

Науковий керівник: **Гаврік Р. О.**, к.ю.н., професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

*Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)*

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Євроінтеграція України визначила одним з пріоритетних напрямків судову реформу, яка триває досить тривалий час. Проте поряд з реформацією суду як основного органу, що відновлює права особи, були дискусії між науковцями щодо інших (альтернативних) варіантів врегулювання спорів. Одним з таких варіантів є медіація. Науковці та юристи досліджували питання медіації, оскільки вказана категорія не була закріплена в законодавстві, що спричиняло певні труднощі в розумінні такого способу врегулювання спору. Більш менш зрозумілим стало питання щодо того якою має бути медіація саме в Україні, після прийняття Верховною Радою України Закону України «Про медіацію».

Медіація в тому розумінні, яке є сьогодні, з'явилась в другій половині ХХ століття. Першими почали застосовувати медіацію США, Австралія та Великобританія, пізніше медіація набула поширення й в Європі. Варто зауважити, що однією з головних причин виникнення медіації були проблеми в судовій системі багатьох держав. Можна визначити, що медіація як спосіб вирішення спорів досить новий, хоча й набув великого поширення [1, с. 421].

Під медіацією законодавець вказує позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, за якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати спір шляхом переговорів [2].

Подібне визначення дозволяє виокремити особливості медіації в Україні:

1. Застосовується виключно позасудова модель медіації. У загальному можна виділити дві основні моделі медіації: позасудову, та судову.

Під позасудовою медіацією варто розуміти відокремлений від судового процесу спосіб врегулювання спору, медіатором буде незалежна особа, яка буде намагатись допомогти сторонам конфлікту досягти згоди [3, с. 14]. Тому можна виділити декілька видів медіації, залежно від суб'єкта, який її проводить:

- медіація, що здійснюється адвокатом. Адвокат як знавець права, може допомогти врегулювати спір з юридичної точки зору, що є досить корисним. Але медіатором має бути особа, яка не буде знаходитися під впливом однієї із сторін, тому обов'язковим має бути те, що медіатором не може стати адвокат, який у справі вже брав участь на стороні одного з учасників;

- медіація, що здійснюється нотаріусом. В даному випадку нотаріус у процесі медіації також допомагає сторонам дійти певної згоди в конфлікті, а потім укласти договір, який буде визначати права та обов'язки сторін щодо спору.

- медіація, що здійснюється професійним медіатором. Такий варіант буде найбільш ефективний, оскільки саме ця категорія осіб має належні знання та тактики, які допоможуть в процесі медіації [4, с. 95].

Судова медіація є способом врегулювання спору, що здійснюється під час судового процесу. Варто вказати, що науковці пропонують поділ такої моделі медіації, зокрема Т. А. Цувіна визначає такі види судової медіації:

- зовнішня – тобто така, де суддя передає справу на розгляд медіатору, що обирається сторонами у спорі, але не є суддею або працівником суду, а зареєстрований саме медіатором та займається наданням медіаційних послуг.

- внутрішня – проводиться безпосередньо суддею, який не розглядає справу або працівником суду (наприклад, помічником судді), або спеціальними медіаторами, які працюють при суді [5, с. 35]. В українському законодавстві такий вид медіації можна порівняти з

інститутом врегулювання спору за участі судді з певними відмінностями. Наприклад, медіація здійснюється суддею, який не бере участь в справі, тоді як врегулювання спору за участі судді здійснюється саме тим суддею, який здійснює розгляд справи. Також медіація може здійснюватися у випадку, коли в справі є третя особа, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, за умови згоди всіх учасників справи, тоді як врегулювання спору за наявності третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору є неможливою [6].

2. Медіація має бути добровільною. Добровільність є одним з найважливіших принципів медіації. Як зазначає Н. А. Мазаракі, можна виділити певні складові принципу добровільності в медіації: 1. добровільна згода на проведення медіації; 2. добровільне визначення умов медіації і добровільна участь у процесі медіації; 3. добровільне визначення умов угоди та її добровільне укладення за результатами медіації; 4. можливість як для сторін, так і для медіатора вийти з процедури медіації на будь-якому етапі [7].

Обов'язкова медіація як протилежний вид добровільної медіації характеризується тим, що такий вид медіації повинен застосовуватися у будь-якому спорі і лише у випадку, коли сторони не досягли необхідного компромісу, то вони можуть звернутися до суду для врегулювання спору.

Вважаю, що варто визначити також і змішаний вид медіації за даною класифікацією. Це пов'язано з тим, що для певних категорій спорів можна встановити обов'язкове застосування медіації, зокрема це може стосуватися малозначних справ. Це дозволило б зменшити кількість справ, які розглядаються судом, що дозволило б пришвидшити розгляд складних та більш значущих справ.

3. Процес медіації повинен бути конфіденційним. Закон України «Про медіацію» встановлює принцип конфіденційності та визначає, що медіатор та усі учасники медіації не можуть розголошувати інформацію, яка стала відома під час підготовки та проведення медіації. Медіатор не може розкрити інформацію, що отримав від одного учасника медіації іншому, без попередньої згоди особи, що повідомила таку інформацію. Проте сторони можуть змінити такі умови конфіденційності, узгодивши та уклавши щодо цього угоду в письмовій формі [2, ст. 6]. Варто вказати, що медіатор має право розкрити конфіденційну інформацію без згоди учасників медіації, але лише у випадку, коли один з учасників спору пред'являє вимоги щодо невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків, а також лише в межах, що необхідні для захисту своїх прав [2, ст. 6].

4. Процедура медіації має бути структурована. Можна визначити такі стадії медіації: 1) підготовча стадія. На цій стадії формується розуміння процедури медіації у сторін, визначаються організаційні аспекти та підписується угода про проведення медіації; 2) збір інформації та визначення тем для обговорення. На цій стадії відбувається збір інформації про конфлікт, визначаються пріоритетність та послідовність теми для обговорення; 3) робота з інтересами та потребами сторін. Медіатор повинен виявити проблеми між сторонами конфлікту та скласти особисту думку, переконатись, що сторони розуміють суть конфлікту та домоглися порозуміння; 4) пошук та оцінка варіантів рішення. Під час цієї стадії сторони та медіатор шукають варіанти для вирішення конфлікту, в результаті чого вони мають прийти до остаточного вироблення умов угоди за результатами медіації. 5) оформлення домовленостей. Остання стадія медіації, на якій медіатор складає угоду між сторонами відповідно до попередньо обумовлених умов, а сторони затверджують її [8].

Загалом процедура медіації та тривалість кожної стадії завжди залежить від кожного конкретного виду спору. Також можлива факультативна стадія медіацію – постмедіація, під час якої медіатор контролює виконання угоди, у випадку, коли угода виконується не одразу.

5. Медіацію може здійснювати медіатор, тобто фізична особа, яка: 1. пройшла базову підготовку медіатора в Україні або ж за кордоном, за що отримують сертифікат про проходження; 2. немає судимості; 3. є дієздатною [2, ст. 9]. Учасники спору можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, такі як вік, освіта, досвід, наявність спеціальної підготовки [2, ст. 9-10].

Отже, медіація є досить важливим засобом врегулювання спору, який потребує розуміння сторонами медіації усіх її особливостей, а також вміння медіаторів з'ясувати, аналізувати та організувати усі стадії медіації. Поширення медіації як способу вирішення спору дозволить полегшити та пришвидшити вирішення конфліктів, а також поліпшить роботу судових органів, у зв'язку зі зменшенням кількості справ.

Список літератури

1. Істін С. О. Міжнародні стандарти медіації як альтернативного способу вирішення правових спорів та їх імплементація в умовах євроінтеграції України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 420-424. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/79.pdf>.

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top>.

3. Подковенко Т. Моделі медіації та механізм їх здійснення. Актуальні проблеми правознавства. 2020. Випуск 3(23). С. 12-20. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41471/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>.

4. Ясиновський І. Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах. *Юридичний вісник*. 2014. Вип. 4(33). С. 94-98. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2014/statji_n4-33_2014/20.PDF.

5. Токарева К.С.. Моделі медіації та перспективи їх впровадження в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 6, Том 2. С. 32–38. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/32_38.pdf.

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#Text>.

7. Н.А. Мазаракі. Зміст і значення принципу добровільності медіації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. Вип. 1. С. 24-27. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/7.pdf.

8. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: «Екологія». 2019. 456 с.: іл. URL: <http://namu.com.ua/ua/downloads/pidrychnik-dlya-uristov/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B7%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>.

УДК 342.95

Чохрій В. С., аспірантка кафедри цивільного права та процесу

Науковий керівник: **Байк О. І.**, професор кафедри цивільного права та процесу, д.ю.н., доцент

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

(м. Львів, Україна)

ПРО ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ

Притягнення особи до адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини є одним із необхідних та найбільш дієвих заходів впливу на особу порушника з метою якнайшвидшого погашення заборгованості та задоволення якнайкращих інтересів дитини. Водночас, Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачено винятки, коли особа не підлягає притягненню до адміністративної відповідальності, зокрема за несплату аліментів.

Дослідженням підстав звільнення від адміністративної відповідальності займалися такі вчені, як С. В. Веремієнко, І. П. Голосніченко, Т. О. Гуржій, В. К. Колпаков, В. М. Панькевич, Т. І. Сухоребра, Л. В. Шестак, В. К. Шкарупа та інші. До того ж, тематика у сфері звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини потребує додаткового вивчення та наукового аналізу. Це викликано тим, що в наукових працях порівняно нечасто розглядається специфіка застосування звільнення від адміністративної відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини. Водночас варто зауважити, що публікації з цієї тематики мають здебільшого оглядовий характер.

Відповідно до ст. 23 КУпАП адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [1].

Як слушно зазначають В. М. Панькевич та Т. І. Сухоребра, законодавець презюмує каральну функцію адміністративної відповідальності та прямо закріпив у КУпАП виховну та профілактичну (спеціальну та загальну) функції. Науковці звертають увагу, що орган (особа), який(а) уповноважений(а) застосовувати адміністративну відповідальність, має в кожній справі визначитись з питанням, чи буде досягнута мета та чи накладене адміністративне стягнення виконає, перш за все, виховну та профілактичну функції [2].

Водночас потрібно зазначити, що відповідно до ст. 183-1 КУпАП осіб, які мають заборгованість за несплату аліментів, не мають офіційного доходу або майна, щоб оплачувати аліменти дитині, державні виконавці направляють на виконання суспільно корисних робіт за місцем проживання. Процедура притягнення до адміністративної відповідальності полягає в тому, що державний виконавець складає протокол про вчинення боржником адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 183-1 КУпАП, та надсилає його для розгляду до суду за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби [3].

Суспільно корисні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом на строк від ста двадцяти до трьохсот шістдесяти годин і виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми – не більше двох годин на день. Зокрема, такі роботи полягають у залученні особи – порушника до виконання оплачуваних робіт в органах місцевого самоврядування [1].

Варто звернути увагу на те, що статтею 22 КУпАП передбачено можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. Отже, при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням. У примітці даної статті вказано, що положення цієї статті не застосовуються до правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 121, ч. 5 ст. 122, ст.ст. 122-2, 122-4, ч. 3 ст. 123, ч.ч. 2 – 5 ст. 126, ст.ст. 130, 161-1 цього Кодексу [1]. Проте, у зазначеному переліку немає статті 183-1 КУпАП, яка передбачає притягнення до відповідальності за несплату аліментів. Таким чином, можна зробити висновок, що особу-боржника щодо несплати аліментів на утримання дитини можливо звільнити від адміністративної відповідальності та обмежитись усним зауваженням, оскільки законодавчої заборони немає.

Як слушно зазначають Л. В. Шестак та С. В. Веремієнко, що звільнення від відповідальності за незначне порушення може відбуватися на стадії розгляду адміністративної справи. Рішення про звільнення від адміністративної відповідальності за малозначністю не є простим, адже діяння має всі елементи складу адміністративного правопорушення та є адміністративно караним [4, с. 97].

Отже, державний або приватний виконавець зобов'язані скласти протокол про вчинення особою адміністративного правопорушення, однак вони не наділені повноваженнями звільняти боржника від сплати аліментів, обмежившись усним зауваженням.

Загалом, усне зауваження може бути зроблено лише за малозначне правопорушення. Проаналізувавши чинне законодавство, можна зробити висновок, що жоден нормативно-правовий акт не містить повного переліку малозначних справ або вказівок на ознаки, що

дозволяють судити про малозначність провини. У законодавстві відсутнє визначення поняття «малозначність справи», хоча об'єктивно таке протиправне діяння містить всі елементи складу правопорушення.

Проте, як видається, вчинення адміністративного правопорушення у виді несплати аліментів на утримання дитини, не може вважатись малозначним, оскільки, порушуються права малолітніх, неповнолітніх осіб та осіб, які потребують матеріальної допомоги. Тому, на нашу думку, варто внести зміни у примітку ст. 22 КУпАП та доповнити перелік правопорушень ст. 183-1 КУпАП правопорушенням, яке не може бути визнаним малозначним.

Як уже зазначено, адміністративна санкція за вчинене правопорушення за несплату аліментів передбачає залучення особи до суспільно корисних робіт. Зрозуміло, що бувають різні обставини, за яких особа-боржник не може залучатись до суспільно корисних робіт, проте альтернативної адміністративної відповідальності не несплату аліментів у КУпАП не передбачено. Зокрема, неможливо не погодитись із ч. 3 ст. 31-1 КУпАП, яка передбачає, що суспільно корисні роботи не призначаються особам з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років, оскільки це також вразлива категорія громадян [1].

Таким чином, особі, яка має заборгованість по сплаті аліментів на утримання дитини та не може залучатись до суспільно корисних робіт, потрібно звернутись до державного виконавця за місцем відкриття виконавчого провадження та повідомити його про наявність встановленої інвалідності першої або другої групи або надати довідку про перебування у стані вагітності, або надати інші документи, що підтверджують неможливість залучення особи до суспільно корисних робіт.

На нашу думку, щодо особи, яка не підлягає залученню до суспільно корисних робіт, потрібно передбачити застосування альтернативної адміністративної санкції, оскільки при вчиненні порушення у вигляді несплати аліментів особа порушує права та найкращі інтереси дітей, а притягнути таку особу до адміністративної відповідальності, передбаченої КУпАП, – неможливо. Вважаємо, що усне зауваження не є доволі ефективним способом стимулювання боржника сплачувати аліменти на утримання дитини, оскільки воно не є адміністративним покаранням. Як видається, усне зауваження, швидше за все, є заходом виховного впливу, який має на меті лише попередження вчинення правопорушення у майбутньому.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 31.03.2023).
2. Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. Звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2020. Вип. 62. С. 235–239. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/43.pdf> (дата звернення: 31.03.2023).
3. Порядок виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт від 19.03.2013 р. № 474/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13#Text> (дата звернення: 31.03.2023).
4. Шестак Л. В., Веремієнко С. В. До питання про звільнення від адміністративної відповідальності за незначне правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 30(2). С. 96–98. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30(2)_26) (дата звернення: 31.03.2023).

Секція цивільного, господарського права та процесу

УДК 347.67 (477)

Бучко Д. В., студент гр. АЮ-211

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ЗАПОВІТУ В СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У юридичній сфері, свобода заповіту є основною базовою засадою, на якій ґрунтується весь інститут спадкування за заповітом. У чинному цивільному законодавстві України поняття принципу свободи заповіту не має явного формулювання на належному рівні, однак, наявність цього принципу впливає з аналізу положень Цивільного кодексу (далі – ЦК) України щодо спадкування.

Інститут спадкування буває двох видів: спадкуванням за законом та спадкуванням за заповітом. Останньому законодавець надає більшу пріоритетність та значущість, зокрема про це говорить розміщення глави 85 «Спадкування за заповітом» перед главою 86 «Спадкування за законом» ЦК України.

Досліджуючи інститут спадкування за заповітом, наукова когорта виокремила зовнішнє та внутрішнє вираження свободи заповіту. Зовнішній прояв свободи заповіту полягає у тому, що фізична особа з повною цивільною дієздатністю має право в будь-який час скласти заповіт, обирати вид заповіту, скасовувати раніше складений заповіт або вносити до нього зміни [1, с. 76].

На думку О. Є. Кухарева, внутрішнє вираження свободи заповідальних розпоряджень включає в себе зміст складеного заповіту, що є формою одностороннього правочину. Заповідач має право призначати та підпризначати спадкоємця, позбавляти його права на спадкування (ст. 1235 ЦК), охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати в майбутньому (ст. 1236 ЦК), встановлювати заповідальний відказ (ст. 1237 ЦК), накладати на спадкоємця обов'язки немайнового характеру, такі як розпорядження особистими паперами, визначення місця та форми обряду поховання, а також дії, що спрямовані на досягнення суспільно корисної мети (ст. 1240 ЦК), обумовити виникнення права спадкування наявністю певної умови, тобто скласти заповіт з умовою (ст. 1242 ЦК), установити сервітут щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб (ст. 1246 ЦК) [2, с. 43].

Згідно зі статтею 1286 ЦК України, заповідач може призначити фізичну особу з повною цивільною дієздатністю або юридичну особу виконавцем заповіту. О. Є. Кухарев вважає, що обмеження свободи заповіту є різновидом обмеження права власності та стосується правової свободи здійснення посмертних розпоряджень власника майна. Однак, відмінністю обмеження свободи заповіту є те, що воно стосується лише права розпорядження власника майна [1, с. 76].

Зокрема, єдине обмеженням свободи заповіту закріплене у ст. 1241 ЦК України, що стосується відділу обов'язкової частки майна малолітнім, неповнолітнім, повнолітнім непрацездатним дітям спадкодавця, непрацездатній вдові або вдівцю та непрацездатним батьки спадкодавця [3].

Крім того, розглядаючи дану тематику, необхідно звернути увагу на відмежування двох категорій: свобода заповіту та право заповіту. Єдиної доктринальної точки зору щодо тлумачення цих понять нема, однак, погоджувачись з О. І. Ходоною, ми вважаємо, що під

поняттям «права заповіту» слід розуміти законодавчо встановлену можливість залишати чи не залишати заповіт, вносити поправки чи доповнення у разі його складання. Натомість свобода заповіту, зокрема як і зазначає Карл Маркс, являє собою внутрішнє волевиявлення та здатність особи розуміти, що вона має можливість розпоряджатися своїм майном після смерті, без впливу зовнішніх обставин та незалежно від об'єктивної реальності [4, с. 174].

Для чіткого розуміння свободи заповіту С. Сібільова віділяє дві її складові. Перша складова полягає в праві фізичної особи з повною цивільною дієздатністю вільно складати заповіт, обирати вид заповіту, змінювати його та скасовувати у будь-який час. Друга складова складається з розпоряджень заповідача, які становлять зміст заповіту. Такі розпорядження можна поділити на загальні, що необхідні для існування заповіту, та особливі, що визначають конкретні умови заповіту [5, с. 136].

Як зазначає С. Р. Леськів, реалізація принципу свободи заповіту охоплює такі елементи:

- визначення моменту і доцільності складання заповіту, зміни або його скасування;
- встановлення обсягу майна, що передається за заповітом;
- визначення кола спадкоємців за заповітом, а також часу та умов їх отримання спадщини;
- відсторонення від участі в розподілі спадщини спадкоємців за законом, крім тих, що зазначені у ст. 1241 ЦК України [6, с. 157].

Реалізація принципу свободи заповіту також може мати певні проблемні аспекти. Наприклад, заповіти можуть бути оскаржені в разі, якщо вони суперечать закону, а також випадки, коли заповідником є недієздатна особа, чи коли заповідач був під впливом обману чи насильства [3].

Крім того, реалізація принципу свободи заповіту може створювати конфлікти між спадкоємцями, особливо в разі, коли заповіт був складений недостатньо чітко або його виконання становить значну фінансову трудність для спадкоємців.

Отже, свобода заповіту є основоположним принципом для складення заповіту, а його реалізація є важливою складовою галузі цивільного права та дозволяє кожному громадянину мати свободу розпорядження своїм майном після смерті, а також захищає права спадкоємців. Цей принцип охоплює не лише зміст розпоряджень спадкодавця, зроблених у заповіті, але також питання того, чи складати заповіт, який вид заповіту обрати, у якій формі скласти заповіт та на чию користь це буде зроблено. Свобода заповіту також означає, що заповідач може визначати обсяг спадщини, яка має бути успадкована за заповітом. Проте, обов'язкова частка у спадщині обмежує свободу заповіту, оскільки забезпечує захист інтересів найближчих непрацездатних родичів.

Список літератури

1. Кухарев О. Є. Проблеми обмеження свободи заповіту у спадковому праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. Т. 1, № 6. С. 75–78. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2807> (дата звернення: 25.04.2023).
2. Кухарев О. Є. Сутність свободи заповіту у спадковому праві України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 2 (20). С. 41–46. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2380> (дата звернення: 25.04.2023).
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.04.2023).
4. Ходоба О. І. Свобода заповіту як основний принцип спадкового права. *Закарпатські правові читання* : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф. молодих уч. та студентів, м. Ужгород, 25–27 квіт. 2014 р. Ужгород, 2014. С. 173–178.
5. Сібільова С. Свобода заповіту за чинним цивільним законодавством України. *Проблеми цивільного права та процесу. Вісник*. 2012. №2(69). С. 131-140.
6. Леськів С. Р. Свобода заповіту і таємниця заповіту як юридичні гарантії реалізації права на спадкування за заповітом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 29, Т. 1. С. 156-159.

УДК 346.548

Гребенюк А. А., студентка гр. ПР20Б2

Науковий керівник: **Поляруш С. І.**, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, к.і.н., доцент

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)*

ПРАВО НА ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ДЕФЕКТУ В ПРОДУКЦІЇ, І ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ

Усі люди є споживачами, оскільки протягом життя споживають продукти, товари та послуги. Кожен споживач має право на якісну та безпечну продукцію. Якщо продукція, що була придбана, завдає майнової або моральної шкоди через дефект, то споживач має право на відшкодування збитків. Захист прав споживачів закріплено в національному законодавстві. Так, у ч. 3 ст. 42 Конституції України зазначено, що: «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів» [3].

Відносини, що виникають у зв'язку з захистом прав споживачів, стали предметом досліджень таких науковців та юристів-практиків, як В. П. Грибанов, О. В. Дзера, Л. М. Іваненко, В. П. Паліюк, А. В. Янчук, Я. М. Романюк, Т. В. Бондар, Є. О. Харитрнов, В. Д. Приймак, Г. П. Тимченко, І. І. Банасевич, С. О. Короєд, В. В. Бойко, О. В. Степаненко, Г. Б. Яновицька та інші.

Поняття продукції наведено у п. 19 ст. 1 вище вказаного закону, де зазначається, що продукція – це будь-який виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляється, надається чи виконується для задоволення суспільних потреб [1].

Відповідно до п. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачем є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» зазначено, що під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Моральна шкода полягає у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності [4].

Також у статті 23 ЦК України наведено перелік фактів, з якими може пов'язуватися моральна шкода. Умовами для відшкодування моральної шкоди є порушення майнових, особистих немайнових прав особи, а також зобов'язань у випадках, передбачених договором або законом, прийняття неправомірних рішень, дій чи бездіяльності органів влади, їх посадових та службових осіб [5].

За спричинення шкоди згідно зі ст. 7 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» відповідальність несе виробник. Під останнім розуміють виробника готової продукції, сировини або комплектуючого виробу, складової частини продукції та будь-яку особу, яка, розміщуючи на продукції своє найменування, товарний знак чи іншу ознаку, заявляє про себе як про виробника. У випадку, коли продукція була виготовлена за межами України, відповідальність за неї несе будь-яка особа, яка ввезла на митну територію України продукцію з метою її продажу, передання в найм, лізинг або розповсюдження в будь-якій іншій формі в ході реалізації господарської діяльності. Важливим для виробника є вимоги до постачальника (продавця) повідомити протягом 30 днів потерпілому найменуванню та місцезнаходженню виробника. У випадку ненадання такої інформації відповідальність за шкоду, завдану дефектом у продукції, буде нести сам постачальник (продавець) [2].

Згідно з п. 6 ст. 1 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» поняття шкоди визначено як завдане внаслідок дефекту в продукції каліцтво, інше ушкодження здоров'я або смерть особи, пошкодження або знищення будь-якого об'єкта права власності, за винятком самої продукції, що має дефект.

Як свідчить аналіз судової практики Верховного Суду України, вимоги про відшкодування моральної шкоди задовольнялися в одних випадках у зв'язку із самим фактом порушення прав споживачів внаслідок недоліків продукції (неналежного надання послуг або надання неякісних послуг), а в інших - у зв'язку з незручностями (що негативно позначалося на психологічному та фізичному стані споживача й призвело до його моральних страждань), яких споживачі зазнавали як під час користування товарами, так і після, або внаслідок неможливості користування товаром.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції).

Така позиція відображена і в рішеннях суду. Прикладом слугує справа №2/714/34/17 де позивач ОСОБА_3 звернулася до суду з позовом до «Публічного акціонерного товариства Енергопостачальна компанія Чернівціобленерго» про відшкодування шкоди, завданої енергопостачальником. Причиною виникнення пожежі в житловому будинку стало різке збільшення напруги в лінії електромережі, що призвело до теплового руйнування з подальшим загоранням електричних елементів холодильника та телевізора у приміщенні кухні. Зазначена обставина підтверджується висновком судової пожежно-технічної експертизи №35-п від 14.07.2015 року, який наявний у матеріалах справи [6].

Суд вважає, що порушення законного права позивача на проживання у власному житлі призвело до моральних страждань, до порушення нормальних життєвих зв'язків, яких він зазнав у зв'язку із необхідністю організації свого побуту, до підшукування іншого помешкання та його облаштування, позивач відчував несправедливість, яка була вчинена стосовно нього та був змушений докласти значних зусиль для відновлення свого звичайного способу життя. Разом з тим, при вирішенні питання про розмір завданої моральної шкоди, виходячи із засад розумності, виваженості та справедливості з урахуванням обставин справи та тяжкості страждань позивача, суд вважає, що розмір моральної шкоди в сумі 100000 гривень, заявлений позивачем є завищеним та не відповідає засадам розумності та справедливості, а також є не доведеним у такому розмірі та прийшов до висновку, що розмір морально школи необхідно зменшити до 5000 гривень, як такий, що відповідає характеру правопорушення, глибині фізичних та душевних страждань позивача.

Матеріальна шкода за недоліки продукції - це збитки, яких зазнає покупець в результаті отримання продукції, яка має дефекти або не відповідає заявленим характеристикам. Відповідно до законодавства, продавець несе відповідальність за недоліки продукції, які були присутні на момент продажу. Якщо покупець зазнав матеріальної шкоди через недоліки продукції, він має право на компенсацію збитків від продавця. Залежно від характеру недоліків та збитків, які були зазнані покупцем, можуть застосовуватися різні методи відшкодування збитків - від повернення коштів до заміни продукту або відшкодування фінансових збитків.

Отже, можна сказати, що моральна шкода може проявлятися в моральних чи фізичних стражданнях, завданих споживачеві, внаслідок порушення його споживчих прав виробником, виконавцем, продавцем або особою, яка виконує їх функції. На відміну від майнової шкоди, моральну шкоду не можна відшкодувати споживачу у повному обсязі. Компенсація моральної шкоди здійснюється за рішенням суду і останнім визначається й розмір виходячи з вимог розумності і справедливості. Розмір компенсації моральної шкоди не залежить від вартості товару, роботи чи послуги. У кожному конкретному випадку він повинен ґрунтуватися на характері і обсязі завданих споживачеві фізичних та моральних страждань і ґрунтуватись на морально-правових імперативах справедливості, розумності, добросовісності.

Список літератури

1. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 09.03.2023 р.).
2. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції : Закон України від 19.05.2011 № 3390-УІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення: 08.03.2023 р.).
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.03.2023 р.).
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>(дата звернення: 09.03.2023 р.).
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.03.2023 р.).
6. Справа № 725/3118/15-ц від 28.09.2015 р. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51766665> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

УДК 349.2

Дрозд В. І., студент гр. КЮ-212

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОГОВІР В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

З плином часу та технологічним прогресом динамічно розвивається електронний сектор економіки. Держава не повинна відставати від розвитку технологій, багато процесів відходять від традиційної моделі ведення справ. З діджиталізацією суспільства все більше звичних процесів переходять в електронний формат і питання договорів в цьому розрізі є чи не найцікавішим та важливим що зумовлює актуальність дослідження цього питання.

Електронна комерція настільки стрімко увійшла в наше життя, що законодавець не лише не встиг урегулювати правовідносини, що вже давно існують, а й навіть, на думку О. С. Хижняка, не встиг зрозуміти, що таке врегулювання варто розпочати. Якщо правовідносини залишаються в рамках домовленостей, то немає жодних проблем. Але, якщо угода не виконується, можуть виникнути конфлікти, які можуть потребувати правового втручання, наприклад, через судовий процес [1, с. 396]. Отже, з огляду на відставання законодавця від прогресу у галузі інтернет-технологій треба проаналізувати електронний договір на предмет його правового існування.

З'явилися нові поняття: «електронна комерція» або «електронна торгівля», вони схожі, але певна верства науковців не вважає їх тотожними, бо останній термін є більш вузьким. Науковці розглядають електронну торгівлю як підсистему внутрішньої торгівлі та як вид особливої торговельної діяльності. У такому випадку електронна торгівля є «сукупністю комерційних організацій, для яких оптові і роздрібні операції з купівлі-продажу товарів в електронній формі є основним і професійним видом електронної економічної діяльності. Фахівці з комерційного права пишуть що електронна торгівля як вид діяльності – це багатофункціональна професійна діяльність по формуванню товарних потоків, розширення і освоєння нових ринків збуту, встановлення міжнародних, регіональних договірних зав'язків по поставкам, накопичення товарних запасів тощо [2, с. 85].

Документ ООН, а саме «UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce» від 1996 року, даючи тлумачення поняттю «electronic commerce» включає в нього договірні та позадоговірні відносини, які здійснюються за допомогою електронних засобів [3]. Завдяки появі нових сфер торгівлі, полегшилась процедура набуття певних матеріальних благ. Майже будь-який товар можна отримати через інтернет. Проте потреби регулювання цієї сфери гостро відчутні при появі неузгодженості в правовідносинах, наприклад відправка не того товару чи відправка іншого товару або ж відсутність документів на товар. У такі моменти виникає потреба у правовому регулюванню та появи механізму вирішення конфліктів.

Щодо українського законодавства, то треба звернутися до частини 1 статті 3 Закону України «Про електронну комерцію», електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків і оформлена в електронній формі [4]. Також у частині 7 цієї ж статті наводиться визначення електронного правочину – це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-комунікаційних систем.

Порівнюючи ці поняття можна помітити різницю тільки в частині того, що електронний договір вчиняється в електронній формі. У контексті цього можна зазначити, що цивільне право традиційно визначає тільки 2 форми договорів – усну і письмову, хоча в ст. 639 є диспозитивне правило що «договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом». Абзац другий ч. 2. ст. 639 ЦКУ передбачає, що договір, який укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, «вважається укладеним у письмовій формі» [5].

30 листопада 2016 р. Президент підписав законопроект 4496, що дозволяє укладати договори по e-mail, підписуючи їх в електронній формі [6]. Важливо також згадати ст. 538 ЦКУ, у якій зазначається, що «договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору». Також згідно з ст. 640 ЦКУ договір вважається укладеним у момент «одержання особою, яка спрямувала пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції». Тут йдеться про оферту та акцепт, який має бути повним і безумовним за ст. 642 ЦКУ. Ці норми також стосуються і електронних договорів. Він так само укладається у 2 етапи: направлення оферти та її прийняття, акцепту (ч. 3 ст. 11 Закону про електронну комерцію). Помітною особливістю є спосіб направлення оферти та акцепту – вони повинні бути в електронній формі. Видячи з цього виникає важливе питання: що є фіксація змісту оферти і змісту акцепту. Тож зміст оферти як документу повинен містити майже всі умови майбутнього електронного договору, бо акцепт має бути повним і безумовним, тобто бути відповіддю «згоден на всі умови».

Відповідно до ч. 2 ст. 11 «Про електронну комерцію» електронна оферта, крім істотних умов, може містити інформацію про: порядок укладення договору; можливість і порядок внесення змін до умов договору та виправлення помилок; спосіб зберігання та пред'явлення інформації в електронній формі й умови доступу до них; умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів; інші відомості. Потреба в цих особливостях виникає через форму електронного договору та спосіб його укладення. Дотримання цих норм може допомогти у використанні змісту на папері у майбутньому спорі.

Щодо оферти, то вона також регулюється законом «Про електронну комерцію». Згідно ч. 4 ст. 11 Закону електронна оферта може бути зроблена шляхом – розміщення оферти у мережі Інтернет або надсилання комерційного електронного повідомлення. Циппищук К. В. пише, що існує колізія між положеннями Цивільного кодексу України і Закону України «Про електронну комерцію». Відповідно до ч. 2 ст. 641 ЦК України, пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є запрошенням робити пропозиції укласти договір, якщо інше не вказано у рекламі або інших пропозиціях. Натомість у ч. 4 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» йдеться про те, що оферта може бути зроблена такими способами, як відправка комерційного електронного повідомлення, розміщення за допомогою мережі Інтернет або в інших подібних системах інформації і телекомунікації.

У статті 10 висуваються такі вимоги до комерційного електронного повідомлення як: воно має чітко ідентифікуватися; особа, від імені якої надсилається комерційне електронне повідомлення, зобов'язана забезпечити прямий, простий доступ осіб, яким воно адресовано, до відомостей щодо правового статусу продавця в електронній комерції; повідомлення щодо знижок, премій, тощо мають чітко ідентифікуватися, а умови їх отримання мають бути доступними та не мати двозначного трактування; інформація про вартість товару, роботи, послуги повинна містити відомості щодо включення податків у її розрахунок та у разі доставки товару – інформацію про вартість доставки.

Електронний акцепт повинен відповідати вимогам, щоби вважатися дійсним. Акцепт може бути наданий шляхом: надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, заповнення форми про прийняття такої пропозиції в електронній формі, вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено продавцем. Також варто зазначити норми щодо підписання електронного договору. Використання електронного підпису, електронного цифрового підпису за умови використання засобу електронного цифрового підпису всіма сторонами електронного правочину або електронного підпису одноразовим ідентифікатором, аналога власноручного підпису за письмовою згодою сторін є моментом підписання електронного договору [8].

Підсумовуючи, електронний договір - це домовленість, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків, оформлена в електронній формі. Він укладається і виконується у порядку передбаченому як і ЦКУ, так і ГКУ, а також іншими профільними нормативно-правовими актами. Є невід'ємним елементом електронної комерції. Незважаючи на те, що електронні договори добре розроблені і знайшли широке застосування, є деякі питання, які потребують подальших досліджень та удосконалень. Зокрема, порядок забезпечення безпеки та конфіденційності даних під час укладання та виконання електронних договорів; розроблення стандартів та протоколів, які б дозволяли забезпечити взаємодію між різними системами електронних договорів та платіжних систем; розроблення способів визначення дійсності та автентичності електронних підписів та ідентифікації сторін у електронних договорах.

Список літератури

1. Хижняк О. С. Електронний договір: правовий аспект та особливості його укладання. *Мукачівський державний університет*. 2017. Вип. № 10. С. 396- 401.
2. Кізлова О. С. Електронний договір як правовий спосіб електронної комерції. *Проблеми цивільного права та процес*. Харків. 2017. С. 85-88.
3. Model Law on Electronic Commerce adopted by the United Nations Commission on International Trade Law: resolution / adopted by the General Assembly. URL: https://digitallibrary.un.org/record/232118/files/A_RES_51_162EN.pdf?lnn.
4. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/675-19> (дата звернення: 19.03.2023).
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26.03.2023).
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг : Закон України від 03.11.2016 № 1724-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1724-19> (дата звернення: 26.03.2023).
7. Ципищук К. В. Деякі особливості укладення електронних договорів купівлі-продажу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 136–138.
8. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/852-15> (дата звернення: 26.03.2023).

УДК 349.4

Єрмома Ж. О., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Барабаш А. Г.**, доцент кафедри публічного та приватного права,

к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Приватизація землі є сферою інтересів мільйонів українців у сільській та міській місцевості нашої країни. Приватизація землі вважається однією з необхідних умов підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення інвестицій для структурних реформ в економіці України. З початку приватизаційного процесу минув тридцять один рік, і зараз він знаходиться на завершальній стадії.

Метою дослідження виступає аналіз поняття та особливостей приватизації земельних ділянок.

Виклад основного матеріалу. Поняття приватизації земельної ділянки жодним нормативним актом не передбачено. У теорії земельного права України приватизація земель (земельних ділянок) розглядається як багатоаспектне поняття: як складова земельної реформи; як одна із правових форм набуття права приватної власності на земельні ділянки; як різновид земельно-процесуальних правовідносин; як одна із гарантій реалізації земельної правосуб'єктності громадян України щодо виникнення права приватної власності на земельні ділянки тощо.

Кулинич П. Ф. приватизацію земель визначає як сукупність здійснюваних суб'єктами приватизації дій та заходів, спрямованих на трансформацію форми власності земель, при якій відбувається перехід земельних ділянок з публічної (суспільної) власності, суб'єктами якої є держава та територіальні громади, у приватну власність фізичних та юридичних осіб [1, с. 44].

Приватизацію земельних ділянок розглядають у широкому і вузькому значенні. У широкому розумінні приватизація – це передача земельних ділянок із державної або комунальної власності у приватну власність громадянина. Прикладом такої приватизації є продаж вільної від забудови земельної ділянки, що перебуває у державній або комунальній власності суб'єкта для здійснення підприємницької діяльності.

Приватизація землі у вузькому значенні означає перехід права власності на земельну ділянку від держави чи територіальної громади до громадянина або приватної юридичної особи, а якщо ці суб'єкти користувалися цією ділянкою, то така приватизація здійснюється безпосередньо на безоплатній основі.

Земельний кодекс України визначає два важливих правила безоплатної приватизації земельної ділянки громадянами. По-перше, передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених Земельним кодексом України, провадиться один раз по кожному виду цільового призначення. По-друге, у ст. 121 Земельного кодексу України визначені норми безоплатної передачі земельних ділянок громадянам. Безкоштовно можна приватизувати земельну ділянку лише у цих розмірах або у менших розмірах [2]. На практиці часто трапляються випадки, коли приватизація здійснюється у менших розмірах, ніж ті, максимальні, що прописані в Земельному кодексі України.

У теорії земельного права В. І. Андрейцевим запропоновано виділяти різні моделі приватизації земельних ділянок:

- повну модель (процедуру) – приватизацію земельних ділянок із земель запасу;
- спрощену модель (процедуру) – приватизацію земельних ділянок, що були раніше надані в користування особам, що бажають їх приватизувати (заявникам);
- ускладнену модель (процедуру) – приватизацію земельних ділянок, що перебувають у власності або користуванні інших осіб (не заявника);
- приватизацію земельних ділянок колективами громадян;
- приватизацію земельних ділянок для ведення фермерського господарства [3, с. 240].

Спрощена модель приватизації складається з кількох частин.

Першим кроком є подача заяви до органу місцевого самоврядування чи органу виконавчої влади, залежно від того, де розташована ділянка. Разом із заявою необхідно надати технічну документацію із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості).

Наступний крок – це рішення органу місцевого самоврядування чи органу виконавчої влади про приватизацію. Тобто, сільська, селищна, міська рада чи районна адміністрація протягом місяця приймає рішення про надання дозволу на приватизацію чи про відмову у приватизації. Якщо рішення є позитивним, то орган місцевого самоврядування або орган виконавчої влади надає дозвіл на розробку проекту землеустрою щодо приватизації земель.

Третій етап – створення проектно-технічної документації, узгодження її та отримання права власності на земельну ділянку. Заявнику необхідно звернутися до місцевого управління земельних ресурсів або спеціалізованого підприємства, яке має дозвіл (ліцензію) на виконання робіт із землеустрою. Після цього проект необхідно подати до органів державного земельного кадастру, де перевіряють усі зібрані документи.

Останнім етапом приватизації є реєстрація права власності на земельну ділянку і присвоєння кадастрового номера земельній ділянці. Згідно ст. 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» кадастровий номер земельної ділянки - індивідуальна, що не повторюється на всій території України, послідовність цифр та знаків, яка присвоюється земельній ділянці під час її державної реєстрації і зберігається за нею протягом усього часу існування [4].

Висновки. Приватизація земельних ділянок – це спосіб придбання у приватну власність земельних ділянок, які перебувають у державній чи комунальній власності. Існує безоплатна та платна приватизація земельних ділянок. Право на безоплатну приватизацію мають лише громадяни України. Земельний кодекс України встановлює максимальні розміри безоплатної приватизації землі. Громадянин України має право безоплатно приватизувати земельну ділянку лише один раз по кожному виду цільового призначення.

Список літератури

1. Кулинич П. Ф. Правове регулювання приватизації земель // Земельне право України : підручник / за ред. М. В. Шульги. К.: Юрінком Інтер, 2004. 368 с.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
3. Андрейцев В. І. Земля як основне національне багатство: проблеми правового режиму // Організаційно-правові проблеми розвитку аграрного і земельного ринків в Україні : Збірник тез доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції / Відп. ред. В. І. Семчик. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. С. 17-27.
4. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7.07.2011 р. № 3613-VI. *Голос України*. 2011. 6 серпня.

УДК 347.51

Ігнатцов М. В., студент гр. КЮ-201

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ВИНА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Вина в цивільному праві є одним з ключових понять, яке має велике значення для регулювання правових відносин між суб'єктами цивільних правовідносин. Визначення вини, а також її різновидів, узгодження її з правами та обов'язками сторін у справах, що стосуються цивільних правовідносин мають великий вплив на роз'яснення правових питань і на практичне застосування цивільного законодавства. Важливим також є порівняння поняття

«вина» в цивільному праві з визначенням цього поняття у інших галузях права. Доповідь на тему «Вина в цивільному праві» може стати інструментом для поглиблення знань з цього питання, аналізу різноманітних аспектів вини в цивільному праві, визначення основних проблем та тенденцій в роз'ясненні та застосуванні знань з даної теми.

Цивільно-правова відповідальність є наслідком порушення цивільного права та є негативною для порушника. Це виправний механізм, що передбачає відшкодування завданої шкоди потерпілій стороні. Юридичною підставою цивільної відповідальності є закон, але фактичною її підставою є наявність складу цивільного правопорушення, який має чотири умови: протиправну поведінку особи, шкідливий результат такої поведінки, причинний зв'язок між поведінкою та шкодою, а також вину особи, яка заподіяла шкоду. Отже, вина є однією з основних умов настання цивільної відповідальності. Вина може бути умисною або з необережності й полягає в усвідомленні особою наслідків своїх дій або бездіяльності. Цивільно-правова відповідальність має важливе значення для забезпечення правової охорони прав та інтересів громадян і юридичних осіб [1, с. 8].

Цивільно-правова відповідальність є формою державного примусу, яка полягає в застосуванні санкцій майнового характеру для відновлення порушених прав і стимулювання нормальних ринкових відносин. Це може включати позбавлення особи певних цивільних прав чи накладення на неї обов'язків майнового характеру, таких як штраф, пеня або неустойка. Однак, для того щоб притягнути особу до цивільно-правової відповідальності, необхідно, щоб були наявні наступні умови: протиправна поведінка (дія чи бездіяльність), майнова шкода (у грошовому виразі), вина та причинний зв'язок між збитком і протиправною поведінкою. Тільки в сукупності ці умови дають підставу для застосування цивільно-правової відповідальності за вчинення правопорушення [2, с. 69].

У цивільному праві вина є однією з необхідних умов для настання цивільно-правової відповідальності. Цивільний кодекс України не надає точної дефініції поняття «вина» у цивільному праві, але проаналізувавши норми цього кодексу, тлумачення поняття вини в цивільному праві може постати із ст. 614, де в ч. 1 зазначено, що особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання [3]. Так, посилаючись на дану норму права О. С. Кочина зазначає, що вину особи в цивільному праві можна трактувати як невжиття особою всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання обов'язку [4, с. 107]. А. О. Губенко аналізуючи різні підходи до визначення поняття вини в цивільному праві та розробляючи власну концепцію, зазначає, поняття «вина» у цивільному праві можна розглянути як свідоме порушення правових обов'язків, що призводить до заподіяння шкоди, а також як невиконання правових обов'язків, якщо це невиконання передбачене законом [5].

Вина може мати дві форми: умислу та необережності. Умисна вина полягає в тому, що правопорушник планує негативні наслідки своєї дії і бажає їх настання або ставиться до них байдуже. Наприклад, якщо особа зламала договір із наміром завдати шкоди іншій стороні. Необережна вина передбачає передбачення настання негативних наслідків своєї дії, але з легковажним наміром їх відвернути або уникнути. Наприклад, якщо особа, не виконуючи умов договору, не вчасно повідомила про це іншу сторону, що призвело до збитків. Залежно від форми вини, можуть застосовуватися різні види санкцій і розмір компенсації, що повинні бути пропорційні збиткам, заподіяним правопорушником.

У цивільному праві вина відображає психологічний стан особи щодо її протиправної поведінки та наслідків. Це важлива складова елемента цивільного правопорушення, яка поділяється на дві форми: умисел і необережність. Умисел виникає, коли правопорушник свідомо і бажано виконує протиправні дії, передбачаючи їхні наслідки. Наприклад, боржник, який свідомо не виконує своїх зобов'язань, знаючи, що це може призвести до шкоди кредиторю. Необережність виникає, коли особа передбачала можливість настання шкідливих наслідків, але необачливо розраховувала на їх відвернення або не передбачала їх настання, хоча повинна була це зробити. Відсутність вини може бути доведена тільки правопорушником.

Отже, роблячи висновки необхідно зазначити, що вина може бути розглянута як психологічний феномен, пов'язаний з особистістю та її ставленням до власної неправомірної поведінки та наслідків. У кримінальному праві заснована презумпція невинності, що означає, що звинуваченому необхідно довести свою провину. У цивільному праві ж звичайно припускається вина боржника, тобто особи, яка порушила зобов'язання. Також у цивільному праві форма вини зазвичай не впливає на розмір відповідальності, хоча для стягнення неустойки чи втрати завдатку досить довести протиправну поведінку боржника та припустити його вину в цьому.

Таким чином, вина є важливим поняттям у цивільному праві, яке встановлює правила поведінки, які виходять за межі моральності, та передбачає відповідальність за їх порушення. Що стосується визначення поняття «вина», то ми схилиємося до того підходу тлумачення цього поняття, що прямо впливає з норм Цивільного кодексу України, а саме як невиконання особою всіх залежних від цієї особи заходів щодо належного виконання обов'язку.

Список літератури

1. Строган А. Характеристика вини у цивільному праві. *Юридичний Вісник України*. 2007. № 20. С. 8-11.
2. Примак В. Обґрунтування виключення вини зі складу умов цивільно-правової відповідальності суб'єктів публічного права. *Юридична Україна*. 2007. № 6. С. 69–72.
3. Цивільний кодекс України від №. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
4. Кочина О. С. Вина як умова виникнення зобов'язання з відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням авторських та суміжних прав. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 107-109.
5. Губенко О. В. Концепція вини в цивільному праві: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Губенко Олександр Вікторович; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 462 с.

УДК 347.7

Іщенко А. В., студентка гр. ПР22Б2

Науковий керівник: **Поляруш С. І.**, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, к.і.н., доцент

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)*

ПРАВО СПОЖИВАЧА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО ПРОДУКЦІЮ

У даний час ринок переповнений різними видами товарів, такими як: продукти харчування, предмети побуту, одяг, взуття та тому подібне. При цьому кожен виробник прагне домогтися унікальності свого товару для того, щоб покупці обирали саме дану продукцію. Проте, в процесі пошуку покупців не всі виробники надають споживачам доступну інформацію про свою продукцію, а споживачі не звертають уваги на інформацію про товари при покупці продукції, а часто вибирають яскраву упаковку.

Проблемою прав споживачів і правом споживачів на інформацію займаються наступні науковці: Шлійко А. В., Мельник Т. Ю., Ярова А. С.

Інформацію про товар можна отримати у вигляді: маркування, технічних документів, нормативних документів, довідкової, навчальної й наукової літератури, реклами й пропаганди.

Щодо маркування – це певна інформація, що може знаходитись на упаковці чи етикетці продукту у вигляді тексту, знаків або символів, що можуть надавати інформацію про даний товар [1].

Головними функціями маркування є:

1. Інформаційна, тобто у маркуванні зазначається основоположна та споживча інформація про сам товар, яка дублюється у товаросупровідних документах.
2. Ідентифікаційна, що полягає у розпізнаванні та виокремленні даного товару серед інших.
3. Емоційна та мотиваційна функції, що пов'язані між собою і викликають позитивні емоції, які мотивують покупця купити саме даний товар.

Інформація клієнтові може надаватися у певних формах : формальній та неформальній. Формальна здійснюється за допомогою офіційних сайтів або певних видань, тобто через відповідні організації, що можуть надавати достовірну інформацію.

Неформальна може здійснюватися при спілкуванні постачальника та споживача, наприклад, телефонна розмова або листування [1].

Керуючись ст. 42 Конституції України, держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.[2]

За ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів», споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари, що забезпечує можливість їх свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи [3].

Якщо говорити про захист прав споживачів в світі, то Генеральною Асамблеєю ООН в резолюції «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» від 09.04.1985 закріплено, що країни, які є учасниками, мають розвивати політику захисту прав споживачів з урахуванням принципів викладених у цій резолюції та при визначенні потреб споживача, мають бути реалізованими. Серед них однією з найважливіших є надання та доступ до інформації що є необхідною для компетентного вибору індивідуальних потреб [6].

Щодо продукції, яка за певних умов може бути небезпечною для життя, здоров'я споживача та його майна, навколишнього природного середовища, виробник має довести до відома інформацію споживачеві про таку продукцію та можливі наслідки споживання.

Під інформацією про товар розуміється, що споживачі повинні знати письмову або публічно оголошену інформацію, яка відповідає загальним вимогам:

1. Споживачам має бути надана вся необхідна інформація про товар та його якість. Споживач не може знати усі тонкощі щодо споживчих якостей товару. Продавець володіє всією інформацією та знаннями про товар і повинен надати споживачеві достатню кількість інформації, щоб споживач міг чітко зрозуміти функцію продукту та міг точно вибрати відповідний продукт на основі інформації.

2. Споживачі повинні бути проінформовані в чіткій та зрозумілій формі. Форма, доступна споживачеві, - це інформація, яка дозволяє споживачеві зрозуміти її зміст.

3. Інформація про товар та його якість має бути правдивою [4].

Відомості про товар повинні містити:

- назву товару або найменування;
- інформацію: про нормативні документи; про умови зберігання; про вміст шкідливих речовин; про ціну та умови придбання товарів (при виявленні недостовірної інформації виробник протягом тижня вилучає цю продукцію з продажу);
- позначку щодо наявності у продукції генетично модифікованих організмів [5];
- дату виготовлення; гарантійні зобов'язання виробника; правила та умови використання товарів; термін придатності товарів; найменування та адресу виробника і підприємства [3].

Якщо говорити про магазини, то в кожному має бути куточок покупця, де знаходиться обов'язково: повна інформація про підприємця або юридичну особу, ліцензії при наявності ліцензованого товару, контактні дані відділу Захисту прав споживача у населеному пункті якому ви знаходитесь, а також за бажанням книга відгуків та пропозицій [7].

На вимогу споживача відповідальний працівник суб'єкта господарювання повинен надати йому санітарні норми, що визначають критерії безпеки та нешкідливості для людини факторів довкілля і вимоги щодо забезпечення оптимальних чи допустимих умов життєдіяльності людини; ветеринарні документи та правила продажу непродовольчих товарів.

При наданні недостовірної інформації, що спричинило:

- придбання товару, який не виконує потрібних властивостей для споживача, останній може вимагати обмін товару належної якості протягом чотирнадцяти днів у випадках, якщо товар не використовувався і якщо збережено його товарний вигляд (крім продовольчих товарів) або розірвати договір і вимагати відшкодування збитків;

- неможливість використання товару за призначенням. У цьому випадку споживач може вимагати надання йому в період не більше місяця належної інформації.

- шкоду життю, здоров'ю або майну споживача, то останній, відповідно, має право пред'явити продавцеві вимоги по відшкодуванню шкоди, заподіяної його життю, здоров'ю або майну внаслідок споживання чи використання дефектної продукції.

Таким чином, кожному споживачеві гарантується право на повну, достовірну та доступну інформацію про продукцію, і це право не повинно бути жодним чином обмежене.

Список літератури

1. Мельник Т. Ю. Товарознавство: підручник (для студентів економічних спеціальностей) [Електронне видання] / Т. Ю. Мельник. – Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка». 2020. С. 364.

2. Конституція України [Текст] : Закон від 28.06.1996 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> дата звернення: 19.04.2023 р.).

3. Про захист прав споживачів [Текст] : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 10.04.2023 р.).

4. Право споживача на інформацію про продукцію. URL: <https://consumerhm.gov.ua/860-pravo-spozhivacha-na-informatsiyu-pro-produkciyu>

5. Право споживача на інформацію про продукцію. URL: <https://yaremchamiskrada.gov.ua/news/1636482455>.

6. Ярова А. С. Зміст права споживача на інформацію. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/48.pdf.

7. «Куточок споживача – перелік документів 2023». URL: <https://kyivstend.com.ua/kutochki-spozhivacha/kutochok-spozhyvacha-perelik-dokumentov>.

УДК 347.12:349.3

Карпюк І. В., здобувач вищої освіти ОС «магістр»

Науковий керівник: **Сушицька Н. В.**, к.ю.н., доцент

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

(м. Київ, Україна)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Цивільне право є однією з фундаментальних галузей правової системи України. Суспільні відносини, що пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням майном, які є головними в процесі репланування, що триває в державі, ґрунтуються на цивільно-правових засадах, регулюються цивільним правом. Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [2].

У процесі розвитку українського суспільства спостерігається ріст і значення ринкових факторів, що обумовлює появу нових поглядів на роль цивільного права в системі соціального забезпечення. Сучасний вектор розвитку цивільного права відповідає його ідеям гармонізації та універсалізації в соціальній сфері.

Сучасне цивільне право розвивається досить суперечливими шляхами: то на основі національної самобутності, то на основі багатовекторності, то на основі адаптації до законодавства Європейського Союзу. Тому виникає безліч течій його сприйняття та розуміння в соціальній сфері також.

Соціальний захист населення, соціальне забезпечення державою є однією з найважливіших вимог виваженої соціальної політики, спрямованої на створення рівноважного стану всіх верств суспільства. У ст. 1 Конституції [1], основним завданням такої політики є досягнення гідного рівня життя й вільного розвитку людини.

Цивільно-правова відповідальність у сфері соціального забезпечення полягає у відшкодуванні збитків, так званого грошового виразу майнової шкоди). Збитки поділяються на два види: позитивна шкода (будь-яке зменшення наявного майна) і упущена вигода (неодержані доходи) [3].

У соціально-забезпечувальних правовідносинах при виникненні майнової шкоди упущена вигода не відшкодовується. У цих відносинах можлива недоговорна відповідальність, що настає за порушення обов'язку, встановленого законом чи підзаконними актами, і пов'язана лише з деякими формами її відповідальності.

У нормативних актах нечітко визначена цивільно-правова відповідальність надавачів соціального забезпечення. Законодавець у багатьох випадках намагається звільнити їх від такої відповідальності. При поновленні прав отримувачів соціального забезпечення не всі понесені ними збитки відшкодовуються.

Недержавне соціальне забезпечення здійснюється на добровільній основі, а отже, також належить до цивільно-правових відносин. Ці відносини мають багато спільного із соціально-забезпечувальними правовідносинами, спрямовані на забезпечення гідного життя непрацездатних, є додатком до державного соціального забезпечення [4]. Цивільно-правова відповідальність широко застосовується в правовідносинах щодо недержавного пенсійного забезпечення. Їх особливості деяким ученим дають підстави віднести їх до соціально-забезпечувальної відповідальності.

Таким чином, особливості цивільного права в системі державного і недержавного соціального забезпечення населення як напряму реалізації соціальної політики держави, полягають у тому, що така політика:

- 1) виступає як невід'ємна складова державної політики;
- 2) визначається характером цілей, що переслідуються державою для задоволення потреб суспільства та окремої людини;
- 3) забезпечується шляхом упорядкування відносин та підтримання балансу інтересів осіб у сфері реалізації цивільного права в соціальній сфері з використанням цивільно-правових засобів (інструментальною складовою цього регулювання виступають саме цивільно-правові засоби дозвільно-зобов'язального характеру, які трансформуються в правила соціального забезпечення населення);
- 5) забезпечується шляхом здійснення на постійній основі цілеспрямованого впливу на відповідну сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку виникають в соціальній сфері, за допомогою норм цивільного права.

На нашу думку, необхідно підкреслити, що соціальне забезпечення відіграє значну роль як у системі права, так і в житті суспільства. Оскільки не можна недооцінювати роль соціального забезпечення. Однак без належного та злагодженого механізму взаємодії соціального забезпечення з іншими галузями правової системи України, зокрема цивільного права, не є можливим належне та якісне соціальне забезпечення громадян. Особливо це стосується соціально незахищених верств населення, які без належної підтримки держави неспроможні мати достатній життєвий рівень.

Список літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). –1996. – № 30. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. (зі змінами від 20.03.2023 р. № 2974-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

3. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: моногр. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/450-pravo-sotsalnogo-zahistu-bolotna-nb.html>.

4. Яковлєва Г. О. Роль та місце права соціального забезпечення в системі права України: *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 1. С. 278. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/41.pdf.

УДК 349.41

Кравченко О. Г., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Барабаш А. Г.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ, СКЛАД ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Актуальність теми. Особливе місце у складі земель України посідають землі рекреаційного призначення, цінність яких полягає у їхній здатності впливати на здоров'я людини, у можливості використання їх для організації відпочинку, а також для туристичної, спортивної, культурно-розважальної діяльності тощо. Не дивлячись на велику кількість захищених дисертацій щодо даної теми та законодавчого закріплення поняття, практика свідчить про відсутність єдності наукових поглядів щодо питання визначення поняття і складу земель рекреаційного призначення. Зважаючи на вищевикладене, тема дослідження наразі є актуальною.

Метою дослідження виступає аналіз поняття, складу та використання земель рекреаційного призначення.

Виклад основного матеріалу. Термін «рекреація» у перекладі з латини розуміється як «відновлення», «відтворення», а саме діяльність, яка має на меті відновлення розумових, духовних та фізичних сил людини. Дана діяльність здійснюється в межах рекреаційних територій, основу яких становлять землі рекреаційного призначення [1, с. 336]. У статті 50 Земельного кодексу України зазначено, що до земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів [2]. Науковці неодноразово звертали увагу на недосконалість законодавчого визначення, оскільки зазначена сфера використання може стосуватись земель будь-якої категорії. Варто також згадати ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» у статті 63 якого зазначено, що рекреаційними зонами є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму, яке відповідає поняттю «землі рекреаційного призначення» [3].

Недосконалість визначення, закріпленого у законодавстві, підтверджується тим, що, зокрема, землі сільськогосподарського призначення можуть використовуватися для організації сільського туризму; на землях житлової та громадської забудови можуть розміщуватися спортивні комплекси, спортивні споруди, театри, музеї та інші об'єкти рекреаційного призначення; землі природно-заповідного фонду та землі оздоровчого призначення можуть використовуватися для рекреаційних цілей; землі історико-культурного призначення можуть використовуватися для туристичних цілей; землі водного фонду також можуть використовуватися для рекреаційних цілей тощо [4, с. 369].

Землі рекреаційного призначення передбачають земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, пізнавально-туристичних та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті будинками відпочинку, пансіонатів, спортивно-

культурними об'єктами, турбазами, кемпінгами, яхт-клубами, стаціонарними та туристично-оздоровчими таборами, будинками рибалок та мисливців, дитячими турбазами, дитячими та спортивними таборами, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації (ст. 51 ЗК України). Можемо констатувати, що до складу зазначеної категорії земель входять як земельні ділянки зелених зон та зелених насаджень міст та інших населених пунктів, так і об'єктів спортивного призначення, об'єктів стаціонарної рекреації.

Основною ціллю земель рекреаційного призначення є їх використання задля організації відпочинку населення, туризму, проведення спортивних заходів, а тому на них забороняється діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель (ч. 3 ст. 52 ЗК України). Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28.04.2021 р. частину 3 ст. 52 ЗК України було доповнено: на таких землях (крім земельних ділянок зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельних ділянок, зайнятих об'єктами фізичної культури і спорту, інших аналогічних об'єктів) допускається будівництво відповідно до чинної містобудівної документації об'єктів житлового та громадського призначення, що не порушують режим використання земель рекреаційного призначення.

Хотілось би також згадати, що відповідно до ЗУ «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах» від 17.03.2011 р. строком на п'ять років було запроваджено мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення незалежно від форми власності в містах та інших населених пунктах, а саме: земельних ділянок зелених зон і зелених насаджень; земельних ділянок об'єктів фізичної культури і спорту [5]. Наразі термін дії даного мораторію закінчився.

Землі рекреаційного призначення мають свій правовий режим, який є порядком поведінки суб'єктів праввідносин із приводу їх використання. Правовий режим земель рекреаційного призначення визначається гл. 9 ЗК України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, законами України «Про курорти» від 5.10.2000 р., «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р., «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р., «Про туризм» від 15.09.1995 р., «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р., «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р.

Використання земель рекреаційного призначення можливе у двох видах: загальне (безоплатне) та видове (оплатне). Землі рекреаційного призначення загального призначення (набережні, пляжі, парки, сквери та ін.) не можуть бути передані з комунальної власності до приватної [4, с. 155].

Висновки. Рекреаційні землі характеризуються як землі, що використовуються для організації масового відпочинку, туризму та спортивних заходів. Використання і збереження земель рекреаційного призначення є необхідним через те, що ці землі слугують для задоволення, насамперед, фізичних і духовних потреб людини. Розроблення і прийняття Закону України «Про землі рекреаційного призначення» допомогло б закріпити поняття, склад земель рекреаційного призначення України та удосконалити порядок їх використання.

Список літератури

1. Межевська Л. В., Братішко Н. А. Правовий режим земель рекреаційного призначення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 335-337.
2. Земельний кодекс України. Закон України від 25.10.2001. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n792> (дата звернення: 08.05.2023).
3. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n679> (дата звернення: 08.05.2023).

4. Земельне право України: Підручник / за ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. Вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина. 2009. 600 с.

5. Закон України «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах» від 17.03.2011 № 3159-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3159-17#Text> (дата звернення: 08.05.2023).

УДК 342.9

Крес Н. О., студентка гр. КЮ-201

Науковий керівник: **Керноз Н. Є.**, ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ» НА РЕАЛІЗАЦІЮ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Основоположною метою прийняття Закону України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 року (далі-Закон №1700-VII) стала необхідність проведення реформ у системі запобігання корупції, посилаючись на позитивну практику іноземних держав та норм міжнародного законодавства. Даний нормативно-правовий акт, після введення його в дію 26.03. 2015 року, започаткував уведення комплексних змін до Законів України: «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про правила етичної поведінки», Цивільному процесуальному кодексі (далі – ЦПК) України, Кодексі адміністративного судочинства (далі - КАС) України та інших.

Досліджуючи вплив Закону України «Про запобігання корупції» на КАС України та ЦПК України щодо їх уніфікації можна прослідкувати, що певні положення даних нормативно-правових актів схожі за змістом, водночас деякі норми принципово різняться, оскільки містяться виключно в одному з них.

Перш за все, слід звернути увагу на норми, які внаслідок Закону України «Про запобігання корупції» знайшли свій вираз тільки в адміністративному судочинстві: справа про проходження, звільнення публічної служби та призначення прийняття на неї вирішується виключно у порядку загального позовного провадження за умови, що позивачами є «службові особи, які, відповідно до значення Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище»- п. 1 ч. 6 ст. 12 КАС України [2], перелік яких конкретизовано в ст. 3 та примітки ст. 53-1 Закону №1700-VII [1].

Відповідно до п. 1 ч. 10 ст. 150 ЦПК України, завдяки навантаженню Закону України №1700–VII, встановлюється виключення із загального обмеження: щодо недопуску забезпечення позову, крім забезпечення позову шляхом «...зупинення рішень, актів керівника або роботодавця про застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, відмова в наданні відпустки, відсторонення від роботи чи посади, будь-яка інша форма дискримінації позивача тощо) у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» [3].

Проблемними нормами, які містяться лише в ЦПК України під впливом Закону № 1700-VII є положення п. 3 та п. 5 ч. 8 ст. 290 ЦПК України, де для цілей глави 12 з назвою «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» містяться прямі посилання до п. 1 ч. 1 ст. 3 та п.п. 7,8 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції», з метою встановлення чіткого тлумачення таких термінів, як «особи, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» та «законні доходи» [3].

Слід зробити акцент, що відповідно до п. 1 ч. 8 ст. 290 ЦПК України в редакції Закону України « Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг» №2888-IX від 12.01.2023 р., принципово змінено легальне визначення терміну «активи», що не узгоджено з положеннями абз. 3 примітки 1 ст. 368-5 Кримінального Кодексу (далі - КК) України, які до цього були законодавчо уніфіковані. Тобто має місце законодавча прогалина, яка перешкоджає єдності правозастосування та потребує усунення, тому для наглядності пропонуємо Таблицю 1.

Таблиця 1

**Порівняльна таблиця визначення легального терміну «активи»
в законодавстві України**

п. 1 ч. 8 ст. 290 ЦПК України – при визнанні необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави	абз. 3 примітки 1 ст. 368-5 КК України – при незаконному збагаченні
<i>Визначення терміна «активи»</i>	
- грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на рахунках/електронних гаманцях, у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування [3].	- грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [5].

Крім відмінностей в аспекті досліджуваної проблематики, прослідковується уніфікований підхід законодавця щодо деяких положень Закону №1700-VII, які пропонуємо розглянути через Таблицю 2.

Таблиця 2

**Уніфікований вплив Закону України «Про запобігання корупції»
на положення КАС та ЦПК України**

ч. 3 ст. 49 КАС України	ч. 2 ст. 53 ЦПК України
<i>Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору</i>	
Національне агентство з питань запобігання корупції може бути залучено як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою [2;3].	
ч. 6 ст. 53 КАС України	ч. 7 ст. 56 ЦПК України
<i>Участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб</i>	
З метою захисту прав викривача, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», Національне агентство з питань запобігання корупції за зверненням викривача може звертатися до суду з позовом (заявою) в інтересах викривача, брати участь у розгляді справ за такими позовами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) викривачів, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) викривача[2; 3].	
абз. 3 ч. 2 ст. 77 КАС України	ч. 3 ст. 81 ЦПК України

Обов'язок доказування

У справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, зменшення розміру заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою обов'язок доказування, що прийняті рішення, вчинені дії є правомірними і не були мотивовані діями позивача чи його близьких осіб щодо здійснення цього повідомлення, покладається на відповідача[2;3].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що при співвідношенні норм КАС та ЦПК України із впливом Закону України «Про запобігання корупції» деякі положення даних нормативних актів збігаються за своїм змістом (три критерії співвідношення, які запропоновані в Табл. 2), але у визначених ситуаціях вплив цього Закону може бути принципово різним.

Отже, виявляється можливим констатувати неузгодженість оновленого терміну «активи» в п. 1 ч. 8 ст. 290 ЦПК України, тому вважаємо за необхідне запропонувати внесення змін до абз. 3 примітки 1 ст. 368-5 КК України з однаковим змістовим навантаженням, що сприятиме єдності правозастосування.

Список літератури

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1731> (дата звернення 18.05.2023).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9624> (дата звернення 18.05.2023).

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 18.05.2023).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо платіжних послуг: Закон України від 12.01.2023 р. №2888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2888-20#n293> (дата звернення 18.05.2023).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2021 р. № 2341-III. Дата оновлення 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3649> (дата звернення 18.05.2023).

УДК 349.2

Кукуюк М. А., студентка гр. КЮ-212

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЄДИНОГО МАЙНОВОГО КОМПЛЕКСУ

Питання правового регулювання договору купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу залишаються актуальними і на сьогодні, його правове регулювання є малодослідженим в теорії цивільного права України. З виникненням і розвитком ринкових відносин в Україні підприємство як єдиний майновий комплекс визнається об'єктом цивільних прав. В світлі останніх подій та значної активізації євроінтеграційних процесів доцільно розглянути інститут купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу крізь призму європейського досвіду.

Ст. 191 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України закріплює, що підприємство є єдиним

майнового комплексу, що використовується для здійснення підприємницької діяльності [1]. А. Н. Олефіренко визначає компанію як єдиний майновий комплекс, за винятком прав і обов'язків, які власник не може передати іншим особам як предмет договору купівлі-продажу, за яким має бути досягнута згода сторін договору [2, с. 89].

В. І. Ковальчук стверджує, що в науковій літературі та законодавстві відсутній єдиний підхід до розуміння підприємства як цілісного майнового комплексу. Крім того, розбіжності в правових нормах не сприяють належному правовому регулюванню діяльності підприємства, оскільки не існує єдиного визначення його правового статусу ні як суб'єкта, ні як об'єкта правовідносин [3, с. 87].

Якщо для прикладу взяти німецьке законодавство, яке регулює предмет даного дослідження то ми побачимо, що там термін «підприємство» взагалі не передбачений. Відповідно до Комерційного кодексу Німеччини, термін «підприємство» використовується виключно для позначення об'єкта промислової діяльності. Лише в деяких параграфах, що стосуються підприємства як об'єкта правової норми, в основному використовується термін «комерційна справа», який, на думку деяких німецьких юристів, ідентичний терміну «підприємство» і дещо відрізняється від нього з точки зору інших [4].

Якщо ж звернутись до ст. 2555 ЦК Італії, компанія як об'єкт прав (азієнда) - це майновий комплекс, який використовується підприємцем для здійснення своєї комерційної діяльності (імпреса) [5].

Отже, як ми можемо спостерігати зарубіжні правові моделі інституту підприємства, як єдиного майнового комплексу не користуються ознакою однорідності, оскільки в деяких міжнародних суб'єктах немає навіть такого поняття, що на наш погляд не дуже раціонально з законодавчої точки зору. Оскільки, якщо в тій же Німеччині буде зареєстровано суб'єкт господарювання з подібною організаційно-правовою формою, то він одразу буде поза регулюванням правового поля, що є дестабілізуючим фактором для нормального функціонування цивільних правовідносин.

Передача підприємства як єдиного майнового комплексу здійснюється шляхом підписання основного документа - договору купівлі-продажу та додаткових документів, зокрема, акту приймання-передачі. Слід зазначити, що при продажу підприємства як єдиного майнового комплексу продавець не має права передавати права та обов'язки, нерозривно пов'язані з особистістю власника; права, придбані на підставі дозволу (ліцензії) на певну діяльність; зобов'язання з виплати заборгованості кредиторам, які відмовилися передати борг покупцю; заборгованість, що виникла в результаті несплати податків і зборів [6, с. 26]. Зазначений договір укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (стаття 657 ЦК України).

При укладенні договору купівлі-продажу підприємства необхідно враховувати, що підприємство визнається єдиним майновим комплексом, нерухомістю, об'єктом цивільних прав та обов'язків, має певне правове регулювання як за статикою (відносини власності та майнові права), так і за динамікою (цивільний оборот), що впливає на зміст такого договору [6, с. 25].

Особливістю договору купівлі-продажу компанії є те, що крім нерухомості, яка є частиною компанії, покупець отримує від продавця комерційну інформацію, ділову репутацію і ділові зв'язки продавця, в той час як продавець накопичив їх за багато років своєї діяльності.

Якщо ж провести паралель з Німеччиною, то там у разі купівлі та продажу компанії деякі істотні частини активів і зобов'язань взагалі не можуть бути включені до складу компанії відповідно до чинного законодавства. Купівля та продаж підприємства як єдиного майнового комплексу розуміється як передача постійних специфічних факторів зі сфери влади одного суб'єкта в розпорядження іншого. Якщо ми розглядаємо компанію як щось інше, ніж просто набір речей, то передача, здійснювана під певною компанією або позначена зареєстрованим товарним знаком компанії, неможлива ні в якій іншій формі, крім передачі компанії або товарного знаку. Також цікавим фактом є те, що згідно з німецьким

законодавством, у разі укладення договору купівлі-продажу потрібна письмова форма; приватний акт, судовий акт та реєстрація; установчий документ (реєстрація) для всіх операцій. Крім того, договір повинен бути зареєстрований протягом певного періоду часу в спеціальному реєстрі за місцем проживання продавця. Реєстрація повинна бути обов'язковою умовою угоди, з якого угода вступає в силу щодо третіх осіб. Щоб захистити інтереси покупця, суди Німеччини почали поширювати правила купівлі компаній як об'єктів для придбання акцій/прав участі за певних умов [4, с. 61].

В Італії держава регулює процес купівлі та продажу компанії як єдиного майнового комплексу, вводячи обов'язкову реєстрацію переходу права на неї: інформація про купівлю та продаж компанії заноситься до реєстру господарюючих суб'єктів (компаній або дилерів). Сторонами договору є продавець (власником компанії є підприємницька компанія або індивідуальний підприємець) і покупець (виключно комерційний суб'єкт, оскільки метою компанії є здійснення комерційної діяльності). Якщо бізнес набувається на підставі спадкового права, фізична особа, не зареєстрована як підприємець.

Важливо відмітити, що продавець зобов'язаний до укладення договору купівлі-продажу повідомити про всі недоліки підприємства як про єдиного комплексу активів. Природно, що введення покупця в сферу діяльності компанії, знайомої продавцю, слід розглядати як одну з його основних завдань [7, с. 72].

Таким чином, з урахуванням усього вищесказаного можна резюмувати, що, по-перше, договір купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу – це угода, за якою продавець зобов'язується передати компанію як єдине ціле, що використовується для ведення бізнесу, тобто як єдине ціле, за винятком прав і обов'язків, які він не може передати іншим особам. По-друге, особливість договору купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу полягає в тому, що крім нерухомості, яка є частиною компанії, покупець отримує від продавця комерційну інформацію, ділову репутацію і ділові зв'язки продавця, в той час як продавець накопичив їх за багато років своєї діяльності. По-третє, договір купівлі-продажу підприємства укладається в письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 06.03.2023.).
2. Олефіренко А.М. Предмет договору купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу. *Універсальні Наукові нотатки*. 2011. № 3 (39). С. 88-94.
3. Ковальчук В. І. Підприємство як цілісний майновий комплекс: суб'єкт чи об'єкт прав? *Актуальні проблеми цивільного права*. 2014. № 1 (3). С. 84-87.
4. Статус компанії в законодавстві європейських країн (на прикладі Німеччини). *Актуальні проблеми права: Матеріали III Міжнародної наукової конференції*. М.: Буки-Веди, 2014. С. 60-65.
5. Філіппо Вассаллі. Італійський Цивільний кодекс 1942 року з подальшими змінами та доповненнями. Джорджо ді Нова. Кодекс громадянської поведінки Асоціації адвокатів/ за ред. Занічеллі С. П. А. Болонья, 1994. 1995. Газета «Офіс», 1985. 5 агосто. № 183.
6. Грущинська Н. І. Взаємні зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серіал Право*. 2015. Випуск 32. Т. 2. С. 24-29.
7. Кривобок С. В. Договір купівлі-продажу підприємства, що належить приватному власнику. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковорода. Серіал «Закон»*. 2011. Тому 16. С. 70-72.

Нагорний П. В., студент гр. КЮ-211

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ ТА ЛІЦЕНЗІЙНОГО ДОГОВОРУ

Технологічний прогрес та інформатизаційні тенденції розвитку сучасного суспільства сприяють появі численних інновацій, утворенню нових форм та видів об'єктів інтелектуальної власності: патентів, авторських прав, товарних знаків тощо. Водночас необхідність пошуку нових підходів використання зазначених об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності в умовах висококонкурентного бізнес-середовища призводить до виникнення нових форм договірних зобов'язань, пов'язаних із переданням однією стороною іншій окремих правомочностей щодо об'єктів права інтелектуальної власності. До кола таких зобов'язань можна віднести договір комерційної концесії та ліцензійний договір. Певна схожість предметів та особливостей договірної регуляції суспільних відносин за допомогою договору комерційної концесії та ліцензійного договору актуалізує потребу дослідження підстав та критеріїв розмежування сфер правового регулювання зазначених договорів.

Питання порівняльного аналізу договору комерційної концесії та ліцензійного договору порушувалися у численних дослідженнях таких науковців, як І. Савицька, Л. Золота, Я. Сидоров, Л. Шеховцова, А. Цеслів, І. Сокольська та ін. Разом з тим проблема комплексного визначення критеріїв та підстав розмежування договору комерційної концесії та ліцензійного договору потребує подальших досліджень та узагальнень.

Одна з найбільш суттєвих відмінностей аналізованих договорів полягає в комплексності переданих прав. Предметом ліцензійного договору є певний окремий об'єкт права інтелектуальної власності. Водночас предмет договору комерційної концесії охоплює право на використання широкого кола об'єктів права інтелектуальної власності, пов'язаних із веденням відповідної господарської діяльності: торговельні марки, певні винаходи, промислові зразки, комерційний досвід та ділова репутація, особливості ведення господарської діяльності (наприклад, спеціальна уніформа працівників) тощо (ст. 1116 ЦК України) [2; 5].

Інша важлива відмінність договору комерційної концесії від ліцензійного договору полягає в оплатному чи безоплатному характері відповідних правочинів. Ліцензійний договір може бути як оплатним, так і безоплатним. Проте договір комерційної концесії має виключно оплатний характер [3].

Важливим питанням є форма укладання договору. Відповідно до ст. 1118 ЦК України, договір комерційної концесії укладається виключно в письмовій формі, за недодержання якої договір вважається нікчемним [5]. Щодо ліцензійного договору такої норми в цивільному законодавстві не прописано. Тобто можна припустити, що письмова форма не обов'язковою вимогою для ліцензійного договору. Проте судова практика вирішення цивільних позовів свідчить про обов'язковість дотримання письмової форми ліцензійного договору, адже відповідні правовідносини найчастіше врегульовуються також нормами спеціальних законів, зокрема Закону України «Про авторське право та суміжні права» [1].

Сторонам ліцензійного договору можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи. Однак щодо договору комерційної концесії сторонами можуть бути лише юридичні особи та фізичні особи, що здійснюють підприємницьку діяльність (ст. 1117 ЦК України) [3; 4].

Як ліцензійний договір, так і договір комерційної концесії передбачають можливість укладення аналогічних договорів між користувачем об'єкта права інтелектуальної власності та третьою особою (субліцензійний договір та договір комерційної субконцесії відповідно). Однак основна відмінність зазначених договорів полягає в тому, що відповідальність за

завдану шкоду перед праволодільцем за договором комерційної концесії несуть користувач та субкористувач солідарно, а за ліцензійним договором – лише ліцензіат (якщо інше не встановлено договором) [5].

Законодавець окремо передбачає можливість введення особливих умов договору комерційної концесії (ст. 1122 ЦК України), серед яких: обов'язок праволодільця утримуватися від надання аналогічного комплексу прав іншим особам та ведення господарської діяльності самостійно на визначеній за користувачем території; обов'язок користувача не конкурувати з праволодільцем на певній території; обов'язок користувача не отримувати відповідний комплексів прав від конкурентів праволодільця тощо [4; 5].

Загалом можна стверджувати, що договірні відносини між сторонами договору комерційної концесії значно більш регламентовані, ніж у випадку ліцензійного договору. Так, концесіодавець зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором, консультувати концесіонера щодо ефективного ведення господарської діяльності. Концесіонер зобов'язаний забезпечити якість товарів та рівень надання послуг споживачам на рівні, відповідному діяльності концесіодавця. Законодавцем також передбачено субсидіарну відповідальність концесіодавця за неналежну якість проданих товарів чи наданих послуг концесіонера (ст. 1123 ЦК України) [4; 5].

Певна відмінність між договором комерційної концесії та ліцензійним договором пов'язана зі строком дії договору. Ст. 1110 ЦК України передбачає, що ліцензійний договір може укладатися на строк, що не перевищує строк чинності виключного майнового права на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, а у разі відсутності умови про строк дії у договорі – не більше ніж на 5 років. Щодо комерційного договору законодавець взагалі не визначає обмежень на строк дії, адже зазначені договірні відносини передбачають тривалу співпрацю концесіодавця та концесіонера [2; 5].

Таким чином, договір комерційної концесії та ліцензійний договір регулюють зобов'язання, пов'язані з переданням окремих правомочностей щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності. Водночас сфера дії зазначених договорів відмінна. Ліцензійні договори використовуються для передачі права користування (надання ліцензії на використання) окремими об'єктами права інтелектуальної власності. Договори комерційної концесії передбачають надання права користування цілим комплексом об'єктів права інтелектуальної власності для здійснення користувачем господарської діяльності відповідно до стандартів праволодільця. Визначені підстави та критерії розмежування договору комерційної концесії та ліцензійного договору є необхідними для доцільного використання зазначених договорів як різновидів цивільних правочинів.

Список літератури

1. Захарчук І. Особливості укладення ліцензійного договору. URL: [https://torgmarka.ua/ua/mainovi-prava/osoblivosti-ukladennya-litsenziynogo-dogovoru.html#:~:text=Ліцензійний%20договір%20має%20бути%20укладений,періодичних%20виданнях%20та%20енциклопедичних%20словниках](https://torgmarka.ua/ua/mainovi-prava/osoblivosti-ukladennya-litsenziynogo-dogovoru.html#:~:text=Ліцензійний%20договір%20має%20бути%20укладений,періодичних%20виданнях%20та%20енциклопедичних%20словниках.). (дата звернення: 10.05.2023).
2. Савицька І. В., Золота Л. В. Договір комерційної концесії VS ліцензійний договір. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : мат. VI Міжнар. наук.-практ. конф. СумДУ (Суми, 19-20 травня). Суми, 2022. С. 645-648.
3. Сидоров Я. О., Шеховцова Л. І. Порівняльно-правова характеристика договору комерційної концесії (франчайзингу) та суміжних договорів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С. 118-125.
4. Сокольська І. О. Договір комерційної концесії та сфера його застосування. Підсумки розвитку наукової думки : збірник наук. праць «ЛОГОС» за мат. Міжнар. наук.-практ. конф. ГО «Європейська наукова платформа» (Івано-Франківськ, 5 грудня). Вінниця. 2018. С. 36-38.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

УДК 347.451

Опанасенко А. О., студентка гр. КЮ-211

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НА БІРЖАХ ТА АУКЦІОНАХ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Інститут біржової торгівлі є одним з інститутів економічних досліджень. Основою для відродження біржі, а також створення таких бірж як товарна, фондова та валютна, стала перебудова економічної системи та створення нетипових форм торгівлі. Саме цієї перебудови вимагало створення ринкових відносин в Україні.

Біржа - це організований ринок, на якому здійснюється торгівля акціями або цінними паперами у формі біржових угод. Оскільки торгівля товарами здійснюється на біржі, на коливання цін впливають лише ринковий попит і пропозиція, а учасники ринку можуть прогнозувати напрямок майбутніх торгів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про товарну біржу» товарна біржа є організацією, котра об'єднує юридичних та фізичних осіб, які здійснюють виробничу та комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладанні біржових угод, виявленні товарних цін, попиту та пропозиції на товари, вивчення, впорядкування та спрощення товарообороту і пов'язаних з ним торговельних операцій [1].

В Україні історично біржі мали публічно-правовий статус, знаходились під контролем спеціальних державних органів управління. Такий статус обумовлюється нерозвиненістю торгово-посередницької діяльності в той час і браком великих приватних капіталів, здатних забезпечити нормальне функціонування біржі, яка створюється. У 1990-1991 рр. була зроблена спроба надати біржам приватно-правовий статус, створюючи їх у вигляді акціонерних товариств на основі державної власності. Зараз вони належать до приватних внаслідок того, що керуються нарівні з офіційним законодавством власними правилами самоврядування [2, с. 120].

Розглянемо докладніше, як працюють товарні біржі. Це досить незвичайна операційна система. Брокери і дилери є зареєстрованими членами біржі та, завдяки своїй участі, є сторонами контрактів. Ті, хто бажає купити або продати товар за допомогою контракту на біржі, повинен звернутися до них. Брокери здійснюють операції від імені своїх клієнтів і за їх рахунок. При виконанні своїх обов'язків дилери отримують комісійні від своїх клієнтів, і тому мають на меті збільшення кількості контрактів. Крім брокерів і дилерів, існують також маклери. Це співробітники, які організують торгові процедури, але не мають права укладати біржові контракти.

Біржова торгівля базується на трьох типах угод: форвардна, ф'ючерсна та торг опціонами. Біржова угода - це договір щодо товарів, з якими взаємодіють на біржі, про двосторонню передачу прав та обов'язків.

Форвардний контракт - це зобов'язання продавця поставити визначену кількість товару визначеної якості у певний час. З точки зору продавця покупець повинен сплатити суму, зазначену в контракті транзакції в зазначений час. Біржовий посередник діє між покупцем і продавцем. Він укладає з продавцем форвардний контракт, після цього йому стає відома кількість товару. Знаючи, скільки товару він отримає в певний момент часу, посередник укладає договір на поставку товару з покупцем або на його перепродаж з іншим посередником. Форвардні контракти, перебуваючи в авангарді ланцюга поставок, вносять елемент визначеності та стабільності в усі наступні відносини. Згідно з Положенням про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів, затвердженою Постановою КМ України від 19 квітня 1999 р. № 632, повинен містити такі відомості: назву контракту; сторони контракту; базовий актив контракту та його характеристики (емітент, вид цінного паперу,

його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для цінних паперів; вид валюти - для коштів; асортимент - для інших товарів); кількість базового активу; вартість контракту; ціна виконання; термін виконання; порядок оплати придбаного (проданого) базового активу; відповідальність сторін у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, встановлених цим контрактом; порядок розгляду спорів, що виникають під час укладення та виконання контракту; адреси, підписи, печатки, реквізити банківських рахунків (для юридичних осіб) та паспортні дані (для фізичних осіб) сторін контракту [3].

Наприклад, форвардний контракт укладається між фермером-вівчарем і підприємством з виготовлення пряжі. Це призводить до створення відносин між виробниками пряжі та вовняними фабриками.

Ф'ючерсний контракт – це біржовий контракт-зобов'язання, в якому детально описано товар (валюту, цінні папери, інші фінансові інструменти, сировину) за встановленими стандартними параметрами. Основною метою ф'ючерсної торгівлі є не купівля-продаж товару, головне її призначення полягає у нейтралізації (страхуванні) цінових ризиків. Ф'ючерсний ринок відбирає людей, готових ризикувати. Це біржові ділки, які, ризикуючи, можуть отримати значну вигоду, якщо їх прогнози про майбутні коливання цін були правильними. Учасниками ф'ючерсного ринку є потужні трейдери або фінансові інституції (торговці-дилери, що купують і продають ф'ючерсні контракти для власних потреб), брокери (виконують замовлення клієнтів на купівлю-продаж контрактів) та арбітражери (спекулянти, що купують або продають контракти з метою отримання доходу від різниці у цінах) [4, с. 108].

Ці контракти допомагають продавцям товарів хеджуватися від коливань ринкових цін. Для цього всі продавці на товарній біржі вносять гроші, які називаються маржею прибутку. Ця маржа дозволяє фермерам і продавцям компенсувати втрати через падіння цін. Ціна визначається шляхом перерозподілу грошей, сплачених усіма учасниками. Якщо ціна на товар впаде, продавець отримає компенсацію; якщо ціна зросте, покупець отримає компенсацію, як виручку від продажу. Покупець отримає компенсацію, оскільки виручка від продажу заздалегідь визначена. Дж. Кейнс розробив власну гіпотезу про те, що хеджери продають ф'ючерси, а спекулянти купують їх. А оскільки купівля контрактів пов'язана з ризиком, на думку Кейнса, очікувана дохідність має бути вищою за безризикову ставку, тобто ціна ф'ючерсних контрактів має бути нижчою за спотову ціну в майбутньому. Послідовник Джона Кейнса Д. Гікс вважав, що ф'ючерсній торгівлі належить особливе місце. Він першим вказав на можливість проведення операцій хеджування для всіх елементів ф'ючерсного ринку - товарів і фінансів.

У сучасному контексті існує ще один тип транзакцій. Це операція з опціонами. Опціон - це право (але не зобов'язання) купити (продати) товар за фіксованою ціною. Це відмінний від ціни ф'ючерсного контракту вид страхування від зниження (підвищення) ціни, рішення покупців і продавців. Крім ф'ючерсів і форвардів, біржі також організовують аукціони. Аукціон-торги, що проводяться біржовими службовцями або брокерами. На аукціоні покупці змагаються за право купити товар, виставлений на продаж, щоб підвищити його початкову ціну. Після закінчення аукціону і після того, як зроблені ставки, один з посередників висловлює зацікавленість у придбанні товару. У конкурсі з іншими посередниками, якщо один з них виявив бажання купити товар, виставлений на продаж, або виграв це право, то укладається договір з іншим посередником.

Отже, біржа - це результат розвитку ринкових зв'язків. Вона пройшла довгий шлях до свого створення і визнання. З'являлися нові функції, змінювався характер торгівлі, поступово змінювалася економічна спрямованість біржі. Сьогодні перед українськими біржами знову постала проблема конвертації операцій з реальними товарами у фінансові ф'ючерси. У цьому напрямку прийнято нове законодавство та нові концепції розвитку первинного ринку, що робить експертне дослідження біржових угод більш важливим і вимагає використання базової літератури з цієї тематики.

Список літератури

1. Закон України «Про товарну біржу». ВВРУ. 2011. № 29. С. 272.
2. Деревнін В. С. Товарна біржа як суб'єкт цивільно-правових відносин: Актуальні проблеми держави і права: підручник. Київ, 2008. Вип. 42. С. 119-123.
3. Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів, КМУ, від 19.04.1999 р. №632.
4. Сохацька О. М. Біржова справа: підручник. Тернопіль, 2014, видання 3. С. 108.

УДК 346.5:347.44

Присяжний В. В., студент гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Апанасенко К. І.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
д.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО КАТЕГОРІЮ НЕУКЛАДЕНОГО ДОГОВОРУ

Одним зі способів захисту прав та інтересів сторін договору є визнання його недійсним. Поряд з цим в юридичній практиці часто можна зустріти судові процеси щодо визнання договору неукладеним. Між поняттями «недійсний договір» та «неукладений договір» існують розбіжності у тлумаченні, що ускладнює застосування норм законодавства в конкретному спорі. Виникає необхідність чіткого визначення ознак неукладеності договору. Аналізом категорії неукладеного договору займалися такі вчені, як А. В. Нижний, М. П. Ходаківський, Г. В. Юровська, Є. Трубаков та ін.

У науці цивільного права часто порівнюють нікчемний та неукладений договори. Зовнішнім виразом неукладеного договору є сукупність дій його сторін, які мають спрямованість на укладення договору, однак яким бракує одного чи більше елементів складу договору як юридичного факту. Зміст зазначених елементів закріплений у Цивільному кодексі України (далі – ЦК), який визначає вимоги щодо оформлення правочину, його укладення та виконання тощо [1, с. 152]. Разом із тим деякі положення Господарського кодексу України (далі – ГК) містять вимоги до того, щоби договір вважався укладеним.

Як зазначив Верховний Суд України у своїй постанові «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 № 9 [2, п. 8], не є укладеними правочини (договори), у яких відсутні встановлені законодавством умови, необхідні для їх укладення (відсутня згода за всіма істотними умовами договору; не отримано акцепт стороною, що направила оферту; не передано майно, якщо відповідно до законодавства для вчинення правочину потрібна його передача, тощо). Також не є вчиненим правочин, щодо якого не здійснено державної реєстрації відповідно до законодавства. Дослідники вказують: «Насправді, «неукладений договір» є еквівалентом «договору, який не був укладений», а тому він не є юридичним фактом, не може бути визнаний недійсним та не тягне жодних правових наслідків» [3, с. 23]. Тобто неукладений договір не породжує ніяких цивільних або господарських правовідносин, тому в його сторін не виникає жодних прав та обов'язків.

Верховний Суд у своїй постанові від 01.06.2020 у справі № 906/355/19 зазначає: «Якщо буде доведено, що спірний договір його сторонами виконується, це виключає кваліфікацію договору як неукладеного. Зазначена обставина також виключає можливість застосування до спірних правовідносин ч. 8 ст. 181 ГК, відповідно до якої визнання договору неукладеним (таким, що не відбувся) може мати місце на стадії укладання господарського договору, якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних його умов, а не за наслідками виконання договору сторонами» [4].

У п. 2.6. постанови Вищого господарського суду «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» від 29.05.2013 № 11 зазначається, що «...позовна вимога про визнання правочину неукладеним не відповідає передбаченим законом способам захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, і тому в

задоволенні відповідної вимоги має бути відмовлено; у такому разі можуть заявлятися вимоги, передбачені главою 83 ЦК» [5]. У таких випадках до суду мають подаватися позови не про визнання договору неукладеним, а про наслідки неукладеного договору, тобто про повернення майна, набутого без достатньої правової підстави. До того ж суд у будь-якому випадку зобов'язаний спочатку встановити наявність чи відсутність підстав визнання договору неукладеним, а вже потім – можливість застосування відповідних наслідків [6].

Неукладений та нікчемний договір мають декілька спільних ознак: 1) не породжують визначені договором наслідки; 2) не потребують визнання договору нікчемним або неукладеним в судовому порядку; 3) при вирішенні спору враховуються судом як елемент фактичних обставин незалежно від наявності відповідної вимоги сторін; 4) для повернення виконаного за такими договорами можуть застосовуватися норми, що регулюють зобов'язання із набуття і збереження майна без достатньої правової підстави [7, с. 47]. При цьому вищезазначені договори не є тотожними правовими інститутами, оскільки неукладений договір є таким, який не уклався, тому взагалі не породжує ніяких прав та обов'язків для його сторін. Нікчемний договір – це договір, який вважається недійсним за законом з моменту його укладення.

Отже, неукладений договір – це правочин, який не вважається укладеним згідно законодавства. У судовій практиці деталізуються підстави, за якими договір є неукладеним, та роз'яснюється процесуальний порядок захисту прав осіб відповідно до цивільного законодавства. При цьому необхідно відрізнити нікчемний та неукладений договори. У чинному законодавстві визнання правочину (договору) неукладеним не передбачено як спосіб захисту прав та інтересів осіб, тому суди не будуть задовольняти такі позови. При цьому існує можливість повернення безпідставно набутого майна згідно Цивільного кодексу України.

Список літератури

1. Трубаков Є. Генеза вчення про неукладений договір. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 6. С. 149-152.
2. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
3. Нижний А. В., Ходаківський М. П., Юровська Г. В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика: посібник для суддів / під редакцією А. В. Нижного. Київ: Алерта, 2020. 234 с.
4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01.06.2020 у справі № 906/355/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/89578746?ca_q=%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%BA%D1%81%20%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%BE (дата звернення: 24.04.2023).
5. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
6. Новинський О. Правові наслідки недотримання істотних умов договору. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravovi-naslidki-nedotrimannya-istotnih-umov-dogovoru.html> (дата звернення: 24.04.2023).
7. Жуков М. С. Особливості визнання господарських договорів недійсним та неукладеними. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 12-13 грудня 2014 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 43-48.

Присяжний В. В., студент гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Керноз Н. Є.**, ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

НОВІ ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В РІШЕННЯХ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Зміни відносин у суспільстві потребують відповідного правового реагування через оновлення законодавства, що включає й принципи національного судочинства. При цьому базові принципи залишаються незмінними. Судді, здійснюючи правосуддя, мають керуватися верховенством права й ухвалюють судові рішення, що повинні ґрунтуватися на його засадах, бути законними й обґрунтованими. За останній час в рішеннях Верховного Суду (далі – ВС) проголошені нові принципи, що не виписані в вітчизняних кодексах. Впровадження судової конституційної реформи 2016 року зумовили нові тенденції розвитку національного судочинства й засад права, що не закріплені у законодавстві та потребують аналізу на предмет дослідження у зв'язку з висловленими позиціями ВС в рішеннях 2019 – 2023 років.

По-перше, у науці й практиці принцип розумності вживається під різними кутами, зокрема І.Г. Бабич його вважає загальнотеоретичним принципом, оскільки він властивий як галузі публічного, так і галузі приватного права. З огляду на особливості зобов'язальних відносин, де сторони можуть встановлювати власні правила поведінки та регулювати наслідки порушення цих правил, принцип розумності отримує особливу актуальність» [1, с. 28].

По-друге, ВС у своїй Постанові у справі № 203/798/20 від 22.02.2023 року зазначив таку засаду як ... принцип «розумної обачності», який безумовно має застосовуватися у виконавчому провадженні...оскільки ... у порушення своїх імперативних обов'язків, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 18, ст. 32 Закону України «Про виконавче провадження»... виконавець зобов'язаний розглядати в установлені законом строки заяви сторін, інших учасників виконавчого провадження та їхні клопотання...» [2]. Зазначений принцип в адміністративному судочинстві у постанові ВС у справі № 826/15729/17 від 04.12.2019 року звучить через раз як «розумна обачливість»: «...у господарських правовідносинах учасники господарського обороту повинні проявляти розумну обачливість, адже негативні наслідки вибору недобросовісного контрагента покладаються на таких учасників»; та «належна податкова обачність як законна передумова отримання податкової вигоди...» [3].

Суддя ВС В. І. Крат в окремій думці зазначає: «Розумність характерна як для оцінки/врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватно-правових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і для тлумачення процесуальних норм» [4]. При цьому в Цивільному процесуальному кодексі (далі – ЦПК, Кодекс) України зазначена засада застосовується лише як «розумність строків розгляду справи судом» (п. 10 ч. 3 ст. 2) [5].

По-третє, в контексті загальних засад права необхідно зазначити про принцип «добросовісності», що під кутом оновлених процесуальних засад судочинства набув нового законодавчого закріплення у вигляді «неприпустимість зловживання процесуальними правами» (п. 11 ч. 3 ст. 2), зміст якого виписаний в ст. 44 ЦПК України складовою якого є обов'язок суду вжити заходів для їх запобігання, а отже вжити заходи процесуального примусу, які по новому виписані в ст.ст. 143-148 Кодексу [5].

По-четверте, у судовій практиці застосовується доктрина «venire contra factum proprium» (заборони суперечливої поведінки). Як зазначає ВС у Постанові у справі № 450/2286/16-ц від 07.10.2020 року: «в основі доктрини «venire contra factum proprium» знаходиться принцип добросовісності; поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, зокрема: - поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови,

що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них; - якщо особа, яка має право на оспорення документу (наприклад, свідоцтва про право на спадщину) чи юридичного факту (зокрема, правочину, договору, рішення органу юридичної особи), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що не буде реалізовувати своє право на оспорення, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом» [6].

По-п'яте, принцип «*jura novit curia*» (суд знає закони), зміст якого розкривається в постанові ВС у справі № 904/5726/19 від 15.06.2021 року як:

«1) суд знає право;

2) суд самостійно здійснює пошук правових норм щодо спору безвідносно до посилання сторін;

3) суд самостійно застосовує право до фактичних обставин спору (*da mihi factum, dabo tibi jus*) тощо [7].

При цьому суд повинен враховувати справедливість, неупередженість, своєчасність як завдання судочинства, забезпечуючи належний розгляд справи та реалізацію процесуальних прав та обов'язків учасників провадження.

Тому суд в залежності від конкретних обставин справи встановлює відповідні правовідносини які склалися у конкретному спорі та застосовує до них наявні правові норми, що є складовою класичного принципу «*jura novit curia*».

Отже, після дослідження принципів цивільного судочинства у світлі реформ вітчизняного законодавства уявляється можливим констатувати правотворчу практику Верховного Суду, який застосовує нові засади та надає їх тлумачення в своїх рішеннях. Оскільки при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суди мають враховувати висновки щодо застосування відповідних норм права, що викладені в постановах Верховного Суду.

Список літератури

1. Бабич І. Г. Необхідність визначення принципів справедливості, добросовісності і розумності у новому Цивільному кодексі України. Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації: матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021 р.). Одеса: Фенікс, 2021. С. 25-29.

2. Постанова ВС від 22.02.2023 року у справі № 203/798/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109210872> (дата звернення: 16.05.2023).

3. Постанова ВС від 04.12.2019 року у справі № 826/15729/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86162019> (дата звернення: 16.05.2023).

4. Окрема думка Крат В. І. судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 07.11.2022 року у справі № 450/4257/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107533351&red=1000034aae6ff370d3f727e3aa1a1e86ad1c7a&d=5> (дата звернення: 16.05.2023).

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 16.05.2023).

6. Постанова ВС від 07.10.2020 року у справі № 450/2286/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173296> (дата звернення: 16.05.2023).

7. Постанова ВС від 15.06.2021 року у справі № 904/5726/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524308> (дата звернення: 16.05.2023).

Прохоренко А. В., студентка гр. ПР20Б2

Науковий керівник: **Максименко Н. В.**, доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності, к.ю.н., доцент

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК ОДНОГО ІЗ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У зв'язку з перетвореннями у сфері політики та економіки неприбуткові організації в Україні почали розвиватися лише наприкінці ХХ століття. На сьогоднішні дні вони є основою розвитку суспільства, а їхня зростаюча роль зумовлена побудовою соціально-орієнтованої ринкової економіки.

За останні двадцять років помітно збільшилася чисельність неприбуткових підприємств та організацій у нашій країні, проте і досі рівень проінформованості людей про них та їхню діяльність достатньо низький. Світова практика у сфері неприбуткових організацій дещо відрізняється від української, але використання досвіду світового співтовариства та його адаптація до місцевих умов допоможуть ефективно розвиватися неприбутковим організаціям, а їх діяльність не буде залежати від соціально-економічної ситуації в країні [5, с. 14]. Законодавчі підходи до визначення правового становища неприбуткових підприємств та організацій також неодноразово змінювалися під впливом політичних, соціальних, економічних факторів.

Якщо звернутися до чинного законодавства, то воно не оперує терміном «неприбутковість» діяльності, оскільки віддає чомусь перевагу поняттю «некомерційна господарська діяльність». З цього стає досить не зрозумілим: навіщо законодавцю потрібно було вводити поняття «некомерційна господарська діяльність», а потім пояснювати його через неприбутковість діяльності. Тим більше, що розробники Господарського кодексу оперують ще й термінами «підприємництво», «підприємницька діяльність» як синонімом комерційної діяльності [3, с. 11]. У міжнародній практиці для визначення діяльності недержавних неприбуткових організацій використовують два терміни: недержавні (non-government organizations NGO) і неприбуткові організації (НУО, not for profit, non-profit organizations NPO). Останнім часом досить популярним став ще один термін – private voluntary organization (PVO), що в перекладі означає «приватні волонтерські організації» [4, с. 111].

Зупинимося на правовій характеристиці волонтерської діяльності як одного зі видів діяльності неприбуткових організацій.

Якщо звернутися до зарубіжних чи європейських джерел, можна побачити, що ці організації мають різноманітні дефініції, але у більшості випадків вони називаються неприбутковими. У науковій літературі, як правило, зустрічаються такі поняття, як «третій сектор» або «безприбуткові організації», але вони не загальноприйняті. На думку американського соціолога Пітера Друкера, «...завдання організацій соціального [неприбуткового] сектора – сприяти здоров'ю та благополуччю людини... Ці організації мають важливу мету – пробуджувати почуття громадянської відповідальності...» [2, с. 78].

Розуміння природи внутрішніх та зовнішніх трансформацій, що зачіпають волонтерську діяльність, стає важливим у контексті визначення перспектив розвитку волонтерства в нашій країні, а також можливостей соціального управління волонтерами та їх діяльністю на різних його рівнях.

Необхідність смислового визначення волонтерства змушує звернутися до його етимології для виділення ключових сутнісних характеристик даного терміна. «Волонтерство» – слово, що сходить до французького *volonte* та означає волю чи бажання людини [7, с. 309]. Термін за останнє століття суттєво розширив своє значення, оскільки спочатку волонтерами вважалися лише люди, які надійшли на військову службу за власним бажанням.

Отже, волонтерство – діяльність на основі доброї волі, за якої доброволець частину

свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка приносить користь людям і суспільству загалом [6, с. 5]. Саме дане визначення волонтерства є досить актуальним сьогодні, оскільки після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, волонтерство – це не лише можливість реалізувати себе, а й стати причетним до нашої майбутньої перемоги й особисто наближати її. Волонтерство стало тією цінністю, що сприяє зміцненню соціальних зв'язків всередині спільнот та за їх межами.

У національному законодавстві спочатку волонтерство не було чітко визначено, але згодом знайшло своє відображення у спеціальному Законі України «Про волонтерську діяльність». Так, у статті 1 вказаного закону зазначається, що волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1]. Досить нещодавно стаття 3 Закону України «Про волонтерську діяльність» була доповнена абзацами, які визначили новий напрям волонтерської діяльності – надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та інших військовим формуванням, а також була розширена сфера підтримки державою волонтерства. Також Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає правовий статус волонтерів та особливості діяльності волонтерської організації, що ще раз підкреслює цінність волонтерської роботи. На нашу думку, це стало важливим кроком до впровадження волонтерської діяльності в Україні, але і досі залишається актуальною необхідність вдосконалення законодавчої бази, яка буде мати дієвий механізм захисту волонтерів та їх праці.

Отже, можемо зробити висновок, що інституційний контекст розвитку волонтерства багато в чому визначається взаємодією держави, третього сектору та бізнесу, де на національному рівні ключову роль все ж таки відіграє практика державного регулювання даної взаємодії. Волонтерська діяльність розвиває потенціал, толерантність та взаємодопомогу в суспільстві, має велике морально-виховне значення, але тільки тоді, коли держава сприяє такій діяльності та гарантує захист прав та законних інтересів волонтерів.

Список літератури

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Друкер Пітер Ф. Задачі менеджменту у ХХІ столітті: навчальний посібник / Пер. з англ. К., 2001. 272 с.
3. Івченко А. Щодо термінології правового регулювання господарської неприбуткової діяльності. Підприємство, господарство і право. № 1. 2015. С. 11-13.
4. Неприбуткові організації: світовий досвід і рекомендації Україні. Studizba. URL: <https://studizba.com/files/show/doc/156634-2-143214.html> (дата звернення: 10.04.2023).
5. Онищенко О. С. Шляхи реформування в Україні громадянського суспільства. Правова держава: Щоріч. наук. праць ІДП НАН. 2002. Вип. 13. С. 10–19.
6. Словник-довідник із соціальної роботи: навчальний посібник / упор. М. М. Букач, Н. В. Клименюк, В. В. Горлачук, за ред. М. М. Букача. Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2015. 384 с.
7. Теорія і методи соціальної роботи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. К.: Академвидав, 2005. 309 с.

Скуміна Х. П., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ПРАВ БАТЬКІВ ПОВНОЛІТНІМИ ДІТЬМИ: ПРОБЛЕМИ ЇХ ПРЕДСТАВНИЦТВА В СУДІ

Відповідно до положень ч. 1, 6 ст. 55 Конституції України «права і свободи людини і громадянина захищаються судом»; «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1].

А як щодо виконання обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків відповідно до ч. 2 ст. 51 Основного Закону України?

У зв'язку з цим на практиці виникає багато питань щодо можливості дітей представляти в суді батьків у випадках, коли вони не можуть за певних об'єктивних причин захистити свої права, свободи чи інтереси.

Згідно ч. 2 ст. 172 Сімейного кодексу (далі – СК) України: «повнолітні дочка, син мають право звернутися за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків як їх законні представники, без спеціальних на те повноважень» [2].

В контексті досліджуваної проблематики необхідно проаналізувати положення ст.ст. 56 - 64 Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК, Кодекс) України та ст.ст 53-60 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України щодо потенційної участі дітей чи як фізичних осіб «у випадках, встановлених законом» чи як «законних представників» чи як представників за певних умов.

Керуючись положеннями ч. 1 ст. 56 ЦПК України можна виокремити дві форми участі фізичних осіб: звернення до суду з позовними заявами щодо участі у судовому процесі осіб; або участь у цих справах але це можливо у випадках встановлених законом? При цьому вони повинні надати суду документи, що підтверджують наявність передбачених законом підстав для звернення до суду в інтересах інших осіб. Відповідно до уніфікованих положень ч. 1 ст. 53 КАС та ч. 1 ст. 56 ЦПК України у випадках, встановлених законом, фізичні можуть звертатися до суду із позовними заявами в інтересах інших осіб або брати участь у цих справах.

Якщо розглянути положення ч. 1 ст. 58 ЦПК та ч. 1 ст. 55 КАС України, то батьки як сторона можуть брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) або через представника (дітей), але зазначене положення розповсюджується й на особу, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи. Чи підпадають діти під коло цих осіб?

Невичерпний перелік осіб, які можуть бути законними представниками, надано в ст. 59 ЦПК та ст. 56 КАС України, а саме: батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи інші особи, визначені законом.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 60 ЦПК України до представників в суді з 15.12 2017 року додатково віднесли фізичну особу, за певних умов: досягнення вісімнадцяти років; наявність цивільної процесуальної дієздатності (ст. 47); не підпала під коло осіб, які не можуть бути представниками (ст. 61), при розгляді спорів, що виникають з трудових відносин чи у малозначних спорах перелік яких не вичерпний визначений в ч. 6 ст. 19 Кодексу; мають документ, що підтверджує повноваження на представництво в суді (ст. 62) [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 57 КАС України представником в суді може бути: фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність (ст. 43); не підпала під коло осіб, які не можуть бути представниками (ст. 58); у справах незначної складності перелік яких не вичерпний в ч. 6 ст. 12 та в інших випадках; мають документ, що підтверджує повноваження на представництво в суді (ст. 59) [4].

Для правильного сприйняття законодавчої розбіжності й як наслідок проблемності правозастосування представництва дітьми в суді батьків необхідно дослідити позиції Верховного Суду з цих питань в останніх рішеннях.

Позиція Верховного Суду викладена в Постанові Касаційного цивільного суду від

25.03.2022 року у справі № 318/131/18 щодо різних форм захисту коли від імені та в інтересах сторін, третіх осіб можуть діяти інші особи:

по-перше, через участь у судовому процесі ... осіб, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб - після відкриття провадження у справі вони на підставі ч. 4 ст. 42, ст. 43, 57 ЦПК України набувають статусу учасників справи та користуються правами особи, в інтересах якої вони діють;

по-друге, відповідно до ст. 59 ЦПК України законне представництво передбачено лише у випадку, якщо, зокрема, сторона є недієздатною чи обмежено дієздатною, але в справі відсутні докази на підтвердження того, що позивачка визнана недієздатною чи обмежено дієздатною і про призначення сина її опікуном чи піклувальником, тому як наслідок син не може виступати як її законний представник;

по-третє, оскільки провадження у справі було відкрито за позовом матері, а не за зверненням сина в її інтересах, то ВС надав тлумачення положення ч. 1 ст. 56 ЦПК України та ч. 2 ст. 172 СК України відповідно до яких: повнолітні дочка та син мають право виступати ініціаторами відкриття провадження у справі на захист їх інтересів своїх непрацездатних, немічних батьків без спеціальних на те повноважень. Але ВС конкретизував, що за обставин коли син не був ініціатором відкриття провадження у справі в інтересах матері, то він не набув статусу учасника справи, який має право самостійно, без процесуальних на те повноважень від позивачки, подавати апеляційну чи касаційну скаргу [5].

В Постанові Верховного Суду від 07.11.2022 у справі № 318/623/19 як реакція на позицію апеляційного суду за апеляційною скаргою сина позивачки, подану в інтересах останньої та позицію суду першої інстанції, при цьому зроблено акцент, що син позивачки на підтвердження своїх повноважень здійснювати представництво інтересів особи та підписувати від її імені апеляційну скаргу належних доказів не надав.

Тому Верховний Суд зазначив, що хоча непрацездатні, немічні батьки *de jure* не позбавлені цивільної процесуальної дієздатності, але *de facto* вони не здатні особисто здійснювати цивільні процесуальні права і виконувати цивільні процесуальні обов'язки в силу обставин перебування у стані непрацездатності чи немічності. Особливо зроблено акцент на необхідності застосування ч. 2 ст. 172 СК України, що такий стан батьків підлягає доказуванню у кожному конкретному випадку звернення до суду. Таким чином Верховний Суд вирішив, що є підстави для скасування рішень судів попередніх інстанцій з передачею справи на розгляд до суду апеляційної інстанції [6].

Отже, після аналізу досліджуваних статей ЦПК та КАС України щодо представництва в суді дітьми батьків, уявляється можливим констатувати:

1. уніфікованість їх положень, що є позитивним надбанням;
2. залишається проблемність визначення статусу в суді повнолітніх сина або дочки при захисті порушених та оспорюваних прав, свобод й інтересів своїх батьків через законодавчу розбіжність;
3. можлива потенційна участь дітей або як фізичних осіб «у випадках, встановлених законом» або як «законних представників» або як представників за певних умов.

Дану проблему Верховний Суд вирішив Постановою від 07.11.2022 у справі № 318/623/19: зверненням повнолітніх дочки / сина до суду за захистом прав та інтересів батьків – є «*sui generis*» як особливий вид представництва.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.v.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4348> (дата звернення 08.05.2023).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 08.05.2023).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618I.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6471> (дата звернення 08.05.2023).

4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10013> (дата звернення 08.05.2023).

5. Постанова Верховного Суду від 25.03.2022. № 318/131/18 (провадження № 61-11522св21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103930750> (дата звернення 08.05.2023).

6. Постанова Верховного Суду від 07.11.2022. № 318/623/19 (провадження № 61-12933сво21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107441639> (дата звернення 08.05.2023).

УДК 346.34

Суярко К. О., студентка гр. АЮ-211

Науковий керівник: **Кочина О. С.**, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НА БІРЖАХ ТА АУКЦІОНАХ

Договір купівлі-продажу є регулятором відносин між виробником і споживачем та ефективним засобом взаємозв'язку між учасниками правовідносин. Через постійний розвиток ринкової економіки на території України стрімко розповсюджується біржова та аукціонна діяльність. На сьогоднішній день будь-який договір може бути укладений на торгах, власник майна на власний розсуд обирає спосіб укладення договору: звичайні торги або в електронному вигляді.

За статтею 655 Цивільного кодексу України договір купівлі-продажу – це цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (продавець) зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець зобов'язується прийняти цю річ і сплатити за неї певну грошову суму [1]. Кожен з цивільних договорів купівлі-продажу має свої особливості та правила, що врегульовані численними нормативними актами, які закріплюють різні організаційно-правові механізми проведення аукціонів та містять різний понятійний апарат [7].

Так, договір купівлі-продажу на біржах називають біржовою операцією, що поєднує у собі як укладення біржових договорів так і надання послуг з боку біржі у їх укладенні та реєстрації. Закон «Про товарні біржі» визначає біржову угоду як одночасне прийняття учасниками біржового ринку прав і зобов'язань, стосовно придбання та продажу певної кількості біржового товару [1].

Укладання угод на біржах, повинні відповідати таким умовам як: являти собою договір купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі; учасниками є членами біржі; якщо документ поданий до реєстрації та зареєстрований на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня [2].

Якщо угода була зареєстрована на біржі, то такий договір нотаріальному посвідченню не підлягає і вважається укладеним з моменту його реєстрації. Одним з головних правил біржової операції є її не розголошення, ці данні може вимагати лише суд, органи прокуратури, служби безпеки чи органи внутрішніх справ у випадках, передбаченим чинним законодавством України [3].

Під час біржових операцій учасникам забороняється укладати підставні договори через посередників чи інших осіб, такі дії можуть негативно вплинути на динаміку цін на біржах. Особи, що вчиняють погоджені дії з іншими учасниками, поширюючи неправдиві відомості – будуть відповідати перед законодавством України та іншими встановленими документами біржі [4].

Як зазначає науковець Л. М. Долгополова, укладання договорів купівлі-продажу на біржі проходить декілька стадій. Перша стадія – прийняття оферти – це оголошення торгів на купівлю чи продаж товару, зі всіма істотними умовами та конкретними намірами особи щодо своїм зобов'язань. Обов'язковими вимогами при укладання оферти є: визначеність оферти,

учасники угоди повинні чітко розуміти свої права та обов'язки та у будь-який час зробити правильно висновки; оферта повинна виражати намір особи; мати відповідний зміст до чинного законодавства України; правильне оформлення адресата оферти [6].

Оферта на біржах є однократною, адже за правилом той, хто перший відгукнеться на угоду той акцептує її, звільняючи пропозицію.

Друга стадія – акцепт – прийняття пропозиції другою стороною та підтвердження укладання угоди.

Щодо аукціону, то згідно ст. 4 Закону України «Про аукціони», розуміється публічний спосіб продажу товарів на основі конкурсу між учасниками, спеціалізований ринок з аукціонного продажу певних товарів [4].

Договір купівлі-продажу на аукціонах, як реалізація майна прилюдних торгів, поділяються на електронні торги та торги з фіксованою ціною. На електронних торгах власником майна стає та особа яка запропонувала найбільшу ціну, а на торгах з фіксованою ціною – особа яка перша надіслала заявку в електронній формі та оплатила рахунок.

У свою чергу, процедури проведення торгів змінюється залежно від сфери застосування:

- торги у виконавчому провадженні (арештоване майно), ціна за таке майно на аукціоні визначається після оцінки майна або за рішенням суду;
- приватизаційні торги (державне та комунальне майно);
- земельні торги;
- торги при реалізації предмета іпотеки (заставлене майно) - майно яке може бути відчужене заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення;
- торги при реалізації майна неплатоспроможних банків;
- комерційні торги (майно приватних компаній);
- торги у процедурі банкрутства – продаж майна боржником в електронній торговій формі.

На практиці, торги на аукціоні проводяться у запланований день, а інформація щодо ціни на майно оновлюється від кожної нової пропозиції [2; 4]. До протоколу про передачу майна повинен входити документ, що засвічений організатором, про проведення аукціону, який не потребує нотаріального посвідчення.

Отже, торги, як один із шляхів укладення договору, тісно пов'язані із законами ринку та реалізуються шляхом конкуренції. За допомогою такого способу передачі майна, учасники торгів задовольняють власні інтереси: власник майна отримує комерційну вигоду у вигляді найвищої ціни або найкращих умов виконання договору, а учасники торгів — можливість уникнути впливу контрагента на умови договору та отримати бажану річ.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.04.23).

2. Особливості укладання договорів на біржах, аукціонах та конкурсах URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 27.04.23).

3. Правила біржової торгівлі на товарній біржі, затверджені рішенням Біржового комітету ТБ «Українська енергетична біржа» Протокол засідання Біржового комітету № 826 від 09 листопада 2020 року. URL: <https://www.ueex.com.ua/files/ueex-rules-of-eschande-trading-091120.pdf> (дата звернення: 27.04.23).

4. Про аукціони: Закон України від 18.05.2021 № 1444-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT0233>(дата звернення: 27.04.23).

5. Беяневич О. А. Актуальні проблеми укладення договорів на торгах (аукціонах). URL: <https://coordynata.com.ua/aktualni-problemi-ukladenna-dogovoriv-na-torgah-aukcionah> (дата звернення: 27.04.23).

6. Долгополова Л. М. Вади договорів, укладених на торгах. URL: https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7511/1/Dolgopolova_250.pdf (дата звернення: 27.04.23).

7. Особливості законодавчого врегулювання аукціонів в Україні. URL: <http://soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2018/3-4/16.pdf> (дата звернення: 27.04.23).

УДК 346.2:347.764

Шевченко В. С., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Апанасенко К. І.**, доцент кафедри публічного та приватного права,
д.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

СТРАХУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Під час здійснення підприємницької діяльності завжди виникають певні ризики, особливо сьогодні, коли в Україні йде війна. Однак наявність ризиків не означає, що підприємство має припинити свою підприємницьку діяльність. Воно навпаки має розвиватися та працювати далі, розширювати діапазон своїх можливостей, адже економічна ситуація є досить змінною. Аби зменшити кількість ризиків, їх вплив на підприємницьку діяльність, підприємці використовують різні методи та способи, серед яких є страхування.

Відповідно до Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 під поняттям «страхування» слід розуміти особливий вид цивільно-правових відносин, що стосуються захисту майнових інтересів юридичних чи фізичних осіб у разі настання страхових випадків, що визначені у договорі чи в чинному законодавстві, за рахунок грошових фондів, та які формуються з допомогою сплати юридичними або фізичними особами страхових платежів, а також доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

О. Д. Стешенко зазначає: «страхування підприємницьких ризиків є одним із дійових способів впливу фінансових відносин на господарський процес у ході розробки та реалізації управлінських рішень. Система страхових послуг, що пропонується сьогодні на вітчизняному страховому ринку, сприяє зниженню негативних наслідків страхових випадків, дозволяє забезпечити захист від втрат в процесі ведення підприємницької діяльності» [2, с. 63].

Варто визначити, що собою являє підприємницький ризик та що саме відносять до об'єктів страхування підприємницьких ризиків.

І. В. Луценко вважає, що «підприємницький ризик у сучасних умовах – це можливість неповернення коштів, витрачених на виробництво та реалізацію продукції, яка залежить від видів людської діяльності та природних явищ» [3, с. 26].

На думку О. В. Вараксіної, поняття підприємницького ризику пов'язане зі сферою діяльності підприємства та чи супроводжується така діяльність непередбачуваними умовами, які є додаткові витрати ресурсів, якою є потенційна можливість недоотримання доходів та прибутку [4, с. 2–3].

Ю. Є. Тиркало звертає увагу на те, що підприємницькі ризики відображають рівень успішності чи невдачі діяльності суб'єкта господарювання у порівнянні із показниками, які були визначені стратегією його розвитку та сталого функціонування [5, с. 12].

Отже, врахувавши думки науковців, можемо визначити підприємницький ризик як такий ризик, що пов'язаний з втратою продукції, її реалізацією, втратою прибутку за таку продукцію, що залежить від виду здійснюваної підприємницької діяльності та умов, що можуть виникнути під час її здійснення.

О. Д. Стешенко до переліку об'єктів страхування підприємницьких ризиків відносить: вироблені товари, надані послуги або ж виконані роботи; матеріальні, паливно-енергетичні ресурси, відповідне обладнання; цінні папери; гроші підприємця, які можуть зберігатися на банківських рахунках; гроші підприємця, які можуть бути інвестовані для отримання доходу в інші організації; товарні кредити (експортні також) [2, с. 63].

Варто звернути увагу на особливості страхування підприємницьких ризиків. Усі підприємці в першу чергу зацікавлені у збереженні своєї продукції та, звичайно, отриманих за неї коштів, а також у продовженні своєї діяльності навіть при виникненні певних підприємницьких ризиків. Проте у сфері фінансів їм вигідно страхувати такі ризики лише у випадку понесення великих сум збитків через них. Коли можливість впливу підприємницьких ризиків мала та незначна, а втрати є невеликими, то й потреба страхувати відповідні ризики відсутня [2, с. 64].

Багато українських підприємців використовують самострахування. Вони створюють

власні страхові фонди (ще їх називають резервними), аби покривати можливі втрати під час здійснення підприємницької діяльності. Однак при цьому підприємці не зважають на той факт, що незначна кількість ризиків у своїй сукупності може завдати дуже великих збитків, і тоді коштів з власних страхових фондів може не вистачити для покриття збитків. У таких випадках допомагає лише страхування.

Зазначимо, що страхування підприємницьких ризиків має деякі обмеження для активного попиту. Цими обмеженнями є, по-перше, висока вартість послуг зі страхування, по-друге, неможливість охопити страховим покриттям усі види ризиків на підприємстві. Наприклад, іноді розміри страхових внесків можуть дуже перевищувати ціну, яку підприємець (страхувальник) вважає оптимальною за зменшення впливу підприємницького ризику.

Так, за даними НБУ в першому півріччі 2022 року у структурі страхового портфеля страхування фінансових ризиків складало лише 3% від всього обсягу укладених договорів страхування (у свою чергу у 2021 році таке страхування складало 6%). Обсяги страхування фінансових ризиків скоротилися вдвічі (-64 %) [6, с. 7–8; 7, с. 12].

З 24 лютого 2022 року Указом Президента України у нашій країні введено воєнний стан [8], а тому варто звернути увагу на страхування підприємницьких ризиків під час війни. В. Лебедовський зазначає: «зараз не можна страхувати майно на територіях, контроль за якими втрачено. Як мінімум, тому що будь-які довідки компетентних органів можуть бути визнані незаконними. Але ще й тому, що представник страхової компанії ні в якому разі не зможе приїхати на огляд пошкодженого майна» [9].

Варто звертати увагу на формування виключення ризиків під час війни. Так, у багатьох договорах зазначається фраза «на території бойових дій». По суті, за умовами такого договору, навіть якщо продукція пошкодиться внаслідок стихійних явищ, страховик може відмовити у покритті збитків. На нашу думку, варто зазначати фразу «виключаються збитки в результаті бойових дій».

Таким чином, на сьогодні у сфері страхування підприємницьких ризиків можемо виділити наступні проблеми:

1) зменшення обсягу страхування підприємницьких ризиків у зв'язку з високою вартістю послуг та неможливістю охопити страховим покриттям усі види ризиків на підприємстві;

2) проблеми, пов'язані з укладенням договорів страхування підприємницьких ризиків під час бойових дій в Україні.

Для вирішення цих проблем необхідно, по-перше, вдосконалити чинне законодавство у сфері страхування підприємницьких ризиків, а особливо під час дії воєнного стану, по-друге, страховикам необхідно зменшити вартість послуг зі страхування, а також розширити перелік ризиків у підприємництві, які може покрити страховик. На нашу думку, це значно збільшить обсяг страхування підприємницьких ризиків у майбутньому.

Список літератури

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.05.2023).

2. Стешенко О. Д., Капустіна М. І. Страхування підприємницьких ризиків. Інтернаука. 2019. № 9 (29). С. 61–66.

3. Луценко І. В., Яковенко С. Л. Страхування підприємницьких ризиків. Економіка, фінанси, право. 2020. № 4/1. С. 24–26.

4. Вараксіна О. В., Кругова А. О. Сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства. Економіка та суспільство. 2021. № 24. 6 с. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/217/208> (дата звернення: 09.05.2023).

5. Тиркало Ю. Є. Господарські ризики, економічні ризики та підприємницькі ризики: економічна сутність і співвідношення понять у теорії та законодавстві України. 14 с. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16477056103936.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).

6. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року. Національний банк України. URL: <http://surl.li/dwpga> (дата звернення: 09.05.2023).

7. Огляд страхового ринку за I півріччя 2021 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Insurance_market_review_first_half_2021_pr_2021-10-26.pdf?v=4 (дата звернення: 09.05.2023).

8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 09.05.2023).

9. Лебедовський В. Страховий захист бізнесу під час війни: поради керівникам. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/212132_strakhoviy-zakhist-bznesu-pd-chas-vyni-poradi-kervnikom (дата звернення: 09.05.2023).

УДК 347.91/.95

Шевченко В. С., студентка гр. ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Керноз Н. Є.**, ст. викладач кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)

ПРОПУЩЕННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ: ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Згідно з ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом...» [1]. Відповідно до положень ч. ч. 1, 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України одним із завдань цивільного судочинства є «...своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ» та одним із принципів цивільного судочинства виписано «розумність строків розгляду справи судом» [2].

Чітке визначення поняття «процесуальний строк» в ЦПК України відсутнє, проте у ст. 251 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України строк виписано як «...певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення», в свою чергу термін – як «...певний момент у часі» [3].

Але в ЦПК України строки звернення до суду першої інстанції не виписані (згадується лише в двох статтях), тому, застосовуючи аналогію закону, відповідно до ст. 256 ЦК України позовна давність визначена як «...строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу» [3], що по суті є процесуальним строком звернення в порядку цивільного судочинства. На відміну від неоднозначно прописаних в ст. 122 Кодексу адміністративного судочинства України строків звернення до адміністративного суду. Саме вплив строків позовної давності є однією з підстав, коли суд відмовляє особі у позові за ч. 4 ст. 267 ЦК України.

Аналіз положень ст. 267 ЦК України дозволяє зробити висновок, що для застосування позовної давності встановлені суб'єктні обмеження: якщо відповідач як пасивна сторона не подасть заяви про її вплив без поважних причин до ухвалення судом рішення, суд не застосовуватиме позовну давність.

Тому актуальним для правозастосування є положення ч. 5 ст. 267 ЦК України, де зазначено: «якщо суд визнає поважними причини пропущення позовної давності, порушене право підлягає захисту» [3], оскільки недійсність відмови від права на звернення до суду за захистом проголошена важливою засадою національного судочинства.

Перелік поважних причин пропуску позовної давності законодавчо не встановлений, тому залежить від сприйняття суддею, а отже є оціночною категорією, що потребує їх аналізу в позиціях Верховного Суду (далі – ВС):

по-перше, у Постанові ВС від 16.12.2020 року (справа № 645/1545/17): «...поважними є тільки ті обставини, які є об'єктивно непереборними і пов'язані з дійсними труднощами, які можуть вплинути на вчинення процесуальних дій у встановлений законодавством строк» [4];

по-друге, у Постанові ВС від 18.12.2019 року (справа № 450/18/15-ц): «...визначаючи поважними причини пропуску позовної давності, суди попередніх інстанцій правильно виходили з того, що позивач не передбачав та не міг передбачити можливість ухвалення рішення про визнання таким, що не підлягає виконанню виконавчого напису нотаріуса, що і стало підставою для пропуску позовної давності» [5];

по-третє, у Постанові ВС від 05.09.2022 року (справа № 385/321/20): «суд першої інстанції надав оцінку доводам позивача про поважність причин пропуску строку звернення до суду з позовом (кваліфікація якого в судах вищих інстанцій стала дискусійною – від автора), не встановивши поважності причин такого тривалого пропуску; оскільки апеляційний суд вважав вимогу про оспорювання свідчення про право на спадщину негативним позовом, і тому позовну давність не застосував, але це є помилковим; тому ВС залишив у силі рішення суду першої інстанції, мотивуючи не доведення позивачем поважності причин пропуску позовної давності» [6];

по-четверте, в Ухвалі ВС від 21.07.2022 року (справа № 127/2897/13-ц): «у кожній справі суди мають перевірити наявність підстав для поновлення строку ... сама лише вказівка на наявність поважних причин не є належним мотивуванням висновку про оновлення строку і є порушенням вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [7].

Варто зазначити, що у ст. 267 ЦК України не вказується процедура, як саме мають визначатися поважні причини. Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) виклала свою позицію щодо цього питання у п. 23.8 Постанови ВП від 30.01.2019 року (справа № 706/1272/14-ц): «закон не встановлює, з чиєї ініціативи суд визнає причини пропуску позовної давності поважними; позивач подає заяву чи клопотання, у якій (якому) наводить відповідні доводи та подає належні та допустимі докази; відповідну ініціативу можуть мати й інші учасники судового процесу, в т. ч., прокурор, який не є стороною у справі» [8].

Щодо досліджуваної проблематики в контексті наслідків пропуску позовної давності вагомими є:

по-перше, положення п. 5 ч. 1 ст. 165 ЦПК України щодо відмови у видачі судового наказу суддею, якщо: «з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою»;

по-друге, положення ч. 2 ст. 440 ЦПК України щодо відмови суддею в задоволенні заяви про звернення стягнення а) на грошові кошти, що належать іншим особам, і б) нерухоме майно, право власності, яке належно не зареєстроване: «... якщо вона подана після закінчення строку позовної давності для відповідної вимоги боржника до такої особи» [2].

Оскільки чіткого переліку причин пропуску позовної давності, які можуть бути визнані поважними в законодавстві не може бути об'єктивно, суд може визнати їх на власний розсуд, що по суті є його дискреційним повноваженням. А у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти нашої держави 24.02.2022 року щодо певної категорії суб'єктів за конкретних обставин (військова служба) поважною причиною вважається пропуску позовної давності через введення в Україні правового режиму воєнного стану [9].

Список літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.05.2023).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 10.05.2023).

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 17.05.2023).
4. Постанова Верховного Суду від 16.12.2020 року у справі № 645/1545/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93793167> (дата звернення: 17.05.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 18.12.2019 року у справі № 450/18/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505431> (дата звернення: 18.05.2023).
6. Постанова Верховного Суду від 05.09.2022 року у справі № 385/321/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106533153> (дата звернення: 18.05.2023).
7. Ухвала Верховного Суду від 21.07.2022 року у справі № 127/2897/13-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105372019> (дата звернення: 18.05.2023).
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 року у справі № 706/1272/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79684974> (дата звернення: 18.05.2023).
9. Ухвала Верховного Суду від 15.07.2022 року у справі № 460/14618/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105267322> (дата звернення: 18.05.2023).

Секція кримінального права та правосуддя

УДК 343.01

Бондаренко С. Ю., студент гр. П-211

Науковий керівник: **Радовецька Л. В.**, доцент кафедри теорії та історії держави і права ННГІ НА СБ України, к.ю.н.

*Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України
(м. Київ, Україна)*

«NON BIS IN IDEM» ЯК ПРИНЦИП ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КК УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКОЮ ЄСПЛ

Після урочистого прийняття 24 серпня 1991 року Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України з подальшим його затвердженням на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року українським народом, суверенітет України було визнано більшістю країн світу і вона стала повноцінним суб'єктом міжнародного права. У зв'язку з цим, гостро постала потреба в конституюванні основ суспільного і державного ладу, прав і свобод людини і громадянина, порядку організації та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування молодого незалежного держави.

Так, в тексті Основного закону України, в статі 61 було закріплено надзвичайно важливу норму-принцип, відому світові з часів античності: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер» [3]. Слід зазначити, що це конституційне положення, мало своє закріплення ще в 528–534 роках за часів панування візантійського імператора Флавія Юстиніана в такій правовій пам'ятці та джерелі права як-от *Corpus iuris civilis*. Не зайвим буде також зауважити, що відомий широкому загалу давньогрецький оратор, логограф, політичний діяч Демосфен (життя якого датується 384 — 322 рр. до н. е.) свого часу зазначав, що давньогрецький закон забороняє судити одну й ту саму людину двічі з одного приводу.

Дія та застосування принципу «non bis in idem» спочатку обмежувалося сферою національного законодавства та кримінального права. Пізніше він був позиціонований як міжнародно визнане право людини і невід'ємна складова права на справедливий судовий розгляд (прикладом може слугувати ст. 20 Римського статуту Міжнародного кримінального суду) [6].

Деталізація змісту конституційного положення, що закріпив принцип «non bis in idem» в національному законодавстві міститься як в матеріальному, так і процесуальному праві. Зокрема частиною 2 статті 7 КК України встановлено: «Якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені кримінальні правопорушення зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення» [4]. Процесуальні ж норми КПК України ст. 19 гарантують, що ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили, і, відповідно до цього, кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили [5].

Сприяє й розумінню змісту принципу «non bis in idem» також спеціалізована (дефінітивна) норма КК України, зокрема ч. 1, ст. 50 встановлює те, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [4].

Першим дискусійним питанням, що впливає зі конституційного положення ст. 61 є словосполучення «притягнути до відповідальності», яке широко використовується не тільки в науковцями, однак в правничих колах, у професійно-буденному вжитку, як і в ЗМІ тощо і пов'язане з дещо вузьким розумінням поняття «юридична відповідальність». У кримінальному праві воно, зокрема, підмінює одне із завдань досудового розслідування, а саме «кримінальне переслідування особи» [7]. В інших галузях права також широко застосовують дане словосполучення, що пов'язане зі складеною традицією ототожнення поняття «відповідальність» із суто ретроспективною відповідальністю, відповідальністю в негативному сенсі (відповідальність за скоєння кримінального правопорушення, відповідальність за порушення певних правил тощо.).

Проте, варто зауважити, що дане поняття не може ґрунтуватися лише на засадах негативізму та нести лише злосливий підтекст. В цьому розумінні слушними видаються міркування відомого правника В. Суценка, який детально розкриває поняття відповідальності зокрема в контексті професійної відповідальності «як морально-психологічної здатності та добровільно взятого на себе обов'язку звітувати, тобто відповідати (надавати відповідь) перед собою та своїм оточенням — клієнтом, правничою спільнотою, суспільством — за результати своєї професійної діяльності та на підставі такої звітності отримувати позитивні чи негативні санкції (покарання або заохочення)» [8, с. 88]. Тобто в такій інтерпретації, категорія «відповідальність» вже оформлюється у позитивні наслідки для особи, на відміну від загальноприйнятих догматів у суспільстві та в процесі правозастосування. Ці, та інші аспекти розуміння принципу «non bis in idem» та відповідальності у цілому, потребують переосмислення та детального опрацювання цього «наукового дисонансу».

Іншим складним і доволі невизначеним у розумінні принципу «non bis in idem» як видається, є словосполучення – «двічі за одне і те саме правопорушення». Вважаємо, що зміст цього принципу може бути сприйнятий як заборона піддавати фізичну та юридичну особу (попри те, що суб'єктами вони не вважаються, згідно КК України, однак заходи кримінально-правового характеру до них застосовуються) двічі кримінальному переслідуванню за одне й те саме правопорушення одного виду, однак особа може нести за кримінальне правопорушення різні види юридичної відповідальності, а саме цивільно-правову, адміністративну чи кримінальну відповідальність, що не суперечить принципу «non bis in idem»).

Тобто, сказане також може означати, що ніхто не може бути двічі покараним або обвинуваченим за кримінальне правопорушення, за яке він був не тільки засуджений, але і виправданій.

Принцип «non bis in idem» у правових позиціях ЄСПЛ представляє собою органічну єдність матеріально-правових та процесуально-правових положень, які судом не відокремлюються. Коли ЄСПЛ розглядає спірні питання, то надає перевагу процесуальним аспектам.

Матеріально-правовою складовою принципу «non bis in idem» охоплюються такі елементи як-от:

1) що саме розуміють під правопорушенням, за яке неможливо притягти особу двічі до юридичної відповідальності за одне і те саме правопорушення;

2) що слід розуміти під подвійним покаранням.

Хоча ЄСПЛ й не відокремлює у принципі «non bis in idem» матеріально-правовий та процесуально-правовий компоненти, однак між ними є тісний зв'язок, який полягає в тому, що одночасне кримінальне переслідування особи, навіть в окремих процесах, за одні й ті ж факти не оцінюються Судом як порушення.

Яскравим прикладом вищезазначеному є справа «Garaudy v. France». Заявник, французький письменник, у своїй праці «Основні міфи ізраїльської політики», у певних фрагментах заперечує злочини проти людяності, підбурює до расової чи релігійної ненависті чи насильства, наводить неправильні твердження. Щодо кожного фрагменту книжки (які містили відповідні твердження) були порушені окремі кримінальні справи, які розглядалися в окремих провадженнях, але одними і тими ж суддями, в один і той же час. Всі справи

завершилися в один день обвинувальними вироками. Суд не побачив у цій справі порушення принципу «non bis in idem», оскільки розглядав окремі правопорушення. ЄСПЛ вбачає таку аргументацію непереконаливою.

Єдиною, так би мовити, причиною відсутності у цій справі порушення ст. 4 Протоколу №7 Конвенції (що закріплює право не бути притягнутим до суду або покараним двічі) є те, що на момент винесення кожного з обвинувальних вироків не було ще остаточного рішення у справі.

У рішенні справи «Gradinger v. Austria» ЄСПЛ сформулював критерії оцінки двох правопорушень як тотожних [1]. Тотожність стосується не лише назви правопорушень за законом, але, що головніше, змісту та мети правопорушень. Виходячи з цього, ЄСПЛ визнав таким, що порушує ст. 4 Протоколу № 7, стягнення із заявника адміністративного штрафу за керування транспортом у стані сп'яніння, оскільки раніше він вже був засуджений за це саме діяння як за кримінальний злочин (ЄСПЛ розцінив адміністративне правопорушення і злочин як одне і те саме діяння).

У практиці ЄСПЛ розглядалися питання можливості одночасної кваліфікації одного діяння як: злочину та адміністративного правопорушення; злочину та фінансового правопорушення; злочину та конституційного правопорушення; злочину та дисциплінарного проступку, злочину та цивільно-правового делікту. Таким прикладом є рішення у справі «Oliveira v. Switzerland». Пані Олівейра, керуючи автомобілем, неправильно розрахувала швидкість з огляду на погодні умови, внаслідок чого її автомобіль виїхав на смугу зустрічного руху, де зіштовхнувся з іншим автомобілем, водій якого в результаті зіткнення отримав серйозні тілесні ушкодження [2]. Спочатку її визнали винною в адміністративному правопорушенні, згодом – в кримінальному.

ЄСПЛ за цією справою дійшов висновку, що це типовий приклад, коли одне діяння становить два окремих правопорушення. У таких випадках, на думку ЄСПЛ, переважно більше покарання поглинає менше (тобто кримінальне право замінило собою адміністративне) [9].

Список літератури

1. Case of Gradinger v. Austria – Application no. 15963/90 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57958> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Oliveira v. Switzerland - 25711/94 Judgment 30.7.1998 <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-6835> (дата звернення: 04.04.2023).
3. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.04.2023).
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 03.04.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 05.04.2023).
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут; Міжнародні суди від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 05.04.2023).
7. Сущенко В. Коментар до статті «Андрій Коболев: 10 мільйонів доларів застави і синдром ТікТок правосуддя» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.deadlawyers.org/kobolyev-zastava-229-mil/> (Дата звернення : 12.04.2023).
8. Сущенко В. Професія правник: діяльність, етика, відповідальність / Володимир Сущенко. — Київ : БО «Благодійний фонд пам'яті Василя Кисіля», 2022. 160 с., іл.
9. Хилюк С. Кримінально-правові аспекти правила NON BIS IN IDEM у практиці Європейського Суду з прав людини. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 55. 2012 р. с. 254-256.

УДК 343:338.2

Губаренко К. О., студентка гр. КЮ-212

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПІДСЛІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ БЕБ

28 січня 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», у якому закріплені правові основи організації та діяльності Бюро економічної безпеки України, як центрального органу виконавчої влади. Також на Бюро економічної безпеки України покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

До головних завдань Бюро економічної безпеки України, які визначені ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» належать: проведення аналізу структурованих і неструктурованих даних для виявлення зон ризиків у сфері економіки; оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави та опрацювання способів їх мінімізації та усунення; надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з метою запобігання створення схем протиправної діяльності у галузі економіки; запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави з метою забезпечення економічної безпеки в державі; збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави тощо.

Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

Для визначення підслідності БЕБ 17 листопада 2021 року Верховною Радою України було ухвалено законопроект «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України». Так, до підслідності БЕБ відносяться кримінальні правопорушення, які передбачені Кримінальним кодексом України, а саме: ст. 199; ст. 200; ст. 203-2 ; ст. 204; ст. 205-1; ст. 206; ст. 212; ст. 212-1; ст. 218-1; ст. 219; ст. 220-1; ст. 220-2; ст. 222; ст. 222-1; ст. 223-1; ст. 224; ст. 229; ст. 231; ст. 232; ст. 232-1; ст. 233 .

Крім того, БЕБ проводить досудове розслідування кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 191 (розтрата, якщо предметом є бюджетне відшкодування), 206-2 (протиправне заволодіння майном підприємства), 210 (нецільове використання бюджетних коштів), 211 (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону), але лише за умови, якщо досудове розслідування не віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань чи Національного антикорупційного бюро України.

Також БЕБ може проводити розслідування кримінальних правопорушень, що передбачені статтями 191 (крім випадку, передбаченого пунктом 2 частини третьої цієї статті) та 364 - зловживання владою, за умови що розмір предмета такого кримінального правопорушення або завданої ним шкоди становить від п'ятисот до двох тисяч розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, та його вчинено службовою особою державного органу, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, та досудове розслідування такого кримінального правопорушення не віднесено до підслідності ДБР чи НАБУ.

Крім того, вищезгаданим законопроектом були запропоновані зміни до кримінального законодавства. А саме, у Кримінальному кодексі України посиляться санкції за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (стаття 212 УК).

Отже, можна зробити висновок, що Бюро економічної безпеки України - це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

Список літератури

1. Шамара О. Бюро економічної безпеки як елемент забезпечення економічної безпеки України та її економічного потенціалу. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Міжнар. науковопракт. конф., м. Львів, 21 жовт. 2022 р. С. 363–367.

2. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 08.05.2023).

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України та пов'язаного з цим удосконалення роботи деяких державних правоохоронних органів : Закон України від 17.11.2021 р. № 1888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1888-20#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.05.2023).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.05.2023).

УДК 343.231

Гученко К. В., аспірантка кафедри кримінального права, процесу і криміналістики 12.00.08 (кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право)

Науковий керівник: **Мірошніченко С. С.**, професор кафедри кримінального права, процесу і криміналістики, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ ЯК ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ ДЕЗЕРТИРСТВО

У контексті нашої запропонованої проблематики, з'ясуємо, перш за все, що таке суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.

Зазвичай, оскільки ця дефініція не є легальною, тобто не є законодавчо визначена, як наприклад «вина», існує безліч наукових тверджень, припущень стосовно цього питання.

У контексті нашої роботи, автори автор пропонує розуміти її як внутрішня сторона кримінального правопорушення, тобто психічна діяльність особи (суб'єкта), тобто певна сукупність пізнавальних, вольових та емоційних процесів, яка відображає свідомість особи та її вольове ставлення до вчинюваного нею суспільно шкідливого діяння та його наслідків.

Суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, формують такі характеристики: вина (обов'язковий компонент для встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, у тому числі дезертирства), мотиви, цілі та емоційний стан особи.

Важливе значення має лише вина, оскільки вона має юридичне закріплення в КК України, а всі інші складові суб'єктивної сторони (і це навіть не повний перелік компонентів) відображають лише доктринальний зміст щодо розуміння цієї юридичної категорії.

Згідно зі статтею 23 Кримінального кодексу України, вина - це «психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії або бездіяльності та її наслідків, що виражається у формі умислу або вини» [1]. При відсутності вини особи немає і складу кримінального правопорушення, навіть якщо в результаті її дії (бездіяльності) настали передбачені законом суспільно небезпечні наслідки. У цьому місці хотілось би зауважити, що законодавцем в статті 408 КК України (дезертирство) не передбачено вказівку на наслідки, а отже робить це кримінальне правопорушення у формі злочину з формальним складом.

Мотив або мета кримінального правопорушення не завжди згадуються серед необхідних елементів складу кримінальних правопорушень, як і таких як спосіб, місце або час вчинення дії чи бездіяльності, хоча кожне кримінальне правопорушення завжди вчиняється певним способом, у певному місці і в певний час. Наприклад, ч. 3 ст. 408 КК України має кваліфікуючу ознаку діяння «вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану», ч. 4 ст. 408 КК України «вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці».

Склад кримінального правопорушення, як ми вже згадували раніше, є формальним, тобто без передбачуваних законом наслідків. Проте, законодавець передбачив мету як складову суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, яка має не аби яке значення для кваліфікації та подальшого призначення покарання. Саме мета дозволяє відмежувати, наприклад дезертирство від самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України). У цьому складі кримінального правопорушення у складі злочину (злочину, тому що санкція передбачає позбавлення волі) відсутня мета, яку передбачив законодавець в складі злочину дезертирство, а саме «ухилення від військової служби».

Проте, законодавцем не було передбачено мотиву скоєння кримінального правопорушення у формі злочину дезертирство саме як обов'язкової (вини) складової суб'єктивної сторони цього складу. Тут законодавцем мотив було віднесено до факультативної ознаки, що, на нашу думку, робить повноту кваліфікації дещо невичерпною. У даному випадку, мотив аж ніяк не впливає на кваліфікацію, проте впливає на призначення покарання.

Як приклад, можемо навести склади кримінальних правопорушень, де мотив становить обов'язкову складову суб'єктивної сторони. Наприклад, ч. 3 ст. 110-2 КК України містить кваліфікуючу ознаку як «корисливий мотив», ч. 2 п. 6 ст. 115 КК України також корисливий мотив, ч. 2 п. 7 хуліганський мотив, ч. 2 п. 14 ст. 115 КК України передбачає умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості [1]. Цей список можна продовжувати і далі, проте ми маємо розібратися стосовно проблематики встановлення мотиву вчинення дезертирства.

Мотиви вчинення дезертирства можуть бути різноманітними (в принципі, не тільки саме цього діяння): небажання виконувати обов'язки з військової служби, причини сімейного та побутового характеру, намагання уникнути кримінальної відповідальності за вчинені інші кримінальні правопорушення під час військової служби, боягузтво, легкодухість тощо.

Візьмемо, до прикладу судову практику, а саме справа № 944/5355/21 із ЄДРСР. Згідно матеріалів цієї справи вбачається, що суб'єкт, будучи військовослужбовцем військової служби за контрактом Збройних Сил України, у порушення вимог ст. ст. 17, 65 Конституції України [2], ст. 17 Закону України «Про оборону України» [5], ч. 1 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3], ст. ст. 11, 16, 129, 130, 199 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [4] та ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з метою назавжди ухилитись від несення обов'язків військової служби та саме з мотивів небажання переносити труднощі військової служби, через особисту недисциплінованість та несумлінне ставлення до виконання своїх службових обов'язків, самовільно залишив військову частину без поважних причин, в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Таким чином суб'єкт обґрунтовано обвинувачується у вчиненні дезертирства, тобто самовільного залишення військової частини з метою ухилитися від військової служби, в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, тобто кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 408 КК України.

При призначенні покарання обвинуваченій особі суд, суворо дотримуючись принципів законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання, враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, яке відповідно до ст. 12 КК України є тяжким злочином, характер та ступінь суспільної небезпеки вказаного злочину, спосіб його вчинення, мету та мотив вказаного діяння, а також те, що обвинувачена визнала себе повністю винною у вчиненні злочину, розкаюється у вчиненому [1].

Як ми вже і зазначали, мотиви вчинення дезертирства на кваліфікацію не впливають, проте враховуються під час призначення покарання. Як раз у цій справі, суд врахував всі обставини справи, у тому числі й мотив, який, по суті, належить у даному випадку відносити до факультативних ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

На нашу думку, правильніше було б в чинному КК України передбачити кваліфікуючі ознаки саме за мотивів намагання уникнути кримінальної відповідальності за вчинені інші кримінальні правопорушення під час військової служби або щось на кшталт цього, проте за наявності таких мотивів, котрі пов'язані із сімейним та побутовим характером передбачити привілейовані склади злочину. Проте ця проблематика потребує більш глибоких досліджень.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 08.04.2023)

2. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.04.2023)

3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2232-12> (дата звернення: 08.04.2023)

4. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України; Статут, Положення, Перелік, Порядок, Форма типового документа, Зразок, Записка, Опис, Правила, Вимоги від 24.03.1999 № 548-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/548-14> (дата звернення: 08.04.2023)

5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12> (дата звернення: 08.04.2023)

УДК: 343.54

Зайцев О. В., доцент кафедри кримінального права, к.ю.н., доцент

Філіпенко В. Р., докторка філософії

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

(м. Харків, Україна)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 166 КК УКРАЇНИ

1. Відповідно до звітів Генеральної прокуратури України у 2012 р. зареєстровано 755 злочинів за ст. 166 КК України; 2013 р. – 262; 2014 р. – 182; 2015 р. – 172; 2016 р. – 185; 2017 р. – 155; 2018 р. – 163; 2019 р. – 160; 2020 р. – 136; 2021 р. – 134; 2022 – 86 [1]. Водночас, кількість засуджених за вчинення цього злочину значно менша: у 2014 р. – 69; 2015 р. – 43; 2016 р. – 30; 2017 р. – 25; 2018 р. – 22; 2019 р. – 15; 2020 р. – 16; 2021 р. – 14; 2022 – 15 [2]. Це можна пояснити помилками, що виникають при розмежуванні цього злочину і правопорушення, передбаченого ст. 184 КУпАП, або відмежуванні від злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, а також наявністю у ст. 166 КК України низки оціночних понять і відсутністю критеріїв їх визначення.

2. Враховуючи, що злочин, передбачений ст. 166 КК України, містить низку ознак, перерахованих у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3], а також правовий висновок Верховного Суду (далі – ВС) [4], то його слід вважати кримінальним правопорушенням, пов'язаним з домашнім насильством. У той же час, недостатньо обґрунтованою видається кваліфікація за ст. 166 КК України таких дій як жорстоке ставлення, фізичне та психологічне насильство [5; 6, с. 98–99; 7, с. 351–352]. Адже, формулювання «невиконання обов'язків» означає відсутність будь-якої активності, тобто досліджуваний злочин може бути вчинено тільки у формі бездіяльності. Зазначені види насильства все ж вказують на активну агресивну поведінку особи. До того ж, враховуючи положення ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», слід зробити висновок, що невиконання обов'язків по догляду за дитиною не визнається формою жорстокого поводження з дитиною. Крім цього, жорстоке поводження, фізичне, психологічне насильство є проявами умисного кримінального правопорушення, а досліджуваний злочин є виключно необережним. При вчиненні фізичного або психологічного насильства особа діє всупереч інтересам дитини та прагне задовольнити власні (наприклад, домогтися слухняності, покірності дитини тощо). Натомість, злочин, передбачений ст. 166 КК України, зазвичай, вчиняється з байдужості, а не для досягнення конкретної мети. Тож, об'єктивна сторона цього складу злочину не включає зазначені вище дії. Вони потребують окремої кваліфікації за статтями Розділу II Особливої частини КК України (наприклад, ст.ст. 121, 122, 126, 126-1 КК України тощо).

3. До обставин, які вказують на оціночне поняття «злісність» при невиконанні обов'язків по догляду за дитиною або за підопічною особою, дослідники відносять: тривалість або систематичність, ігнорування попереджень органів опіки і піклування або місцевих органів влади [8, с. 55; 9, с. 399]; його продовження після попередження про необхідність виконання цих обов'язків та про кримінальну відповідальність у разі їх невиконання [10, с. 192]; «...ненадання новонародженій дитині необхідного харчування, не здійснення за нею гігієнічного догляду...» [6, с. 112] тощо. Подібно характеризує цю ознаку і ВС, вказуючи на тривалість, системність, багаторазовість [11]. Однак, зазначені обставини також є оціночними, тому для цього злочину неможливо розробити точні критерії тривалості та систематичності, які були б універсальними для кожного випадку його вчинення. Слід зазначити, що на практиці часто взагалі не розкривається ця ознака. Це пов'язано з тим, що часто неможливо з'ясувати точну кількість випадків невиконання цих обов'язків та їх продовжуваність. У той же час, з проблемою визначення злісності тісно пов'язана проблема кваліфікації одноразового невиконання обов'язків по догляду. Наприклад, коли залишення дитини без нагляду у місці проживання призводило до її випадіння з вікна, що спричиняло шкоду її здоров'ю або смерть [12; 13]. Так, тільки у 459 (66,71 %) вироках встановлено злісний характер діяння. Натомість, у 229 (33,29 %) вироках невиконання обов'язків було саме одноразовим. Тож, випадки спричинення тяжких наслідків саме одноактним невиконанням обов'язків по догляду і призвели до ігнорування ознаки злісності під час кваліфікації за ст. 166 КК України, що є неприпустимим. Окремо слід зазначити про криміналізацію домашнього насильства, обов'язковою ознакою якого є систематичність, що призвело до конкуренції ст. 126-1 та ст. 166 КК України. Таким чином, зазначене ставить під сумнів обґрунтованість використання оціночної ознаки «злісність» та актуалізує питання про її виключення зі ст. 166 КК України.

4. Основною відмежувальною ознакою злочину, передбаченого ст. 166 КК України, від правопорушення, передбаченого ст. 184 КУпАП, є тяжкі наслідки. Однак, у ст. 166 КК України не конкретизовано їх види. Так, ВС до них відносить різні види фізичної або моральної шкоди, заподіяної неповнолітньому: розлад здоров'я, психічне захворювання, інвалідність, самогубство потерпілого тощо [14]. Вивчення судової практики по застосуванню ст. 166 КК України за період 2010–2023 рр. свідчить, що до тяжких наслідків відносились: 1) невідповідність рівня психічного розвитку дитини її хронологічному віку (відставання в розумовому розвитку від однолітків, відхилення у психічному розвитку, які не є виявами психічного захворювання тощо) – 111 (16,64 %) вироків; 2) занедбаність дитини

(мікросоціальну, соціальну, педагогічну, соціально-педагогічну) – 78 (11,68 %) вироків; 3) невідвідування закладу освіти – 9 (1,34 %) вироків; 4) відрахування з закладу освіти – 1 (0,15 %) вирок; 5) вчинення дитиною, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення – 5 (0,74 %) вироків; 6) вчинення дитиною кримінальних правопорушень – 49 (7,34 %) вироків; 7) засудження дитини за вчинення кримінального правопорушення – 3 (0,46 %) вироків; 8) матеріальна шкода – 1 (0,15 %) вирок; 9) порушення житлових прав дитини – 1 (0,15 %) вирок; 10) позбавлення дитини житла – 1 (0,15 %) вирок; 11) порушення права дитини на статеву недоторканість – 5 (0,74 %) вироків; 12) порушення фізичного та психічного розвитку дитини – 241 (36,15 %) вироків; 13) тілесні ушкодження (легкі, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості, тяжкі) – 47 (7,05 %) вироків; 14) смерть – 176 (26,39 %) вироків; 15) самогубство – 5 (0,74 %) вироків; 16) зникнення дитини – 2 (0,31 %) вироків. Тож, наявність оціночного поняття «тяжкі наслідки» у ст. 166 КК України призводить до його принципово різного тлумачення на практиці. Таким чином, систематизація цих наслідків дозволяє пропонувати відмову від оціночного поняття «тяжкі наслідки». Для злочину, передбаченого ст. 166 КК України, характерні суспільно небезпечні наслідки, що мають конкретний характер, а саме: фізична (особиста) шкода, проявами якої може бути: невідповідність рівня психічного розвитку дитини її хронологічному віку; занедбаність (педагогічна, соціальна, соціально-педагогічна) дитини; безпритульність дитини або обмежено дієздатної (недієздатної) особи; їх тяжке чи середньої тяжкості тілесне ушкодження; їх смерть чи самогубство; загибель кількох потерпілих. Враховуючи, що деякі наслідки можуть істотно підвищувати ступінь суспільної небезпечності цього злочину, слід диференціювати кримінальну відповідальність у ст. 166 КК України [15, с. 223–242].

5. Викладене дозволяє зробити наступні висновки: 1) віднесення досліджуваного злочину до кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, не дає підстав для кваліфікації жорстокого ставлення, фізичного, психологічного насильства як злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або підопічним; 2) різноманітність природи низки обов'язків по догляду та сфера їх виконання, практика кваліфікації випадків одноразового невиконання цих обов'язків, а також потреба уникнути конкуренції зі ст. 126-1 КК України, дозволяють пропонувати виключення оціночного поняття «злісність» зі ст. 166 КК України; 3) встановлені помилки, які виникають на практиці при тлумаченні поняття «тяжкі наслідки», свідчать про необхідність закріплення конкретних видів наслідків у ст. 166 КК України та диференціації кримінальної відповідальності.

Список літератури

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022 рр.: офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820 (дата звернення: 09.05.23).
2. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами: судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 09.05.23).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 р., судова справа № 453/225/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679> (дата звернення: 09.05.2023).
5. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 20 листопада 2018 р., судова справа № 208/1038/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78111127> (дата звернення: 09.05.2023).
6. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 184 с.
7. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Изд. восьмое, перераб. и допол. Харьков: Одиссей, 2012. 992 с.

8. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / Аналіз законодавства і судової практики : монографія. Харків: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 320 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
10. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ: «ВД «Дакор», 2013. 786 с.
11. Постанова Верховного Суду колегії суддів Касаційного кримінального суду від 2 листопада 2021 р., судова справа № 450/1146/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100957076> (дата звернення: 09.05.2023).
12. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва від 15 лютого 2016 р., судова справа № 489/5213/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55926564> (дата звернення: 09.05.23).
13. Вирок Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 15 лютого 2016 р., судова справа № 320/9838/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55805651> (дата звернення: 09.05.23).
14. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27 лютого 2012 р., судова справа № 5-917км12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/21607904> (дата звернення: 09.05.2023).
15. Філіпенко В. Р. Суспільно небезпечні наслідки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 2 (16). С. 223–242.

УДК 341.41/46

Коломієць Н. В., завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Левченко В. Я., студентка гр. ЗМКПР-222

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ТЕРОРИЗМ ЯК ЗЛОЧИН МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ПОСЯГАЄ НА НОРМАЛЬНЕ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У наш час поширеним явищем є вихід злочинності за межі національних кордонів. Забезпечення світового правопорядку - це одне із найважливіших завдань, що постає перед державами. Нині найбільш небезпечним злочином міжнародного характеру є тероризм. За останні роки міжнародний тероризм перетворився на одну з глобальних проблем сучасності, що зашкоджує здійсненню міжнародних відносин. Тероризм все більше посягає на безпеку країн та їх громадян, зумовлює значні політичні, економічні та моральні наслідки, спричиняє сильний психологічний вплив на населення, загрожує життю людей.

Проблема тероризму аналізують в своїх працях багато науковців, зокрема: Багрій-Шахматов Л. В., Бельков О. В., Іванов Ю. А., Канцір В. С., Семикін М. В. та ін. Проте, незважаючи на велику кількість наукових напрацювань у цій сфері, дана тема залишається актуальною, так як потребує подальшого дослідження і систематизації.

На думку науковців, злочини міжнародного характеру - неоднорідні за характером і змістом [1, с. 420]. Вони являють собою діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), що не відносяться до злочинів проти людяності, воєнних, не є геноцидом та агресією, проте посягають на нормальні відносини між державами, а також завдають шкоди мирному співробітництву [2, с. 307], так як реалізуються на території декількох держав, або їхніми співучасниками є іноземці, або наслідки злочину проявляються за межами держав, у яких вони були здійснені [1, с. 420].

Одним з найнебезпечніших і найскладніших злочинів міжнародного характеру є тероризм. У міжнародному кримінальному праві в процесі вироблення міжнародних кримінально-правових механізмів боротьби з тероризмом прийнято велику кількість міжнародних конвенцій стосовно цього питання, зокрема: Міжнародну конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р., Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 р., Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р., Конвенцію про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів 1973 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу із захопленням заручників 1979 р., Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р., Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, які обслуговують міжнародну цивільну авіацію 1988 р., Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р. [3].

Проаналізувавши дані міжнародні документи, можна виокремити такі ознаки міжнародного тероризму: 1) спрямовується на створення терору серед широкого кола людей; 2) мета тероризму носить політичний характер; 3) основою терористичних актів є нетерпимість та екстремізм; 4) терористичні акти ставлять під загрозу дружні відносини між різними державами; 5) загрожують територіальній цілісності державних утворень та інше.

Міжнародний тероризм є відносно новою загрозою, що почала набирати обертів з 1970-х років. Проте в наш час поняття «тероризм» висвітлюється в різних аспектах. У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» наводиться офіційне визначення: «Тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [4].

На думку Є. Кожушко «тероризм» - тактика ведення політичної боротьби, що характеризується постійним застосуванням ідеологічно мотивованого насильства та виражається у вбивствах, диверсіях, саботажі, викраденнях та інших діях, які становлять загрозу життю і безпеці людей [5].

В. С. Канцір говорить про те, що тероризм являє собою низку злочинів проти громадської безпеки, які полягають у здійсненні вибуху, підпалу або інших дій, що становлять небезпеку загибелі людей, заподіяння значних втрат майну або настання інших суспільно небезпечних наслідків, якщо такі дії вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення або впливу на прийняття рішення органами влади, а також погрозу вчинення таких дій [6, с. 16].

На думку М. В. Семикіна, поняття «тероризм» необхідно висвітлювати на трьох рівнях: 1) вузьке значення: охоплює вчинення чи погрозу вчинення вибуху, підпалу, інших соціально небезпечних дій, що можуть спричинити загибель людей чи інші тяжкі наслідки, а також спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи прийняти будь-яке рішення або утриматися від нього; 2) широке значення: охоплює тероризм у вузькому значенні й усі інші злочини терористичної спрямованості; 3) найширше значення: охоплює тероризм у широкому значенні, а також створення організованої терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а також матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності організованої терористичної групи чи терористичної організації [7, с. 11].

Необхідно зазначити, що «терор» і «тероризм» не є тотожними поняттями, так як існують певні принципові відмінності між ними: 1) часто тероризм є разовим актом або серією подібних актів, проте для терору характерним є масовість та безперервність процесу; 2) суб'єктом тероризму є не владна структура, а терор є прерогативою держави або його органів та інститутів; 3) суб'єктом терору є суспільно-політичні утворення або структури, а

суб'єктами тероризму – фізичні особи, які належать кримінальному переслідуванню згідно нормам кримінального права конкретної держави; 4) суб'єкти терору здійснюють свої дії для залякування населення, з метою досягнення певної реакції та поведінки, а суб'єкти тероризму, здійснюючи злочини проти населення розраховують на певну поведінку представників державної влади, міжнародних організацій або світової спільноти в цілому; 5) терор – особливий спосіб здійснення політичної влади, а тероризм – злочинна дія, що переслідується відповідно до внутрішньодержавного та міжнародного права [8].

У сучасному міжнародному праві питання протидії тероризму набуває великого значення та здійснюється у двох напрямках: 1. укладання міжнародних договорів з різних аспектів цієї діяльності; 2. участь держав у міжнародних організаціях, що спеціалізуються на протидії тероризму (ООН, Інтерпол, Європол та ін.).

На рівні сучасного міжнародного права боротьба з тероризмом здійснюється, зокрема, у таких напрямках: зобов'язання держав, отримавши інформацію про те, що особа, яка скоїла терористичний злочин або підозрюється в скоєнні такого злочину, може знаходитися на її території, вживати необхідних заходів для розслідування фактів, наведених у цій інформації (ч. 1 ст. 7 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом); зобов'язання держав, на території яких знаходиться злочинець або підозрюваний у скоєнні терористичного злочину, вживати належних заходів для забезпечення його присутності з метою судового переслідування або видачі (ч. 2 ст. 7 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом); зобов'язання держав, на території яких знаходиться підозрюваний у скоєнні терористичного злочину, або видати цю особу іншій державі, або без невинуватих затримок передати справу своїм компетентним органам з метою кримінального переслідування шляхом проведення розгляду відповідно до свого законодавства (ч. 1 ст. 8 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом); зобов'язання держав надавати одна одній максимальну допомогу у зв'язку з розслідуванням, кримінальним переслідуванням або процедурами видачі, які були розпочаті відносно терористичних злочинів, включаючи сприяння в отриманні наявних у них доказів, необхідних для розгляду (ч. 1 ст. 10 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом) [9].

Одним з найважливіших документів, який визначає цілі міжнародної кримінальної політики в сфері боротьби з тероризмом, є Глобальна контртерористична стратегія, прийнята 8 вересня 2006 року Генеральною Асамблеєю ООН [10], де вказується низка заходів, метою яких є обмеження умов, які сприяють поширенню тероризму (наприклад, продовження врегулювання міжнародних і міждержавних конфліктів), а також забезпечення невідворотності правосуддя для терористів (їх арешт, засудження або екстрадиція). Проте в юридичній науці висвітлюється думка про те, що вирішення проблеми тероризму можливо виключно шляхом міжнародного співробітництва максимально глобального рівня [11]. Тим часом співпраця в галузі протидії тероризму не повинна обмежуватися лише рівнем ООН, так як існують різні форми взаємодії держав в рамках регіональних блоків.

Отже, підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що останнім часом тероризм вийшов на глобальний рівень. Саме тому окремі держави вже не в змозі лише своїми силами протистояти тероризму, але це можна вирішити зусиллями усієї міжнародної спільноти. Суттєвим кроком для підвищення ефективності боротьби з тероризмом, на нашу думку, стало б прийняття всеохоплюючої конвенції про міжнародний тероризм.

Список літератури

1. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрішньодержавні та міжнародні аспекти: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2000. 473 с.
2. Гринчак В. А. Злочини міжнародного характеру як об'єкт міжнародного кримінального права. Митна справа. 2014, №6 (96), частина 2, книга 2. С. 306-310.
3. Правові основи боротьби з тероризмом: Збірник документів. Київ: СБ України, 2006. 519 с.

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України №638-IV від 20.03.2003. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 01.04.2023).
5. Бельков О. Міжнародний тероризм – слова та сенс. Влада. 2002. № 2. С. 17-18.
6. Канцір В. С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Край, 2011. 554 с.
7. Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.
8. Багрій-Шахматов Л. В. Методи боротьби з тероризмом. Погляд світового товариства. Тероризм і боротьба з ним: аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників. 2000. Т. 19. С. 338-343.
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 29.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text. (дата звернення: 01.04.2023).
10. Resolution 60/288. The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy: adopted by the General Assembly on 8 September 2006. United Nations Office Counter-Terrorism. Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF): URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/288. (accessed: 01.04.2023).
11. Іванов Ю. А. До питання про поняття тероризму в міжнародному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць*. 1998. Випуск 7. С. 180-190.

УДК 341.645:341.4

Коломієць Н. В., завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Сурай А. О., студентка гр. ЗМКПР-221

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Значне поширення практики формування та діяльності міжнародних судів кримінальної юрисдикції є наслідком серйозних порушень загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, а також безпрецедентного зростання злочинності, що турбує міжнародну спільноту. Розвиток доктрини міжнародного права та юридичної науки, багатоманітність міжнародних зв'язків та різний рівень соціально-економічного розвитку країн привели до створення складної системи міжнародних відносин та органів правосуддя.

Міжнародне кримінальне правосуддя, яке здійснюють судові органи, стало одним із напрямів міжнародного співробітництва, заснованого на міжнародних договорах та діяльності, що здійснюється на підставі чи на виконання міжнародних договорів, з метою розгляду і вирішення по суті справ про міжнародні злочини при участі ООН та інших міжнародних організацій [1, с. 366].

Один з найбільш розвинутих органів міжнародного кримінального правосуддя є Міжнародний кримінальний суд, який був заснований на Дипломатичній конференції в Римі в 1998 році під егідою Організації Об'єднаних Націй.

Його створення стало відповіддю на потребу в міжнародно-правових гарантіях для підтримки законності в кінці ХХ століття. Міжнародний кримінальний суд є судовим органом, який займається кримінальною юрисдикцією над серйозними порушеннями міжнародного права, які турбують світову спільноту.

Статут, ухвалений на Римській конференції, набув чинності 1 липня 2002 року після ратифікації більш ніж 60 держав. І хоча Міжнародний кримінальний суд успадкував багато напрацювань своїх попередників - трибуналів ad hoc, він є першим постійно діючим кримінальним судом і значно відрізняється від них [2].

Після створення Міжнародного кримінального суду в 1998 році, міжнародна юстиція змінила свою роль з розгляду минулих злочинів на превентивну дію. МКС зосереджений на майбутньому та має обмежену юрисдикцію щодо дій, що сталися після вступу в силу Римського статуту. Держави, які приєдналися до Статуту, автоматично визнають юрисдикцію МКС щодо найбільш серйозних злочинів, таких як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії.

Міжнародні органи юстиції використовують міжнародні договори та принципи міжнародного кримінального права як матеріально-правову основу для відправлення міжнародного кримінального правосуддя. Вони мають предметну юрисдикцію над найбільш серйозними міжнародними злочинами, такими як злочини геноциду, злочини проти людяності і воєнні злочини. У деяких випадках їх юрисдикційна сфера доповнюється злочинами з внутрішньодержавного права окремих країн. Територіальна юрисдикція цих органів обмежена територією держав-учасниць або держав, зокрема МКС, на території яких вчинені злочини, що віднесені до їх предметної юрисдикції і зазначені в статутних документах [3, с. 102].

Отже, у наш час Міжнародний кримінальний суд є центральним органом міжнародного кримінального правосуддя. Заснування постійно діючого Міжнародного кримінального суду поклало початок новому етапу у розвитку міжнародного кримінального правосуддя та сприяло закріпленню непорушної істини в тому, що винні особи не залишаться безкарними.

Список літератури

1. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / Зелінська Н. А., Андрейченко С. С., Дрьоміна-Волок Н. В., Коваль Д. О.; за ред. проф. Зелінської Н.А. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.
2. Міжнародний кримінальний суд. 2022. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_кримінальний_суд
3. Солоненко О. М. Міжнародна кримінальна юстиція: етапи становлення та розвитку: монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 360 с.

УДК 347.77:343.22

Кудрик І. В., студентка гр. КЮ-212

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасному світі інтелектуальна власність посідає достатньо важливе місце. Це супроводжується значним зростанням наукової, творчої та іншої діяльності людства. Водночас з цим зростає і рівень порушень прав інтелектуальної власності. Так як сфера інтелектуальної власності досить широка, то і порушення у цій сфері поширені і досить складні у виявленні, а тому постає питання про захист відповідних прав та відповідальність за їх порушення. Більш детально пропонуємо розглянути саме проблемні аспекти кримінальної відповідальності у разі порушення прав інтелектуальної власності.

Основний закон України у статті 54 передбачає, що громадянам захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, а також зазначається те, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [1].

Правопорушення у сфері інтелектуальної власності спрямовані проти особи, яка є власником прав на об'єкт інтелектуальної власності, а також користується, розпоряджається ним і відповідальність за вчинення таких правопорушень настає лише тоді, коли наявне заподіяння власнику матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірах [2, с. 103]. Слід також зазначити, що єдиною підставою кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері порушень прав інтелектуальної власності є наявність складу кримінального правопорушення (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона) [2, с. 103].

Сферу інтелектуальної власності регулює і Кримінальний Кодекс України. Окремого розділу, який би регулював цю сферу немає, але розділ V та розділ VII містять в собі статті, відповідно до яких настає кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Наприклад, стаття 176 КК України Порушення авторського права і суміжних прав [3]. Однією з проблем є складність виокремлення об'єкта кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності і вона на пряму пов'язана з розміщенням норм у різних розділах [4, с. 64]. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення систематизації та узагальнення положень, що стосуються даної сфери.

В теорії кримінального права має місце питання стосовно визначення суспільно небезпечних наслідків матеріального характеру. Тобто загалом вважається, що у випадку відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності враховуватися повинна лише матеріальна шкода. Хоча існують випадки, коли крім врахування заподіяння матеріальної шкоди, враховується і певна моральна шкода, збитки у вигляді упущеної вигоди [4, с. 66].

До проблемних аспектів даного питання можна віднести те, що кримінальні правопорушення у цій сфері є латентними, це можна охарактеризувати тим, що власники прав на об'єкти інтелектуальної власності не мають змоги достатньо контролювати межі порушення своїх прав і не звертаються до правоохоронних органів за захистом [5, с. 375]. Тобто простежується низький рівень обізнаності громадян у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а тим самим і високий рівень порушень цих прав без подальшої кримінальної відповідальності.

Отже, слід підкреслити, що сфера інтелектуальної власності чим далі набирає обертів і потреба у контролі, захисті та відповідальності за порушення у цій сфері є важливою. Певні прогалини та складності, які існують потребують значної уваги, удосконалення та шляхів вирішення.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

2. Уткіна М. С. До питання кримінальної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 21 (34). С. 101-104.

3. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

4. Мисливий В. А. Публічно-правова охорона інтелектуальної власності: кримінально-правовий аспект. Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: Матеріали науково-практичної конференції / 26 квітня 2019 р., м. Київ / упоряд. : Фурашев В. М., Петряєв С. Ю., Барбаш В. А. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2019. С. 63-67.

5. Скидан М. С. Деякі аспекти кримінальної відповідальності за порушення авторського та суміжних прав / М. С. Скидан, К. Д. Янішевська // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 р.) / редкол.: А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми: СумДУ, 2020. С. 373-375.

УДК 343.4

Куц С. І., студентка гр. 2

Науковий керівник: Ясінь І. М., викладач кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н.
Львівський державний університет внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

ПРОБЛЕМА ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ ТА ДІВЧАТКАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Для хижаків і торговців людьми війна в Україні не є трагедією, - зазначив генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш. - Це можливість, а жінки та діти - це цілі» [1]. Війни, збройні конфлікти та окупація територій часто ведуть до зростання проституції, торгівлі жінками та сексуальних посягань на жінок, що вимагає конкретних заходів захисту і покарання.

За оцінками Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців з початку військової агресії проти України близько 5 млн. осіб були змушені покинути територію України і виїхати до держав Європейського Союзу (далі – ЄС), однак, як вказують дослідники ця цифра є значно більшою і становить більше 6,5 млн [2]. Майже 90 % біженців, які прибули до ЄС – це жінки та діти.

За даними Міжнародної організації з міграції 7,1 млн. осіб були переміщені всередині країни, включаючи жінок і дітей [3]. Принагідно слід зазначити, що станом на червень 2022 р. зареєстровано близько 2300 неповнолітніх, які виїхали за межі території України без супроводу дорослих, проте міжнародні організації вважають, що вказана цифра є значно більшою. Понад 2300 дітей були викрадені і вивезені в росію [4]. Саме жінки та дівчата найчастіше піддаються найбільшому ризику під час гуманітарних криз і масового переміщення, непропорційно часто потерпають від дискримінації і насильства за гендерними ознаками та ознакою статі.

Особливо беззахисними перед негативними наслідками війни першочергово стають жінки-матері неповнолітніх дітей та вагітні жінки. Дуже часто сам стан вагітності чи наявність дитини використовується учасниками збройного конфлікту як засіб шантажу, погрози для примусу жінки вчинити певні небажані для неї дії [5, с. 302]. Генеральний секретар ОБСЄ наголошує, що протягом 2022 року динаміка росту торгівлі вагітними жінками значно зросла [6]. З метою запобігання виникнення подібних ситуацій у нормах статей Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни визначено загальні положення захисту населення, в тому числі вагітних жінок, дітей від деяких наслідків війни. Вагітні жінки та матері малолітніх дітей повинні одержувати належне харчування, в тому числі додаткове харчування, з урахуванням фізіологічних потреб, матерів малолітніх дітей повинні приймати в будь-якій установі, здатній забезпечити їх належне лікування та медичну допомогу, рівноцінну тій, що отримує населення [5, с. 302].

Особливо гострою є проблема примусової вагітності жінок. Вітчизняне законодавство регламентує процедуру сурогатного материнства. Так, відповідно до ч. 7 ст. 281 Цивільного кодексу України повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством [7, ч. 7 ст. 281]. Так працівники правоохоронних органів за підтримки міжнародного співробітництва у сфері запобігання торгівлею людьми розкрили угруповання, яке збагачувалося шляхом продажу немовлят. Зокрема для реалізації злочинного наміру злочинне угруповання здійснювали вербування жінок з метою використання останніх для примусової вагітності з використанням уразливого стану потерпілих. За три роки діяльності зловмисники одержали 1,2 млн євро прибутку.

Народжувати потерпілі виїжджали за межі території України. У документах про пологи нічого про сурогатне материнство не йшлося. В результаті реалізації незаконних дій жінок змушували видати себе за біологічних матерів та оформити відмову від батьківських прав на користь іноземних громадян [8].

Ще однією формою експлуатації є сексуальне рабство. Враховуючи, що жінки та діти є особливо вразливою категорією населення, саме вони частіше стають об'єктами зловживань сексуального характеру. Сексуальне рабство є формою насильницького залучення людей (переважно жінок та дівчат) до проституції. За такі діяння чиним кримінальним законодавством передбачено відповідальність за ст. 149 КК України («Торгівля людьми») [9, ст. 149]. Сексуальна експлуатація є одним із видів експлуатації праці людини, зокрема в галузі проституції (здійснення природних статевих актів, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинення будь-яких інших дій сексуального характеру з метою отримання доходів, а не на основі приязні чи особистої симпатії) чи в суміжних з нею сферах [10]. У сексуальне рабство можуть потрапити не лише молоді жінки, а й чоловіки, і навіть діти.

На жаль, точних статистичних даних щодо кількості жінок, які стали жертвами сексуальної експлуатації не має. Причин для цього багато. Часто самі жінки замовчують про діяння сексуального характеру, вчинювані щодо них, оскільки бояться розправи зі сторони кривдника або перебувають під владою осіб, що спричинили насильство щодо них (полон, рабство). Причиною може бути також відсутність довіри до правоохоронних органів.

Поширеною формою експлуатації людини є використання примусової праці. В умовах воєнного часу вказана проблема набула особливої актуальності. Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [11, ст. 43]. Використання примусової праці забороняється. Пунктом 1 статті 2 Конвенції Міжнародної організації праці № 29 1930 р. «Про примусову чи обов'язкову працю» передбачено, що термін «примусова чи обов'язкова праця» означає будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг [12, п. 1, ст. 2]. Заборона примусової праці також визначена у ст. 31 Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України) [13, ст. 31].

Існують випадки, що переміщеним особам, найчастіше жінкам, з дітьми пропонують прихисток приватні особи, які вимагають або примушують останніх до примусової праці: догляд за господарством або членами сім'ї. Не рідко трапляються випадки сексуального насильства.

Є звернення про те, що українських ВПО прихистили приватні особи, через них надходили виплати для наших громадян. Деякі господарі не лише примушували до виконання якихось робіт, але й контролювали свободу пересування постояльців, не дозволяли раніше чи пізніше певного часу полишати помешкання. Могли встановлювати правила, за якими з кімнати слід виходити лише двічі на день – до туалету. І якщо людина починала опиратися таким правилам, господарі погрожували залишити її виплати собі [14].

У грудні минулого року на спільній пресконференції Міністерства соціальної політики та проекту SURGe було оприлюднено статистичні дані, про те, що з початку року відкрито 123 кримінальних провадження щодо торгівлі людьми, 47 особам повідомлено про підозру, 59 визнано потерпілими. З країн Євросоюзу за міжнародним співробітництвом Європолу до Нацполіції надійшло 63 повідомлення про можливі факти торгівлі людьми стосовно громадян України [15].

Таким чином воєнні дії на території України, є тими чинниками, які негативно впливають на психічний та фізичний стан, як наслідок жінки та діти стають розгубленими, виснаженими та наляканими, а тому не можуть сприймати інформацію критично, і як наслідок легко можуть стати здобиччю для торговців людьми. Проблема торгівлі жінками та дівчатами в умовах війни є досить серйозною, тому влада повинна якомога більше звертати на це увагу та вживати всі необхідні превентивні заходи для запобігання таких випадків. Крім цього громадянки України повинні не замовчувати такі злочини, а повинні сприяти їх розкриттю. На даний момент існує немала кількість українських та міжнародних організацій, які надають допомогу у таких ситуаціях, тому якщо вам потрібна допомога, ви можете звернутись у такі інстанції за номером гарячої лінії.

Список літератури

1. Виступ генерального секретаря ООН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-2-8-miliona-bizhentsiv-guterrish/31754158.html>.
2. Резолюція Європарламенту «вплив війни проти України на жінок» 2022 року. URL: <https://jurfem.com.ua/resoluitsia-evroparlamentu-vplyv-viyny-proty-ukrainy-na-zhinok/>.
3. Intergovernmental organization in the field of migration. URL: <https://www.iom.int/news/71-million-people-displaced-war-ukraine-iom-survey>.
4. Резолюція Європарламенту «вплив війни проти України на жінок» 2022 року. URL: <https://jurfem.com.ua/resoluitsia-evroparlamentu-vplyv-viyny-proty-ukrainy-na-zhinok>.
5. Захист прав жінок в умовах збройного конфлікту. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/45.pdf.
6. Війна в Україні призвела до зростання злочинності у сфері торгівлі людьми - генсек ОБСЄ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3649211-vijna-v-ukraini-prizvela-do-zrostanna-zlocinnosti-u-sferi-torgivli-ludmi-gensek-obse.html>.
7. Цивільний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1538>.
8. В Україні розкрили банду, яка заробила на продажу немовлят іноземцям понад 1 млн євро. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/501852-v-ukraine-raskryli-bandu-kotoraya-zarabotala-na-prodazhe-mladencev-inostrancam-bolee-1-mln-evro>.
9. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n942>.
10. День боротьби з торгівлею людьми. URL: <https://khoda.gov.ua/18-zhovtnja%C2%A0---%D1%94vopejskij-den-borotbi-z-torg%D1%96vleju-ljudmi>.
11. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4303>.
12. Конвенція Міжнародної організації праці № 29 1930 р. «Про примусову чи обов'язкову працю» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#o11.
13. Кодекс законів про працю України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n185>.
14. Війна посилила ризики потрапляння в ситуацію торгівлі людьми URL: <https://lastrada.org.ua/articles/vijna-posylyla-ryzyku-potraplyannya-v-sytuatsiyu-torgivli-lyudmy.html>
15. Торгівля людьми: чому про це важливо говорити URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/02/13/252817>.

УДК 342.565.2

Лугина Є. Ю., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ТЛУМАЧЕННІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ

Закони держави регулюють найважливіші суспільні відносини та закріплюють права та обов'язки їх учасників, а неухильне їх дотримання забезпечує режим законності та правопорядку в державі. Для ефективного втілення приписів законів в різних сферах життя суспільства, необхідно розуміння всіма суб'єктами правовідносин змісту правових норм. Часто це вимагає застосування особливих механізмів реалізації норм права. Тому виник такий особливий вид діяльності як тлумачення права, результати якого сприяють розвитку системи права і законодавства.

Проблема тлумачення норм права в Україні актуалізується передусім тим, що в системі державних органів діє єдиний та незалежний орган конституційної юрисдикції – Конституційний Суд України. Його діяльність, повноваження, склад чітко окреслені Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон), що свідчить про особливе призначення цього державного органу.

Законом закріплено статус Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції, що забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції законів України та, у передбачених Конституцією України випадках, інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України (ст. 1 Закону) [1].

Отже, однією з основних функцій Конституційного Суду є забезпечення верховенства основного закону держави як нормативно-правового акту найвищої юридичної сили [2, с. 71]. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [3]. Це означає, що Конституційний Суд України збалансовує систему державної влади, й одночасно захищає фундаментальні конституційні норми від будь-яких законодавчих спотворень [2, с. 71]. З метою забезпечення верховенства права Конституційний Суд здійснює контроль за дотриманням положень Конституції усіма суб'єктами правовідносин, та здійснює їх офіційне тлумачення.

Тлумачення права поєднує в собі два ключових значення. По-перше, це певний розумовий процес, інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення змісту норм права. По-друге, воно є результатом зазначеної діяльності, що виражається у тексті, в якому розкривається, відтворюється дійсний зміст відповідних норм права [4, с. 419].

Офіційне тлумачення, що належить до повноважень виключно державних органів, і результати якого мають обов'язковий характер, здійснюється у формі нормативного або казуального тлумачення норм права [5, с. 254]. В Україні повноваженням здійснювати офіційне тлумачення наділений лише Конституційний Суд України, який ухвалює рішення після відповідного судового розгляду про тлумачення тієї чи іншої конституційної норми у випадку звернення зазначених у Конституції суб'єктів. Таке тлумачення завжди є нормативним і загальнообов'язковим [6, с. 409-410]. Нормативне тлумачення — офіційне роз'яснення, яке, як і норма права, має загальну дію, тобто поширюється на невизначене коло осіб і на необмежену кількість випадків, характеризується державною обов'язковістю. Нормативне тлумачення здійснюється Конституційним Судом України у межах провадження в справах, передбачених п. 4 ст. 13 Закону «Про Конституційний Суд України», тобто провадження щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України [7, с. 228].

Казуальне тлумачення застосовується до конкретного випадку. Воно дає змогу розширити перелік актів, що можуть стати предметом офіційного тлумачення Конституційним Судом України. Особливістю цього виду інтерпретації є те, що воно обов'язково тільки для тих осіб, у відношенні яких воно дається [8].

Відповідно до закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламенту Конституційного Суду України, затвердженого рішенням Конституційного Суду України, тлумачення Конституції та Законів України має чітку поетапну процедуру. Результати офіційного тлумачення, що здійснюється Конституційним Судом України в межах спеціальної процедури, втілюється в його рішеннях. У цих рішеннях містяться сформульовані під час тлумачення правові позиції Конституційного Суду України [7, с. 229]. Правові позиції Конституційного Суду України є прецедентами тлумачення, що становлять зразок інтерпретації відповідних положень Конституції та законів, обов'язковий при вирішенні всіх аналогічних справ, а також застосуванні відповідних конституційних чи законодавчих положень усіма суб'єктами права [9].

Діяльність Конституційного Суду України на сьогодні має велике значення, адже безпосередньо пов'язана з подоланням колізій права. Наразі поняття «колізій» є дуже актуальним для правових систем різних держав, і Україна не є винятком. Колізії між правовими нормами знижують ефективність правового регулювання. Вони становлять загрозу правопорядку, адже заважають нормальній, злагодженій роботі правової системи, уможливають порушення прав громадян, відображаються у рівні правосвідомості і правової культури суспільства. Одним із найбільш дієвих способів вирішення проблем юридичних суперечностей є тлумачення. Конституційний Суд України таким чином здатен виявити суперечливі і колізійні норми в законодавстві [8].

Важливою функцією конституційних судів є захист прав і свобод людини і громадянина. Хоча ця функція Конституційного Суду прямо не передбачена законом, але це не виключає його вагомій ролі у сфері прав та свобод людини і громадянина. Право на звернення до суду є важливою гарантією забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина. В Україні судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Тільки Конституційному Суду України надана можливість за допомогою офіційного тлумачення здійснювати контроль за відповідністю Конституції України законів та інших правових актів. Конституція надає громадянам гарантії судового захисту Конституційним Судом, зокрема, шляхом офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Отже, Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції за поданням визначених законодавством суб'єктів здійснює офіційне тлумачення законів, в результаті чого ухвалюється відповідне рішення. На нього покладається ряд правил, які становлять межі його діяльності. Офіційне тлумачення здійснюється згідно з закріпленою в законодавстві процедурою та вимагає дотримання Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України». Цей орган має виконувати тільки ті функції, що покладені на нього цими нормативно-правовими актами. Така діяльність вимагає максимальної об'єктивності, для ухвалення виваженого рішення.

Конституційний Суд України є надважливою ланкою в правовій системі нашої держави. Роль та значення його діяльності відображається в таких основних завданнях, які належать до його юрисдикції: забезпечення верховенства права в Україні, подолання юридичних колізій в праві, захист прав та свобод людини та громадянина шляхом офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Список літератури

1. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. ст. 376.
2. Богданевич Т. С. Офіційне тлумачення Основного Закону Конституційним Судом України: дис... канд. юрид. наук. 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ. К., 2019. 244 с.
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 03.05.2023).
4. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. Харків: Право. 2009. 584 с.
5. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
6. Погорілко В. Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): Монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. 652 с.
7. Шевчук, І. М. Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Т. 1 (19). 2012. С. 227-230.
8. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_17870 (дата звернення: 03.04.2023).
9. Особливості тлумачення конституції та законів. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/70696/pravo/osoblivosti_tlumachennya_konstitutsiyi_zakoniv (дата звернення: 03.05.2023).

УДК 343.985

Перетяцько К. С., студентка гр. ЮД-141

Науковий керівник: **Черненко А. П.**, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
к.ю.н., доцент

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

ПОКАЗАННЯ СВІДКА ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ

Показання свідка є одним з основних процесуальних джерел доказів у кримінальному процесі. Про важливість свідка та його показань для кримінального провадження свідчать самі визначення понять «Свідок» та «Показання». Так, відповідно до ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань [1]. Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК) [1].

Про важливість показань, в цілому і свідка у тому числі, свідчить і той факт, що показання є найпоширенішим джерелом доказів, які використовуються в кожному кримінальному провадженні. Вчені й практики зазначають, що не можливо уявити собі кримінальне провадження, в якому немає жодного допиту, для отримання показань від певного учасника кримінального процесу. І дійсно, на підставі відомостей отриманих у процесі допиту, встановлюються всі обставини злочину, які окреслені предметом доказування. Показання потребують детального дослідження, а також відповідного законодавчого забезпечення щодо чіткого порядку їх отримання та використання як джерела процесуальних доказів. Виходячи із законодавчої дефініції, ознаками показань як процесуального джерела доказів є: показання – це відомості, які надаються під час допиту (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань); показання можуть бути надані обвинуваченим, підозрюваним, потерпілим, свідком, експертом (ознака, що стосується суб'єкта надання показань); відомості, що становлять зміст показань, з посиланням на обставини, що мають значення для кримінального провадження (ознака, що стосується змісту показань) [2, с. 152]. Відсутність зазначених ознак позбавляє отриману інформацію цінності як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні.

Особливу важливість показань свідків можна пояснити аксіомою. Теоретично учасники кримінального провадження поділяються на зацікавлених у результаті справи та тих, хто виконує допоміжну роль у здійсненні кримінального провадження.

До першої групи зазвичай відносять сторони обвинувачення та захисту. Потерпілі та підозрювані прагнуть отримати особисту вигоду від кримінального провадження. Зацікавленість у результатах справи спонукає з особливою обережністю оцінювати їх показання, оскільки ця особливість може ускладнити визначення об'єктивності показань потерпілого та підозрюваного. Обидві сторони зазвичай дають показання в суді на свою користь.

Свідки, які є учасниками кримінального провадження, є допоміжним персоналом поряд з експертами, спеціалістами, перекладачами тощо. Учасники цієї групи кримінального процесу не зацікавлені в результаті справи, тому надають інформацію, максимально наближену до правди. Саме ця характеристика правового статусу свідка надає особливого значення показанням свідка при здійсненні кримінального провадження [3, с. 247].

Відомо, що показання свідків містять інформацію про події кримінального правопорушення та осіб, які мають безпосередню причетність до злочину. З цього приводу С. Ю. Задерейко класифікує показання свідків на: відомості про саму подію кримінального правопорушення – за допомогою яких відтворюються обставини кримінального

правопорушення, реконструкція подій відбувається незалежно від того, що сама подія відбулася в минулому; відомості про особистість злочинця – інформація відіграє не менш важливу роль під час розслідування кримінального правопорушення, адже конкретні обставини, які характеризують підсудного допомагають судді обрати індивідуальне покарання, яке можна застосувати до обвинуваченого [4, с. 212-213].

Частиною другою статті 65 КПК передбачено випадки, в яких особа не може бути допитана як свідок. Йдеться про осіб, які під час виконання своїх професійних обов'язків мають доступ до інформації, необхідної для кримінального провадження, осіб, щодо яких вжито заходи безпеки, захисників, юридичних представників потерпілих, цивільного позивача, цивільний відповідача тощо. Будь-яка інша фізична особа може бути викликана як свідок для давання показань. До них також відносяться малолітні та неповнолітні. Допит малолітніх і неповнолітніх як свідків має свої особливості та певні труднощі.

Перш за все, необхідно зазначити, що до категорії малолітніх свідків належать особи віком до 14 років. У процесі допиту неповнолітніх як свідків виникають ситуації, які можуть як сприяти, так і перешкоджати отриманню правдивих показань. Таким чином, свідомість малолітнього пов'язується розвитком його пізнавальних процесів. У зв'язку з цим у дитини зростає самосвідомість, прагнення до знань, а разом з цим – бажання спілкуватися з дорослими, зростає почуття відповідальності. Зазначені обставини звісно підвищують шанси неповнолітніх свідків дати правдиві показання та найбільшою мірою відтворити кримінальне правопорушення.

Важливо також знати, що психіка малолітніх знаходиться на стадії розвитку. Розумова незрілість дітей може спонукати їх до неправильного тлумачення певних обставин, за яких відбувалися злочинні дії. У цьому випадку малолітнім свідкам необхідні законні представники (батьки, опікуни, працівники спеціалізованої установи для неповнолітніх, у якій перебуває дитина), оскільки вони мають досвід спілкування з дитиною, також можуть долучити дитячих психологів, які можуть знайти індивідуальний підхід до дітей для визначення вікових психологічних особливостей, рівня розвитку, знань, життєвого досвіду, навичок логічного мислення і не менш важливо – схильності до навіювання та фантазій [5, с. 277-278].

Неповнолітніми вважаються всі особи віком до 18 років. Згідно з чинним законодавством України, неповнолітні – це особи віком від 14 до 18 років [6]. Важливим аспектом підготовки до допиту неповнолітніх є правильний вибір місця та обстановки для допиту, якщо справити гарне враження на допитуваного, то можна отримати максимально ефективний допит. По-перше, слідчим, які проводять такі розслідування, потрібен окремих кабінет. По-друге, доцільно скласти план допиту неповнолітніх із зазначенням матеріалів, які необхідно розглянути в процесі допиту, кола учасників допиту, основних питань і порядку постановки питань. По-третє, вкрай важливим видається встановлення вищезазначеного психологічного контакту, який включає наявність психологічної атмосфери, що проявляється в навколишньому середовищі, і надання достатньо правдивих показань [7, с. 58-59].

Окрім того, на наш погляд, на законність та достовірність показань свідка суттєво впливають правила проведення допиту, на яких наголошують Л. М. Лобойко та А. П. Черненко [8, с. 80-83].

Отже, показання свідка може бути використане як джерело процесуальних доказів, якщо воно є достатньо переконливим та не суперечить іншим доказам, представленим у справі. Загалом, показання свідка може бути дуже цінним процесуальним джерелом доказів у судовому процесі, але їх вага та значення залежить від багатьох факторів, таких як правдивість та точність показань, їх зв'язок з іншими доказами та загальними обставинами справи. Важливим аспектом також є допит неповнолітніх та малолітніх осіб. Такий допит продиктований віковими особливостями психіки дитини, які впливають на характер сприйняття, пам'ять і уявлення допитуваним сюжету кримінальної справи. Слід зазначити, що при допиті неповнолітніх чи малолітніх, ефективні результати можуть бути досягнуті лише за умови врахування всіх істотних ознак та належної підготовки до проведення відповідних слідчих дій.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 5 лютого 2023 р.
2. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2015. №1. С. 151-156.
3. Рогатинська Н., Вербовацька О. Процесуальні аспекти показань свідків як джерела доказів. Актуальні проблеми правознавства. 2019. №4. С. 246-251.
4. Задерейко С. Ю. Поняття та властивості показань свідка як джерела доказів. *Правове регулювання економіки*. 2018. №17. С. 209-217.
5. Шульга А. О. Морально-етичні основи допиту малолітніх свідків. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. № 1. С. 276-283.
6. Цивільні права та обов'язки неповнолітніх. Офіційний сайт Луцької райдержадміністрації. URL:<http://www.lutskadm.gov.ua/sluzhba-u-spravakh-ditei/item/8761-tsyvilni-prava-ta-obov-iazku-nerovnolitnikh> (дата звернення: 29.04.2023).
7. Данилович Н. В. Особливості допиту неповнолітніх свідків та потерпілих. Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя: зб. матеріалів доп. учасн. VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. Львів : Львів, 2018. С. 58-59.
8. Лобойко Л. М., Черненко А. П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: монографія. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2006. 168 с.

УДК 343.223

Пецій А. П., студентка гр. ЗМКПР-221

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПІДСТАВИ ПРИТЯГНЕННЯ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Метою статті є визначення підстав притягнення до юридичної відповідальності, сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою, та винятки з правил які дають змогу звільнитися від неї.

Рішення про притягнення до юридичної відповідальності завжди є важливою подією, яка здатна вплинути на юридичний, морально-психологічний, соціальний стан особи. Воно зачіпає права і свободи людини, їх недоторканність і захищеність від посягань, честь та гідність особи, її віру в справедливість і гуманність закону, професійність державних органів, що вживають всіх заходів щодо юридичної відповідальності, її обґрунтованості в кожному випадку притягнення.

Підстави юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою та повинною. Відсутність сукупності таких обставин виключає її.

Слід розрізняти підстави притягнення до юридичної відповідальності і підстави настання юридичної відповідальності.

Підстави притягнення до юридичної відповідальності — це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою. Фактичною підставою притягнення до юридичної відповідальності є склад правопорушення. Правопорушення не приводить автоматично до настання відповідальності, а служить лише підставою для притягнення до неї.

Підстави притягнення до юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою. Фактичною підставою притягнення до юридичної відповідальності є склад правопорушення. Правопорушення не приводить автоматично до настання відповідальності, а служить лише підставою для притягнення до неї. [1, с. 439].

Підставами настання юридичної відповідальності є такі обставини:

1. Юридичний факт (фактична підстава) – скоєння самого протиправного діяння за наявності всіх ознак, які утворюють склад правопорушення [2, с. 250].

2. Наявність норми права, яка забороняє таку поведінку і встановлює відповідні санкції (за її допомогою відбувається визначення складу правопорушення) – нормативна підстава.

3. Відсутність підстав для звільнення від відповідальності. Можливість звільнення від відповідальності зафіксована нормами права.

4. Наявність правозастосовного акта – рішення компетентного органу, яким покладається юридична відповідальність, визначаються її вид і засіб (наказ адміністрації, вирок суду та ін.) – процесуальна підстава.

Крім підстав які притягують до юридичної відповідальності є підстави які виключають(звільняють) юридичну відповідальність.

Підстави, що виключають юридичну відповідальність, – це спеціально визначені законом винятки з правил, згідно з якими діяння, що зберігає ззовні вигляд правопорушення, за певних обставин таким не вважається, а особа не підлягає юридичній відповідальності.

До таких підстав належать:

1. Неосудність – обумовлена хворобливим станом психіки особи її нездатність усвідомлювати свої вчинки або керувати ними під час скоєння суспільно шкідливого (небезпечного) вчинку [3, с. 379].

2. Необхідна оборона (ст. 36 ККУ) – протиправне нанесення шкоди іншій особі заради припинення правопорушення, вчиненого цією особою. При цьому не повинні бути перевищені межі необхідної оборони [4, с. 246].

3. Крайня необхідність (ст. 39 ККУ) – вид протиправної поведінки, який є припустимим у випадках усунення небезпеки, що загрожує інтересам держави, суспільства, особи або правам громадян, якщо таку небезпеку неможливо було усунути іншими засобами, а заподіяна шкода є меншою на відміну від тієї, що була відвернута.

4. Малозначущість правопорушення, яке не становить великої суспільної небезпечності – обставина, яка встановлюється за фактом ураховуються характер вчинку, умови його скоєння, відсутність як самих значних шкідливих наслідків, так і наміру їх спричинити.

5. Казус (випадок) – об'єктивно шкідливе і протиправне діяння, яке порушує права інших суб'єктів і за яке законотворець своєчасно не передбачив юридичну відповідальність (тобто мала місце прогалина в законі), тому відсутні власне юридичні підстави притягнення особи до такої відповідальності.

6. Фізичний або психічний примус (ст. 40 ККУ) – виключає відповідальність у випадках, коли особа завдає шкоди правам інших осіб унаслідок примусу, тиску з боку. Отже, в такому разі відсутньою є суб'єктивна сторона (вина) особи [5, с. 20].

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок, що юридична відповідальність не виникає безпідставно, тобто для її настання повинні бути певні причини. Тільки певна сукупність цих підстав (причин) тягне за собою юридичну відповідальність. Також, існують причини за якими людина не притягується до юридичної відповідальності, тобто ті життєві обставини, які виключають настання юридичної відповідальності.

Список літератури

1. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 439 с.

2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. С. 250.

3. Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 379.

4. Саміло Г. О. Теорія держави і права: Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. С. 246.

5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III / Редакція від 28.04.2023 // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131.

УДК 343.132

Пічугіна Н. С., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: **Осипенко І. П.**, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ВІДСУТНОСТІ ТРУПА

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що кримінально-правова охорона невід'ємних прав громадян, таких як право на життя набуває особливого значення при розслідуванні фактів посягань на життя громадян. Серед таких посягань особливо складними для розслідування є вбивства при відсутності трупа.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження тактики розслідування кримінальних правопорушень за відсутності трупа була проаналізована в працях таких вчених як Булулуков О. Ю., Борисенко І. В., Шевчук В. М. та інші.

Виклад основного матеріалу.

Тактичне рішення є однією з найважливіших частин тактичного змісту оперативно-розшукової діяльності при здійсненні кримінального провадження. Прийняття правильного тактичного рішення певною мірою залежить від того, наскільки слідчий знає методику розслідування того чи іншого виду кримінального правопорушення та як її застосовувати [2, с. 225].

Використання кримінальне правопорушення нових способів вчинення та приховування кримінальних правопорушень потребує швидкого реагування на слідчу ситуацію чи її складові. Зазначене зумовлює необхідність застосування тактичних рішень для ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Ефективне розслідування вбивств потребує застосування криміналістичних методів досудового слідства, що дозволяють отримувати об'єктивні та достовірні дані про обставини, що супроводжували кримінальне правопорушення.

До таких методів відносяться збір та аналіз слідів на місці вчинення кримінального правопорушення, дослідження речових доказів, вивчення експертних висновків та інші. У побудові методик розслідування вбивств велике практичне значення має правильність висунення слідчих версій та визначення послідовності слідчих (розшукових) дій.

Такі кримінальні правопорушення, як вбивства за відсутністю трупа приховуються фактами зникнення осіб, що створює труднощі в їх виявленні та розкритті [1, с. 88].

Проблеми, існуючі при розслідуванні означених убивств, виникають через відсутність на першому етапі розслідування, а інколи і на протязі всього періоді трупа зниклого.

У зв'язку з цим виникає низка додаткових завдань, що вирішуються слідчим як при порушенні кримінальної справи, так і при виконанні слідчих дій. Особливого значення набуває теоретична розробка питань методики та тактики розслідування названої категорії кримінальних правопорушень.

Відсутність трупа й обґрунтоване припущення про вчинення вбивства зосереджує діяльність слідчого на встановленні фактів і пошуку слідів, що дозволяють дійти висновку про вчинення вбивства [3, с. 23]. У зв'язку з відсутністю трупа у слідчих органів відсутня інформація щодо місця і часу вчинення кримінального правопорушення, а також щодо способу його вчинення і приховування.

У випадках зникнення особи, коли обставини вказують на можливість убивства, приводом для порушення кримінальної справи і розслідування є заяви чи інші дані про її зникнення. Першочерговою слідчою дією в цій ситуації є допит заявника і свідків у справі.

Під час допитів необхідно детально встановити:

- обставини зникнення особи та осіб, які володіють інформацією про зникнення особи;
- прикмети та анкетні дані зниклого безвісти;
- докладні відомості про одяг, взуття, документи, цінності та гроші, а також інші предмети, які були або могли бути у безвісти зниклого, хто про це знав;
- дані про спосіб життя зниклого, про його розпорядок дня; про її зв'язки та стосунки з іншими;
- що робив допитуваний для розшуку зниклого;
- яка думка допитуваного щодо зникнення особи, чим він це обґрунтовує, якщо він припускає, що було вчинене вбивство, хто міг його вчинити, які мотиви вбивства;
- дані про поведінку допитуваного та інших осіб після зникнення особи [4, с. 76].

Як передбачуване місце події огляду підлягає місце проживання зниклої особи, останнє місце її перебування, а також її робоче місце. Огляд необхідно проводити в усіх випадках зникнення особи. Не є винятком випадки, коли немає підозри щодо осіб, які оточували загиблого, і немає даних вважати, що якісь сліди навмисно знищені або замасковані.

При проведенні огляду пошуки мають бути в першу чергу спрямовані на виявлення слідів крові й інших слідів біологічного походження, що утворюються на місці вчинення або приховування вбивства. Сліди крові можуть знаходитися на нижніх частинах меблів, під матеріалом оббивки стільців, крісел, канап, на стінах, за шафами, сервантами, ковдрами, у щілинах між мостинами, між плінтусом і підлогою.

Специфіка розслідування вбивств за відсутності трупа полягає в тому, що поряд із версією про вбивство особи паралельно перевіряється версія проте, що вона жива і ведеться її розшук.

У процесі розслідування зниклої особи, слідчий повинен скласти план розшуку трупа відповідно до місця його можливого приховання. Це може включати розіслання запитів, наведення довідок, використання всіх засобів процесуального та оперативно-розшукового характеру, необхідних для вирішення цього завдання.

Суттєву допомогу в розшуку трупа може надати звернення до населення через засоби масової інформації, наприклад, телебачення, радіо, газети та інтернет, з повідомленням необхідних вихідних даних.

Це може включати фотографії зниклої особи, опис одягу, знаки відрізнення та будь-яку іншу корисну інформацію, яка може допомогти знайти труп [5, с. 46].

Крім того, розшук трупа зниклої особи може включати проведення перевірки за картотекою невпізнаних трупів, які були виявлені після зникнення особи. Це може вимагати звернення до місцевих моргів та інших медичних установ для отримання інформації про невпізнаних трупів, які знайшли в цей період.

Важливо мати на увазі, що розшук трупа зниклої особи може бути складним та часом-трудомістким процесом. Слідчий повинен використовувати всі доступні засоби та ресурси, щоб знайти труп та встановити причини смерті.

Висновки. Отож, вбивства за відсутності трупа є одним із найскладніших кримінальних правопорушень для розслідування. У таких випадках, слідчі повинні вирішувати низку додаткових завдань для забезпечення успішного розслідування.

Одним з найбільших завдань у розслідуванні вбивств за відсутності трупа є встановлення факту зникнення людини. Це може бути дуже складно, оскільки іноді немає очевидних доказів про те, що людина була вбита або що вона зникла проти своєї волі. У таких випадках слідчі повинні використовувати всі можливі джерела інформації, такі як свідчення свідків, аналіз мобільних даних та інші методи.

Крім того, слідчі повинні провести дослідження, щоб з'ясувати можливі мотиви кримінальне правопорушення та ідентифікувати підозрюваних. Це може включати аналіз зв'язків потенційних підозрюваних з жертвою, їхніх місць перебування та інших доказів, які можуть свідчити про їхню причетність до зникнення.

Також важливим є використання сучасних технологій у розслідуванні вбивств за відсутності трупа. Наприклад, цифрові технології можуть допомогти відновити маршрут останньої подорожі жертви та визначити можливі місця, де труп може бути прихований.

Список літератури

1. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
2. Шевчук В. М. Теоретичні засади формування тактичних операцій у криміналістиці. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 223–229.
3. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. Віктор Шевчук упоряд.: Н. А. Чмутова. – Харків : Право, 2020. 1280 с.
4. Булулуков О.Ю. Типові слідчі версії по справі про вбивство у зв'язку зі зникненням особи потерпілого // Актуал. вопр. совершенствования законодательства и правоприменительной деятельности: Крат. тез. докл. и науч. сообщ. межрегион. науч. конф. - Харьков: Нац. юрид акад. Украины, 1996. С. 75-77.
5. Борисенко І. В., Булулуков О. Ю. Особливості прийняття тактичних рішень при розслідуванні окремих видів убивств. *Сучасні проблеми криміналістики*. 2019. № 20. С. 45-61

УДК 349.2

Руденко А. О., студентка гр. КЮ-212

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В ШЛЮБ

Після прийняття Конвенції Ради Європи багато країн Європи запровадили інститут кримінальної відповідальності за примушування до шлюбу. Україна, котра обрала курс на євроінтеграцію, також приєдналася до цього заходу, прийнявши Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», яким додано статтю 151-2 до Розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України щодо примушування до шлюбу [2].

Криміналізація цього діяння відповідає ст. 37 Стамбульської Конвенції, окремі положення якої Україна вже імплементувала в кримінальне законодавство (щодо сімейного насильства, сексуальних злочинів, незаконних абортів та ін.) [1]. Незважаючи на те, що головна мета цього міжнародного документа – захист прав жінок, багато норм однаково поширюються і на чоловіків. У тому числі потерпілим від примусу до шлюбу може бути особа будь-якої статі.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 151-2 Кримінального кодексу України є воля, честь і гідність особи, зокрема, у сімейних взаєминах. Потерпілою особою може бути як особа, що досягла шлюбного віку, так й особа, що не досягла такого віку незалежно від статі.

Об'єктивною стороною примушування до шлюбу є дії, які можуть бути у таких формах:

- змушення особи вступити у шлюб;
- змушення особи залишатися в примусово укладеному шлюбі;
- змушення особи вступати у спільне життя без шлюбу;
- змушення особи залишатися в такому спільному житті;
- спонування особи до переїзду в іншу країну з метою вступу у шлюб або спільне життя без шлюбу, або з метою продовження примусово укладеного шлюбу або спільного життя.

Суб'єкт злочину загальний. Зазвичай ним є особа, яка має сімейну владу над потерпілою особою (батько, дід, мати). А якщо брати цю ситуацію до уваги із суб'єктивної сторони, то злочин може бути вчинений лише умисно. При цьому мотив і мета вчинюваних дій на кваліфікацію не впливають.

Примушення до шлюбу з суб'єктивної сторони є прямим умислом, який полягає в змушенні потерпілої сторони укласти шлюб проти її волі, порушуючи закон. Суд може вважати винним того, хто мав свідомість про неправомірний характер своїх дій.

Для підтвердження провини, суд може враховувати мотивацію винуватця, таку як матеріальна вигода, уникнення обов'язку утримувати дочку чи сина, особисті стосунки, дотримання традицій та моральних норм тощо.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 151-2) є: – повторність; – попередня змова групи осіб; – учинення злочину щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством [3, с. 44]

Особливості кримінально-правової кваліфікації примушування до шлюбу, склад якого передбаченого ст. 151-2 КК України, можуть бути визначені лише в рамках виконання завдань кримінально-правової кваліфікації як основної форми кримінально-правових відносин.

Зокрема, кваліфікація діяння, як зазначають науковці, загалом є основною в процесі застосування кримінального закону, так як застосування кримінально-правових норм зрештою зводиться до двох головних дій: кваліфікації посягання та призначення покарання.

Отож, більшість країн світу прийняли кримінальні закони, які забороняють примушення взагалі та примус до шлюбу зокрема. Ця тенденція відповідає міжнародній практиці та міжнародним конвенціям, які спрямовані на боротьбу з примусовим укладанням шлюбу як незаконною практикою.

Тому, на мою думку, криміналізація примушування до шлюбу Україною є вірним та доцільним рішенням, котре сприяє гармонізації національного кримінального законодавства як з міжнародними кримінально-правовими стандартами загалом, так і європейським законодавством зокрема.

Список літератури

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами {Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

3. Камінський П. В. Кримінально-правова характеристика за примушування до шлюбу: порівняльно-правове дослідження : дис...доктора філос. / Камінський, Петро Валерійович ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. 184 с.

УДК 343.28/.29-0.53.6

Рябус Л. С., студентка гр. КЮ-212

Піднебесна О. Г., студентка гр. КЮ-193

Науковий керівник: **Коломієць Н. В.**, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя, д.ю.н., професор

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ

Основні засади накладення покарання на неповнолітніх базуються на ідеології розгляду неповнолітнього як «особливого» суб'єкта кримінально-правових відносин, що потребує додаткової уваги та ретельного відображення в нормах кримінального права. Особливо це стосується дуалізму становища неповнолітнього порушника закону, який у більшості випадків є не лише правопорушником, але й потерпілим від жорстокого поводження, втягнення у жебрацтво, пияцтво та іншу антигромадську діяльність, або загалом стає жертвою кримінального впливу раніше судимих осіб.

Особливість неповнолітніх як суб'єктів кримінально-правових відносин починається з встановлення віку кримінальної відповідальності. Перш за все, необхідно відзначити, що кримінальна відповідальність, як різновид соціальної відповідальності, передбачає наявність у особи здатності усвідомлювати свої дії, керувати ними, співвідносити свої вчинки із загальноприйнятими нормами поведінки, а також розуміти причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та можливими наслідками.

Отже, відповідальність за свої дії може настати не відразу після народження людини, а лише після того, коли вона засвоїть комплекс знань про закони розвитку природи та суспільства і набуде навичок поведінки в суспільстві, що визначає досягнення відповідного рівня соціалізації [1, с. 11].

У встановленні загального віку настання кримінальної відповідальності в 16 років з урахуванням уявлень про соціальну зрілість особи, законодавець також передбачив мінімальний вік кримінальної відповідальності - 14 років за кримінальні правопорушення, сутність яких зрозуміла і 14-річній особі. 14-річний вік є оптимальним віковим порогом кримінальної відповідальності, на думку більшості дослідників. Однак, останнім часом широко обговорюється питання доцільності не тільки зниження віку кримінальної відповідальності, але й встановлення можливості застосування правил відповідальності неповнолітніх на молодь до 21 року з урахуванням розумових особливостей, характеристик соціалізації та інтеріорізації відповідних норм права з боку підлітків та молодих осіб [2].

Слід відзначити, що перелік покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, значно обмежений порівняно з тим, що може бути застосовано до осіб, які досягли повноліття. Це можна підтвердити, переглянувши статтю 98 Кримінального кодексу України, де зазначені основні види покарань для неповнолітніх, такі як штраф, громадські та виправні роботи, арешт та позбавлення волі [3].

У частині 2 статті 98 КК України вказані додаткові види покарань, такі як штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [3]. Однак, варто зазначити, що в застосуванні покарань до неповнолітніх є особливі елементи порівняно з повнолітніми. Зокрема, згідно з частиною 1 статті 99 КК України, штраф може бути застосований до неповнолітнього лише в разі, якщо він має власний прибуток, кошти або майно, на яке можна звернути стягнення [3].

Суд може застосовувати такі види покарань до осіб, які були визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення:

– штраф - це грошове стягнення, яке суд накладає у випадках і розмірах, передбачених Особливою частиною Кодексу;

– позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;

- позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- громадські роботи - це виконання засудженим безоплатних суспільно корисних робіт у вільний від роботи чи навчання час, але не більш як чотири години на день;
- виправні роботи виконуються засудженим на місці його роботи. Частка заробітку засудженого, яка йде на відшкодування державі, встановлюється вироком суду і може становити від 10 до 20 %. Цей вид покарання не застосовується до жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, вагітних жінок, непрацездатних осіб, осіб, які не досягли 16-річного віку, та тих, що досягли пенсійного віку. Якщо особа стала непрацездатною після вироку, то виправні роботи можуть бути замінені штрафом;
- службові обмеження застосовуються до засуджених військовослужбовців, окрім військовослужбовців строкової служби;
- конфіскація майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, що належить засудженому;
- арешт передбачає тримання засудженого в умовах ізоляції. Цей вид покарання не застосовується до осіб віком до 16 років, вагітних жінок і жінок, які мають дітей до 7 років;
- обмеження волі - це вид покарання, при якому особа знаходиться під наглядом та працює у кримінально-виконавчій установі відкритого типу без ізоляції від суспільства. Цей вид покарання зазвичай не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок та жінок, що мають дітей віком до 14 років, осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та інвалідів першої і другої групи;
- тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців є видом покарання, який застосовується до військовослужбовців, які проходять строкову службу, військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом, та осіб офіцерського складу;
- позбавлення волі на певний строк - це вид покарання, при якому засуджений знаходиться в ізоляції та перебуває під наглядом у кримінально-виконавчій установі закритого типу на певний строк;
- встановлення довічного позбавлення волі передбачено за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується виключно за умови, що це передбачено Кодексом і якщо суд вважає, що застосування позбавлення волі на певний строк неможливе. Водночас, довічне позбавлення волі не може бути застосоване до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у віці до 18 років, осіб, які на момент вироку належать до вікової категорії понад 65 років, а також до жінок, які перебували у стані вагітності на момент вчинення кримінального правопорушення або винесення вироку.

Система покарань для неповнолітніх правопорушників є особливою, оскільки передбачає законодавче зменшення кількості видів покарань, скорочення строків і зменшення розмірів покарання (згідно зі статтею 98 Кримінального кодексу України). Ця система є системою послідовності, де від найменш тяжкого до найбільш суворого покарання.

Закон передбачає вичерпний перелік видів покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх. Згідно з частиною 1 статті 98 Кримінального кодексу України, основні види покарань для неповнолітніх є наступні:

- штраф;
- громадські роботи;
- виправні роботи;
- арешт;
- позбавлення волі на певний строк.

Відповідно до частини 2 цієї статті, до неповнолітнього можуть бути застосовані додаткові покарання, такі як штраф або позбавлення права займати певну посаду або займатися певною діяльністю [3].

У неповнолітніх не можуть бути застосовані такі види покарань, як конфіскація майна, обмеження волі, а також довічне позбавлення волі. Крім того, неповнолітнім не можуть бути

призначені такі специфічні покарання, як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, службові обмеження для військовослужбовців, а також тримання в дисциплінарному батальйоні.

Якщо взяти до уваги види покарань, такі як громадські та виправні роботи, то можна побачити, що і в цьому випадку передбачені пом'якшення. Зокрема, згідно зі статтею 100 Кримінального кодексу України, строки цих покарань значно скорочені:

– громадські роботи можуть бути призначені на строк від 30 до 120 годин і полягають у виконанні робіт у вільний від навчання чи основної роботи час, при цьому тривалість робіт не може перевищувати 2 годин на день;

– строк виправних робіт визначається від 2 місяців до 1 року, а їх виконання проводиться за місцем роботи [3].

Якщо розглядати арешт як вид покарання для неповнолітніх, то законодавство встановлюється відповідно до статті 101 Кримінального кодексу України, де передбачене утримання неповнолітнього в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від 15 до 45 діб.

Отже, у випадку з неповнолітніми, які були визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення, суд фактично застосовує, як правило, лише позбавлення волі, оскільки законодавець передбачив лише п'ять основних видів покарання, а громадські роботи, виправні роботи та арешт не застосовуються до осіб, які не досягли 16-річного віку згідно з Кримінальним кодексом України. Ця проблема особливо гостро стосується осіб, яким ще не виповнилося 16 років, оскільки суд може застосовувати до них лише штраф та позбавлення волі на певний строк [4].

З урахуванням цього факту можна стверджувати, що система покарань для повнолітніх громадян є більш гуманною, ніж система покарань для неповнолітніх, що вчинили кримінальне правопорушення. Тому, на нашу думку, більш доцільним є розширення переліку видів покарань для неповнолітніх, включаючи ті покарання, що передбачені для дорослих правопорушників зі зменшенням строків та розмірів покарань.

Однією з помітних проблем є те, що перелік покарань для неповнолітніх не містить жодних спеціальних покарань, які можна було б застосовувати тільки до цієї категорії осіб. Тому можна розширити систему покарань за рахунок введення нових додаткових покарань, наприклад, обов'язку неповнолітнього, який досяг 14-річного віку, відшкодувати завдані збитки або усувати їх власною працею, або виконувати компенсаційні роботи на користь потерпілого за його згодою, а також обов'язку неповнолітнього, який досяг 14-річного віку, відвідувати соціальну навчальну програму.

Список літератури

1. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. Київ : Фонд «Прав. ініціатива», 2003. 156 с.

2. Ковтун Н. Я. Поняття, система та види покарань для неповнолітніх за Кримінальним кодексом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право. Львів, 2010. 20 с.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2021 № 2341-III. Дата оновлення: 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

4. Назимко Є. С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 36 с.

УДК 343.131

Сарана В. В., студентка гр. ЮД-141

Науковий керівник: **Черненко А. П.**, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
к.ю.н., доцент

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)*

РОЛЬ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) «кримінальне провадження - досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння. Звісно, кримінальне провадження це процесуальна діяльність, у першу чергу, органів досудового розслідування (слідчого, дізнавача, прокурора), слідчого судді і суду у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення. Разом з тим до кримінального провадження залучаються й інші учасники кримінального процесу. У порівнянні з державними органами та їх посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, не менш важливу роль відіграє й захисник. Відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК «Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)» [1]. У наведеній цитаті КПК по суті передбачає вичерпний перелік осіб, яким адвокат, надаючи послугу із захисту, набуває статусу захисника. Проте, на наш погляд, у чинному КПК України з'явилася ще одна обставина, яка може бути потенційною підставою залучення адвоката як захисника. Вважаємо, такою обставиною є запровадження в Україні воєнного стану, що обумовило певне обмеження прав громадян, так або інакше, залучених державними органами до кримінального провадження в районі або на території де запроваджено особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615 КПК).

Аналіз норм ст. 615 КПК свідчить про те, що права громадян під час особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану суттєво звужуються порівняно із звичайними умовами кримінального провадження. У таких умовах на стадії досудового розслідування ще більше звужується положення засади змагальності та й можливості сторони захисту у процесі доказування. Саме ці обставини й повинні, на нашу думку, розглядатися як додаткова підстава обов'язкової участі захисника.

У зв'язку зі вказаними змінами в законодавстві, під час досудового розслідування в умовах воєнного стану захисникам слід надати можливість працювати та захищати інтереси клієнта у дистанційному форматі із застосуванням технічних засобів. Певна річ, ми розуміємо, що при цьому можуть спостерігатися порушення умов конфіденційності спілкування захисника із підзахисним через можливість втручання у технічні пристрої, за допомогою яких здійснюватиметься таке спілкування, але його відсутність більш шкідлива для підзахисного. Звісно, із законодавчої та й технічної точки зору, може бути гарантована відсутність можливості такого втручання.

Ще однією проблемою дистанційного спілкування захисника з клієнтом є відсутність впевненості захисника в тому, що його клієнт не перебуває під час їх спілкування під впливом психічного чи фізичного примусу. Окрім того, реалізація завдань захисника з представництва інтересів юридичних чи фізичних осіб у судах в умовах воєнного стану ускладнюється ще й проблемами з інформування учасників про проведення судових засідань, бо доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень призупиняється. Також слід звернути увагу й на реалії воєнного стану щодо певних обмежень спілкування між учасниками кримінального провадження через певні проблеми у роботі засобів зв'язку.

З введенням воєнного стану певним чином обмежується право захисника адвоката, яке передбачено ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо адвокатського запиту [2]. Звісно, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а саме стаття 20 названого нормативно-правового акту передбачає деякі обмеження щодо правового статусу всіх громадян, а також обмеження прав людини та законних інтересів юридичних осіб [3]. Ці обмеження певним чином стосуються й захисника, але, на нашу думку, це не зовсім відповідає приписам Конституції України. Так, статтею 131 та ч. 2 ст. 64 Конституції України закріплено, що для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура, при цьому діє норма, згідно з якою ні в якому разі, навіть і у період воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина.

Вчені А. П. Черненко та А. Г. Шиян наводять переконливі приклади важливості захисної діяльності: «Побиття, удушення, електрошокер до геніталій – такі засоби переконання застосовували правоохоронці, аби пан Тарасов зізнався у крадіжці авто. Також поліцейські схилили заявника відмовитись від послуг адвоката, який, скоріше за все, завадив би такому «ефективному» розслідуванню». Пропонують розширити можливості сторони захисту у доказуванні під час кримінального провадження [4, с. 304]. Ми цілком погоджуємося з висновками авторів та наголошуємо, що захисна діяльність в умовах воєнного стану є ще більш необхідною.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене можна зробити висновок, що захист, з погляду на важливість його функції у кримінальному процесі, має особливе значення у період оголошення воєнного стану, проте правовим статусом воєнного стану його діяльність певним чином ускладнилася, що суттєво позначилася на можливостях реалізації захистом правничої допомоги, а це у свою чергу впливає на обсяг прав людини. Вважаємо, що у воєнний час необхідно закріпити на законодавчому рівні норми які б не обмежували захисну діяльність в особливих умовах.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст. 282) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Черненко А. П., Шиян А. Г. Роль захисника-адвоката у доказуванні під час кримінального провадження / Порівняльно-аналітичне право електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015. № 5. С. 303-306.

УДК 343.983.2:343.148

Скуміна Х. П., студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: **Осипенко І. П.**, ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПІДСТАВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА СТРОКИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проведення судових експертиз завжди буде мати важливе значення у кримінальному провадженні, адже права і свободи людини та гарантії визначають саме спрямованість діяльності держави. Щоб все було вірно, експертизи проводяться експертами на основі спеціальних знань та на науковому підґрунті з метою вивчення відомостей про факти, що мають істотне значення для правильного вирішення справи, що дуже важливо.

Мета дослідження є розгляд підстав призначення та строки проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.

На початку доповіді перед визначенням щодо підстав та строків проведення судових експертиз у кримінальному провадженні, спочатку з'ясуємо саме поняття, що таке судова експертиза.

І так, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

На висновку з цього визначення судової експертизи можна зазначити, що вона проводиться експертом для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду.

Щодо самого призначення судової експертизи, ми вже знаємо за зверненням якої сторони вона проводиться, отже тепер слід з'ясувати підстави даного призначення.

Будь-яка процесуальна слідча дія, а проведення судової експертизи є слідчою (судовою) дією, може бути здійснена лише при наявності фактичної і юридичної підстави. Фактичні підстави для проведення слідчої дії у спеціальній літературі розуміються однаково, попри певні відмінності у формулюваннях. Це фактичні дані, що диктують необхідність виконання конкретних дій в інтересах встановлення істини в справі [2, с. 132].

За змістом фактичного матеріалу на якому будується версія, включається:

- інформація, що безпосередньо виникла при вчиненні злочину й одержана з усіх матеріальних та ідеальних слідів-відображень;
- інформація, не пов'язана з конкретною подією.

Загальні підстави для проведення слідчих дій сформульовані у ч. 1 і 2 ст. 223 КПК й конкретизуються законодавцем у статтях, які регламентують окремі слідчі дії.

У КПК сформульована і фактична підстава для проведення судової експертизи, а саме до ч. 2 ст. 242, ми можемо побачити цей перелік. Він включає:

- встановлення причин смерті;
- встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Процедура призначення та проведення експертиз у кримінальному судочинстві України за останні роки неодноразово зазнавала також певних змін.

Зміни дозволять прискорити призначення експертиз стороною обвинувачення, зменшать кількість документів що готуються слідчим і прокурором. За внесеними змінами, слідчий суддя зможе призначати експертизу тільки за клопотанням сторони захисту, у передбачених законом випадках [3].

Крім того, порядок залучення експерта, передбачений ст. 243 КПК України, доповнено положенням про право сторони захисту самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Але, звісно, процесуальний порядок призначення експертиз має бути доопрацьований [4].

Звісно, дана справа має свій обмежений час, або іншими словами – строк. Щодо строків проведення судових експертиз, то тут, по-перше, строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи і не повинен перевищувати 90 календарних днів.

По-друге, у випадку значного завантаження експерта більший розумний строк устанавлюється за письмовою домовленістю з органом, який призначив експертизу, після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Також слід зауважити, що час попереднього вивчення матеріалів не повинен перевищувати п'ятнадцяти робочих днів [5].

Ще треба додати про строки такої інформації, що строк починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи. У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, усунення недоліків, допущених органом, який призначив експертизу [5].

Підсумовуючи все вище, можемо сказати, що судова експертиза і її проведення є дуже відповідальною роботою якою займаються спеціальні люди з потрібними для цього знаннями. Щодо судової експертизи у кримінальному провадженні, то тут ми визначили за яких саме підстав вона може бути призначена, за чийм саме зверненням та також визначили фактичні підстави. Також з'ясували строки експертизи, тобто який саме час відводиться на цю роботу, та що відбувається, і як діяти, якщо експерт завантажений.

Список літератури

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 25.04.2023).

2. Калужна О. М. Фактичні підстави проведення судової експертизи в кримінальному судочинстві. Серія Право. Випуск 36. Том 2. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016. С. 130-137.

3. Призначення та проведення судових експертиз: останні зміни до КПК України: веб-сайт. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/105.pdf (дата звернення 26.04.2023).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2256> (дата звернення 26.04.2023).

5. Строк проведення судової : веб-сайт. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/strok-provedennya-sudovoyi-ekspertyzy-ne-bilshe-90-dniv/> (дата звернення 27.04.2023).

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

УДК 347.96

Бровко А. В., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: **Нітченко А. Г.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПРИНЦИПИ, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми полягає в тому, що вона стосується основних принципів, завдань і функцій, які визначають роль та ефективність юридичної практики в сучасному світі. Знання про принципи, завдання та функції допомагають вдосконалювати правову систему, забезпечувати справедливість і зберігати законність у суспільстві.

Основними принципами юридичної практичної діяльності вважають основні засади, вихідні положення, ідеї, які є орієнтирами, вимогами її здійснення, відбивають сутнісні властивості права [1, с. 245].

Принципи юридичної практичної діяльності народжуються з принципів права і виступають як їх деталізація та конкретизація. Вони мають важливе значення в структурі правової системи, механізмі правового регулювання та правосвідомості через свою універсальність та абстрактне відображення закономірностей соціальної дійсності [2, с. 26].

Для кращого розуміння сутності принципів юридичної практичної діяльності розглянемо Національну поліцію України як приклад. Під принципами діяльності Національної поліції України розуміються фундаментальні та керівні концепції, що визначають суть поліцейської діяльності як державного органу і в основу яких покладено формування відповідних правил поведінки у сфері поліцейської роботи [3, с. 122].

Закон України «Про Національну поліцію» визначає ряд принципів, серед яких особливо важливим є принцип верховенства права. Цей принцип є втіленням із Конституції України, яка у статті 3 закріплює, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Зміст та напрямки діяльності держави визначаються правами та свободами людини та їх гарантіями. Держава несе відповідальність перед особою за свої дії. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4]. Як зазначає В. Тертишник, верховенство права – це система державного та суспільного устрою, де пріоритет надається правам і свободам людини, органи влади перебувають під владою закону, влада обмежується правом, а право, в свою чергу, створює таку систему правовідносин, за якої максимально усуваються можливості для свавілля чиновників, а також діють загальнодозвільний та спеціальнодозвільний принципи: людина може робити все, що законом не заборонено, а чиновники можуть робити тільки те і так, що і як передбачено законом [5, с. 17].

Наступним необхідно згадати принцип дотримання прав і свобод людини, він має нерозривний зв'язок з обов'язковістю та забезпеченням реалізації прав і свобод відповідно до вимог законодавства. Закон чітко визначає, що поліція має право обмежувати права і свободи людини лише у виняткових випадках, передбачених законом, з урахуванням встановлених підстав і способів. Будь-яке жорстоке, нелюдське або принижуюче поведіння, а також будь-яке формування або застосування покарання, що посягає на гідність і честь людини, є забороненими. Принцип законності як основи діяльності поліції не є новим явищем. Він відображає загальноприйняте положення, згідно з яким поліція зобов'язана діяти відповідно до закону, тобто дотримуватися його вимог і виконувати його. Щодо принципу відкритості та прозорості, то він має вирішальне значення у формуванні довіри населення до поліції. Цей принцип повністю розкривається шляхом публічного висвітлення діяльності поліції через засоби масової інформації або на офіційному веб-порталі центрального органу управління поліції.

Головною метою юридичної практичної діяльності є захист прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права, сприяння встановленню і пріоритету загальнолюдських цінностей та права в суспільстві, а також забезпечення правомірності дій суб'єктів права та збереження правопорядку.

Мета юридичної практичної діяльності виражається у її завданнях, які чітко визначаються відповідними законодавчими актами.

Приклади нормативно визначених завдань юридичної практичної діяльності в різних сферах можуть бути наступними: для адвокатури характерне надання юридичної допомоги та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства та юридичних осіб; для поліції - забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав, свобод і законних інтересів, запобігання правопорушенням та їх розслідування, збереження громадського порядку, розкриття злочинів, розшук злочинців, забезпечення безпеки дорожнього руху, захист власності від злочинних посягань, виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень, надання соціальної та правової допомоги громадянам та сприяння виконанню обов'язків державних органів, підприємств, установ і організацій; на Службу безпеки України покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від зовнішніх загроз, запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності в управлінні, економіці та інших сферах, які становлять загрозу життєво важливим інтересам України [6, с. 101].

Соціальне призначення юридичної практичної діяльності, її роль у правовій системі та вплив на суспільні відносини відображаються у функціях, які вона виконує. Функції юридичної практичної діяльності можна розділити на соціальні та спеціально-правові.

Соціальні функції включають: ідеологічну функцію, що полягає в формуванні і поширенні правових цінностей, принципів та світогляду; економічну функцію, спрямовану на підтримку розвитку економічних відносин та створення сприятливого інвестиційного клімату; політичну функцію, яка забезпечує правову підтримку політичних процесів і демократичного устрою; управлінську функцію, що передбачає забезпечення правового регулювання в усіх сферах державного управління; виховну функцію, спрямовану на формування правової свідомості та культури громадян [6, с. 102].

Спеціально-правові функції, зокрема регулятивна і охоронна, визначають вплив юридичної практичної діяльності на суспільні відносини. Регулятивна функція спрямована на упорядкування соціальних взаємодій, захист прав і законних інтересів суб'єктів права. Охоронна функція спрямована на захист позитивних соціальних взаємодій від шкідливих та небезпечних дій, відновлення порушених прав і свобод.

Згідно з Н. П. Свиридовим, до нормативно визначених функцій юридичної практичної діяльності належить експерт-криміналіст [6, с. 102]. Експерт-криміналіст здійснює криміналістичні експертизи; консультує працівників правоохоронних та судових органів; бере участь у проведенні слідчих дій; фіксує і забезпечує цілісність речових доказів у кримінальних справах.

У підсумку можна зазначити, що принципи, завдання та функції юридичної практичної діяльності відіграють важливу роль у правовій системі та суспільстві загалом. Принципи права, як основа юридичної практики, визначають універсальні та абстрактні закономірності соціальної дійсності і забезпечують її правильне функціонування. Отже, розуміння принципів, завдань та функцій юридичної практичної діяльності є необхідним для забезпечення ефективного функціонування правової системи та забезпечення захисту прав та свобод громадян.

Список літератури

1. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія. Київ: ВІРА-Р, 1999. 506 с.

2. Гусарев С. Д. Характеристика поняття та основних принципів юридичної практичної діяльності. Наукові записки. Том 38. Юридичні науки. 2005. С. 23-28.
3. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності національної поліції України. Адміністративне право і процес. 2019. С. 120-124.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 432 с.
6. Ухач В. З. Юридична деонтологія і професійна етика: Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 335 с.

УДК 342.5

Васько В. В., студентка гр. ПД-221

Науковий керівник: **Марущак Н. В.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ОРГАН ДЕРЖАВИ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Орган держави можна визначити як організовану відповідним чином групу людей, які здійснюють діяльність у певній сфері, в межах своєї компетенції, та приймають участь у процесі реалізації відповідних державних функцій.

Органи держави наділені відповідними державно-владними повноваженнями, а саме: мають право ухвалювати управлінські рішення; видавати розпорядження; контролювати виконання; карати за порушення закону, тощо.

Слушною, на нашу думку, є твердження, що будь-який орган держави є відносно самостійною, структурно незалежною ланкою державного апарату, утворюється державою з метою здійснення чітко встановленого виду діяльності. Кожен орган держави наділений відповідним обсягом повноважень, в процесі здійснення своїх функцій покладається на організаційну, матеріальну та примусову силу держави [1, с. 74].

Відповідно до своїх повноважень органи держави здійснюють властиві їм функції. Тобто, органи держави виконують покладені на них функції та одночасно приймають участь у реалізації державних функцій.

З метою реалізації функцій держави органи держави мають спеціальну структуру та відповідні засоби матеріального, господарського та організаційного забезпечення, які акумулюються в системі державних підприємств, організацій та установ. Такі державні підприємства та установи хоч і не наділені державно-владними повноваженнями та не є органами держави, але на систематичній основі виконують поточну державну діяльність [2, с. 104].

Реалізація діяльності органів держави відбувається через громадян України, оскільки на державну службу можуть бути прийняті тільки громадяни України, які представляють собою сукупність державних службовців. Тобто, це сукупність спеціально підготовлених, професійних управлінців, які здійснюють державно-владну діяльність у системі державного апарату [3, с. 94].

Більшість дослідників даної проблематики називають такі основні ознаки державних органів: вони є первинними елементами державного апарату; мають державно-владні повноваження; є структурно відокремленими колективами державних службовців; органи держави взаємодіють між собою у процесі реалізації своїх повноважень; мають організаційні структури, територіальні масштаби діяльності, системи службової підзвітності і службову дисципліну.

Одним з найважливіших принципів, що характеризують органи держави є розподіл влади. Згідно з ним, в державі повинні бути створенні законодавча, виконавча та судова гілки влади, які мають бути незалежні одна від одної.

Законодавча гілка влади наділена повноваженнями у сфері прийняття, зміни або скасування законів. Основними завданнями законодавчої гілки влади є: законотворчість, представництво інтересів усіх верств населення для збалансованого розвитку держави; контроль за виконавчою гілкою влади щодо покладених на неї обов'язків; утворення, реорганізація та ліквідація органів державної влади й державних установ.

Органом законодавчої влади є парламент і його основними функціями є законодавча, установча, контрольна, представницька та фінансова.

Інша гілка влади виконавча представляє собою єдину систему виконавчо-розпорядчих органів, що здійснюють безпосереднє управління державними справами [4, с. 70].

Виконавча влада здійснюється урядом. В Україні це - Кабінет Міністрів. До системи виконавчої влади входять: центральні органи - міністерства; державні комітети та інші відомства; місцеві державні адміністрації. Вони здійснюють такі функції: регулювання зв'язків між структурними утвореннями; перетворення політичних проблем на організаційно-правові завдання, плани, програми; практична реалізація законів у загальнодержавному масштабі.

Основними ознаками виконавчої влади, на нашу думку, є такі: відносна самостійність у системі єдиної державної влади; організаційний характер впливу на суспільні відносини; організаційна оформленість її носіїв; системність суб'єктів; професіоналізм; універсальність існування в часі та просторі.

Третьою гілкою влади є судова влада. У розділі «Судова влада» який знаходиться в Конституції України закріплені норми, що визначають компетенцію та принципи судів.

Судова влада здійснюється шляхом конституційного, цивільного, адміністративного та кримінального судочинства. Судочинство передбачає законодавче регулювання всього порядку діяльності суду шляхом встановлення процесуальної процедури, що гарантує права та свободи особи, законність і справедливість рішень суду [6, с. 84].

Основною функцією судової влади є правосуддя, як особливий вид державної діяльності, яку проводить суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях адміністративних, кримінальних, цивільних та господарських справ. Також судова влада здійснює функцію захисту прав і свобод людини і громадянина та функцію стримування двох інших гілок влади.

Отже, орган держави - це складова частина державного механізму, яка має відповідно до закону власну структуру, чітко встановлені повноваження, щодо управління конкретною сферою суспільного життя, крім того державні органи органічно взаємодіють з іншими частинами державного механізму та поділяються, в залежності від принципу поділу влади, на органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

Список літератури

1. Лебедева В. В. Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2021. № 5 (57). С. 71-80.
2. Боняк В. О., Лантух І. С. Теорія держави і права. Збірник тестових завдань. Частина І: Навч.-метод. посібник. Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 326 с.
3. Бандурка О. М., Бурдін М. Ю., Головка О. М. Теорія держави та права України: підручник та ін. Харків: Майдан, 2018. 416 с.
4. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
5. Мороз С.П. Теорія держави: навч. посіб. Дніпропетровськ: Університет митної справи та фінансів, 2016. 119 с.
6. Гусарев С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія держави та права: навч. посіб. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

УДК 340.15

Гордієнко О. О., студентка гр. КЮ-221

Науковий керівник: **Козинець О. Г.**, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВО ВЛАСНОСТІ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ

Право власності в будь-якій системі права (в тому числі й у Римі) є центральним правовим інститутом, який визначає характер усіх інших інститутів приватного права (договорів, сім'ї, спадкування тощо). Не дивно тому, що і римські, і наступні покоління юристів так глибоко і ретельно досліджували відносини власності. І хоч їх дослідження носять відбиток свого часу, багато з теоретичних положень права приватної власності дійшли до наших часів і мають практичне застосування. Пояснюється це тим, що право власності в римському праві виражено в найяскравішій формі, а саме римське право є найдосконалішою формою права, яка базується на приватній власності. Римське право є настільки класичним проявом життєвих умов і конфліктів суспільства, в якому панує чиста приватна власність, що все наступне законодавство не могло внести в нього жодних істотних поліпшень.

Право власності, як і власність, – явище соціальне. Якщо власність – це економічні відносини, то право власності, завдяки закріпленню відповідних економічних зв'язків у законі, надає їм необхідний юридичний вираз. Зрозуміло, що право власності можливе лише як відносини між людьми, групами людей чи іншими суспільними утвореннями. Римляни, однак, замість відносин між людьми бачили в праві власності лише ставлення людини до речі, що мало вирішальний вплив на легальне визначення права власності. Традиційно вважалося, що римський власник має такі права: право володіння; право користування; право розпорядження; право одержувати прибутки; право захисту [1, с. 93].

Розвиток права власності в римському праві включав кілька основних етапів, які впливали на його форму та характер. А саме:

1. Ранній період. У початковому етапі римського права власність була обмежена кількома племінними групами (*gentes*). Ці групи мали власні правила та норми стосовно власності, які базувалися на звичаях та традиціях.

2. Закон Дванадцяти таблиць. У V ст. до н.е. римське право було систематизоване та закріплене у вигляді законодавчого кодексу, відомого як Закон XII таблиць. Цей кодекс містив норми щодо власності, договорів, спадщини та інших правових відносин.

3. Класичний період. Протягом Римської Республіки та Римської імперії (III століття до н.е. - V століття н.е.), римське право розвивалося та удосконалювалося. Було введено розрізнення між різними видами власності, такими як *quiritarian ownership*, *bonitary ownership* та *usucaption*:

- *Quiritarian ownership*: Цей вид власності був притаманний лише римським громадянам (*cives*) та базувався на римському громадянському праві. Власник мав повні права контролю та розпорядження майном;

- *Bonitary ownership*: Бонітарна власність, названа на честь бонуса (*bonum*) або доброї волі, була визнана захищеною власністю, незалежно від громадянства. Вона може бути набута через здійснення угоди між сторонами та передачу фактичного володіння майном;

- *Usucaption*: *Usucaption* відносилася до процесу набуття власності шляхом тривалого й постійного володіння майном без переривань та знаком власності. Після визначеного періоду володіння (зазвичай п'ять або десять років, залежно від типу майна), особа, що володіє майном, могла стати його законним власником шляхом *usucaption*.

4. Вплив на сучасне право. Римське право власності мало значний вплив на формування сучасних правових систем, зокрема цивільного права. Відомі правові системи, такі як континентальне право та англосаксонське право, мають коріння в римському праві. Багато принципів та понять, пов'язаних із правом власності, були узагальнені та застосовані у сучасних законодавчих актах.

Характерною особливістю законодавства варварських королівств, що утворилися в епоху раннього середньовіччя на місці підкореної Західної Римської імперії був принцип особистого права (*ius personale*), коли кожну людину судили за правовими звичаями тієї етнічної групи, до якої вона належала. На підставі зазначеного принципу римлянам залишили їхнє право, а з огляду на те, що судам варварів майже не були відомі численні джерела римського права, було створено на початку V ст. особливі збірники римського права – *Leges romanae* (Закони римлян) [2, с. 20].

У середньовіччі римське право власності зазнало змін під впливом християнської церкви та феодальної системи, що призвело до значних змін у способах володіння та передачі власності.

Християнська церква вплинула на розвиток права власності шляхом поширення своїх релігійних принципів та моральних норм. Вона пропагувала ідею загального блага та спільної власності, покликаної задовольняти потреби всіх людей. Це спричинило розвиток концепцій колективної власності, таких як власність церкві або спільноті. А феодальна система, яка була характерною для середньовічної Європи, суттєво вплинула на право власності. Володіння землею було основним джерелом влади та багатства, і власність надавала право на управління і збирання ренти від землі та людей, які на ній працювали. У феодальній системі власність набула ієрархічного характеру.

У Новий час римське право власності продовжувало мати значний вплив на формування цивільного права, особливо у країнах, які спиралися на романо-германську традицію. Давньоримські концепції та принципи власності знаходили своє відображення в юридичних системах та законодавстві багатьох європейських країн.

Роль римського права власності у формуванні цивільного права полягає в тому, що воно встановило основоположні принципи та концепції, які стали фундаментом для розуміння та застосування права власності. Наприклад, поняття власності як абсолютного та ексклюзивного права на майно, правові гарантії власників, передача власності через договори та успадкування – ці концепції були розроблені в римському праві і знайшли своє застосування у формуванні цивільного права.

Особливо важливими аспектами римського права власності у Новий час були:

1) захист прав власності. Римське право встановило механізми та процедури для захисту прав власності, зокрема шляхом визнання протиправних посягань на майно та передбачення відшкодування збитків. Цей аспект став основою для розвитку правової охорони власності в багатьох сучасних правових системах;

2) передача власності через договори. Римське право встановило правила та умови для передачі власності майна через договори, такі як купівля-продаж, дарування або обмін. Це сприяло розвитку ринкових відносин і забезпечило правову стабільність у галузі обороту майна.

3) успадкування. Римське право встановило правила та процедури успадкування майна, в тому числі розрізнення спадщини за законом (інтестатна спадщина) та спадщини за волею особи (заповітна спадщина). Цей аспект став основою для розвитку сучасного права успадкування.

Одним із результатів розбудови приватної власності у розвинених капіталістичних країнах було зміцнення індивідуальних прав власників та розширення їхніх можливостей володіння, користування та розпорядження майном. Власність стала одним із основних стовпчиків капіталістичної економіки, що забезпечувала правову базу для функціонування ринкових відносин та підприємництва.

Таким чином, римське право власності в Новий час вплинуло на формування цивільного права, сприяючи встановленню основних принципів та концепцій власності, захисту прав власності, процедур передачі та успадкування майна. Це стало основою для розвитку сучасних правових систем та встановлення правового статусу приватної власності у розвинених капіталістичних країнах.

Римське право складалося в обстановці гострої соціальної боротьби, у якій приходилося від багато чого відмовлятися, зберігаючи найкраще. Це і сформувало такі його риси, як строгість, твердість правової регламентації, раціоналізм і життєва мудрість. Подібні

якості визначили становлення строгої юридичної системи, зв'язаної широкими принципами, що поєднують правові норми. Висловлюється думка, що римлянам із самого початку вдалося виділити субстанцію права зі сфери почуттів і підкоривши її розрахунку створити з права незалежний від мінливих суб'єктивно-моральних поглядів зовнішній організм. Особливістю римського права є його пристосованість до світового обороту, тому що Рим активно підтримував торгово-економічні і політичні відносини із сусідніми країнами. Це сприяло розробці абстрактних фундаментальних юридичних конструкцій у сфері приватного права. Таким чином, римське право пройшло сувору технічну школу [3, с. 147].

Отже, загальна характеристика розвитку права власності в римському праві свідчить про його значний вплив на формування сучасного правового регулювання власності. Римське право власності відоме своєю систематизацією, логічним підходом та широким спектром концепцій, які стали основою для розвитку правових систем у багатьох країнах.

Значення римського права власності у сучасному праві вагоме. Багато з основних концепцій та принципів римського права власності знайшли своє відображення в сучасних правових системах. Це стосується поняття власності як абсолютного права, захисту прав власності, передачі власності через договори та успадкування. Римське право власності встановило стандарти та принципи, які досі застосовуються у судовій практиці та законодавстві. Крім того, римське право власності надає нам розуміння еволюції права власності та його адаптації до змін соціально-економічних умов. Воно стимулює розвиток нових правових інститутів та адаптацію до сучасних викликів, таких як інтелектуальна власність, електронна комерція та інші форми власності, які виникли в сучасному світі.

Список літератури

1. Харитонов Є. О. Основи римського приватного права. Х.: Одиссей, 2013. 352 с.
2. Мирза С. С. Основи римського права. Одеса: ОДУВС, 2014. 167 с.
3. Борисова В. І., Баранова Л. М., Домашенко М. В. та ін. Основи римського приватного права: підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.

УДК 340.12:342.9

Каменецький Д. Д., студент гр. Т-201

Науковий керівник: **Козинець О. Г.**, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Однією з головних проблем українського суспільства, яка негативно впливає на життя людей, є корупція. Корупція є широко розповсюдженою проблемою в Україні, яка підриває економічне зростання країни, політичну стабільність та верховенство права. Ця проблема зачіпає всі рівні суспільства, від уряду до приватного сектору, і призводить до нерівного доступу до ресурсів і можливостей, а також до втрати суспільної довіри до інститутів влади.

Зобов'язання органів влади, пов'язані з корупцією, полягають у забезпеченні дотримання законів і нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією, притягнення державних службовців до відповідальності за свої дії, а також створення середовища, яке сприяє прозорості, доброчесності та етичній поведінці. Крім того, влада зобов'язана сприяти просвітницькій діяльності та інформуванню громадськості про небезпеку корупції, а також підтримувати організації громадянського суспільства та наглядові групи, які працюють у сфері боротьби з корупцією.

До організацій, які можуть вплинути на проблему корупції в Україні, належать державні установи, такі як Міністерство юстиції, Генеральна прокуратура та Національне антикорупційне бюро; організації громадянського суспільства, такі як Transparency

International, Центр протидії корупції та Реанімаційний пакет реформ; міжнародні організації, такі як Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй та Світовий банк; а також засоби масової інформації, які відіграють вирішальну роль у викритті корупції та притягненні винних до відповідальності.

План дій для вирішення проблеми корупції в Україні може включати наступні кроки:

Посилення нормативно-правової бази: Уряд повинен переглянути та забезпечити виконання антикорупційних законів і нормативно-правових актів, а також привести їх у відповідність до міжнародних стандартів.

Підвищення прозорості та підзвітності: Уряд має вжити заходів для підвищення прозорості в державному секторі, в тому числі зробити процеси державних закупівель більш відкритими та конкурентними, а також створити комплексну систему звітності та розслідування корупції.

Підтримка організацій громадянського суспільства: Уряд повинен надавати фінансову та інституційну підтримку організаціям громадянського суспільства та контрольним групам, які працюють у сфері боротьби з корупцією.

Підвищення обізнаності громадськості: Уряд повинен розпочати загальнонаціональну кампанію з інформування громадськості про небезпеку корупції та важливість етичної поведінки в суспільному житті.

Удосконалення державного управління: Уряд повинен впроваджувати реформи, спрямовані на підвищення ефективності та підзвітності державних установ, включаючи заходи з підвищення ефективності роботи державного сектору та скорочення бюрократії.

Заохочення міжнародного співробітництва: Уряд повинен брати участь у міжнародному співробітництві з метою боротьби з корупцією, включаючи обмін інформацією та кращими практиками з іншими країнами, а також брати участь у міжнародних антикорупційних ініціативах і програмах.

Моніторинг та оцінка: Уряд повинен регулярно здійснювати моніторинг та оцінку ефективності антикорупційних заходів, а також вносити необхідні корективи для забезпечення їхньої подальшої ефективності.

Отже, боротьба з корупцією вимагає колективних зусиль і постійної відданості з боку влади, організацій громадянського суспільства, міжнародних організацій та засобів масової інформації. Реалізація цього плану дій, разом з активним залученням усіх зацікавлених сторін, допоможе Україні зменшити рівень корупції та покращити життя своїх громадян.

Крім того, для продовження прикладання зусиль щодо зниження рівня корупції можна було б зробити наступні кроки:

Посилення незалежності судової влади: Уряд повинен забезпечити незалежність та неупередженість судової влади, а також сприяти верховенству права шляхом забезпечення справедливого та неупередженого доступу до правосуддя для всіх.

Заохочення етичної поведінки: Уряд повинен заохочувати та пропагувати етичну поведінку серед державних службовців, а також створити етичний кодекс для державних службовців.

Підвищення заробітної плати в державному секторі: Уряд повинен підвищити заробітну плату працівникам державного сектору, щоб зменшити спокусу до корупційної поведінки.

Створення програми захисту викривачів: Уряд повинен розробити програму захисту викривачів корупції та гарантувати, що вони не будуть піддаватися переслідуванню.

Збільшення участі громадськості: Уряд повинен залучати громадськість до антикорупційних зусиль шляхом отримання зворотного зв'язку та пропозицій від громадян, а також шляхом надання можливостей для залучення громадськості до процесів прийняття рішень.

Надання технічної допомоги: Міжнародні організації та інші партнери з розвитку повинні надавати уряду технічну допомогу для підтримки антикорупційних зусиль, включаючи програми навчання та розбудови потенціалу для державних службовців та організацій громадянського суспільства.

Оцінка антикорупційних програм: Необхідно проводити регулярну оцінку антикорупційних програм для визначення їхньої ефективності та внесення змін, за необхідності, для покращення їхніх результатів.

Реалізація цих заходів вимагатиме багатостороннього підходу, залучення уряду, організацій громадянського суспільства, міжнародних організацій та засобів масової інформації, які працюватимуть разом задля досягнення спільної мети - зниження рівня корупції та покращення життя людей в Україні. Лише застосовуючи комплексний і скоординований підхід, Україна може успішно подолати цю стійку і широко розповсюджену проблему.

Важливо зазначити, що зниження рівня корупції не відбудеться за одну ніч, і для досягнення значущих і довготривалих змін необхідні постійні зусилля та відданість справі. Уряд і всі зацікавлені сторони повинні бути повністю віддані завданню зниження рівня корупції, а також бути готовими вжити необхідних заходів і піти на необхідні жертви для досягнення цієї мети.

Іншим критично важливим фактором у зниженні рівня корупції є залучення молоді та наступного покоління лідерів. Молоді люди повинні бути залучені і мати можливість брати активну участь в антикорупційних заходах, а також заохочуватися до розвитку навичок і знань, необхідних для притягнення до відповідальності державних службовців і сприяння прозорості, доброчесності та етичній поведінці.

Освіта та підвищення обізнаності є ключовими компонентами будь-якої антикорупційної діяльності. Уряд повинен інвестувати в освітні програми, спрямовані на сприяння прозорості, доброчесності та етичній поведінці, а також на підвищення обізнаності про небезпеку корупції та важливість боротьби з нею. Це можна зробити за допомогою засобів масової інформації, публічних заходів та інших каналів комунікації, щоб охопити якомога ширшу аудиторію.

Нарешті, роль ЗМІ у зниженні рівня корупції неможливо переоцінити. ЗМІ повинні бути вільними і незалежними, а також мати ресурси і можливості для розслідування і висвітлення корупції. ЗМІ повинні мати можливість повідомляти про корупцію, не боячись помсти, і повинні мати свободу публікувати свої висновки без цензури або втручання.

Отже, зниження рівня корупції в Україні є складним і важким завданням, але водночас і вкрай необхідним. Уряд, організації громадянського суспільства, міжнародні організації, засоби масової інформації та громадськість повинні працювати разом задля досягнення спільної мети – зниження рівня корупції та покращення життя людей в Україні. Завдяки постійним зусиллям і відданості справі, а також активному залученню всіх зацікавлених сторін, можна досягти значущих і тривалих змін і створити суспільство, вільне від корупції, більш рівноправне і справедливе для всіх.

Список літератури

1. Bullough O. Welcome to Ukraine, the most corrupt nation in Europe. URL: <https://www.theguardian.com/news/2015/feb/04/welcome-to-the-most-corrupt-nation-in-europe-ukraine>.
2. Transparency International. (2021). Індекс сприйняття корупції 2020. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/ukraine>
3. Державний департамент США. (2021). Міжнародний звіт про стан релігійної свободи в Україні (2021). <https://www.state.gov/reports/ukraine-2021-international-religious-freedom-report>.

УДК 372

Козлова О. О., студентка гр. ПД-211

Науковий керівник: **Нітченко А. Г.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Функціонування місцевого самоврядування на основі конституційно-правових засад є дуже важливим. Для побудови демократичної правової держави необхідно створити ефективну децентралізовану систему публічної влади, яка буде базуватися на верховенстві волі народу та пріоритеті людини як найвищої соціальної цінності. Це неможливо зробити без розбудови повноцінної системи місцевого самоврядування.

Актуальність цього питання також зумовлена зовнішньополітичним пріоритетом України – вступом до Європейського Союзу, що вимагає приведення національного законодавства до рівня європейських та світових правових стандартів [1].

Дослідження питань конституційно-правових основ функціонування місцевого самоврядування здійснювалося у наукових працях В. І. Борденюка, О. І. Донченко, Б. В. Калиновського, М. А. Кащишина, В. В. Моргуна, Т. Б. Шаповала, А. С. Чубіни та інших дослідників. Тож, узагальнюючи чинні нормативно-правові акти та наявні теоретичні дослідження зазначимо, що під основами місцевого самоврядування розуміють сукупність правових норм, які встановлені в Конституції України та законах. Ці норми закріплюють найважливіші принципи, які є загальними для всіх територіальних громад і стосуються діяльності населення у вирішенні завдань місцевого значення [2, с. 66].

Основи місцевого самоврядування безпосередньо закріплені в нормах Конституції та Законах України. Найчастіше виділяють правові, територіальні фінансово-економічні, соціальні та організаційні основи місцевого самоврядування. Ми звернемо увагу на конституційно-правових основах функціонування.

Як зазначає В. Моргун, правові основи треба розглядати залежно від суб'єктів, які визначають принципи та норми муніципального права [2, с. 66]. Це можуть бути акти міжнародного, державного (національного) або місцевого (локального) рівня.

До міжнародних актів, які є частиною національного законодавства про місцеве самоврядування слід віднести Всесвітню декларацію місцевого самоврядування 1985 р., Європейську хартію місцевого самоврядування 1985 р., Європейську декларацію прав міст 1992 р., Європейську хартію міст 1992 р., Хартію Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 1994 р.

У цих міжнародно-правових стандартах задекларовані основні принципи децентралізації публічної влади. Зокрема, відмова від децентралізації публічної влади; формування здатного місцевого самоврядування, створення ефективної системи територіальної організації влади в унітарних державах, реалізація правових положень Європейської хартії місцевого самоврядування та функціонування на засадах субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності. Зазначені міжнародно-правові стандарти місцевої демократії є фундаментальними для подальшого розвитку конституційного процесу в Україні.

Чинна Конституція України закріпила гарантії існування місцевого самоврядування на конституційному рівні та визначила основні правові засади його функціонування.

Стаття 7 Конституції України є найбільшим та найважливішим гарантом існування місцевого самоврядування, адже встановлює, що місцеве самоврядування визнається та гарантується. Це означає, що інститут місцевого самоврядування не може бути скасований в Україні, крім як шляхом внесення змін до цієї статті. Зазначимо, що зміни до неї можуть бути внесені лише шляхом проведення Всеукраїнського референдуму, згідно зі статтею 156 Конституції України.

Визначаючи основні правові засади функціонування місцевого самоврядування, слід зазначити, що згідно з Конституцією України, місцеве самоврядування є основою конституційного ладу, необхідною ланкою демократичного суспільства та одним з важливих принципів організації та функціонування влади в державі. Місцеве самоврядування також є формою народовладдя, яке згідно з статтею 5 Конституції України передбачає здійснення народом влади безпосередньо та через органи місцевого самоврядування. Крім того, місцеве самоврядування надає право територіальним громадам самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України

Конституційні норми, що визначають основи місцевого самоврядування, є нормами прямої дії, деякі з них отримали законодавчу конкретизацію у національних актах. Серед них, особливе місце займають Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р., «Про статус депутатів місцевих рад» 2002 р., «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2001 р., «Про органи самоорганізації населення» 2001 р. та Хартія українських міст 1997 р.

Компетенція органів місцевого самоврядування докладно описується у спеціалізованих законах. Наприклад, у Законі України «Про медіа» 2022 р. та ін.

Частина 2 статті 19 Конституції України встановлює вимоги до законодавства, яке регулює місцеве самоврядування. Згідно з цією статтею, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Отже, Конституція України містить цілу низку правових норм, які дають підстави стверджувати, що місцеве самоврядування має для свого розвитку достатню конституційно-правову основу.

Список літератури

1. Удосконалення конституційних засад системи місцевого самоврядування в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 20.12.2011. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/udoskonalennya-konstituciynikh-zasad-sistemi-miscevogo-samovryaduvannya-v>.

2. Моргун В. В. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2018. С. 66-68. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/28.pdf.

УДК 340

Лапитан А. А., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Юридична практична діяльність, мабуть, найбільше недосконала з усіх суспільно-історичних практик та піддається багатьом негативним впливам і проблемам. Саме через це необхідно глибоко проаналізувати її компоненти та структурні елементи та розглянути можливість загального вдосконалення.

У сучасній науковій літературі не розроблено достатньо чіткого поняття змісту юридичної практичної діяльності (іноді вживається термін юридична практика). Її поняття та обсяг можна пояснити неповнотою ряду понять загальної теорії юридичної діяльності.

Основною проблемою класифікації є відсутність теоретичної розробки, особиста концепція та довільне використання термінів, та їх тлумачення без урахування методологічних принципів і вимог які постають як самовизначені, необхідні та достатні за характером об'єкта дослідження. Особливо постає потреба в уточненні категорії «юридична практика».

Здійснений нами аналіз наукової літератури виявив певні розбіжності в розумінні категорії «юридична практика». Перша група юристів розглядає цю категорію в контексті категорії правової діяльності (С. Гусарев, О. Тихомиров, І. Дурягін, В. Кнапп). Представники іншого підходу пропонують під терміном юридична практика розуміти досвід юридичної діяльності (С. Алексеев). Інша група вчених визначила цю діяльність, як ту що формується соціальними суб'єктами в суспільстві (О. Зайчук, Н. Оніщенко).

Ми розділяємо точку зору вчених, які стверджують, що юридична практика – це особлива сфера діяльності юридичних осіб, визначена нормативною поведінкою та набором набутого практичного досвіду, що містить результати діяльності державних установ і професійних юристів. Здебільшого, це діяльність юриста-професіонала у вирішенні будь-якої

юридичної справи: захист прав фізичних та юридичних осіб, розгляд та вирішення звернень громадян, боротьба з порушеннями. Крім того, юридична практика може застосовуватися та розглядатися частково, наприклад як:

- практика судової, нотаріальної діяльності;
- практика моніторингу діяльності прокуратури;
- протидія наркоманії, корупції, організованій злочинності;
- практика виховання правової культури молоді;
- проведення роботи щодо профілактики правопорушень неповнолітніми у сфері господарської діяльності, розкрадань особистого майна громадян тощо.

Юридична практика складається з таких структурних елементів: суб'єкт, об'єкт, юридичні дії та операції, засоби, способи, методи (так звана «технологія» юридичної практики) та результати.

В Україні основними сферами юридичної практики є:

- узагальнення стану забезпечення правопорядку в законодавчому та виконавчому процесі, а також у діяльності правоохоронних органів;
- юридична практична діяльність;
- зведення правової діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади України.

Слід зазначити, що юридична практика як суспільно-історична практика, існує з особливостями, притаманними будь-якій практиці. Зокрема, юридична практика – це особливий вид соціальної діяльності з конкретно-історичним характером. Вона формується, узагальнюється та закріплюється у правовому середовищі та здійснюється професіоналами-правниками. Ця діяльність регламентується нормативними актами, які визначають компетенцію її суб'єктів, межі здійснення ними своїх повноважень, перелік можливих засобів і прийомів, шляхи досягнення цілей, способи закріплення і оформлення результатів. Юридична практика є важливим засобом вирішення соціальних конфліктів і суперечностей між учасниками правових відносин.

З одного боку, «практика – це людська діяльність, що забезпечує існування і розвиток суспільства, насамперед це об'єктивний процес матеріального виробництва, що становить основу життя людей, і це революційно-перетворювальна діяльність загалом всього суспільства та інші форми практичної соціальної діяльності, що призводять до зміни світу» [1, с. 397]. Практика має цілеспрямованість, об'єктивність, універсальність, ініціативність та є суспільно-історичною діяльністю людини. Тобто практикою вважається діяльність, спрямована на перетворення світу, оскільки вона є цілеспрямованою та осмисленою, а також передбачає бажання досягти конкретної мети.

З іншого боку, слід чітко розрізняти практику і діяльність. Практику можна розглядати як результат діяльності людей, а діяльність, своєю чергою, вже є «засобами, умовами, динамікою та джерелами суспільного формування» або ж як прояв соціальної активності [2, с. 400]

Тож, можна сказати, що юридична практика – це підвид суспільної практики, який охоплює окрему самостійну частину правової системи держави, що поєднує правові норми й положення, суб'єктивні права та юридичні обов'язки, прийняті на її основі, що забезпечують розвиток і функціонування, правової системи держави.

Список літератури

1. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / М. І. Горлач, Г. Т. Головченко, І. М. Жиленкова, В. Г. Кремень. К.: Центр учбової літератури, 2008. 1028 с.

2. Філософія: підручник / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка. Х.: Консум, 2000. 672 с.

УДК 340

Лугина Є. Ю., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ

Роль правників в сучасному світі дуже вагома. Вони є представниками держави як працівники адвокатури, прокуратури, нотаріату та судочинства, є політичними та громадськими діячами. Посідаючи таке вагоме місце в житті суспільства та будь-якої держави в цілому, кожен юрист наділений великою відповідальністю та обов'язком дотримуватися загальноновизнаних норм та правил. Виходячи з цього, виникла необхідність стандартизації професійної діяльності представників цієї галузі.

Під професійним стандартом на законодавчому рівні прийнято розуміти вимоги до кваліфікації працівників та їхньої компетенції, які висуваються роботодавцем і є основою для формування професійних кваліфікацій [1]. Ці професійні стандарти оформлюються у вигляді документа, який діє для організації діяльності працівників різних професій і містить загальну характеристику, принципи та засади різних сфер діяльності, зокрема і юриспруденції [2, с. 139]. Володіння знаннями цих актів та реалізація їх норм юристами забезпечує місце закону та права в житті суспільства.

Великий вклад у створення таких нормативно-правових актів був зроблений спільними зусиллями різних організацій правників з усього світу, в результаті чого були розроблені міжнародні стандарти професійної діяльності юристів – деонтологічні вимоги, правила та принципи, що загальноновизнані світовим співтовариством як основоположні в правничій професійній діяльності.

Один за одним створювалися Загальний кодекс адвокатів країн Європейського Співтовариства (1988 р.), Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1990 р.), Кодекс поведження посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994 р.), Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (1998 р.) та ін. [3, с. 23].

Основою для всіх цих міжнародних актів стала Загальна декларація прав людини, створена ООН в 1947 році. Норми Декларації закріпили рівність кожної людини перед законом, право на гласність розгляду юридичної справи незалежним та безстороннім судом, справедливість судочинства [2, с. 142].

Великий крок у формуванні міжнародних стандартів зроблено в 1990 році Міжнародною асоціацією юристів (ІВА), яка ухвалила Стандарти незалежності юридичної професії. Основна ідея – необхідність гарантій незалежності юристів. ІВА висвітлила важливу роль юридичних організацій як інститутів, які здійснюють підтримку та захист їх членів від втручання інших сторін в юридичну діяльність та від неправомірних оскаржень дій юристів. У документі не оминули питання якісної юридичної освіти, яка має бути гарантована державою, та підкреслюється її значення у підготовці майбутніх правозахисників, готових дбати про інтереси суспільства [4].

Не меншого значення набув Кодекс поведження посадових осіб з підтримання правопорядку. Автори документу поклали в основу його правил принципи гуманізму, справедливості та чесності. Повага до людини, захист її прав і гідності; неприпустимість застосування фізичної сили, заборона катувань чи інших наджорстоких покарань; забезпечення охорони життя та здоров'я ув'язнених осіб; належне зберігання конфіденційної інформації в таємниці, та захист приватних відомостей про осіб; перешкоджання будь-яким актам корупції – обов'язкові норми, яких мають дотримуватися посадові особи з підтримання правопорядку [5].

Міжнародні професійні стандарти юристів закріплені ще одним загальновідомим міжнародним документом – Загальним кодексом адвокатів країн Європейського Співтовариства. Його положення утвердили такі ціннісні принципи правника, як: незалежність, довіра та особиста порядність юриста, конфіденційність, недопустимість заняття несумісними видами діяльності, додержання правил інших об'єднань юристів (адвокатів), пріоритет інтересів клієнта, уникнення конфліктів інтересів клієнтів. За цим актом закріпилося пріоритетний статус, адже він був укладений з метою усунення суперечностей під час тлумачення та застосування національних деонтологічних правил професійної практики [6].

Кожна держава, з притаманними їй особливостями законодавства, судоустрою, органів державної влади, традиціями та культурою, встановлює національні професійні стандарти, проте їх підґрунтя – міжнародні правові акти, акти міжнародних юридичних організацій, рішення міжнародних судів тощо. Беззаперечно, наша держава спрямована на євроінтеграцію, тому активно втілює європейські цінності в правовій сфері, зокрема що стосується стандартизації юридичної діяльності [7]. На сьогодні юристи керуються такими державними актами: Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, Кодекс професійної етики судді, Правила адвокатської етики, Правила професійної етики нотаріусів, Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України.

Враховуючи важливе значення правничої професії в цивілізованому та демократичному суспільстві, поняття «професійних стандартів» є необхідною мірою для забезпечення належного виконання юристами своїх завдань та дотримання покладених на них обов'язків. Створені для цього міжнародні та національні стандарти, виражені в численних кодексах, статутах та інших правових актах, хоч і не об'єднані в одне ціле, вони є єдиним головним джерелом деонтологічних правил, вимог та ціннісних основ для кожного юриста.

Отже, аналізуючи зміст основних документів професійних стандартів, можна зробити висновок, що визначна роль правників полягає у забезпеченні інтересів держави, суспільства, особи. Їхня діяльність має бути незалежною від неправомірних впливів з боку інших сторін, та ґрунтуватися на принципах верховенства права, дотримання національного законодавства та міжнародно-правових актів, гуманізму, справедливості та колективності.

Список літератури

1. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text> (дата звернення: 23.12.2022)
2. Курс лекцій з юридичної деонтології : навч. посіб./ І. А. Логвиненко, І. Л. Невзоров, Є. С. Логвиненко та ін. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2022. 184 с.
3. Сущенко В. М. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Т. 181. С. 22-25.
4. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів. URL: https://pra.pp.ua/233_41.html
5. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»: Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 17.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 23.12.2022).
6. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : Кодекс Європ. співтовариства від 01.10.1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернення: 23.12.2022).
7. Святоцька В. Стандарти адвокатури: поняття, ознаки, класифікація, джерела. *Право України*. 2017. № 7. С. 163-172.

УДК 341:34

Малько Б. О., студентка гр. ЗКЮ-211

Науковий керівник: **Козинець О. Г.**, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

МІСЦЕ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Україна є рівноправним членом міжнародної спільноти. Тому міжнародне право є однією із найважливіших складових національної системи права. При цьому джерела цієї галузі права повинні набути чинності, пройшовши певний процес прийняття. При цьому норми міжнародного права займають важливе у регулюванні суспільного життя. Вони охороняють основоположні права та свободи людини.

Дослідженням місця норм міжнародного права у правовій системі України займалися Степаненко К. В., Бігняк О. В., Боярчук К. О., Бандурка О. М., Козюбра М. Ю. та інші вчені-правники. Необхідно зазначити про декілька основних нормативно-правових актів, що визначають місце норм міжнародного права у національній правовій системі – Конституція України та закон України «Про міжнародні договори України».

Степаненко К. В. стверджує, що «міжнародне право – це система юридичних норм, які регулюють міжнародні відносини з метою забезпечення миру, прав людини, співробітництва, це рішення і правові засоби їх застосування, прийняті повноважними суб'єктами для реалізації спільних інтересів» [1, с. 6].

Так, О. М. Бандурка стверджує, що кожна держава законодавчо визначає співвідношення національного і міжнародного права, встановлюючи деталі застосування норм міжнародного права. У багатьох країн існує тенденція до зміни варіантів співвідношення національного та міжнародного права внаслідок процесів зближення та взаємовпливу держав для спільного розв'язання загальних проблем і забезпечення миру та безпеки [5, с. 217-218]. Водночас деякі держави грубо порушують норм міжнародного законодавства. Вони порушують права людини та зазіхають на суверенітет інших держав. Однак все більше держав визнають норми міжнародного права як керівні засади на шляху до стабільного та успішного майбутнього.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [2]. Процедура надання згоди на обов'язковість міжнародного нормативно-правового акту називається ратифікація.

Місце міжнародних норм у правовій системі України визначається ч. 2 ст. 19 Закон України «Про міжнародні договори України» «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [3]. Можна стверджувати, що міжнародний договір вищий за юридичною силою національне законодавство, однак нижчий за Конституцію.

Вплив норм міжнародного права на законодавство може виявлятися через узгодження змісту норм національного права та відповідних положень міжнародного права. Це досягається шляхом прийняття таких національних норм, які відповідають принципам і нормам міжнародного права, або інкорпорацією міжнародно-правових норм до національного законодавства [4, с. 78].

Отже, норми міжнародного права є складовою частиною національної правової системи. Водночас положення міжнародних нормативно-правових актів можуть впливати на національне законодавство. В Україні у випадку протиріччя між нормами національним законодавством та положеннями ратифікованих міжнародних договорів друге має перевагу. Водночас міжнародно-правові норми не вищі за положення Конституції України. Положення міжнародного права є важливими та необхідними для інтеграції нашої держави до ЄС та НАТО.

Список літератури

1. Міжнародне право: конспект лекцій. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 101 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004. № 1906-IV. Дата оновлення: 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 21.04.2023).
4. Боярчук К. О. Поняття та основні способи імплементації норм міжнародного права. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського: матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.). НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 78-82.
5. Теорія держави і права: підручник / О. М. Бандурка та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 416 с.

УДК 340. 323(2)

Олещенко В. Ю., доцент кафедри теорії та історії держави і права, к. держ. упр.
Національний авіаційний університет
(м. Київ, Україна)

ГЕОПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НЕРІВНОМІРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогоднішній день, питання виокремлення інституту прав людини не є новелою. Більш актуального значення набуває питання забезпечення, гарантування і визначення механізмів реалізації та дотримання прав людини, а також системне розширення переліку прав людини у національному законодавстві у відповідності до міжнародних і європейських стандартів. Особливого значення це питання для України постає сьогодні, в період військової агресії РФ на території нашої держави, що спричинила масштабне руйнування міст та переселення населення.

Для вирішення зазначених питань, існує необхідність системного аналізу рівня забезпечення прав людини, визначення критеріїв оцінки та критеріїв класифікації, за якими можна сформувані якісні і кількісні показники з метою розробки програм, концепцій, напрямів і механізмів підвищення рівня забезпечення прав людини.

В науці і практиці, враховуючи складність такої юридичної категорії як права людини, існують різні підходи до моніторингу стану забезпечення прав людини. Проте, на нашу думку, доречним є розроблення методології дослідження стану забезпечення прав людини за геополітичною ознакою, тобто за регіональною приналежністю. Відомо, що рівень розвитку та забезпечення механізмів правової системи є нерівномірний, що обумовлюється різними чинниками і факторами. В першу чергу, мова йдеться про економічний фактор забезпечення правового механізму захисту прав людини, тобто фінансування державних інституцій, залучення міжнародних інвестицій, участь територіальних громад у міжнародних проєктах та програмах із захисту прав людини. Також, таким фактором є те, що моніторинг, якщо він і здійснюється регіонально, то проводиться здебільшого у великих населених пунктах, при цьому, поза увагою залишаються невеличкі міста, села та селища. Така нерівномірність, в першу чергу, у дослідженнях, по-друге, у виробленні механізмів забезпечення прав людини, повинна бути усунена. Не можна сказати, що геополітика або місце проживання людини є підставою до правової дискримінації людини у реалізації її прав. Проте, якщо проводити аналіз досліджень рівня забезпечення прав людини, то результати показників, в основі яких лежить дослідження по регіонам, свідчить про зворотне.

Показовими є результати дослідження «Що українці знають та думають про права людини», яке проводиться Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром прав людини ZMINA та за підтримки проекту «Права людини для України», який впроваджується ПРООН в Україні та фінансується Міністерством закордонних справ Данії у розрізі питання про Динаміку дотримання прав людини – «Яким чином за останній рік змінилася ситуація в Україні щодо забезпечення прав людини й основоположних свобод?» (рис. 1).

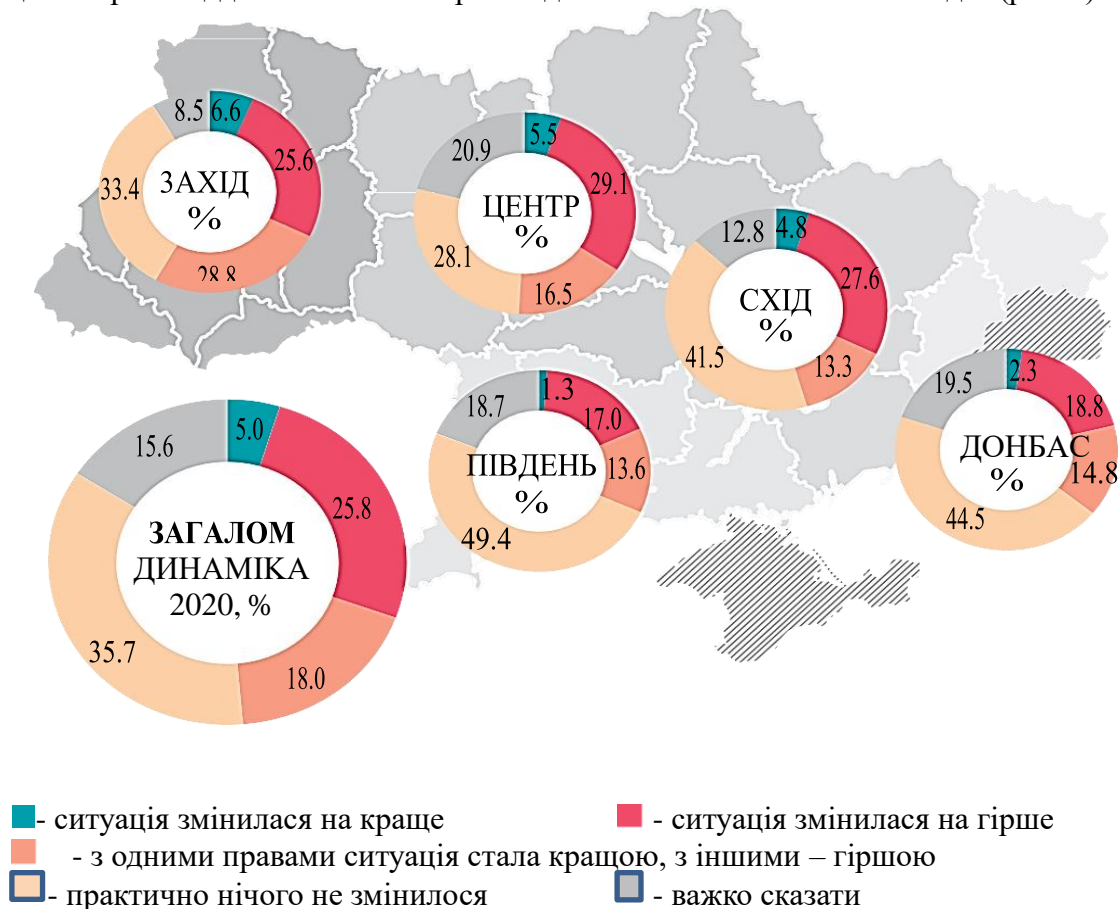

Рис. 1. «Що українці знають та думають про права людини» – дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром прав людини ZMINA. Третя хвиля (2016-2018-2020 рр.). Загальнонаціональне дослідження.

Тобто навіть схематично можна зробити висновки про те, що рівень забезпечення прав людини, їх якісне відображення має візуальну диференціацію за різними регіонами України. Більш позитивне відношення до зміни ситуації щодо забезпечення прав людини спостерігається у людей, які проживають у західних регіонах, більш песимістичний погляд на ту ж саму ситуацію у людей на Сході і в Центрі України (майже 30% відсотків опитуваних вважають, що ситуація із забезпеченням прав людини змінилася на гірше. На Півдні переважає відсоток відповіді «нічого не змінилося». Але навіть тут не існує 100% достовірності відображення реальної ситуації щодо геополітичної приналежності респондентів, які прийняли участь в опитуванні. Навіть в межах однієї області існують диференціація між великими і маленькими містами.

Відповідно до статті 21 Конституції України, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Якщо керуватися гносеологічними принципами права, то право варто розглядати як міру належного (або необхідного), базові основи якого мають вираз у морально-етичних категоріях: рівність, свобода, справедливість. Тому, варто розуміти ідею становлення прав людини в Україні саме через категорії свободи, справедливості, рівності, що є якісними та сутнісними елементами ідеології прав людини, як її початковими елементами, так і її зовнішнім відображенням (морально-етичні критерії).

Виходячи із загальнолюдських цінностей і орієнтирів, саме ідея свободи, справедливості та рівності є гуманістичними принципами права у визначенні системи цінностей права (Табл. 1). Саме свобода, рівність і справедливість формують уявлення про права людини, виступаючи критерієм досконалого суспільного устрою.

Таблиця 1. Які з цих цінностей є основоположними для людини.

	2016	2018	2020
Свобода	80,3	86,0	83,9
Справедливість	70,1	69,7	72,5
Безпека	71,9	66,5	63,5
Гідність	64,4	62,5	60,4
Рівність	56,7	58,0	56,5
Законслухняність	47,5	41,3	48,1

Джерело: Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи». Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження, третя хвиля (2016–2018–2020).

Право виступає загальним критерієм свободи, рівності і справедливості у суспільстві, досконалість яких, їх ідеал є відображенням рівня демократичних засад державності, місця і значення права і закону у державі, а також якісним відображенням права. Сутністю права є її свобода, але це не будь-яка свобода, а визначена і забезпечена. В іншому випадку, свобода, за якою особа має можливість робити все, що вона забажає, є лише ілюзією та свавіллям. Дійсна свобода, юридична, пов'язана із необхідністю, що відображають об'єктивні закони розвитку суспільства, реалізуються на основі цих законів та відповідно до них.

Якщо проаналізувати історію розвитку та становлення прав людини, то в процесі формування держави, права розподілялися в залежності від соціального становища людини або її класової приналежності – окремими прошарками суспільства, між класами, станами і державою. Значною обставиною, що визначала обсяг прав людини, з моменту її появи на світ, була власність. В науці відсутнє єдине твердження про те, що власність завжди була супутницею свободи, проте в історичні часи, таке співвідношення можна доволі часто спостерігати і робити відповідні висновки.

З плином часу і розвитком правової держави, яка будується на демократичних засадах та принципах рівності, така диференціація, за класовою ознакою, втратила свою дійсність. І формально-юридично цей механізм є реальним. Конституцією України визначено рівність всіх перед законом. Але постає питання щодо рівних можливостей реалізації своїх прав всіх громадян держави в однаковій мірі і в однаковому обсязі і якості.

Так, беручи до аналізу за приклад право на освіту, яке виражається у: кількості навчальних закладів різних освітніх рівнів, кількість науково-педагогічного складу, кваліфікація, рівень інформаційно-технічного забезпечення таких закладів, можливість залучення фахівців до заходів підвищення кваліфікації, матеріальне забезпечення закладів освіти, можливість та доступність щодо відвідування освітніх закладів (1. кількість закладів в межах однієї громади; 2. відстань та організація логістики; 3. наявність спеціальних засобів для осіб з обмеженими фізичними можливостями (пандуси, підйомники, ліфти, автоматичні двері тощо), можна провести аналіз якості реалізації права на освіту в різних регіонах (типи шкіл і різні населені пункти) за результатами показників середніх балів за зовнішнім національним опитуванням (Табл. 2).

Тобто, як висновок аналізу даних показників є те, що рівень освітніх послуг (враховуючи різні фактори і складові) має різницю за геополітичною ознакою (населений пункт, в даному аналізі, місто і село). Іншими словами, це має вираз у такому контексті: школяр, який навчається в елітній школі міста має перевагу в балах над школярем, який навчається в елітній школі села. Кількість балів за ЗНО є безпосередньою можливістю до вступу у заклади вищої освіти різного рівня акредитації та статусу, а також форми навчання – бюджетна чи контрактна.

Таблиця 2. «Середній бал ЗНО залежить від типу школи і населеного пункту».

Джерело: Дослідження CEDOS «Соціально-економічні фактори у нерівності результатів навчання у середній школі».

Таке коливання можна спостерігати і в інших сферах суспільного життя, в яких реалізуються права людини (право на гідний рівень життя (відповідність мінімальної заробітної плати до встановленого прожиткового мінімуму, цінова політика на харчові продукти, побутову продукцію, послуги тощо), право на працю (рівень заробітної плати, наявність робочих місць), право на охорону здоров'я (як і з освітніми закладами питання про наявність закладу охорони здоров'я в межах громади, наявність кваліфікованих працівників, медикаментів та обладнання тощо) та інші.

Цікавим є досвід ЄС щодо політики вирівнювання розвитку регіонів в Європейському союзі. Зокрема, на початку свого створення, ЄС орієнтувалася на цілі рівності в розробці регіональної політики, але економічний фактор розвитку окремих регіонів, диференціація геополітичних чинників не мала стовідсоткового успіху у даному напрямі. Враховуючи, зазначені розбіжності і проблему реалізації політики рівності, років ЄС почало приділяти здебільшого увагу економічній ефективності. Регіональна політика почала переорієнтовуватися з огляду на оптимізацію внеску регіональних ресурсів у забезпечення економічного зростання через розвиток конкуренції та зниження безробіття [2]. Тут варто зазначити, що економічний чинник є невід'ємним елементом механізму реалізації прав людини, особливо прав другого покоління, негативних прав, які передбачають прямий обов'язок держави щодо забезпечення цих прав.

В межах програми регіональної політики ЄС визначено 6 програмних завдань, чотири з яких спрямовані на покращення ситуації в регіонах [4]:

1. Сприяння розвитку та структурному вирівнюванню відсталих регіонів.
2. Трансформація регіонів, що потерпають від промислового спаду.
3. Стимулювання розвитку та структурного вирівнювання сільських районів.
4. Стимулювання розвитку та структурного вирівнювання північних районів.

Для реалізації зазначених завдань, країнами-членами ЄС використовуються три види індикаторів, що вимірюють ступінь, необхідну для вирівнювання розвитку регіонів: фізичні індикатори (пов'язані з географічними чи природними умовами); індикатори економічної нерівності; показники, що вимірюють соціальну нерівність (різницю в якості життя та доходах).

Тобто, можна з впевненістю говорити про те, що є досвід дієвих механізмів щодо вирівнювання розвитку регіонів в контексті створення рівних можливостей реалізації прав людини. Проте, існує необхідність в обґрунтуванні теоретичних досліджень і розробки практичних рекомендацій щодо визначення геополітичного чинником, що дискредитує людину в реалізації її прав та розробки дієвих механізмів державної політики щодо моніторингу даної проблеми, аналізу та розробки дієвих механізмів (напрямів) у подоланні зазначеної проблеми.

Список літератури

1. Дослідження CEDOS «Соціально-економічні фактори у нерівності результатів навчання у середній школі» URL: <https://mistosite.org.ua/articles/ne-lyshe-detsentralizatsiia-navishcho-ukraini-potribna-polityka-terytorialnoho-vyryvniuvannia?locale=uk>.
2. Майборода Г. М. Політика вирівнювання розвитку регіонів в ЄС. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/497-politika-vyryvnyuvannya-rozvitku-regioniv-v-es>.
3. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження, третя хвиля (2016–2018–2020): скорочена версія / [А. Сухарина, В. Яворський, С. Колишко, Т. Печончик, І. Гуцуляк, К. Семьоркіна]; під заг. ред. Т. Печончик. — Київ, 2021. — 84 с.
4. Regional investment and solidarity. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/regional-policy_en.

УДК 342.4

Падалка В. О., студент гр. КЮ-222

Науковий керівник: **Нітченко А. Г.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сутність поняття конституційно-правової відповідальності давно привертає увагу правознавців, політологів, філософів та соціологів. У першу чергу слід згадати українських юристів І. Андрєєва, Л. Антонова, О. Бакумова, Н. Батанову, В. Погорілко, В. Чиркіна та ін.

У науковій літературі сформувалася думка, що за своєю природою конституційно-правова відповідальність є окремим видом юридичної відповідальності, але ці поняття не є тотожними. Юридична відповідальність у конституційному праві – загальна категорія яка охоплює конституційно-правову відповідальність.

Під конституційно-правовою відповідальністю розуміють незалежний вид юридичної відповідальності, визначений певними нормами конституційного права.

Конституційній відповідальності властиві наступні загальні та особливі ознаки: конституційна відповідальність є видом юридичної відповідальності, особливою формою соціальної відповідальності, одним з елементів конституційного ладу, важливим елементом механізму правового захисту і охорони Конституції України та чинного законодавства; має складну внутрішню ієрархічну структуру, політичний характер, специфічні підстави, особливе коло суб'єктів та особливі процесуальні форми її реалізації.

Окремо слід виділити наступну особливість конституційно-правової відповідальності: вона має як позитивне (проспективне) так і негативне (ретроспективне) значення. Тобто передбачає відповідальну поведінку – активну (позитивну) відповідальність і власне відповідальність за вчинення конституційного правопорушення – настання негативних наслідків особистого, майнового чи громадського характеру за скоєне правопорушення.

З моменту вчинення конституційного порушення, яке є конституційним юридичним фактом у правовідносинах між суб'єктом конституційно-правової відповідальності та порушником виникає правовідношення конституційної відповідальності, а його складовими елементами є відповідні права та обов'язки [1, с. 4].

Сьогодні цей вид відповідальності сформований як інститут конституційного права та складова системи гарантій конституційного права України. Крім того, конституційно-правова відповідальність у великому розумінні представлена адміністративною та кримінальною відповідальністю за порушення норм конституційного права. Зазначені види юридичної відповідальності виконують більш широкі функції, у той час як призначення конституційно-правової відповідальності – захист Конституції.

Якщо говорити про коло суб'єктів конституційно-правової відповідальності, то слід зазначити, що до них належать держава, органи державної влади, місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, фізичні особи та окремі посадові особи. Суб'єктами притягнення до відповідальності можуть бути президент, Верховна рада, Конституційний Суд, виборці.

Прикладами заходів конституційно-правової відповідальності є, наприклад, розпуск парламенту, відставка уряду, імпічмент президента, висловлений унаслідок недовіри, і відставка окремих міністрів, висловлена внаслідок недовіри.

Таким чином, традиційно конституційно-правова відповідальність за функціональним призначенням пов'язана насамперед з неналежним здійсненням державними установами та їх посадовими особами влади над народом як єдиним джерелом влади [2, с. 23]. Відповідні статті передбачають санкції за порушення державними органами та окремими посадовими особами норм Конституції України. Наприклад, стаття 111 Конституції України передбачає імпічмент президента у разі вчинення ним державної зради чи інших злочинів [3].

Людина і громадянин у разі порушення норм Конституції України несе відповідальність згідно з іншими правовими актами, такими як Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо. В умовах сьогодення конституційна відповідальність є ефективним і надійним інструментом охорони правопорядку в державі, адже основна його мета – зміцнення конституційної законності [4, с. 31].

Отже, можна зробити висновок про сутність поняття конституційно-правової відповідальності, як одного з виняткового виду юридичної відповідальності в конституційному праві, який має комплексну політико-правову природу, виникає при вчиненні конституційно-правового правопорушення і проявляється в несприятливих наслідках для суб'єкта конституційного правопорушення.

Список літератури

1. Конституційно-правова відповідальність : конспект лекцій / підгот. А. В. Самотуга. Дніпро, 2019. 244 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/z/zl18.1.pdf>
2. Батанова Н.М. Методологічні проблеми теорії функцій конституційно-правової відповідальності. Правові засади організації та здійснення публічної влади : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 28 лют. – 2 берез. 2020р. Хмельницький, 2020. С. 23-27.
3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2022. 96 с.
4. Бакумов О.С. Конституційно-правова відповідальність як провідний вид юридичної відповідальності держави в сучасній Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 2(23) Том 3. С. 29-36.

УДК 341:340.15

Рудник Р. В., студентка гр. ЦГЮ-211

Науковий керівник: **Козинець О. Г.**, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

РОЗВИТОК ПРАВА У ФРАНЦІЇ У ХХ ст.

ХХ століття було переломом для всього світу, особливо для Франції. З 1875 до 1940 рр. існувала Третя французька республіка, що була на шляху до розколу, однак вона пройшла через Першу світову війну, міжвоєнну кризу реформувавшись після нацистської окупації. Необхідно дослідити правовий розвиток Франції як одної з перших республіканських буржуазних країн в Європі.

Дослідженням права Франції ХХ ст. займалися А. В. Грубінко, Т. А. Третьякова, Л. М. Маймескулова, Г. В. Лаврик, В. А. Сало, Б. Г. Головка, Ю. А. Холод, С. Ю. Обрусна і т. д.

Перша світова війна та міжвоєнний період сильно вплинули на політичний та соціальне життя Франції. Радикалізація суспільства призвела до появи численних фашистських та комуністичних рухів. У міжвоєнний період французька влада дотримувалася доктрини «регламентарної влади», відповідно до якої уряд міг видавати нормативні акти без делегування йому законодавчих повноважень парламентом, на підставі власних prerogativ. Формально урядові декрети повинні були лише доповнювати, уточнювати законодавство і мали підзаконний характер. На ділі уряди неодноразово приймали акти, які мали силу закону, і скасовували попередні законодавчі акти. Крім того, парламент періодично надавав кабінетам надзвичайні повноваження і виняткове право правотворчості у формі декретів-законів [1, с. 330].

Після спроби невдалого фашистського перевороту до влади прийшов «Народний фронт» - коаліція соціалістів, комуністів та демократів зі своєю демократичною програмою. На парламентських виборах 1936 р. партії Народного фронту отримали 57 % голосів виборців. Парламент на основі реалізації програми Народного фронту прийняв 133 закони [2, с. 331]. Він здійснив низку демократичних перетворень:

- розпустив фашистські організації, ліквідував їхні військові бази і склади;
- окремі галузі військової промисловості передав у власність держави;
- встановив 40-годинний робочий тиждень (замість 60- годинного), підвищив заробітну плату робітникам на 7–15 %;
- впровадив оплачувані двотижневі відпустки;
- визнав чинність колективних угод та діяльність робітничих комітетів на підприємствах;
- встановив тверді ціни на сільськогосподарську продукцію; виділив кредити селянам і ремісникам [3, с. 231].

Однак сподівання суспільства на покращення не відбулося, а також Франція брала кредити у США, що спричинювалося важким економічним становищем. Згодом після німецької окупації та звільнення було проголошено Четверту республіку. У квітні 1946 року Установчими зборами була прийнята нова Конституція, однак в травні відбувся референдум який відхилив проект. Згодом було розроблено новий та прийнято французьким народом. У грудні він набув чинності. Конституцією 1946 року у Франції встановлювалася Четверта республіка. В ній підтверджувалися права і свободи, проголошені ще Декларацією прав людини і громадянина 1789 року. Додатково закріплювалися права на організацію профспілок та страйк, рівноправність чоловіків і жінок. Заборонялася дискримінація за мотивами національної належності, віровизнання та політичних переконань. Передбачалося обмеження прав приватних монополій, гарантувалося право на матеріальне забезпечення, відпочинок, працю, безплатну світську освіту будь-якого рівня [4, с. 427]. Надавалася перевага владі двох палатному парламенту, а не президенту в якого були переважно представницькі функції.

Однак згодом під впливом зовнішніх (вступ до НАТО, війна в Алжирі та Індокитаї, втрати численних колоній) та внутрішніх (слабкість та невідповідність новим світовим тенденціям) призвела до Конституційної реформи 1954 року, а згодом і до прийняття нової Конституції 1958 року. Також найпоширенішими законодавчими актами у Франції були органічні закони, що доповнювали конституційні положення. При цьому Звичайні закони – це парламентські акти, які регулюють або окремі галузі права, або окремі правові інститути. До них відносяться також кодекси, що відповідають традиційній системі законодавства. Конституція 1958 р. визначила перелік напрямів правового регулювання, що знаходяться у виключній компетенції законодавчої влади: права і свободи громадян, правила націоналізації і денационалізації підприємств, кримінальна відповідальність і судочинство, принципи освіти, трудового права тощо. Усі інші проблеми регулюються регламентарними актами, серед яких особливе місце посідають ордонанси – урядові акти, що приймаються з дозволу Парламенту в галузях, що, зазвичай, регулюються законодавством. Поруч із кодексами в

XX ст. виникла практика видання консолідованих законодавчих актів. На відміну від класичних кодексів вони включають норми, що видаються за допомогою регламентарних актів – кодекс про працю, транспортний, податковий та ін. [5, с. 415]. Для права Франції була характерна послідовність та дотримання історичних традицій включно з Декларацією прав людини і громадянин 1789 року та Наполеонівських кодексів 1800-х тощо.

Отже, розвиток права у Франції відбувався поряд із суспільним та політичним розвитком. За XX ст. змінилося цілих дві французькі республіки, однак наступність норм права залишалася. Дослідження розвитку права у Франції необхідно, оскільки його можна використовувати у державній практиці України.

Список літератури

1. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / О. М. Джужа, Т. А. Третьякова, В. С. Калиновський, О. І. Анатольєва та ін. Київ: НАВС, 2012. 376 с.
2. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2010. 392 с.
3. Лаврик Г. В., Сало В. А. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Полтава: Полтавський університет економіки і торгівлі, 2017. 324 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулов, Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко; за ред. Л. М. Маймескулова. Харків: Право, 2011. 520 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.

УДК: 341.231.14 342.733:342.78

Сікун А. М., заступник начальника кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Сокол М. В., курсант 1-го курсу

*Академія Державної пенітенціарної служби
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Право на освіту є одним з основних прав і свобод людини. Воно закріплене в ст. 26 Загальної декларації прав людини та передбачає, що кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. А також Конституція України у ст. 53 закріпила, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Дане право гарантує рівномірний розвиток дитини і допомагає їй стати корисною і повноцінною для суспільства. Воно є основним соціально-культурним правом, що забезпечує стабільний розвиток молодого покоління.

Як зазначено в преамбулі закону України «Про освіту», освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [1].

Згідно зі ст. 3 ЗУ «Про освіту» кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [1].

Згідно зі ст. 53 цього ж закону кожен здобувач освіти має право на якісні освітні послуги, справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання [1]. Але на даний час в країні війна, тому оцінювання якості освіти не точне, бо більшість навчальних закладів навчаються дистанційно.

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України питання щодо забезпечення якісної освіти стало одним із найважливіших, особливо на територіях де ведуться активні бойові дії. Виходячи з цього утворилося дуже багато проблем, які необхідно дослідити:

Проблема № 1: травма війни. По-перше, це травма втрати. Зараз багато страхів, пов'язані саме з війною, коли страшно втрачати саме батьків чи опікунів. Звичайно, є травми того, що дитина бачила, чула, відчувала – чи бачила або чула вона вибухи, а можливо взагалі отримала поранення. На таке у кожного по різному реагує психіка.

Проблема № 2: неефективність навчання. З початку пандемії діти навчаються дистанційно, тому під час навчального процесу вони можуть користуватися різними джерелами при перевірці рівня знань, що означає пряме порушення академічної доброчесності [1].

Проблема № 3: повітряна тривога. На даний час дуже часто в областях оголошується повітряна тривога, яка заважає проводити заняття, тому часто діти самі проходять матеріал за вказівками педагогів.

Положення закону України від 15.03.2022 № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» направлені на створення умов для відновлення та продовження якісного та безпечного освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Згідно з цим законом здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується:

- організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників;
- збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом;
- місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби) [2].

Забезпечення державних гарантій, визначених частиною першою цієї статті, створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) у межах своєї компетенції здійснюють:

- органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти;
- заклади освіти, установи освіти, наукові установи, їх засновники;
- громадські об'єднання, благодійні організації та фізичні особи, які здійснюють благодійну (волонтерську) діяльність [2].

В умовах війни порушується базове право людини на освіту, яка перетворюється на об'єкт військової агресії – мішенями стають як учасники освітнього процесу (учні, вчителі, студенти, викладачі, управлінці, науковці), так і освітня інфраструктура (будівлі закладів освіти усіх рівнів).

Глобальною коаліцією на захист навчальних закладів від нападів (ГСРЕА) у 2015 р. було розроблено Комплекс дій «Що Міністерства можуть зробити для захисту навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях». Комплекс дій призначений слугувати як ресурс для розширення можливостей працівників міністерств, що відповідають за освіту, для кращого попередження нападів на освіту або захисту шкіл від використання у військових цілях, пом'якшення наслідків нападів, якщо вони сталися, а також реагування на напади. Запропоновані дії для Міністерств щодо захисту навчальних закладів від нападів охоплюють декілька компонентів:

1. Аналізувати ситуацію та здійснювати моніторинг нападів (здійснювати аналіз нападів на освітні установи та щодо використання шкіл у військових цілях; розробити план аналізу та моніторингу та ін.).

2. Захистити школи (визначити безпечні межі школи; обрати безпечні місця та конструкції для шкіл; зменшити загрози нападу по дорозі до школи та ін.).

3. Забезпечити продовження процесу навчання (розробити плани дій у надзвичайних ситуаціях для продовження навчального процесу; визначити можливості реалізації альтернативних механізмів надання освіти).

4. Підтримувати спільноти (включити будь-які місцеві заходи безпеки до моніторингу та аналізу Міністерства; розробити грантову програму щодо запобігання, підготовки та реагування на напади на заклади освіти та ін.).

5. Ураховувати можливість виникнення конфлікту (перегляд наявної політики та програм у сфері освіти на предмет врахування можливості виникнення конфлікту; побудова довіри між Міністерством та шкільними спільнотами та ін.).

6. Систематизувати захист навчальних закладів (призначити посадову особу державного рівня від Міністерства для очолення державного мультисекторального/міжорганізаційного наглядового комітету для захисту закладів освіти від нападів та від використання у військових цілях, зміцнення потенціалу працівників Міністерства; визначення вартості та фінансування програм та політики із захисту освіти та ін.) [3, с. 10-11].

Звернути увагу треба на те, що на сьогоднішній день держава приділяє особливу увагу реалізації громадянами права на освіту, покладає на заклади освіти особливу відповідальність. Завданнями цих закладів є: формування середовища психологічного комфорту та допомоги в умовах здійснення освітнього процесу під час воєнних дій як для отримувачів освіти так і для осіб, що забезпечують освітній процес.

Не дивлячись на складну і трагічну ситуацію в державі потрібно докладати максимум зусиль для збереження освітнього процесу, діяльності освітніх закладів та надання якісних освітніх послуг в період воєнного стану, що дуже важко реалізувати на даний час, це все потребує максимальної віддачі, активізації професійних і людських якостей.

Список літератури

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 1 січня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.04.2023).

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

3. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій / О. Локшина та ін. *Ukrainian educational journal*. 2022. № 2. С. 5–18. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18> (дата звернення: 29.04.2023).

УДК 340.12

Сосєдка С. В., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: **Нігченко А. Г.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

В Україні питання професійної культури юристів постає в контексті становлення правової системи, заснованої на принципах гуманізму, демократизму та справедливості. Професійна культура юристів стала об'єктом пізнання вітчизняних науковців таких як В. І. Андрейцева, В. С. Бігуна, П. Д. Біленчука, Н. В. Кожем'яко, М. І. Козюбри, А. С. Морозова, та інших.

Як відомо, основою професійної культури юриста є права культура, яка «розкриває роль правових ідеалів і цінностей у житті суспільства» [1, с. 65]. У цьому контексті варто зазначити, що професійна культура юриста пов'язана з визнаними загальнолюдськими цінностями, основними цінностями конкретного суспільства та основними цінностями професії [2, с. 29]. Тобто, професійна культура юриста – це наявність у кожного правника комплексної системи розвинених індивідуальних субкультур, що дає йому змогу на належному рівні виконувати професійні повноваження [3].

Професійна культура юриста формується поетапно. Перший етап – це роки перебування майбутнього юриста у вищому навчальному закладі, усвідомлення його призначення, ознайомлення з функціональними обов'язками та особливостями роботи юридичної професії.

Другий етап – це етап формування юриста як професіонала, який характеризується повною незалежністю у професійній діяльності, набуттям досвіду та власного стилю до роботи, встановлення ефективних стосунків з колегами.

Третій етап – це етап досягнення вершин майстерності та становлення юриста як професіонала після багатьох років наполегливої праці.

Формування професійної культури юристів відбувається в певному соціальному середовищі, яке більшою чи меншою мірою впливає на всі процеси, що в ньому відбуваються [4, с. 339]. Структура соціального середовища є дуже складним явищем, тому можемо розглянути суб'єктивні та об'єктивні впливи.

До факторів суб'єктивного належать правове виховання, юридична освіта яка зумовлена організацією науково-практичних семінарів, конференцій, організації стажування та підвищення кваліфікації; способи практичної діяльності юристів; умови сімейних відносин і відносин, що склалися в робочому колективі.

До факторів об'єктивного порядку належать економічний і політичний устрій, права система суспільства, домінуючі в суспільстві політико правові ідеали, стан правового життя юридичної спільноти тощо. Ці об'єктивні, й суб'єктивні фактори, які за природою тісно взаємодіють і доповнюють одне одного [4, с. 340].

Таким чином, можна підвести підсумок вище викладеного, який полягає в тому, що професійна культура юриста складне явище, як за змістом, так і за структурою, вона являє собою загальну культуру людини. Сутність цієї культури визначається самою професією юриста, яка відображається з різних боків: з одного боку, очікування суспільства, з іншого духовний і матеріальний досвід професійної діяльності юристів. Формування професійної культури майбутнього юриста передбачає розвиток особистості, адже поєднання професійних, естетичних і морально-етичних інтересів є першочерговим завданням особистісного розвитку. Тому професійну культуру юристів формують принципи права, спрямовані на досягнення правди, добра і справедливості в суспільстві.

Список літератури

1. Макеєва О. М. Права культура як елемент правової системи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 64-67 URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26948/3/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BA%D1>

%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8.pdf.

2. Аранов Я. Професійна культура юриста та її значення у юридичній практиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ун-т економ. та права «Крок». Київ, 2020. 223 с.

3. Правова педагогіка [Текст] : навч. посіб. / Н. Фоменко, М. Скрипник, О. Фатхутдінова ; [за наук. ред. Н. А. Фоменко] ; Київ. ун-т туризму, економіки і права. - Херсон : Олді-Плюс, 2015. - 326 с.

4. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. Київ: Знання, 2005. 375 с.

УДК 340.114

Суконко Я. А., студент гр. ПД-221

Науковий керівник: **Марущак Н. В.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО РОЗУМІННЯ ТЕРМІНА «ДЖЕРЕЛО ПРАВА»

Під терміном «джерело права» зазвичай розуміють:

– зовнішній вигляд та спосіб втілення правових норм у документальні акти; офіційні документи, що містять правові норми [1, с. 162];

– способи офіційного вираження й закріплення правових норм; джерело інформації, яке вказує, де знаходиться те чи інше правило поведінки, як ним керуватись та як його застосовувати на практиці; матеріали, що використовуються для формування законодавства; проекти нормативних актів, що використовуються для тлумачення юридичних текстів [2, с. 310];

– діяльність суб'єктів правових відносин, яка спрямована на задоволення їх потреб та інтересів [3, с. 188];

– політичні, економічні, соціальні, культурні та інші фактори, що породжують або об'єктивно зумовлюють виникнення норм права; умови формування права, фактори правотворчості та суспільні цінності, що безпосередньо впливають на процес формування та функціонування права; різноманітні пам'ятки історії, літописи та звичаї, які існували в минулому та мають юридичний зміст, визначають основні напрями становлення права в конкретній державі (наприклад, «Руська правда», «Закони Ману») [3, с. 188-189]; особливу силу, що створює право [4, с. 295] та інші.

Сьогодні категорія «джерело права» розглядається у правовій науці у трьох аспектах: ідеальному, матеріальному та формальному. В ідеальному розумінні, ця категорія відображає правосвідомість, яку можна визначити, як сукупність поглядів, концепцій та ідей, що відображають ставлення людей, соціальних груп та націй до права, законності, правосуддя, а також їхні уявлення про правомірне та неправомірне.

Матеріальний аспект визначають як витoki формування права, тобто, систему факторів, котрі визначають його зміст, а саме, природні, культурні, релігійні, економічні, політичні. Іншими словами, право відображає відносини, що фактично склалися або складаються у суспільстві, соціальну дійсність і, як правило, йдеться про економічні умови життя суспільства, способи виробництва.

При дослідженні матеріального розуміння джерел права можна відокремити два основних підходи до взаємодії права та економіки:

- а) пріоритет права над економікою або економіки над правом;
- б) відсутність пріоритету права або економіки.

Згідно з першим підходом, право виникає на основі існування економічних відносин, і його основне призначення полягає в обслуговуванні матеріальних відносин у суспільстві. Водночас економічні відносини можуть існувати лише у визначеній правовій формі, тобто право виступає джерелом цих відносин. Право є способом саморегулювання економіки, оскільки воно здатне забезпечити юридичну свободу виробничих відносин. За другим підходом, пріоритет права чи економіки відсутній взагалі, і первинним чинником виступають інтереси суспільства, які втілюються спочатку у праві, а потім у економіці, або ж навпаки [4, с. 160-161].

У формальному розумінні, юридичні джерела права це- офіційні форми зовнішнього вираження його змісту. Особливістю цих форм є офіційна визначеність. Це означає, що правові норми містяться в офіційно визнаних державою джерелах права, які складають форми існування правових норм. Ідеологічне усвідомлення об'єктивних потреб суспільства виражається у нормативних актах, що є юридичним джерелом права. У такому разі форма та джерело права мають однаковий зміст.

В юридичному вимірі джерела права розглядаються як позитивне право, що існує у вигляді реально існуючих нормативних регуляторів (в законах, нормах та інших офіційних документах), на підставі яких державою визначається легальна і нелегальна поведінка учасників правовідносин, а також приймаються юридично обов'язкові імперативні рішення відповідними органами, включаючи судові.

Позитивне право представлено конкретними правовими інститутами та формалізованими юридичними нормами, що містяться у нормативно-правових актах або інших загальнообов'язкових юридичних документах. [5, с. 139].

У формально-юридичному розумінні джерелами права є об'єктивні правила поведінки, створені суспільством та затверджені державою, які мають загальнообов'язковий характер, зовнішню форму та юридичну силу, що захищаються державним примусом. У цьому контексті джерелами права є існуюча система права, інститути права, правові норми та нормативно-правові акти.

Варто відзначити, що більшість науковців вважає, що термін «джерело права» відноситься до формально-юридичного значення, оскільки це відноситься до форми вираження та закріплення правових норм [6, с. 124], що забезпечує їх загальнообов'язковість.

Отже, розуміння «джерела права» безпосередньо пов'язане з ознаками формально-юридичних джерел права. А саме:

- а) їх значенням у правотворчому процесі;
- б) змістом, який юридично оформлений у вигляді державної волі;
- в) загальнообов'язковістю та гарантованістю державою;
- г) особливою юридичною формою;
- д) встановленням основ правового регулювання в певних сферах суспільного життя.

Список літератури

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. К.: Атіка. 2001. 176 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. За ред. Ю. С. Шемшученка. К., 2007. 124 с.
3. Навч. посіб. / 3-14 Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та інші / за ред. Копейчикова В.В. Стер. вид. К.: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
4. Карпічков В. О. Правова реальність: поняття та місце в системі категорій права: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 198 с.
5. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін.; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.
6. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2008. 336 с.

УДК 340.1

Ухабова В. М., студентка гр. ПР-221

Науковий керівник: **Нітченко А. Г.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗДІЙСНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні тенденції у сфері юридичної освіти підтверджують зростання попиту на фахові якості, які є необхідними для самостійного здійснення професійних юридичних функцій майбутніми юристами. Відповідно до нової освітньої парадигми, майбутній юрист повинен мати основні знання, професійні уміння і якості, для здійснення юридичних функцій, тобто він повинен бути професійно компетентним та відповідати основним вимогам та умовам набуття права на здійснення юридичної практичної діяльності.

Юридична практична діяльність – це професійна діяльність, яку має здійснювати компетентна особа, яка має необхідний рівень професійних знань та навичок юриста [1]. Для набуття фізичною особою якостей, необхідних для самостійного здійснення професійної юридичної функції, потрібне досягнення певного віку та освоєння освітньо-професійної програми освітньо-кваліфікаційного рівня. Так, наприклад нормативними правовими актами визначається, що особа може бути:

- нотаріусом якщо вона здобула вищу юридичну освіту та пройшли 6-місячне стажування у державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, який здійснює приватне нотаріальне обслуговування;

- стажером нотаріуса – якщо особа, яка здобула вищу юридичну освіту проходить стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса;

- помічником адвоката – якщо особа є громадянином України з вищою юридичною освітою та має не менше двох років практичного досвіду роботи юристом або помічником юриста;

- адвокатом – якщо особа, має вищу юридичну освіту та здатна діяти у справах, віднесених до провадження адвоката, за винятком справ, віднесених до провадження адвоката.

Щоб отримати право на самостійну юридичну практику, необхідно скласти кваліфікаційний іспит перед компетентним органом (наприклад, кваліфікаційною комісією нотаріату або кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури) та отримати відповідний документ (свідоцтво або ліцензію).

У процесі набуття суб'єктами професійних прав та обов'язків виділяють кілька етапів:

1. Набуття кваліфікації, необхідної для самостійного виконання професійних юридичних функцій.

2. Отримання права займатися незалежною юридичною практикою.

3. Набуття професійних повноважень (реєстрація).

4. Припинення здійснення професійних повноважень.

5. Ліквідація прав на здійснення професійних повноважень та самостійне зайняття юридичної практичної діяльності [2].

Кожен етап має особливості, що належать до тієї чи іншої категорії юридичної практичної діяльності.

До змісту юридичної практичної діяльності відносять реєстрацію та статистичний облік правових явищ, результатів юридичної діяльності, складання документів, консультування, участь у судовому засіданні, попередження, припинення правопорушень та їх розслідування, притягнення до юридичної відповідальності, виконання покарань, а також, підготовку та прийняття нормативно-правових актів та здійснення право-виховної та науково-дослідницької діяльності [3].

Таким чином, юридична практична діяльність – це необхідність формального підтвердження здатності суб'єкта виконувати професійні юридичні функції на необхідному рівні.

Отже, юридична практична діяльність це діяльність юристів щодо безпосереднього захисту прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права, надання їм допомоги у складенні правових документів, консультуванні щодо вибору поведінки у відповідності з нормами права, посвідченні юридичних фактів тощо. Для здійснення юридичної практичної діяльності особам доводиться отримувати вищу юридичну освіту, де вони набувають якостей, необхідних для самостійного здійснення професійних юридичних функцій і продовжують їх набувати у ході практичного досвіду та стажувань. Тільки тоді, з набутими якостями, юрист здійснює юридичні функції на належному рівні.

Список літератури

1. Заєць А. С. Юридична практика як одна з форм правового виховання. *Право та державне управління*. 2016. № 4. С. 11-15. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2016/4.pdf (дата звернення: 21.12.2022).

2. Гусарев С. Д.; Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 329 с. URL: https://pidru4niki.com/18000102/pravo/osnovni_vimogi_umovi_nabuttya_prava_zdiysnennya_yuridich_poyi_praktichnoyi_diyalnosti (дата звернення: 21.12.2022).

3. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» / Гусарев С. Д., Мінченко О. В., Свиридчук Н. П. та ін. Національна академія внутрішніх справ URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_2.html (дата звернення: 21.12.2022).

УДК 343.34

Хаметова С. Е., здобувачка освітнього ступеню бакалавр ННІ ІБ СК НА СБ України
Науковий керівник: **Радовецька Л. В.**, к.ю.н., доцент КТДП ННГІ НА СБ України
Національна академія Служби безпеки України
(м. Київ, Україна)

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В КОНТЕКСТІ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ

З анексією АР Крим та окупацією частини східних та південно-східних територій України (19 лютого 2014 року – визнано офіційною датою тимчасової окупації) [1], компетентні державні органи, посадові особи, як і низка неурядових правозахисних організацій стикнулись з численними запитамі громадян, які живуть на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), про постійне порушення прав і свобод людей «владою» окупованих територій. Гармонійність існування сучасної демократичної держави, де основною цінністю визнаються права та свободи людини досягається, перш за все, дотриманням балансу, відповідно до якого держава та суспільство не посягають на конституційно визначені права людини шляхом їх незаконних обмежень чи порушень а реалізація людиною своїх прав і свобод не перешкоджає функціонуванню держави й суспільства як їх гарантів [2, с. 312]. Однак, окупація українських територій призвела до систематичних порушень прав людей, які живуть там, та значних і системних порушень міжнародного гуманітарного права.

Конституція України визнає безпеку людини найвищою соціальною цінністю, відповідно, вона визнає за людиною право на неї [3, с. 89], але на жаль, право на безпеку (та життя) громадян постійно порушується бойовиками та окупаційними військами, які здійснюють систематичні напади на мирне населення, що призводить до загибелі та травмування людей. Багато місцевих жителів проживають в умовах постійної небезпеки і страху, не знаючи, коли та де може виникнути наступна атака. На окупованих територіях відсутній закон і порядок, натомість процвітає правовий нігілізм, правове свавілля,

беззаконність, загалом відсутній будь-який правопорядок. Військові та бойовики здійснюють насильство, пограбування та інші злочини проти мирного населення. Відсутність дієвої системи правосуддя та беззаконня на території призводить до того, що місцеві жителі не можуть отримати належний захист своїх прав та інтересів. Якщо безпека є об'єктом загроз, то втрачається сенс в будь-якому праві особи, навіть в праві на життя, оскільки вона (безпека) буде в свою чергу становити загрозу життю [3, с. 92].

Одне з основних порушень прав і свобод на окупованих територіях – це обмеження свободи вираження думок та вільного доступу до інформації. Це створює серйозні проблеми для місцевого населення та дезінформує світову громадськість щодо справжньої ситуації на території окупованої України. Обмеження свободи вираження думки та вільного доступу до інформації підриває демократичні принципи та права людини та перешкоджає вільному обміну інформацією та думками. Окупаційна влада забороняє виражати критичні думки щодо її дій та політики. Журналісти та активісти, які намагаються розповісти про ситуацію на території, можуть стати об'єктом переслідування, затримання та судових справ. Встановлюється контроль над медіа, видаляючи або блокуються матеріали, які не відповідають офіційній пропаганді. Журналісти, які не дотримуються встановлених правил, можуть бути позбавлені своєї акредитації та не мати доступу до джерел отримання інформації. Також відбувається блокування доступу до інформації, яка не відповідає інтересам пропагандистів. Інтернет-ресурси та соціальні мережі можуть бути заблоковані або обмежені, щоб унеможливити доступ до альтернативної інформації.

Окупаційна влада також порушує права на особисту недоторканність, здійснюючи профілактичні затримання та насильство проти мирних громадян, у тому числі жінок та дітей. Багато місцевих жителів стикаються з примусовим вивезенням, поневіряннями та іншими формами фізичного насильства [4, с. 21]. Найбільш постраждали українські діти, яких примусово вивезли на територію росії і наразі українській владі відомо про 19,5 тисяч депортованих дітей. Саме депортація дітей, яких росіяни згодом перевиховують і відправляють на усиновлення в російські сім'ї, стала причиною для Міжнародного кримінального суду в Гаазі видати довічні ордери (від 17.03.2023) на арешт російському диктатору Володимиру Путіну та дитячому омбудсмену Марії Львовій-Беловій, яка не лише сприяла депортації дітей, а й усиновила дитину з Маріуполя [5].

Ці порушення прав людей на окупованих територіях призводять до глибоких людських страждань та мають довгострокові наслідки для жителів цих територій. Міжнародне співтовариство має зробити все можливе, щоб забезпечити захист прав людини на окупованих територіях і домогтися повного повернення контролю за цими територіями України. Крім того, українська влада повинна активно діяти, щоб забезпечити захист прав та інтересів своїх громадян на окупованих територіях. Для цього можна використовувати різноманітні інструменти не тільки правового характеру, однак і політичного й економічного, як-от: надання міжнародної правової допомоги, дипломатичний тиск, санкції тощо.

Також надважливою проблемою є, щоб українські громадяни, які проживають на окупованих територіях, мали доступ до інформації та засобів масової комунікації, які б дозволяли їм отримувати об'єктивну та достовірну інформацію про те, що відбувається в країні та світі. Це може допомогти зменшити інформаційну ізоляцію населення окупованих територій та дати їм можливість знайти шляхи виходу зі складної ситуації.

Українська влада повинна продовжувати працювати над розвитком та вдосконаленням механізмів захисту прав людини в країні, особливо думати над реалізацією таких механізмів на окупованих територіях. Тільки таким чином можна забезпечити гідне майбутнє для всіх громадян України та створити умови для миру, стабільності та процвітання в країні.

Список літератури

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15.04. (2014) № 1207-VII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 08.05.23).

2. Радовецька Л. В., Ткаченко М. О. Оперативна гра у забезпеченні безпеки держави. 2018. Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти. Матеріали наукових заходів. - Київ, НАВС, 2018. – С. 311-315. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/jsrui/handle/123456789/4983> (дата звернення: 08.05.23).

3. Боднар О. Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами. Форум права. – 2011. – С. 88-93. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2011_1_18.pdf (дата звернення: 09.05.2023).

4. Іляшко О. О. Порушення громадянських і політичних прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях України та способи їх захисту. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. – 2018. – С. 19-27. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/6.pdf (дата звернення: 08.05.2023).

5. Печенюк А. Цькування і побиття: Герасимчук розповіла, що відбувається з депортованими в РФ дітьми і скільки їх. Інформаційне агентство UNIAN. – 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/deportaciya-ditey-z-ukrajini-skilki-vikrala-rosiya-i-shcho-vidbuvayetsya-z-malyukami-12199098.html> (дата звернення: 09.05.2023).

УДК 340.15:342.2

Чигурян Д. О., студентка гр. АЮ-211

Науковий керівник: **Козинець О. Г.**, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ІМПЕРІЯ ФРАНКІВ КАРЛА ВЕЛИКОГО, ЇЇ РОЗПАД ТА НАСЛІДКИ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ

Франкська імперія за часів Карла Великого набула свого найбільшого розквіту. Її утворення є одною з найвизначніших подій історії епохи Середньовіччя. Вплив Карла Великого на політику Європи був дуже великим. Наслідки розпаду Франкської держави вплинули на майбутнє багатьох народів. Тому виникає необхідність аналізу утворення та занепаду імперії Карла Великого та його наслідки для Західної Європи.

Дослідженням цього Франкської імперії в різних аспектах займалися Г. В. Лаврик, В. А. Сало, Л. М. Бостан, С. К. Бостан, С. Ю. Іванов, О. Ю. Загуменна та ін.

Загалом можна сказати, що за епохи Карла Великого та його нащадків характеризується подальшим привласненням общинних земель світською та духовною аристократією, зосередженням в їхніх руках великої земельної власності [1, с. 154].

За часів Карла Великого Франкська імперія почала масштабну експансію на Піреней, Центральну Європу та Італію. Необхідно згадати, що Карл Великий у своїх завойовницьких походах проти інших варварських племен добровільно або насильницьким способом (як от з саксами) християнізував населення. Так чи інакше, але саме він зробив величезний внесок у поширення християнства в Європі. Згодом папа Лев III в обмін на допомогу у поверненні престолу в 800 році коронував Карла «імператором заходу». Цей імперський статус був визнаний Візантією і Аббасидським халіфатом. Однак Візантійська імперія обстоювала ідею за якою тільки вона має право на спадщину Риму і тому суперничала з Франкською державою [2].

У внутрішній політиці (системі управління тощо) династія Каролінгів реформ було мало. Тоді ж замість «березневих полів» (військові збори) з'явилися «травневі поля» (збори світської і духовної знаті). На них відбувалося оголошення і обговорення проектів чи вже виданих законодавчих актів (капітулярії). Карл Великий наділив єпископів судово-адміністративними повноваженнями та імунітетами, а графів позбавив герцогської влади та зробив підконтрольними своїм посланцям. Суд не був відокремлений від адміністрації й

підпорядковувався королю. Усе діловодство велося латинською мовою [3, с 38-39]. Було запроваджено адміністративно-територіальний та військовий поділ на графства і герцогства де управління зосереджується у руках васалів короля – графів і герцогів. Однак формування феодальних відносин закономірно вело до феодального розпаду - роздробленості, адже васали короля отримували від свого сюзерена надзвичайно широкі права [4, с. 103]. При цьому автономія феодалів від імператора все більше вирізнялася після смерті Карла Великого, що було властиво аграрній ранньосередньовічній державі.

При цьому завдяки Карлу Великому у військовій системі франків чільне місце займала виняткова енергія та дисципліна. До кінця свого правління він організував систему призову на військову службу через своїх підданих, васалів, що забезпечували армію живою силою, тобто не переважуючи економіку держави додатковими витратами, які не виснажували місцеві ресурси, а підтримуючи закон і порядок [5, с. 109].

Політична та економічна роздробленість Франкської імперії після смерті Карла Великого зумовила те, що після декількох років політичних суперечок сини Карла уклали в 843 році Верденський договір. Кожний із братів одержав приблизно по рівній частині колишньої території Франкської держави: Карлові дісталися землі майбутньої Франції; Людовику — частини Німеччини й Австрії, Лотарю, що зберіг за собою титул імператора, — частини Німеччини, Італії й Провансу. Останнім каролінгським королем був Людовик V, зі смертю якого в 987 р. ця династія закінчилася [6, с. 165].

Отже, утворення Франкської імперії було результатом численних війн та реформ у військовій, адміністративній, економічній та інших сферах. Важливо зазначити, що хоч Карл Великий намагався реформувати імперію, однак він не зміг встановити стабільну та міцну імперську владу на всіх своїх територіях. Розпад держави франків ознаменував окремий шлях для трьох націй – італійської, німецької та французької.

Список літератури

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / Бандурка О. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
2. Чайка П. Імперія Карла Великого: Євросоюз у ранньосередньовічному варіанті. URL: <https://travel-in-time.org/uk/mandrivki-chasom/imperiya-karla-velikogo-yevrosoyuz-u-rannoserednovichnomu-varianti/> (дата звернення: 02.05.2023).
3. Ластовський В. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Видав. центр КНУКіМ, 2017. 195 с.
4. Лаврик Г. В., Сало В. А. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Полтава: ПУЕТ, 2017. 329 с.
5. Володимир Я. Внутрішньополітична ситуація в імперії Карла Великого. Студентський науковий вісник. 2020. № 45. С. 108-110.
6. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 2-е вид. перероб. й доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

Секція «Проблем теорії та практики правоохоронної діяльності»

УДК 343.9

Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Желай В. М., студентка гр. ПД-191

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Основу правоохоронної системи Чеської Республіки складають поліція, служба безпеки та прокуратура.

Відповідно до закону «Про поліцію Чеської Республіки» поліція служить суспільству. Її завданням є охорона безпеки людей, власності та громадського порядку, запобігання злочинній діяльності, виконання завдань, передбачених кримінальним кодексом, та інших завдань у сфері внутрішнього порядку та безпеки, покладених на неї законами, підзаконними актами. Європейського Союзу або міжнародними договорами [1].

Поліцейська система Чеської Республіки складається з національної поліції та місцевої поліції. Національна поліція є централізованою службою, яка відповідає за боротьбу зі злочинністю на національному рівні та забезпечує охорону громадського порядку на території всієї країни. Місцева поліція забезпечує охорону громадського порядку та безпеку на місцевому рівні в містах та місцевих районах.

Нагляд за діяльністю поліції здійснює Міністерство внутрішніх справ, яке контролює діяльність Національної поліції, та місцеві органи самоврядування, які контролюють діяльність місцевої поліції.

У Чехії існує також спеціальна поліція, яка відповідає за боротьбу зі злочинністю, пов'язаною зі зброєю та наркотиками, а також за боротьбу з тероризмом та організованою злочинністю.

Поліцейська система Чеської Республіки має таку загальну структуру:

1. Поліцейська президія (керує діяльністю поліції):

- Президент поліції

- Перший заступник Президента поліції (Штаб поліції, Відділ методології, координації та підтримки діяльності, Відділ кінології та гіпнології, Відділ дайвінгу, Управління ДАІ, Дозвільна служба, Відділ оперативного управління та реагування, взаємодії і контролю).

- Заступник Президента поліції у справах кримінальної поліції та розслідування (Офіс керівника кримінальної поліції та слідчої служби, Управління кримінальної поліції та слідчої служби, Відділ аналітичної підтримки слідства та кримінальної поліції).

- Заступник Президента поліції з економіки (Департамент фінансів, Департамент управління майном, Департамент державних закупівель, Управління безпеки логістики).

- Директор із сервісної підтримки (Відділ стратегічного планування та координації, Відділ інформаційних технологій, Департамент науки, досліджень та інновацій).

- Управління Президента поліції (Департамент управління кризовими ситуаціями. Режимно-секретний відділ. Архів поліції, Законодавчо-аналітичний від управління та контролю за персональними даними, Оркестр поліції).

- Інші підрозділи. Департамент міжнародного співробітництва, Департамент комунікацій та зовнішніх зв'язків. Відділ кадрів. Відділ внутрішнього контролю [2].

2. Підрозділи поліції загальнодержавного рівня. З компетенцією, яка поширюється на територію всієї Чеської Республіки були створені й функціонують такі підрозділи поліції Чеської Республіки: 1) Криміналістичний відділ у Празі; 2) відділ повітряного обслуговування; 3) Національний центр боротьби з наркотиками; 4) Відділ піротехнічного обслуговування;

5) Управління Служби роботи з іноземцями Поліції; 6) Управління документації та розслідування комуністичних злочинів Служби кримінальної поліції та розслідування (СКПР); 7) Відділ освіти та підготовки поліції; 8) Національний центр проти організованої злочинності СКПР; 9) Управління охорони Президента Чеської Республіки; 10) Служба охорони поліції Чеської Республіки; 11) Відділ швидкого розгортання; 12) Відділ спеціальної діяльності СКПР (захист осіб, який пов'язаний із кримінальним процесом); 13) Відділ спеціалізованої діяльності СКПР (відстеження осіб в телекомунікаційному просторі) [3, с. 122].

3. Регіональні управління. В Чеській Республіці функціонує 14 регіональних (крайових) управлінь поліції.

Національну безпеку та боротьбу з тероризмом забезпечує Служба безпеки Чеської Республіки. Вона має право проводити розслідування та здійснювати контр-розвідувальну діяльність в межах країни.

Компетенція державного представництва (прокуратури) сформульована у ст. 80 Конституції Чеської Республіки та полягає у здійсненні лише однієї функції – публічного звинувачення в кримінальному провадженні. Державний представник (прокурор) є єдиною особою, до повноважень якої належить внесення кримінального обвинувачення до суду [4, с. 138].

Отже, прокуратура Чехії відповідає за проведення розслідувань та переслідування злочинів. Вона також займається наглядом за правильністю застосування закону та дотриманням прав людини в процесі судового переслідування. Вона має право переслідувати злочинців та надавати юридичну допомогу постраждалим від злочинів. Прокуратура також виконує контроль за діяльністю правоохоронних органів та вирішує питання про порушення кримінальних справ.

Судова система Чеської Республіки складається з різних рівнів судів, що забезпечують правосуддя та забезпечують виконання закону. Судова система включає місцеві суди, окружні суди та верховний суд. Кожен з цих рівнів має свої завдання технології та процедури, які використовуються для вирішення різних кримінальних справ.

Основні принципи роботи правоохоронних органів Чеської Республіки полягають у забезпеченні безпеки громадян та захисті їхніх прав та свобод. Для досягнення цих цілей правоохоронні органи використовують різноманітні методи, такі як патрулювання вулиць, з діючу розслідування, збір та аналіз даних, співпрацю з іншими правоохоронними органами та урядовими структурами.

Правоохоронні органи Чеської Республіки також активно займаються запобіганням злочинів та протидіють корупції. Наприклад, Чехія має спеціальний орган, який відповідає за боротьбу з організованою злочинністю та корупцією. Цей орган має широкі повноваження та працює в тісному співробітництві з іншими правоохоронними органами та урядовими структурами.

Однією з особливостей правоохоронної системи Чеської Республіки є те, що вона є досить децентралізованою. Кожен регіон має свою власну місцеву поліцію та органи прокуратури, які займаються збереженням порядку та розслідуванням злочинів на місцевому рівні. Це дозволяє правоохоронним органам більш ефективно вирішувати проблеми, що виникають на місцях.

Варто зазначити, що правоохоронні органи Чехії є добре організованою та ефективною системою, яка забезпечує безпеку та порядок в країні. Вони володіють необхідними повноваженнями та інструментами для забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю.

Для боротьби зі злочинністю в Чехії використовуються різні методи, включаючи розслідування злочинів, обшуки, затримання та судові переслідування. Залежно від серйозності злочину та його наслідків, кримінальні справи можуть розглядатися в різних судах, включаючи місцеві суди, окружні суди та верховний суд.

У разі порушення прав людини або у випадку неправомірних дій правоохоронних органів громадяни можуть звернутися до органів влади зі скаргами. Також в Чеської Республіки діє Комітет з контролю за діяльністю правоохоронних органів, який контролює діяльність поліції та інших правоохоронних органів.

Важливим аспектом правоохоронної діяльності в Чехії є співпраця з іншими країнами у боротьбі зі злочинністю та тероризмом. Чеська Республіка є членом Європейського Союзу та Шенгенської зони, тому співпраця з іншими країнами є особливо важливою.

Отже, правоохоронна діяльність в Чехії є важливою складовою державного управління, яка забезпечує захист прав і свобод громадян та забезпечує правопорядок у країні. Завдяки високій професійності та ефективності правоохоронних органів, Чехія є однією з найбільш безпечних країн у світі.

Список літератури

1. Zákon o Policii České republiky č. 273/2008 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-273/zneni-20190424> (дата звернення 24.03.2023).

2. Policie České republiky. URL: <https://www.policie.cz/clanek/o-nas-policie-ceske-republiky-policie-ceske-republiky.aspx> (дата звернення 24.03.2023).

3. Копча В. В., Фрідманський Р. М. Реформування поліцейських сил Чеської Республіки: основні напрями правового забезпечення. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2021. №4(18). С. 116-125.

4. Столітній А., Каліна А. Електронне кримінальне провадження у Чеській Республіці. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 3. С. 137–146.

УДК 343.211.3:343.811

Виштак В. О., курсант 121 навч. гр.

Науковий керівник: **Кисельов Д. В.**, молодший науковий співробітник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва

*Академія Державної пенітенціарної служби
(м. Чернігів, Україна)*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРЕВЕНТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Забезпечення прав людини й громадянина - зокрема тих, хто перебуває в умовах несвободи - це фундаментальне спрямування розвитку України, для нормального сприйняття нашої держави міжнародними партнерами, з метою заявлення про себе на міжнародній арені, як частини європейської спільноти.

У більшості випадків, місця несвободи сприймають, як: в'язниці, СІЗО, ізолятори тимчасового тримання, арештні дома, тощо. Насправді, це дещо більше, ніж «місця позбавлення волі», в яких не тільки виконують кримінальні покарання, а і інші місця, куди людина потрапляє за рішенням державного органу і які вона не може залишити за власним бажанням, тому що, перебуває під наглядом чи опікою держави.

На сьогоднішній день, перелік місць несвободи вкрай великий, до таких місць можна віднести: психіатричні заклади, дитячі будинки-інтернати, пансіонати для людей похилого віку та людей з інвалідністю, пункти тимчасового розміщення біженців, соціально-реабілітаційні центри, військові частини, пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах, заклади примусового лікування та інші.

Аналізуючи щорічні та спеціальні доповіді Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, можна зробити висновок, що найчастіше порушуються права та свободи людини і громадянина в місцях несвободи.

Специфіка таких місць несвободи обумовлена у обмеженні певних свобод людини, подекуди в таких місцях перебувають люди в беззахисному та безпорадному стані.

Україна 19 вересня 2006 року ратифікувала та приєдналась до Факультативного протоколу Конвенції ООН проти катувань, взявши на себе зобов'язання щодо створення Національного превентивного механізму (далі – НПМ), організації проведення регулярних відвідувань, візитів до місць несвободи. Метою цих заходів мають стати дієві рекомендації відповідним інституціям, щодо покращення умов утримання осіб, які знаходяться в місцях несвободи, попередження катувань та інших жорстоких нелюдських поведінь, які принижують гідність людей. Лише згодом 4 листопада 2012 року набрав чинності Закон України від 02.10.2012 № 5409-VI «Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо Національного превентивного механізму», що впроваджує НПМ [1].

НПМ - це орган чи декілька органів, що здійснюють систематичні, незалежні відвідування будь-яких (місць несвободи), що перебувають під юрисдикцією та контролем держави, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені свободи [2].

Згідно з положеннями Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань, НПМ являє собою систему регулярних відвідувань, які здійснюються незалежними міжнародними та національними органами, місць, де перебувають позбавлені волі особи, з метою попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поведінки та покарання [3, ст. 18].

Так, за офіційними даними станом на 2023 рік учасниками Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань є 92 держави, із яких у 77 державах в тому числі і в Україні діє НПМ [4].

Відповідно до статті 3 Факультативного протоколу Конвенції ООН проти катувань, кожна держава-учасниця створює, призначає чи підтримує на національному рівні один або кілька органів для відвідувань та моніторингу відповідно до цілей недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання [5].

Моделі НПМ, які функціонують у різних країнах схематично можна поділити на чотири групи, що фактично, умовно мають назви «Омбудсман», «Омбудсман+», модель «Окремого органу» та «Мультиоргану».

Модель «Омбудсман», передбачає наділення функціями НПМ Офіс Омбудсмана. Така модель функціонує в таких країнах, як: Албанія, Грузія, Чехія, Польща, Швеція, Естонія.

Більш ефективніша модель «Омбудсман+», суть такої моделі полягає в тому, що не тільки омбудсман задіяний в моніторингу дотримання прав та свобод людини в місцях несвободи, а й окремі громадські організації, які отримали від омбудсмана відповідні права, зможуть відвідувати місця несвободи та доповідати в центральний офіс у випадку виявлення недоліків, а також надавати відповідні рекомендації місцевим органам виконавчої влади. Така модель функціонує в таких країнах, як: Данія, Словенія, Молдова, Вірменія.

Модель «Окремого органу», передбачається запровадження спеціалізованого органу, який би займався виключно питаннями здійснення регулярних відвідувань місць несвободи. Модель характерна для Франції, Швейцарії, Румунії, Мальдів.

Модель «Мультиоргану» представляє собою виконання функцій громадськими організаціями, державними органами, які розділяють між собою сфери відповідальності для різних типів місць несвободи.

Тобто, можна зробити висновок, що кожна країна обирає свою модель функціонування НПМ, але головною задачею якої залишається належне виконання своїх завдань та обов'язків [6].

В Україні діє модель «Омбудсман+», з метою захисту та дотримання прав людей в місцях несвободи, місію НПМ здійснюють спеціально навчені монітори (відвідувачі місць несвободи). Монітор НПМ – це людина, яка здійснює моніторингові візити, проводить відвідування місць несвободи та має відсутній фінансовий інтерес у своїй діяльності. У сучасних моніторів НПМ існує своєрідна спеціалізація: хтось розуміється у трудових правах, хтось в геріатрії, інші у пенітенціарній справі, другі у справах дітей тощо.

Завдання таких моніторів помітити і зафіксувати порушення прав людини, коли це стосується катування чи жорстокого ставлення і зазначити про це у звіті. Звіт, необхідний для того, щоб показати громадам, політикам та службовим особам про те, що вони повинні втрутитись для вирішення питання в якнайкоротші терміни.

Отже, НПМ - це механізм моніторингу місць несвободи, що діє відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань. НПМ покликаний для забезпечення прав людини і громадянина, шляхом попередження катувань та жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність поведень, в місцях несвободи.

Список літератури

1. Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо національного превентивного механізму. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5409-17/sp:max100#Text> (Дата звернення: 19.04.2023).

2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Головна. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Головна. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua> (Дата звернення: 19.04.2023).

3. Національний превентивний механізм проти катувань та жорстокого поводження / Черноусов А., Кобзін Д., Щербань С., Мартиненко О. Харків: Харківський інститут соціальних досліджень, 2018. 76 с.

4. List of Designated NPM by regions & countries Association for the Prevention of Torture. Association for the prevention of torture. URL: <https://www.ap.t.ch/en/knowledge-hub/opcat-database/list-designated-npm-regions-countries> (Дата звернення: 18.04.2023).

5. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (укр./рос.). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text (Дата звернення: 18.04.2023).

6. Петельнікова Н. Національний превентивний механізм як головна функція інституту омбудсмана у забезпеченні захисту прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених. Публічне право. 2018. № 3. С. 40-46.

УДК 341.231.14+314.87):343.26-052]:342.78

Ворушило О. В., курсант 137 навчальної групи

Кисельов Д. В., молодший науковий співробітник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва

Академія Державної пенітенціарної служби

(м. Чернігів, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ ТА ЇХ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком війни, розв'язаною росією проти України, вкрай гостро постало питання щодо забезпечення прав та особистої безпеки, однієї із найбільш незахищених та вразливої соціально категорії населення, а саме засуджених. Вразливість осіб, що перебувають в установах виконання покарання (далі - УВП) зумовлена тим, що в них знаходяться люди, які позбавлені можливості самостійно діяти та обирати варіанти поведінки, категорія засуджених що перебувають в установах виконання кримінальних покарань в умовах несвободи не можуть самостійно себе захистити, в тому числі евакуюватись, і у зв'язку з цим питання щодо їх особистої безпеки покладається на державу.

Згідно основних принципів Європейських пенітенціарних правил, перебуваючи в установах виконання покарання, особи, позбавлені волі, зберігають усі права, яких вони не були законно позбавлені за рішенням суду, відповідно до якого вони засуджені до позбавлення волі чи взяті під варту [1].

Установи виконання покарання є спеціалізованими закладами, що реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

В таких установах, як зазначають правозахисники зустрічаються непоодинокі випадки порушення прав засуджених та ув'язнених [2].

На сьогоднішній день, найбільша небезпека на яку можуть наразитися засуджені особи, це потрапляння в окупацію. Враховуючи гіркий досвід України в 2014 році, коли через загострення ситуації на сході України та в АР Крим, не була проведена своєчасна евакуація засуджених, що призвело до залишення людей в окупації.

Для попередження цього Кабінет Міністрів України видав постанову

від 07 листопада 2018 року № 934 «Про затвердження порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану» (далі – Постанова) . У разі введення правового режиму воєнного стану у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, проводиться обов'язкова евакуація засуджених та осіб, взятих під варту [3].

Відповідно до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25 квітня 2022 року № 75 «Про затвердження Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 25 квітня 2022 року»(зі змінами), якій втратив чинності на підставі наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій від 22 грудня 2022 року № 309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» лише 25 квітня 2022 року було визначено території на яких ведуться бойові дії або наближені до них і на яких розміщені установи виконання кримінальних покарань, що перебували в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) [4].

Відповідно до Постанови № 934 питання евакуації не приймається одноосібно Мін'юстом, це питання щодо загального контролю та координації заходів з евакуації засуджених та осіб, взятих під варту, здійснюються військовим командуванням. У підготовці та проведенні Мін'юстом евакуації засуджених та осіб, взятих під варту, беруть участь Національна гвардія (у частині здійснення конвоювання) та ПАТ «Укрзалізниця» [3].

Аналізуючи зміст Постанови, можна зробити висновок, що він має дещо декларативний характер. Сам нормативно-правовий акт визнає, що факт евакуації можливий і його необхідно реалізовувати за окремо розробленим планом, але виникає питання подальшої реалізації та здійснення заходів передбачених Постановою коли з об'єктивних обставин випадає з ланцюга взаємодії один з учасників та, як діяти коли постає питання в обмеженості, як фізичних так і часових ресурсів.

Так, за даними Мін'юсту після повномасштабного вторгнення було евакуйовано десять УВП. Однак, як зазначає заступник міністра юстиції О. Висоцька під тимчасовою окупацією нині перебувають 3000 в'язнів - це питання тих областей, що були захоплені у перші два дні вторгнення. Ані технічно, ані юридично гарантувати безпечну евакуацію тоді було неможливо [5].

Після евакуації засуджених, як зазначено на офіційному сайті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини наповнення установ в Рівненській області переведеними засудженими було критичне. Однак в той же час зазначається, що в установах тривають ремонтні роботи щодо розширення житлової площі для засуджених, звернуто увагу на недостатність державного фінансування таких робіт. Одночасно, сформовано вантажний автотранспорт для транспортування матеріально-технічних засобів та речей з місць попереднього відбування покарань засудженими в установи Рівненської області. Усі засуджені забезпечені спальними місцями, матрацами, постільною білизною та засобами гігієни. Установи забезпечені продуктами харчування та медикаментами в повному обсязі, водо- та електропостачання здійснюється безперебійно. Також зазначено, що у Західному міжрегіональному управлінні з питань виконання кримінальних покарань створено Гуманітарний фонд для підтримання належного гуманітарного стану установ та забезпечення засуджених продуктами харчування згідно норм [6].

В умовах воєнного стану важливим наразі є об'єктивне інформування засуджених щодо оперативної обстановки в країні, підтримка контактів із рідними, а також доведення до засуджених умов та порядку можливого вступу до сил національного спротиву після звільнення з установи виконання покарань. Відтак на керівництво установ повинно створювати відповідні умови та докладати зусиль для того, щоб навіть у воєнний час засуджені мали змогу підтримувати зв'язки з родичами та отримувати актуальну інформацію від офіційних джерел [7].

Ми вважаємо, що існує необхідність прийняття міжнародного нормативно-правового акту, який мав би врегулювати питання евакуації установ виконання покарання чи інших інституцій закритого типу. Цей документ повинен визначати механізм та за яких умов має проводитись евакуація, у випадках, якщо ж деякі установи потрапили під окупацію, з необхідністю розробки механізму залучення гуманітарних місій для проведення евакуації із зони окупації.

Виходячи із національного та міжнародного законодавства забезпечити безпеку засуджених осіб та персоналу УВП, шляхом обладнання бомбосховищ або укриття із всіма необхідними умовами, що передбаченні. Створення належних умов евакуації та проживання засуджених, що були евакуйовані із територій де ведуться бойові дії, такі дії мають забезпечити нормальні умови відбування покарання, що передбачені національним та міжнародним законодавством.

Список літератури

1. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.11.1987 р. Дата оновлення 11.01.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення 13.03.2023).

2. Установи виконання покарань під час війни: інформаційний портал «Права людини в Україні» Харківська правозахисна група. URL: <https://khp.org/1608811011> (дата звернення: 13.03.2023).

3. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 р. № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2023).

4. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 р. № 309. Дата оновлення: 27.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 13.03.2023).

5. Є небезпека залучення до бойових дій в'язнів на тимчасово окупованих територіях - Мін'юст. Українське радіо. URL: http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98804&fbclid=IwAR3FMtlEybGOf_99OuXDsRU2Y-UCVLIqG_arTEIVla795xesj08YedrOwv4 (дата звернення: 14.03.2023).

6. Нарада щодо стану нагляду за додержанням прав в'язнів в установах виконання покарань Рівненської області та слідчому ізоляторі в умовах воєнного стану: веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/narada-shchodo-stanu-naglyadu-za-doderzhannyam-prav-vyazniv-v-ustanovah-vikonannya-pokaran-rivnenskoj-oblasi-ta-slidchomu-izolyatori-v-umovah-voyennogo-stanu (дата звернення: 14.03.2023).

7. Забезпечення прав засуджених осіб та їх особистої безпеки в період воєнного часу: веб-сайт Української Гельсінської спілки з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zabezpechennia-prav-zasudzhenykh-osib-ta-ikh-osobystoi-bezpeky-v-period-voiennoho-chasu/> (дата звернення: 14.03.2023).

УДК 343.9 (477)

Галкіна О. М., провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів, к.ю.н.
Харківський національний університет внутрішніх справ
(м. Харків, Україна)

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ДОБРОВІЛЬНОГО АБО ПРИМУСОВОГО ЛІКУВАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЧИ ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Кожна країна обирає власний шлях протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з урахуванням історичних, соціально-культурних, економічних факторів, а також вимог ратифікованих міжнародних нормативно-правових актів. Для України найбільш прийнятною вбачається посередня антинаркотична політика, але заходи з реалізації якої (переважно загальносоціального рівня) не повинні призвести до значного вибуху наркоманії та наркотизму. Стратегічним вектором державної антинаркотичної політики має на практиці стати закріплене на сьогодні гасло щодо переходу від карального, кримінально-правового спрямування антинаркотичних заходів до лікувально-профілактичних як найбільш плідних у контексті подолання наркоманії. Саме про це йдеться у проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» (реєстр. № 9028 від 17.02.2023) [1].

Зі змісту пояснювальної записки вбачається, що це надасть змогу правоохоронним органам більш ефективно протидіяти незаконним поставкам наркотиків організованими злочинними угрупованнями, що діють у сфері наркобізнесу, а також для запровадження більш ефективних заходів із профілактики наркозлочинів, у тому числі і схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

В цьому контексті автори законопроекту пропонують внести зміни до статті 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], відповідно до яких фактично кожна особа має право бути направленою на медичний огляд чи медичне обстеження для визначення наявності або відсутності психічних та поведінкових розладів внаслідок вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, в результаті чого замість отримання покарання вона може бути звільнена судом від адміністративної відповідальності та направлена для проходження добровільного або примусового лікування з подальшим обов'язком після завершення лікування отримати соціальну послугу соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин. Але, маємо зазначити, що в Україні на сьогоднішній день немає достатньої кількості спеціалізованих лікувальних закладів органів охорони здоров'я, а тим більше їх належного фінансування. Автори законопроекту зазначають, що реалізація проекту Закону не потребує додаткового фінансування з державного та місцевого бюджетів, а також інших додаткових витрат, а застосування реабілітаційних та медичних заходів буде здійснюватися в межах наявних програм фінансування, з чим ми не можемо погодитися, оскільки реалізація зазначеного законопроекту, на нашу думку, потребуватиме додаткових значних витрат, наявність яких жодним чином не обґрунтована. Це питання викликає великі сумніви особливо зараз, коли країна знаходиться в умовах збройної агресії.

Наступним пунктом, на який необхідно звернути увагу, це акцент на тому, що «ключовим суб'єктом, який повинен забезпечити профілактичну роботу з цієї категорією порушників, є органи Національної поліції. Так, саме вони повинні збирати і акумулювати інформацію від установ, підприємств, організацій, засобів масової інформації або окремих громадян про те, що та або інша особа незаконно вживає наркотичні засоби або психотропні речовини чи перебуває у стані наркотичного сп'яніння, підлягає медичному огляду. Працівники поліції мають реалізовувати функцію видачі направлень на медичний огляд у таких випадках, проводити тести на вміст наркотичного засобу або психотропної речовини в організмі особи». Як зазначають автори проєкту Закону, «на органи Національної поліції покладається виявлення інформації про осіб, які визнані хворими на психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, але ухиляються від добровільного лікування або продовжують після лікування вживати наркотичні засоби без призначення лікаря, готувати на них матеріали для направлення на примусове лікування, застосовувати приводи осіб, щодо яких порушено клопотання про направлення на примусове лікування, в разі ухилення від з'явлення до суду тощо».

Враховуючи те, що 13 січня 2023 року Кабінет Міністрів України ліквідував як юридичну особу публічного права Департамент боротьби з наркозлочинністю як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції, поклавши здійснення функцій і повноважень ліквідованого Департаменту на інші підрозділи Національної поліції України, дії законодавця нам не вбачаються логічними. Ліквідація вказаного Департаменту призведе до збільшення навантаження на працівників інших підрозділів поліції та зменшення ефективності їх діяльності у даній сфері.

На сьогоднішній день у територіальних підрозділах Національної поліції відсутні окремі підрозділи, які б безпосередньо займались протидією у сфері наркозлочинності. Дана функція частково покладена на підрозділи кримінальної поліції. Також слід зазначити, що рівень матеріально-технічного забезпечення цих працівників є вкрай недостатнім, що значно знижує ефективність їх діяльності. Вважаємо за необхідне використання в їх роботі сучасних технічних засобів, які б дозволяли виконувати всі ті функції, на які вказують автори законопроєкту, оперативно виявляти осіб, схильних до вчинення правопорушень у зазначеній сфері, але це також на сьогодні потребує значних додаткових фінансових витрат.

Також, на нашу думку, зміцнення кадрового потенціалу підрозділів Національної поліції, на яких покладено функції боротьби з наркозлочинністю можливо, перш за все, шляхом підготовки якісних фахівців відповідного профілю у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, для чого також потрібен певний час і витрати. Наступним вкрай необхідним заходом є удосконалення критеріїв оцінки діяльності правоохоронних органів у протидії злочинам вказаної категорії, які суттєво гальмують виконання працівниками Національної поліції своїх функцій.

Список літератури

1. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту від 17.02.2023 № 9028 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41365> (дата звернення: 02.05.2023).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. Відомості Верховної Ради України. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1469> (дата звернення: 02.05.2023).

УДК 342.7

Головачова Є. М., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: Нітченко А. Г., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ

Проблема забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян на сучасному етапі державотворення набуває особливого значення. Функціонування українського суспільства в якісно нових умовах, що відбуваються під впливом постійних економічних, соціальних і політичних змін, передбачає необхідність забезпечення громадського порядку, особистої безпеки громадян, усіх форм власності та захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави.

Практична можливість здійснення та захисту основоположних прав людини конкретними суб'єктами забезпечується, головним чином, через правовий механізм відповідної держави.

Правовий механізм забезпечення прав людини є одним з основних способів впливу та управління процесом правозастосування та інтегрований у структуру правозастосування, який діє з метою підтримання стабільної нормальної ситуації та усунення недоліків, що виникають. Водночас елементи цих механізмів є відображенням основних параметрів процесу забезпечення та захисту прав людини, оскільки знаходяться в його рамках і відображають їх позитивну та негативну природу [1, с. 39].

Забезпечення прав і свобод людини означає створення необхідних умов для реалізації прав людини, а сферою діяльності держави є забезпечення реалізації прав людини, охорона та захист прав і свобод людини.

Держава зобов'язана забезпечити кожному ефективні засоби правового захисту у разі порушення його прав. Забезпечення, гарантування, реалізація, охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини включає в себе не тільки відповідну діяльність державних органів, а й позитивні дії права щодо відновлення гарантованих Конституцією України прав і свобод носіям таких прав і свобод, які були порушені, без звернення до органів влади, і сприяти цьому процесу повинна поліція [1, с. 43; 18, с. 82].

Соціальна роль поліції в державі визначається її цілями, завданнями та виконавчими функціями, а також формами і методами діяльності, які регламентуються законодавством. Основним завданням поліції є охорона і захист людини, її прав, свобод, забезпечення безпеки особи і власності. Тому в цій сфері діяльності поліція є найбільш взірцевою як інститут безпеки, покликаний виконувати широкомасштабні правоохоронні функції для суспільства [2, с. 34-37].

Конституційні положення, спрямовані на забезпечення державою реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, ґрунтуються на принципі дотримання поліцією та іншими правоохоронними органами положень, що містяться в основному законі держави, який є однією з основних умов становлення демократичної, соціальної, правової держави, а правоохоронна діяльність має бути підконтрольною державі.

Для поліції реалізація цих положень Конституції є одним з основних завдань. У цьому контексті заслуговує на увагу стаття 7 Закону України «Про Національну поліцію» [3]. Закон конкретно визначає вимоги до діяльності поліції з точки зору дотримання прав і свобод людини (неупередженість, дотримання законності, відсутність надзвичайних ситуацій або вказівок поліцейських, які могли б бути підставою для порушення прав громадян, гуманне ставлення, повага до людської гідності тощо).

Загалом механізми забезпечення прав і свобод людини в діяльності поліції можна представити у вигляді двох підсистем.

Перша – охоронна система, яка включає правові заходи, що визначають межі правомірного обмеження поліцією особистих свобод громадян (охоронні заходи) та забезпечують легітимність застосування примусових заходів для обмеження таких свобод (захисні заходи). Система гарантій діє на постійній основі і покликана запобігати незаконним порушенням особистих свобод громадян з боку працівників поліції.

Друга система (система захисту) – це сукупність правових інструментів, які забезпечують організацію діяльності поліції з відновлення порушених прав, притягнення винних до відповідальності, відшкодування шкоди, завданої порушеннями (засоби захисту) та застосування правових заходів захисту прав і свобод людини (засоби правового захисту).

Слід зазначити, що поліція є спеціалізованим і дуже специфічним соціальним інститутом, мета якого майже завжди однакова – захищати права і свободи людини, забезпечувати безпеку її власності, бути прийнятою суспільством і бути опорою влади в державі [4, с. 25].

Відповідно до чинного законодавства України, поліція зобов'язана гарантувати громадянам України та всім особам, які тимчасово перебувають на її території, належні умови для реалізації їхніх прав і свобод. Гарантувати їх реалізацію означає забезпечити сприятливі умови для набуття кожним гарантованого законом статусу людини не тільки юридично, а й фактично [5, с. 108].

Поліція разом з іншими правоохоронними органами повинна впроваджувати механізми правового захисту. Ці механізми мають забезпечувати реалізацію державних правоохоронних заходів, спрямованих на усунення перешкод у здійсненні прав людини і громадянина та виконанні обов'язків, поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності [3].

Отже, як зазначено в статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Діяльність Національної поліції України характеризується тим, що по відношенню до фізичних осіб її працівники часто змушені обмежувати права і свободи особи в межах, визначених законом, з метою представництва та захисту інтересів суспільства в цілому. Однак такі обмеження ґрунтуються виключно на понятті поваги до прав і свобод інших людей та дотриманні вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту. Якість роботи поліції також залежить від правового регулювання та виконання завдань, покладених на особовий склад. Ці завдання повинні ґрунтуватися на принципі гуманності та поваги до прав і свобод людини.

Держава повинна гарантувати права людини і основоположні свободи, забезпечувати належні умови для їх реалізації та захищати від правопорушень. Поліція повинна виконувати свої обов'язки неупереджено і відповідно до закону. Жодні виняткові обставини або накази посадових осіб не можуть бути підставою для незаконних дій чи бездіяльності поліції.

Список літератури

1. Волинка К. Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 3. С. 38–48.
2. Климович О. Система національних засобів захисту прав людини в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини. *Право України*. 2018. № 1. С. 34–37.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. В редакції від 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 04.03.2023)
4. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія. Донецьк : Поліграфіст, 2002. 416 с.
5. Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

УДК 343.14

Мишко А. В., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: **Марущак Н. В.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

РОЗУМІННЯ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Основними цілями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, захист прав і законних інтересів учасників процесу та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, а головна мета полягає у тому, щоб кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, була притягнута до відповідальності залежно від ступеня вини, враховуючи презумпцію невинуватості.

Для ефективного виконання завдань кримінального провадження слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд мають встановити наявність події кримінального правопорушення, конкретну природу вчиненого правопорушення, вину того, хто його вчинив, та інші фактори, які є суттєвими для забезпечення законності та обґрунтованості вирішення кримінального провадження та захисту прав та законних інтересів учасників процесу [1, с. 6].

Для осіб, на яких законом покладено обов'язок розслідування та судового розгляду справи, кримінальне правопорушення завжди є подією, яка сталася у минулому і яку їм потрібно розкрити. Слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд повинні зібрати факти, що стосуються минулого, лише за слідами, які залишила ця подія. На підставі різноманітних даних та фрагментарних свідчень вони складають повну картину події, встановлюють обставини кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили.

Для ухвалення законного та обґрунтованого рішення вся діяльність суду має бути спрямована на перевірку та оцінку доказів, зібраних у кримінальному провадженні та наданих суду сторонами кримінального провадження. Звичайно, суб'єкти доказування мають збирати, перевіряти та оцінювати докази з метою встановлення істини, а також обґрунтовувати свої висновки за допомогою доказів.

У кримінально-процесуальній літературі питання про доказування має неоднозначне тлумачення, незважаючи на його вирішальну роль у встановленні обставин кримінального правопорушення [2, с. 88]. Проблемі доказування присвячена велика кількість наукових досліджень, однак, єдності у поглядах науковців немає. Одні процесуалісти розглядають процесуальне закріплення доказів як самостійний елемент процесу доказування, інші вчені вважають, що доказування – це діяльність органів слідства, суду та прокуратури по збиранню, фіксації та оцінці доказів [3, с. 117]. Загалом можна стверджувати, що кримінально-процесуальне доказування розглядається як практична діяльність уповноважених законом суб'єктів, що відбувається в особливій процесуальній формі шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів [4, с. 14].

Під час збирання доказів та проведення слідчих дій, особа, яка здійснює розслідування, отримує відомості від усіх учасників процесу, включаючи сторону обвинувачення, сторону захисту. Це пізнання дозволяє слідчому переконатися в правильності своїх висновків, спрямованих на трансформацію «правди в собі» у «правду для всіх». Саме тому, для підтвердження правильності висновків, логічного обґрунтування, необхідно завершити процес, підготувавши кінцеву процесуальну дію, таку як повідомлення про підозру або обвинувальний акт.

Процес обґрунтування починається та триває протягом збирання та перевірки доказів, які сприяють набуттю знань. Оскільки процес доведення включає не тільки логічні операції обґрунтування висновків, а й пізнавальну діяльність, пов'язану з отриманням фактів, тобто доказів, важливо розібратися, як саме ці факти, тобто докази, стають частиною кримінального провадження.

Отже, доказування є терміном юридичного та процесуального характеру, який визначає пізнавальну діяльність уповноважених суб'єктів. Доказування – це практична діяльність уповноважених законом суб'єктів, що відбувається в особливій процесуальній формі шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів. Таке визначення, на нашу думку, допомагає уникнути виключення практичних операцій з формування доказів (і, отже, їх недооцінки), а також ігнорування правил логіки доказування і спроб визначити достатність доказів на основі інтуїції або посади особи.

Список літератури

1. Шумило М. Є. Докази досудового і судового провадження: проблема функцій та співвідношення. *Юридичний вісник України*. 2013. № 40 (953). С. 6–7.
2. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій. О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін. за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1, Каф. кримін. процесу та організації досуд. слідства. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.
3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.
4. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

УДК 343.9

Мойсієнко А. А., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: **Веремієнко С. В.**, ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПОЛІЦЕЙСЬКА СИСТЕМА ФРАНЦІЇ

Поліція за кордоном є одним з найдавніших державних інститутів, значення якого завжди було і залишається величезним як для суспільства в цілому, так і для всіх без винятку політичних режимів. Це обумовлено, перш все, соціально-політичним значенням виконуваних нею численних функцій щодо забезпечення встановленого правопорядку за допомогою заходів безпосереднього примусу.

У Франції поліцейська система почала формуватися ще під час феодалізму. Вона поєднує в собі риси централізованої та децентралізованої моделей поліції. Така система, на думку В. Г. Гриценка [1], дає змогу своєчасно реагувати на виклики часу й ефективно здійснювати охорону громадського порядку.

Національна поліція Франції (фр. Police nationale) — одна з двох національних поліцейських організацій Франції, разом із Національною Жандармерією Франції. Вона була створена 14 серпня 1941 року урядом Віші на заміну Головного управління національної безпеки і увійшла під керівництво Четвертої французької республіки в 1946 році. Національна поліція входить до складу Міністерства внутрішніх справ Франції. Поліція працює переважно в міській місцевості, а в сільській місцевості правоохоронні функції виконує переважно жандармерія [2].

Французька жандармерія є воєнізованим органом, створеним для підтримки громадської безпеки та покликана гарантувати захист населення та їхньої власності. Вона також є органом інформування, попередження та порятунку. Крім виконання завдань із забезпечення дотримання закону та порядку, Жандармерія може виконувати додаткові обов'язки, пов'язані із збройним захистом нації.

Жандармерія виконує функції поліції у сільській місцевості та невеликих містах із населенням, як правило, не більше 20 000 осіб (що відповідно становить 50% мешканців та 90% території Франції). Структури територіальної жандармерії виконують самі функції з розслідування злочинів, як і сили директоратів Національної поліції.

Жандармерія Франції є складовою збройних сил, і у цьому – структурним підрозділом Міністерства оборони. Проте оперативною діяльністю Жандармерії всередині країни керує Міністерство внутрішніх справ, а її слідчу роботу контролюють органи прокуратури та суду.

У структурі Жандармерії Франції існує два підрозділи:

- відомча жандармерія. Організовує виконання слідчих та інших повсякденних поліцейських заходів; поділено на 3600 ділянок для вирішення певних завдань (контроль дорожнього руху, гірської місцевості тощо);

- мобільна жандармерія. Чи не веде слідчої роботи; основне завдання - підтримання громадського порядку. Може виступати як допоміжна одиниця щодо інших сил поліції або виконувати особливі обов'язки.

Професійні жандарми складаються з сержантів та офіцерів. Низова ланка у Жандармерії – помічник жандарма (на тимчасовому контракті).

Академія службовців Національної жандармерії (Ecole des Officiers de la Gendarmerie Nationale або EOGN) є освітнім центром, розташованим у місті Міла (Melun), і надає можливість отримання як базової підготовки, так і перепідготовки. Після успішного складання вступного іспиту (розроблений на основі університетських стандартів) слухачі проходять дворічний курс навчання за такими розділами: юриспруденція, міжнародні відносини, організація боротьби зі злочинністю, громадський устрій, управління людськими ресурсами, робота із засобами масової інформації, права людини, іноземні мови, діяльність у кризових ситуаціях. Після закінчення курсу слухачам надається звання «Офіцер Жандармерії».

Сержанти проходять підготовку (або перепідготовку) у шести академіях, що розташовані по всій країні. Жандармерія пропонує сержантам широкі можливості отримання звання офіцера: принаймні половина всіх офіцерів нинішнього складу Жандармерії – колишні сержанти [3].

Поліцією керує Генеральний директор, який також є головою Директорату поліції (фр. Direction Générale de la Police nationale). Міністр внутрішніх справ Франції є його безпосереднім начальником.

Національна поліція Франції поділяється на директорати:

- Директорат ресурсів та компетенцій;
- Генеральна інспекція Національної поліції - займається внутрішніми розслідуваннями, окрім Парижа, де цим займається Генеральна інспекція державних служб;
- Центральний директорат поліції юстиції - займається всіма кримінальними розслідуваннями;
- Субдиректорат протидії тероризму;
- Субдиректорат протидії організованій злочинності і фінансовим злочинам;
- Субдиректорат поліцейських експертів;
- Субдиректорат протидії кіберзлочинам;
- Центральний директорат публічної безпеки - займається патрулюванням, реагуванням на виклики, розслідуванням незначних злочинів. Його чисельність складає приблизно 80% від чисельності всієї поліції;
- Центральний директорат прикордонної поліції - разом із Генеральним податково-митним директоратом Міністерства бюджету Франції займається охороною кордону та боротьбою з нелегальною імміграцією;
- Центральний директорат підрозділів безпеки республіки - складається з антипротестної поліції, дорожньої поліції та служби гірничого порятунку;
- Служба міжнародної технічної співпраці;
- Служба охорони важливих осіб;
- Підрозділ координації антитерористичної діяльності [2].

На службу до патрульної поліції Франції приймають громадян віком від 18 до 35 років, що мають середню освіту та міцне здоров'я. До зросту кандидатів нині вимог немає (раніше не допускали осіб зростом нижче за 160 см). Головними критеріями добору є чесність і порядність. Система підготовки поліцейських кадрів у Франції має централізований характер, її реалізує Дирекція освіти поліції, яка є складовою Генеральної дирекції. У Франції функціонують 20 шкіл для навчання рядових поліцейських, дві школи підготовки середньої ланки та школа комісарів поліції [4].

Початкова підготовка рядових поліцейських є найефективнішою ланкою в системі професійної підготовки МВС Франції. Вона триває протягом року. Упродовж чотирьох місяців слухачі отримують базові знання, необхідні поліцейському для несення патрульно-постової служби. Потім їх направляють на практичне стажування до поліцейських підрозділів під керівництвом досвідчених наставників. Найскладнішою є підготовка керівників середньої ланки, яку формують офіцери й інспектори. Навчання здійснюють диференційовано.

Аналіз наукових джерел дає змогу констатувати, що поліція Франції є однією з найефективніших правоохоронних служб світу. Завдяки усталеним традиціям і значному досвіду роботи, чіткому та своєчасному реагуванню на виникнення нових проблем у житті суспільства французьку поліцію вважають еталоном оптимальної організації правоохоронної діяльності [4].

Список літератури

1 Гриценко В. Г. Зарубіжний досвід Франції щодо організації та функціонування правоохоронних органів і можливості його використання в Україні / В. Г. Гриценко // Право та інноваційне суспільство. – 2015. – № 1 (4). – С. 185–189.

2 Кузьменко О. В. Адміністративне право зарубіжних країн: курс лекцій. К.: Юрінком-Інтер, 2014. 528 с.

3 Підгірний В. І. Зарубіжний досвід професійної підготовки працівників поліції Великобританії, США, Франції та його впровадження в Україні / В. І. Підгірний, К. П. Рубан // Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ, 2016. – С. 289–291.

4 Избаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах / К. С. Избаш // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 36–39.

УДК 343.432

Мойсієнко А. А., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: **Марушак Н. В.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Враховуючи обрання Україною курсу на європейську інтеграцію, виникає необхідність у вирішенні проблем, пов'язаних із гарантуванням прав та свобод людини і громадянина. Україна визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і свободу як найвищі соціальні цінності [1]. Для забезпечення захисту цих цінностей та інших соціальних благ, держава повинна приймати адекватні заходи для боротьби із кримінальними протиправними діями, зокрема незаконним позбавленням волі або викраденням людини.

Варто зазначити, що кримінальні порушення, пов'язані із незаконним позбавленням волі або викраденням людини, поширені як в Україні, так і в усьому світі. Згідно з даними, на 2012 рік було зафіксовано 462 випадки цього типу кримінальних порушень. У 2014 році їх

кількість зросла до 673, а у 2016 році досягла 701 випадку. До 2018 року ця цифра майже подвоїлася і становила вже дві тисячі [2]. Варто враховувати, що кримінальні порушення, пов'язані із незаконним позбавленням волі або викраденням людини, характеризуються високим рівнем латентності.

Це кримінальне правопорушення спрямоване на порушення суспільних відносин, що гарантують особисту волю та недоторканість людини. Хоча визначення поняття «воля» є оціночним та суб'єктивним, кримінально-правова література переважно вважає, що воля означає право людини не бути примушеною робити незаконні дії, право на незалежність у виборі своєї поведінки та вільний розвиток особистості (з урахуванням невтручання у права та свободи інших людей), а також гарантовану можливість реалізації своїх конституційних прав і свобод [3, с. 98].

Жертвою цього кримінального правопорушення може стати будь-яка особа фізична. Є винятки, коли позбавлення волі або викрадення потребує кваліфікації за іншими статтями Кримінального кодексу України. Наприклад, стаття 444 КК України передбачає відповідальність за злочини проти осіб, які мають міжнародний захист.

Бездіяльність не може бути визнана незаконним позбавленням волі або викраденням людини. Тобто об'єктивна сторона даного кримінального правопорушення, передбаченого статтею 146 Кримінального кодексу України, включає незаконне позбавлення волі та викрадення людини. Тому достатньо вчинення будь-якої з цих дій для встановлення об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Існують різні способи незаконного позбавлення волі, такі як обман, зловживання довір'ям, відбирання транспортних засобів або інших необхідних предметів тощо. Незаконне позбавлення волі може бути здійснене шляхом фізичного насильства (наприклад, здійснення побоїв по відношенню до потерпілого і його утримання в наперед приготовленому місці), психологічного насильства (наприклад, примус потерпілого залишатися у приміщенні під загрозою застосування зброї), шляхом обману (наприклад, приваблюють потерпілого до певного місця і зачинають з метою його позбавлення волі) або використання цих методів у поєднанні.

Суб'єктом незаконного позбавлення волі або викрадення людини, що передбачені статтею 146 Кримінального кодексу України, є фізична особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16 років, тобто це загальне правило. Виняток становлять певні ситуації, коли це правопорушення вчинено посадовою особою, що підлягає кваліфікації за іншими статтями Кримінального кодексу України. Наприклад, статтею 371 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, що вчинені посадовою особою.

Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення складається лише з прямого умислу, який передбачає обов'язкове усвідомлення особою незаконності своїх дій. Це є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони даного типу кримінального правопорушення. Мотиви незаконного позбавлення волі є необов'язковою ознакою і можуть бути різними, окрім суспільно корисних мотивів, таких як користь або помста [4, с. 79-80].

Варто також відзначити, що в досліджуваному складі кримінального правопорушення передбачені різні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки. Зокрема, за частиною 2 статті 146 Кримінального кодексу України, кваліфікуючими ознаками є такі дії: вчинені стосовно неповнолітньої особи або з корисливих мотивів; вчинені стосовно двох чи більше осіб; вчинені за попередньою змовою групою осіб; вчинені способом, що становить небезпеку для життя або здоров'я потерпілого; супроводжувані заподіянням фізичних страждань потерпілому; здійснювані з застосуванням зброї; тривають протягом тривалого часу.

Частина 3 статті 146 Кримінального кодексу України передбачає особливо кваліфікуючі ознаки, до яких відноситься вчинення таких дій організованою групою або спричинення тяжких наслідків внаслідок позбавлення волі або викрадення людини. Цими наслідками можуть бути, наприклад, смерть потерпілого, його самогубство, завдання потерпілому тяжкого тілесного ушкодження тощо.

Отже, на нашу думку, правильна кваліфікація незаконного позбавлення волі або викрадення людини є необхідною умовою для забезпечення законності у боротьбі зі злочинністю. Невірна кваліфікація, зі свого боку, призводить до порушення прав, свобод та законних інтересів як окремих громадян, так і держави, а також підриває авторитет органів досудового розслідування і суду, що в результаті може підірвати авторитет держави.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі: офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 10.05.2023).
3. Кузнецов В. О., Гіжевський В.К. Кримінальне право України (повний курс у схемах та таблицях): Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 459 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 608 с.

УДК 351.741

Спугай Я. С., студент гр. ПД-211

Науковий керівник: **Марущак Н. В.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОВНОВАЖЕННЯ КЕРІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПОЛІЦІЇ ТА СТРУКТУРИ КОМПОНЕНТІВ

Однією із головних функцій будь-якої держави у всі часи був захист національної безпеки та забезпечення громадського порядку. Для виконання цих функцій в державі створюються і діють спеціальні органи - правоохоронні, в тому числі, поліція. Ефективність виконання ними своїх завдань залежить від багатьох факторів: достатні фінансові, технічні та матеріальні ресурси, чітка стратегія та планування роботи, компетентні та кваліфіковані працівники, правильно організована структура органу.

Особливу роль виконує керівник поліції, оскільки він має найширші повноваження в галузі організації та управління підпорядкованого органу. Зокрема, він уповноважений вносити зміни до структури системних компонентів поліції, що є доволі важливим повноваженням. Оскільки вчасне та правильне вдосконалення системи поліції та її структурних компонентів сильно впливають як на повсякденну ефективність роботи органу, так і на те, як швидко адаптується поліція до кризових умов у цілому.

Відповідно, на сьогоднішній день, зважаючи на умови, в яких існує наша держава, тема повноважень керівника Національної поліції України в організації системи поліції та структури компонентів поліції є цілком актуальною та заслуговує на увагу.

Система Національної поліції визначена статтею 13 Закону України «Про Національну поліцію» [2].

До неї відносяться:

- 1) Центральний орган управління поліції;
- 2) Територіальні органи поліції;
- 3) Науково-дослідні установи, установи забезпечення, заклади професійної освіти зі специфічними умовами навчання.

Керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України, затверджує структуру центрального органу управління поліції [2]. Крім цього, в пункті 10 частини 1 статті 22 ЗУ «Про Національну поліцію» [2] сказано, що керівник поліції також затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату поліції, тобто окрім визначення організаційної структури керівник додатково визначає основні завдання, функції та права, які має певний структурний підрозділ. Також, Голова НПУ володіє повноваженнями з призначення, звільнення та призначення на посади державних службовців та інших працівників центрального органу управління поліцією. Наявність великої кількості повноважень керівника поліції в частині визначення структури центрального органу управління можна назвати цілком виправданим рішенням. На нашу думку, це дозволяє забезпечити ефективну роботу органу управління.

Територіальні органи створюються, ліквідовуються та реорганізуються Кабінетом Міністрів України. Але тільки за наявності подання Міністра внутрішніх справ України, яке формується на підставі пропозицій керівника поліції. Право подавати ці пропозиції керівником поліції закріплено в пункті 20 частини 1 статті 22 ЗУ «Про Національну поліцію» [2]. Стосовно організації структури територіальних органів, Голова НПУ має більше прав. Він відповідно до положень статті 15 ЗУ «Про Національну поліцію» [2], за погодженням з Міністром МВС має повноваження затверджувати структури територіальних органів та призначати на посади керівників цих органів або звільняти їх.

Тут треба зазначити, що в залежності від території, яку обслуговує конкретний територіальний орган, його структура може відрізнитися від інших йому подібних. Це зумовлено тим, що кожна територія, яку обслуговує поліція, є в певній мірі унікальною і відповідно для того, щоб ефективно та в повному обсязі виконувати свої повноваження на ній, територіальні органи повинні мати адаптовану структуру. Наприклад, у складі ГУНП в місті Києві серед територіальних підрозділів існує окреме управління поліції в метрополітені, яке фокусує свою діяльність на забезпеченні правопорядку та безпеки пасажирів під час перебування на території Київського метрополітену, також виявлення та попередження правопорушень та злочинів [3]. Схожі підрозділи існують у складі Харківського обласного ГУНП, в той же час, більшість ГУНП в інших областях не має подібних підрозділів.

Стосовно організації діяльності науково-дослідних установ, установ забезпечення та закладів професійної освіти зі специфічними умовами навчання, Голова НПУ, відповідно до пункту 21 частини 1 статті 22 ЗУ «Про Національну поліцію» [2], має такі повноваження: утворювати, ліквідовувати та реорганізовувати підприємства, заклади та установи, затверджувати їх положення або статuti у визначеному порядку, призначає на посади та звільняє з посад їх керівників, здійснює інші повноваження з управління об'єктами права державної власності, що належать до сфери управління поліції.

Отже, майже всі дії, пов'язані з організацією структури системних елементів поліції, повинні проходити через погодження з Міністром МВС, що є позитивним фактором, оскільки міністр має бути достатньо компетентним у структурних питаннях і забезпечує належний контроль за діяльністю Голови НПУ в цій сфері, хоча ризик негативного впливу Голови НПУ на структуру системних компонентів залишається через велику концентрацію в нього повноважень у даній сфері. Також процедура отримання згоди від міністра є достатньо швидкою, порівнюючи з будь-якими процесами, які включають кількох осіб. Але тут можна виділити один очевидний мінус, оскільки структуру для всіх трьох компонентів поліції затверджує керівник НПУ, це ставить високі вимоги до його компетентності та особи в цілому. Останнє, про що варто згадати, це повноваження затверджувати структуру територіальних органів у Голови НПУ. На нашу думку, в питанні структури територіальних органів варто посилити роль їх безпосередніх керівників, оскільки вони краще розуміють особливості своєї території, на відміну від Голови НПУ, та зможуть значно покращити ефективність роботи місцевої поліції. З цією метою, пропонуємо:

1) делегувати частину повноважень керівникам територіальних органів, наприклад, керівникам ГУНП у справах організації структур територіальних підрозділів.

2) посилити комунікації між керівниками територіальних органів та Головою НПУ, наприклад, через пропозиції керівників територіальних органів щодо організації структури їх територіальних органів, які зобов'язаний розглянути Голова.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.03.2023).

2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 30.03.2023).

3. Структура Національної поліції станом на 20 березня 2023 р. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi> (дата звернення: 30.03.2023).

4. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28 жовтня 2015 року № 877. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> (дата звернення: 30.03.2023).

5. Малиновський В. Я. Державне управління : навчальний посібник. К.: Атіка, 2009. 608 с.

УДК 351.74

Татарінова М. М., студентка гр. ПД-211

Науковий керівник: **Марущак Н. В.**, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцент

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ФУНКЦІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Підрозділи патрульної поліції займають особливе місце в системі Національної поліції України, оскільки вони є найбільш наближеними до населення. За результатами їх діяльності надається оцінка ефективності всієї поліцейської діяльності і визначається рівень довіри населення до поліції.

Характеризуючи діяльність патрульної поліції слід зупинитися на функціях зазначеного підрозділу, адже, як справедливо зазначив А. Є. Крищенко, правильне тлумачення функцій сприяє чіткому розумінню способів вирішення необхідних завдань, а також визначення ролі та місця поліції в системі органів публічної влади [1, с. 124].

На жаль, чинний Закон України «Про Національну поліцію» у порівнянні із раніше діючим Законом України «Про міліцію» не закріплює переліку функцій, що покладаються на поліцію.

Натомість, щодо діяльності патрульної поліції в «Положенні про патрульну службу МВС» (Далі «Положення») зазначено, що вона, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює реалізацію таких функцій:

1) цілодобове патрулювання території обслуговування з метою забезпечення належної охорони громадського порядку, громадської безпеки та контролю за дотриманням правил дорожнього руху, забезпечення його безпеки. У разі необхідності здійснює регулювання дорожнього руху;

2) перше реагування на повідомлення про правопорушення, надання невідкладної допомоги; своєчасне реагування на повідомлення про вчинення правопорушень, а також з метою надання допомоги громадянам. Надає невідкладну допомогу потерпілим від нещасних випадків, правопорушень, аварій, пожеж та інших надзвичайних ситуацій до прибуття на місце компетентних служб;

3) самостійне виявлення правопорушень: під час патрулювання та в інших випадках, передбачених законодавством, звертає увагу на правопорушення з метою їх запобігання, припинення, документування і притягнення до відповідальності;

4) припинення правопорушень:

- припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення, застосовуючи для цього передбачені законодавством права і повноваження;

- у випадках та у спосіб, передбачені законодавством, розглядає справи про адміністративні правопорушення і застосовує заходи адміністративного впливу до правопорушників;

5) затримання правопорушників та доставлення їх до підрозділів органів внутрішніх справ. У випадках, визначених законодавством, здійснює затримання особи та її доставлення, а також застосовує інші заходи забезпечення провадження відповідно до законодавства;

6) охорона місця події. З метою забезпечення подальшого розслідування вживає заходів щодо охорони та збереження місця події в первинному, незміненому стані до прибуття уповноважених осіб, зокрема слідчо- оперативних груп;

7) співпраця з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ. З метою виявлення, припинення та попередження кримінальних, адміністративних правопорушень, забезпечення комплексного підходу в забезпеченні законності та правопорядку, налагоджує та здійснює співпрацю з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ;

8) спілкування і співпраця із суспільством: реалізуючи підхід «поліція та громада», постійно співпрацює з населенням та громадськими організаціями з метою підвищення рівня громадської безпеки, запобігання вчиненню правопорушень та встановлення довірливих відносин між поліцією та населенням;

9) виконання інших повноважень, передбачених нормативно-правовими актами МВС [2].

На нашу думку, наведений перелік функцій по своїй суті є скоріше повноваженнями, які розкривати визначені в цьому нормативно-правовому акті завдання патрульної поліції. До того ж, завершуючи п. 1 розділу III «Функції патрульної служби» словами «виконання інших повноважень, передбачених нормативно-правовими актами МВС» законодавець сам визнає те, що перелічені в ньому положення є саме повноваженнями патрульної поліції, а не його функціями.

Із часів створення патрульної поліції, організація її діяльності була покладена на міжрегіональний територіальний орган поліції – Департамент патрульної поліції. Його діяльність визначається у Положенні, норми якого неодноразово змінювалися, в тому числі, у частині визначення функцій. Остання редакція наказу змінила перелік функцій, що покладаються на патрульну поліцію. Частина їх було конкретизовано і приведено у відповідність із іншими нормативно-правовими актами, деякі стали новелою. Ми підтримуємо позицію науковців, які позитивно оцінюють удосконалення переліку функцій і їх нормативне закріплення. Водночас, вважаємо, що деякі з них стосуються суто компетенції головного органу управління патрульної поліції – департаменту.

На нашу думку, невизначеність функцій патрульної поліції пов'язана із відсутністю одностайності щодо розуміння функцій в адміністративно-правовій доктрині. Правильно, в сучасних умовах, виділити такі функції патрульної поліції, як публічно-сервісна функція, превентивна функція, юрисдикційна функція, функція забезпечення безпеки дорожнього руху, дозвільна функція. Відповідно можна зробити висновок про те, що функціями діяльності патрульної поліції є основні напрями її діяльності, обумовлені метою та завданнями, що покладаються на зазначені підрозділи.

Список літератури

1. Крищенко А. Є. Завдання та функції Національної поліції України як учасника адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. Науковий вісник академії внутрішніх справ. 2017. №2(103) С. 121-128.

2. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02.07.2015 р. № 796. Офіційний вісник України. 2015. № 54. Ст. 1767.

УДК 343.9

Томаш О. О., студентка гр. ПД-191

Науковий керівник: **Веремієнко С. В.**, ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПОЛЬЩІ

Поліція відіграє життєво важливу роль у підтримці правопорядку в державі, і поліція Польщі не є винятком. Поліція в Польщі має довгу історію, яка починається з кінця 18 століття. Сьогодні поліція в Польщі є важливою складовою інфраструктури громадської безпеки країни.

Організаційна структура поліції в Польщі є складною, з кількома рівнями управління та різними спеціалізованими підрозділами. На національному рівні поліцейські сили контролюються міністром внутрішніх справ, який відповідає за визначення політики та надання вказівок регіональним органам поліції. Регіональна влада, у свою чергу, контролює місцеві відділи поліції та координує роботу з іншими правоохоронними органами на національному та міжнародному рівнях [1, с. 34].

Основними функціями поліції в Польщі є запобігання злочинам, розслідування та реагування на надзвичайні ситуації. Для досягнення цих цілей поліція використовує ряд спеціалізованих підрозділів і технологій. До них належать:

1. Департамент кримінальних розслідувань (CBŚP): цей спеціалізований підрозділ відповідає за розслідування серйозних та організованих злочинів, включаючи корупцію, тероризм і торгівлю наркотиками.

2. Прикордонна охорона: це агентство відповідає за моніторинг кордонів Польщі та запобігання нелегальній імміграції, контрабанді та іншим кримінальним діям.

3. Поліцейська авіація: цей підрозділ використовує вертольоти та інші літаки для підтримки правоохоронних операцій, включаючи пошуково-рятувальні місії та повітряне спостереження.

4. Поліцейський спецназ: ці елітні підрозділи навчаються низці спеціалізованих навичок, включаючи порятунок заручників, боротьбу з тероризмом і операції високого ризику [2, с. 77].

Крім цих спеціалізованих підрозділів, поліція в Польщі також тісно співпрацює з іншими правоохоронними органами, включаючи Агентство національної безпеки, Військову поліцію та Державну пожежну службу.

Загалом структура та функції поліції в Польщі відображають прагнення країни підтримувати правопорядок у суспільстві через комплексний та скоординований підхід до правоохоронної діяльності.

У своїй діяльності агентство стикається з низкою проблем, які негативно впливають на його здатність підтримувати громадську безпеку, серед яких:

- корупція: як і багато правоохоронних органів у всьому світі, поліція в Польщі страждає від корупції. Останніми роками стали резонансними факти хабарництва та інших корупційних дій працівників поліції, що підриває довіру громадян до правоохоронних органів;

- брак ресурсів: Поліція в Польщі також стикається з проблемами, пов'язаними з обмеженням ресурсів. Це включає недостатнє фінансування обладнання та персоналу, що може ускладнити офіцерам реагування на надзвичайні ситуації та ефективно запобігання злочинам;

- зростання рівня злочинності: незважаючи на зусилля поліції, рівень злочинності в Польщі в останні роки зростає. Це включає зростання насильницької злочинності, торгівлі наркотиками та кіберзлочинності, що створює навантаження на ресурси правоохоронних органів;

- нестача кадрів: Ще однією проблемою, з якою стикається поліція в Польщі, є нестача персоналу. Зараз недостатньо офіцерів, щоб належним чином охопити всі регіони країни, що може призвести до довшого часу реагування та зниження ефективності [2, с. 82].

Заходи, які вживаються для вирішення цих проблем, включають збільшення фінансування поліції, реформи, спрямовані на зменшення корупції, кампанії найму для залучення нових співробітників. Але, як зазначають дослідники, для повного вирішення цих проблем і забезпечення того, щоб поліція в Польщі могла ефективно підтримувати громадську безпеку, знадобляться постійні зусилля та інвестиції.

Навчання та професійний розвиток є важливими складовими ефективною правоохоронної діяльності, і поліція Польщі визнає важливість інвестування в ці сфери. Навчання та професійний розвиток поліцейських у Польщі контролюється Центром підготовки поліцейських, який відповідає за розробку та впровадження навчальних програм для поліцейських усіх рівнів.

Навчання поліцейських у Польщі включає низку тем, зокрема кримінальне право, права людини, реагування на надзвичайні ситуації та громадську охорону. Підготовка спрямована на те, щоб надати офіцерам знання та навички, необхідні для ефективного та професійного виконання своїх обов'язків. Окрім навчання в аудиторії, навчальні програми також включають практичні вправи, моделювання та навчання на робочому місці.

Офіцери поліції в Польщі також мають можливість професійного розвитку, включаючи можливості просування по службі, спеціалізації та підвищення кваліфікації. Поліція в Польщі визнає важливість постійного навчання та розвитку, і офіцерів заохочують використовувати ці можливості протягом усієї їхньої кар'єри [3, с. 50].

Незважаючи на те, що основна увага приділяється навчанню та професійному розвитку, поліція в Польщі все ще має певні проблеми в цих сферах. Однією з проблем є необхідність адаптувати навчальні програми до мінливої природи злочинності, включаючи зростання кіберзлочинності та інших типів цифрових загроз. Ще одним викликом є необхідність забезпечити ефективну роботу офіцерів із різними спільнотами, зокрема з меншинами та іммігрантами. Докладаються зусилля для вирішення цих проблем, включаючи розробку нових навчальних програм і розширення можливостей професійного розвитку [4].

Community policing – це підхід до правоохоронної діяльності, який наголошує на співпраці між поліцейськими та членами громад, яким вони служать. Такий підхід все частіше використовують правоохоронні органи в усьому світі, включно з поліцією в Польщі [5].

Community policing у Польщі спрямована на формування довіри та позитивних стосунків між поліцейськими та членами громади з метою зменшення злочинності та покращення громадської безпеки. Цей підхід передбачає тісну співпрацю з громадськими організаціями, власниками бізнесу та іншими зацікавленими сторонами для виявлення та вирішення місцевих проблем.

Останніми роками суспільне сприйняття поліції в Польщі було неоднозначним, деякі верстви населення висловлювали невдоволення правоохоронними органами. Це було пов'язано з низкою факторів, включаючи резонансні випадки жорстокості та корупції поліції, а також занепокоєння щодо ефективності поліції у боротьбі зі злочинністю [5].

Зусилля докладаються для вирішення цих проблем через ініціативи громадської поліції та інші програми, спрямовані на зміцнення довіри між поліцейськими та громадськістю. Ці ініціативи включають програми роботи з громадськістю, громадські консультативні ради та інші заходи щодо підвищення прозорості та підзвітності правоохоронних органів.

Таким чином, поліція в Польщі відіграє вирішальну роль у підтримці правопорядку в країні. Структура та функції поліції, а також постійне навчання та розвиток є важливими складовими ефективною правоохоронної діяльності.

Незважаючи на виклики, з якими стикається поліція в Польщі, включно з корупцією, браком ресурсів, зростанням рівня злочинності, для вирішення цих проблем докладаються значні зусилля.

Список літератури

1. Bernadeta Nowak. Історичні та політико-правові аспекти діяльності польської поліції як частини системи громадської безпеки. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 31-36. <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/6237>.
2. Фідос К. Поліцейська діяльність у Польщі: сучасний стан і перспективи. *Міжнародний журнал кримінології та соціології*. 2018. № 1. С. 74-86.

3. Кудрицька, Б. Польська поліцейська освіта та навчання в контексті Болонського процесу. *Міжнародний журнал права та менеджменту*. 2016. № 3. С. 47-56.
4. Мартиненко О. Система підготовки польської поліції (за матеріалами МВС України) Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. <https://khp.org/1399022448>
5. Передерій О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. С. Передерій; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2009. - 22 с. <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5125>

УДК 343.9

Шеμεць М. А., студент гр. ПД-191

Науковий керівник: **Веремієнко С. В.**, ст. викладач кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
(м. Чернігів, Україна)*

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В НОРВЕГІЇ

Норвегія - країна, відома своєю демократією та соціальною рівністю. Також це країна, яка завжди була в центрі уваги через свою успішну економіку, високий рівень життя і соціального забезпечення, та низький рівень злочинності.

Норвезька система правосуддя та правопорядку вирізняється своєю ефективністю та прогресивністю. Одним із ключових інститутів, який забезпечує безпеку та порядок в країні, є поліція. Норвезька поліція здійснює захист життя, майна та громадської безпеки, а також бере участь у розслідуванні злочинів та проведенні оперативно-розшукових заходів.

Розуміння того, як працює поліція в Норвегії, може допомогти нашій державі розвивати та покращувати свою власну правоохоронну систему.

Норвезька поліція є органом державної влади та виконує завдання забезпечення безпеки та порядку на вулицях та громадських місцях, боротьби зі злочинністю та тероризмом, захисту прав та свобод громадян, підтримання законності та правопорядку в суспільстві [1, с. 147].

У складі поліцейської системи Норвегії існують такі підрозділи: державна безпека, забезпечення безпеки керівників держави, патрульно-постова, карний розшук, охорона громадського порядку, боротьби з економічними злочинами, прикордонної охорони, воєнна поліція (у складі міністерства оборони) морська, авіаційна, дорожнього руху, пошуковорятівна, екологічна, оперативного втручання, власної безпеки, антитерористична, ліцензійно-дозвільна, імміграційна, паспортно-візова, штабна і тилового забезпечення. Можна зробити висновок, що у Норвегії існує організація поліцейських підрозділів на основі принципу галузевої спеціалізації [2, с. 8].

Важливою частиною роботи поліції в Норвегії є забезпечення безпеки національних кордонів. Норвегія має протяжні кордони з Росією та Швецією, і поліція відповідає за контроль за нелегальним перетином кордонів, торгівлю людьми та іншими злочинами, які можуть виникнути на кордонах.

Поліцейська система в Норвегії дуже децентралізована. У кожному муніципалітеті є своя місцева поліція, що забезпечує безпосередній контакт з місцевим населенням та можливість швидко реагувати на будь-які інциденти. Також у кожному окрузі є відділення національної поліції, яка відповідає за більш серйозні злочини та координує роботу місцевих поліцейських [3, с. 150].

Норвезька поліція також відома своєю високою технічною та професійною підготовкою. Вона добре спроможна вирішувати різноманітні завдання, від надання першої допомоги до боротьби з організованою злочинністю та тероризмом. Наприклад, у 2011 році, коли в Осло трапилася терористична атака, протягом 69 хвилин поліція зуміла прибути на місце та затримати нападника. У боротьбі з тероризмом та іншими складними кримінальними справами поліція Норвегії активно співпрацює з іншими країнами, зокрема, в рамках Європейського Союзу та Інтерполу.

Норвегія також відома своїми інноваціями в галузі електронного правосуддя. У 2016 році в країні була запущена система електронного звернення до поліції – politi.no, яка дозволяє жителям Норвегії повідомляти про злочини, трафік наркотиків та порушення громадського порядку в Інтернеті. Це значно спрощує процес звернення до поліції та дозволяє швидко та ефективно реагувати на злочини та порушення порядку [4].

Однією з важливих ініціатив у сфері забезпечення громадської безпеки у Норвегії є програма «Сусіди», яка допомагає громадянам бути більш уважними та захищеними у своєму районі. За допомогою цієї програми люди можуть зареєструватися на спеціальному сайті та стати частиною мережі спільнот, де вони можуть ділитися інформацією та спілкуватися зі своїми сусідами. Таким чином, громадяни можуть бути більш уважними до потенційно небезпечних ситуацій та сприяти забезпеченню безпеки у своєму районі [3, с. 152].

Підготовка поліцейських в Норвегії відбувається в спеціалізованих навчальних закладах, які забезпечують високу якість навчання та підготовки кваліфікованих кадрів для роботи в правоохоронних органах.

Основним навчальним закладом для підготовки поліцейських є Університетський коледж поліції Норвегії [5]. Навчальна програма включає в себе теоретичні та практичні заняття з таких дисциплін як кримінальне право, психологія, мовна підготовка, перша медична допомога, тактична підготовка, пожежна безпека та інші. Тривалість навчання для кандидатів на посаду поліцейського складається з двох етапів: базова підготовка триває протягом 9 місяців, а далі здобувається спеціалізована підготовка в залежності від вибраної сфери діяльності (наприклад, слідча діяльність, дорожній контроль, патрулювання, протидія тероризму, інформаційна безпека тощо).

Крім того, навчальна програма передбачає підготовку поліцейських з різних аспектів культурної різноманітності та міжкультурної комунікації, що дозволяє поліцейським ефективніше взаємодіяти з громадою в умовах різноманіття національних, етнічних та культурних груп [6, с. 104].

Надалі поліцейські підвищують свій професійний рівень через навчальні курси, семінари, тренінги, що дає їм можливість бути готовими до різноманітних ситуацій в процесі роботи. Також у кожного поліцейського є можливість проходити додаткові курси та підвищувати свою кваліфікацію. Наприклад, можна пройти курси з роботи зі свідками, дослідження дорожньо-транспортних пригод, бойових мистецтв та інших спеціалізацій.

Норвегія має дуже жорсткий відбір на посади поліцейських. Кандидати повинні мати вищу освіту або професійну освіту з додатковою підготовкою. Вони також повинні пройти конкурсний відбір, який включає фізичні тести, психологічні оцінки та інтерв'ю з керівництвом поліції.

Загалом, поліція Норвегії є досить ефективною та інноваційною в своїй роботі, добре спроможна забезпечувати громадську безпеку та боротися зі злочинністю.

Зважаючи на те, що Норвегія є однією з найбезпечніших країн у світі, можна стверджувати, що підготовка поліцейських та робота поліції в цій країні здійснюється на дуже високому рівні. Завдяки впровадженню інноваційних технологій, використанню наукових методів та високому рівню професіоналізму, поліція Норвегії може бути прикладом для інших країн, у тому числі і для України.

Список літератури

1. Поліція Норвегії: організаційна структура та діяльність / Є. Шевчук // Збірник наукових праць Національного університету цивільного захисту України. - 2019. - Вип. 36. - С. 146-151.
2. Головка Б. Г. Позитивний досвід організації поліції королівства Норвегія. https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/13625/Pozytyvnyi%20dosvid_Holovko_2018.pdf?sequence=1
3. Сучасна поліція в країнах Скандинавії: порівняльний аналіз / О. Бутенко, В. Євтушенко, І. Рибак, О. Сосніна // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. - 2020. - Вип. 34. - С. 148-156.
4. Офіційний сайт Національної поліції Норвегії : <https://www.politiet.no/en> [дата звернення 25.03.2023].
5. Norwegian Police University College // <https://www.phs.no/en> [дата звернення 25.03.2023].
6. Правоохоронна діяльність у країнах Нордів: порівняльний аналіз / В. Кушнір, О. Левицька, А. Миколаєнко та ін. // Економіка та держава. - 2018. - Вип. 12. - С. 102-105.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
ІХ Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих учених і студентів**

(м. Чернігів, 18 травня 2023 р.)

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка

*Селецький О. В., Смєлова О. С.
Селецький О. В.*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. – 10,5. Тираж 100 пр. Замовлення № 14/23

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.